

AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EKİM/OCTOBER

VOLUME: 2/2 2016

ISSN:2149-3006
e-ISSN:2149-4053

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Kemal POLAT
Doç.Dr. Zübeyir SALTUKLU
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Selçuk AKDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Yrd. Doç. Dr. Esra KADANALI
Yrd. Doç. Dr. Meral DİNÇER
Yrd. Doç. Dr. Metin ERKAL
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SAFA
Yrd. Doç. Dr. Müzahir KILIÇ
Yrd. Doç. Dr. Sefa YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Shalale RAMAZANOVA
Öğrt. Gör. Abduselami SARIGÜL
Arş. Gör. Mustafa GENÇ
Arş. Gör. Nurullah ŞAHİN
Arş. Gör. Salih ÖZYURT
Okt. Fatih CAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

adına İmtiyaz sahibi

Prof. Dr. İrfan ASLAN
Rektör

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Prof. Dr. Kemal POLAT

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Kemal POLAT

Yrd. Doç. Dr. Metin ERKAL

Yrd. Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Arş. Gör. Salih ÖZYURT

BASKI

İlkay Ofset/Ankara

Dizgi ve Tasarım

Salih ÖZYURT

Dergi Sekreteryası

Temel ATMACA

Sümeyra ATASEVER

Bu dergi,

tarafından
desteklenmektedir.

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet BEŞE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KOÇ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali BALCI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali EROĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Alparslan CEYLAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Burhanettin DÖNMEZ (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Cemal TOSUN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KÖSE (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin CERTEL (Isparta Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İnalet PEHLİVAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK (Atatürk Üniversitesi)

- Prof. Dr. Mehmet ARSLAN (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ATALAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet AYDIN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Osman Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Memmed RIZAYEV (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer DEMİREL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÜNAL (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Münir YILDIRIM (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman GÜNDÜZ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman MERT (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ARI (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep KILIÇ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Saliha KODAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami KILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Serhat ZAMAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Üstün ÖZEN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat DAĞDEMİR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulkerim SEBER (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

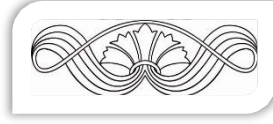
- Doç. Dr. Akif ARSLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Faruk KAYA (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Figen ATABEY (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülnara GAMBEROVA (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. H. Alper GÜNGÖRMÜŞ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Kerim GÜNDOĞDU (Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Lokman TURAN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet VURAL (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat AKYÜZ (Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat TAŞ (Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ogün COŞKUN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ufuk ŞİMŞEK (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Yakup KARATAŞ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf ÇETİN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Zübeyir SALTUKLU (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK
Prof. Dr. Güler ALKAN
Prof. Dr. Nuri KAHVECİ
Prof. Dr. Sabri ERTURHAN
Prof. Dr. Salavat AİUPOV
Doç. Dr. Ali ŞAR
Doç. Dr. Ali TEMİZEL
Doç. Dr. Larisa LOGİNA
Doç. Dr. Olga ADONİNA
Doç. Dr. Sibel TAN
Doç. Dr. Yakup KARATAŞ
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir GÜMÜŞ
Yrd. Doç. Dr. Abdullah İŞIKLAR
Yrd. Doç. Dr. Asuman Gökhan
Yrd. Doç. Dr. Duygu TÜRKOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Güzide PEKTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Halis DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Okan DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Özlem BALABAN
Yrd. Doç. Dr. Öznur ATAŞ AKDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Shalala RAMAZANOVA
Yrd. Doç. Dr. Şekip YAZGAN
Öğr. Gör. Dr. Parisa YEGANEHPOUR

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular, yoğun bir emekle hazırlanan **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**'nin, dördüncü sayısını sizlerle paylaşmanın büyük mutluluğunu yaşamaktayız. Bu sayımızda da Sosyal Bilimlerin farklı alanlarına ait değerli çalışmaları sizlerin hizmetine sunmaya çalıştık.

İkinci yılımızdaki ikinci cildimiz olan dergimizin dördüncü sayısında oniki makale yer almaktadır. Bu makalelerden iki tanesi Rusça kaleme alınmışken, diğer makaleler Türkçe neşredilmiştir.

Birinci makalede Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi öğrencilerinin bölümü istekli olarak tercih edip etmeme kararlarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi çalışmada amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Atatürk Üniversitesi Tarım Ekonomisi bölümünde eğitim gören öğrenciler arasında tam sayımla yapılan 136 adet anket çalışmasından elde edilen veriler esas alınmış ve elde edilen veriler LİMDEP programında logit analizinde kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla Tarım Ekonomisi Bölümünü öğrencilerinin istekli olarak tercih etmeleri için; bölümün tanıtımını iyi yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun içinde iş imkânları konusunda öğrenci bazında yapılacak toplantılar ile hem bölümde halen eğitim gören hem de dersanelerde üniversite sınavına hazırlanan öğrencilere sadece devletten değil kendi iş imkânlarını da yaratabilecekleri konusunda öğrencilere bir bakış açısının sağlanmasının önemli olduğu ifade edilmiştir.

İkinci makalede, doğru organizasyonel yapılanma kurumlarda öncelikle dikkate alınması gereken hayati konulardan birisi olduğu, bir kurumun organizasyonel yapılandırılmasında bir sorun olması durumunda kurumsal hedefler ve paydaş ihtiyaçlarının karşılanabilmesi güçleştiği gibi kaynakların etkin kullanılabilmesi ve hesap verebilirliği de doğrudan etkilemekte olduğu belirtilmiştir. Kalkınma ajanslarının (43) adet sorununun olduğu Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından 2014 yılında hazırlanan bir inceleme ve araştırma raporuna da konu edilmiştir. Bu sorunlardan en azından önemli olabilecek dört tanesinin organizasyonel yapılanma ile doğrudan ilişkili olduğu savıyla, COSO ve COBIT-5 modelleriyle yapılan kök neden analizlerinden sonra bu temel problemin çözümlenebilirliği bir BT yönetim çerçevesi olan COBIT-5 modeli üzerinden araştırma konusu edilmiştir. Buna göre, paydaş ihtiyaçları, kurumsal hedefler, BT hedefleri, yaşam döngüsü ve iyi uygulamaların doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi durumunda Türkiye'de kalkınma ajanslarının (KA) organizasyonel yapısındaki sorunların çözümlenebilmesinin de olanaklı olduğu ortaya konulmaktadır.

Üçüncü Makalede, günümüzde denizyolu taşımacılığının, en güvenilir ve en ekonomik (en düşük maliyetli) taşımacılık türü olması dolayısıyla dünyada en çok kullanılan ve rekabetin yoğun olduğu bir taşımacılık şekli olduğu belirtilmektedir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de uluslararası

ticaretin çok önemli bir bölümü denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Denizyolu taşımacılığının gelişmesi ve ülke ekonomisindeki öneminin artması ile birlikte hiç kuşkusuz limanların da gelişmesi ve önem kazanması gündeme gelmiştir. Stratejik açıdan önemli bir coğrafi konuma sahip olan Trabzon, ülkemizin Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan önemli bir sahil kenti olup, doğuda Rize, batıda Giresun, güneyde Gümüşhane ve Bayburt illeriyle komşudur ve ülkemizin en önemli ve işlek limanlarından biri olan Trabzon Limanı'na sahiptir. Trabzon limanı, Doğu Karadeniz'in en büyük limanı ve Türkiye'nin de önemli ithalat ve ihracat limanlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, 2010-2013 yıllarına ait Trabzon Liman İşletmeciliğinden sağlanan hazır tablo verilerine dayanarak limanın genel konumunu, özelliklerini ve ticaretteki önemini ortaya koymaktır.

İngilizce yayımlanan dördüncü makalede, İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin ana dillerini sınıfta kullanmalarının potansiyel önemi pek çok araştırmacı ve dil eğitimcisi için uzun tartışmalara konu olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışma yabancı dil öğrencilerinin ve öğretmenlerinin dil öğrenme sürecinde çeviri kullanımına ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. PRTLQ çeviri anketinin (Afzal, 2013) iki değişik versiyonu üçüncü ve sekizinci sınıflardan rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 50 yabancı dil öğrencisine uygulanmıştır. Ayrıca, Albaha Üniversitesi'nin Sanat ve İnsani Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Bölümünden 20 Arap öğretmene de anketin öğretmenler için uygulanan versiyonu 2015-2016 akademik yılında uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, yabancı dil öğretmenleri ve öğrencileri arasında ana dile çevirinin yararlı olduğu görüşü açısından istatistik olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Ayrıca, üçüncü sınıf öğrencileri sekizinci sınıf öğrencilerinden çevirinin kullanımını desteklemeleri bakımından farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra yabancı dil öğretmenlerinin çeviriye yönelik tutumlarıyla akademik unvan düzeylerinin ilişkili olmadığı ancak deneyim süreleri ve çeviri eğitimi deneyimleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarının, yabancı dil olarak İngilizce öğrenmenin kazançlarını bütüncül olarak arttıracak yararlı bir öğretim yöntemi olarak ana dile çevirinin uygun olup olmadığı konusunda yabancı dil öğretmenlerine önemli çıkarımlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Beşinci makalede, Türk İslami bankacılık sisteminin analiz etmeyi ve onu Macar bankacılık sistemiyle karşılaştırmayı amaçlamaktadır. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz geleneksel bankalara olan güveni sarsmış ve dünya alternatif finansal tekniklere yönelmiştir. İslami bankalar küresel krizin etkilerinden kurtulmayı başarabilmiş ve geleneksel bankalara göre daha güvenli işlemler sağlamışlardır. Krizin patlak vermesinden sonra faizsiz İslami bankacılık odak noktası haline gelmiştir. Bu bankalar geleneksel bankalara kıyasla 'zehirli' kazanç sağlamamaktadırlar, krediler ipoteye dönüştürülmez, ve spekülasyon veya yüksek riskli ticari transferler yapılmaz. Bundan sonra geleneksel bankalar da İslami bölümler açmışlardır; bu bölümler 'İslami pencereler' diye adlandırılırlar (TKBB Yıllık Raporu , 2009). 2008 krizinin

ardından İslami finansal ürünlere olan talep arttığı bunun da geleneksel bankaların İslami bölümler açmalarına yol açtığı ifade edilmiştir.

Altıncı makalede, İngilizce öğrencilerinin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlikleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve öz benlik saygısı ile akademik öz yeterlik puanlarının cinsiyet, sınıf ve genel akademik ortalamalarına göre farklılıklarını incelenmiştir. Araştırma, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde yer alan İngiliz Dilbilimi ve İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümlerinde öğrenim gören toplam 394 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Veriler, demografik bilgi formu, 1965 yılında Rosenberg tarafından geliştirilen ve 1985 yılında Çuhadaroğlu tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Öz Benlik Saygı Ölçeği ve 1981 yılında Jerusalem ve Schwarzer tarafından geliştirilen ve Yılmaz, Gürçay ve Ekici tarafından 2007 yılında Türkçe'ye uyarlaması yapılan Akademik Öz Yeterlik Ölçeği ile toplanmıştır. Veri analizinde t-testi, Kruskal-Wallis Testi ve Spearman Rank korelasyon katsayıları kullanılmıştır. Sonuçlar öğrencilerin öz benlik saygısı ile akademik öz yeterlik puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ($r=0.464$, $p=0.00$) ayrıca öğrencilerin cinsiyetleri ile akademik öz yeterlikleri; genel akademik ortalamaları ile akademik öz yeterlikleri ve devam ettikleri sınıf ile öz benlik saygısı puanları arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir.

Yedinci makalede, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Gazimağusa ve İskele ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zekâ becerilerini kullanma hakkındaki görüşlerini değerlendirmiş ve sonuçları, bazı değişkenler açısından (cinsiyet, seminer, eğitim kurumu) karşılaştırılmıştır. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan 169 öğretmenden "Yöneticilerin Duygusal Zekâ Becerilerini Okul Yönetiminde Kullanma" ölçeği ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmenler okulda yöneticilerinin duygusal zekâ becerilerini kullanmaları ile ilgili olarak "çoğu zaman" ve "bazen" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin cinsiyet ve duygusal zekâ ile ilgili seminere katılma durumuna göre okulda yöneticilerinin duygusal zekâ becerilerini kullanmalarına ilişkin görüşleri değişmezken; görev yaptıkları öğretim kademesine göre değişmektedir.

Rusça kaleme alınan sekizinci makalede, insanoğlunun iç dünyasına ait olan düşünce ve hayal olmak üzere iki kavramın hareket temsiline metaforik özellikleri tasvir edilmiştir. Rusça materyallerin analizinin içerisinde hareketin yönelimi, karakteri, analiz edilen kavramlara uygun olarak bulunduğu yerdeki lokalizasyonu tespit edilebilmiştir.

Dokuzuncu makalede, Sadrüşşerîa es-Sânî (747/1346), neshi hükmün müddetinin beyanı olarak tarif edilmiştir. Sadrüşşerîa, fıkıh usûlünün diğer konularında olduğu gibi nesih konusunu da izah ederken nakli delillerin yanında akli delillere de sık sık müracaat etmiştir. O, nesih konusuna iki ayrı açıdan nazar etmiştir. Ona göre nesih Şâri' (Allah) açısından hükmün beyanı, mükellef (kullar) açısından ise hükmün tebdili hadisesidir. O, nass üzerine

ziyâde, gayri mukarin müstakil bir delille yapılan tahsis ve şer'u men kablenâ gibi konuları nesih konusuyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Bu yönüyle Sadrüşşerîa, tutarlı kurallar bütünü diyebileceğimiz İslam Hukuku ilmi alanında tutarlı ve ilkeli bir duruş sergilemiştir. Sadrüşşerîa'ya göre sonraki şeriatlar, öncekilerin hüküm açısından sürelerinin bittiğini ifade eder. Kur'an-ı Kerim ise önceki kitapların hükmünü ortadan kaldırmıştır/neshetmiştir. Bu bakımdan Sadrüşşerîa, tahrif edilmiş Tevrat'ın hükmünü ortadan kaldıran nesih olayını Yahudilerin inkâr etmelerinin normal bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Onuncu makale, iki denk hüccetin tekâbül etmesi ve iki zıt hükümde birinin diğerine üstünlüğü olmaması şeklinde tanımlanan teâruz ve amel açısından bu delillerden birinin tercihi konusu fıkıh usûlü kitaplarında genişçe tartışılmıştır. Sadrüşşerîa es-Sânî'ye (747/1346) göre şer'î deliller arasında tenakuzun varlığı Şâri' için muhal olduğundan şer'î delillerde zatta ve hakikatte teâruz söz konusu değildir. Teâruz ancak zahiren tasavvur olunur. Nassların hangisinin önce hangisinin sonra münezzel olduğunu bilmeyen nasslar arasında tenakuz ve teâruz olduğu vehmine kapılır. Önce vârid olan mensuh, sonra vârid olan nâsihtir. Şer'î deliller üzerinde düşünülmesi, nasihmensuhun bilinmesi, nassın indiriliş yerinin anlaşılması, meydana gelen vak'aların bilinmesi buradaki sorunu çözer. Sadrüşşerîa'ya göre teâruz anında kuvvetli delille amel edip zayıf olanı terk etmek vaciptir. Kuvvette eşit iki delilde, eşitlik saydaysa tercih şart değildir. Teâruz iki kıyâs veya kıyâs ile idrak edilebilen sahâbî kavli ile kıyâs arasında vaki olduğunda müctehid dilediğini tercih eder.

Onbirinci makalede, Sâdık Çûbek'in, modern İran edebiyatının tanınmış hikâye ve roman yazarlarından birisi olduğu belirtilmekte ve Çûbek'in hikâyenin yanında roman, piyes hatta şiir türünde eserler vermiş olmasına rağmen İran edebiyatında daha çok "hikâyeci" kimliği ile tanındığı yazılmaktadır. O, kısa hikâyelerini Amerikalı hikâye yazarı, şair Edgar Allen Poe (1809-1849) ve Anton Pavloviç Çehov (1860-1904) gibi Rusya'nın 19. yüzyıl sonlarındaki hikâye yazarlarının tekniğine yakın, kendine özgü bir tarzda yazmıştır. Ayrıca, Sâdık Hidâyet (1903-1951)'ten başka birkaç yabancı yazara örneğin; Ernest Miller Hemingway (1899-1961)'e William Cuthbert Faulkner (1897-1962)'a ve Henry James (1843-1916)'e de ilgi göstermiştir. Çûbek, kısa hikâyelerinde cinayet, savaş, musibet, fakirlik vb. konuları işlemiştir. O, eserlerinde daha çok toplumun alt kesiminden talihsiz kişileri kahraman olarak seçmiş; onların hayat ayrıntılarını tarafsız bir tutum takınarak tasvir perdesine taşımıştır. Ayrıca, eserlerinde daha çok gerçeğin çirkin yönünü göstermeye çalışmıştır. Bu özellik, Sâdık Çûbek'i hikâye yazarlığının yanı sıra natüralizm akımına yaklaştırmıştır. Bu makalede natüralizm akımı, Sâdık Çûbek'in hayatı, edebi kişiliği, eserleri, kısa hikâye yazımcılığı, hikâye yazımcılığında kullandığı anlatım metotları hakkında kısaca bilgi verilmiş; Çûbek'in "Kafes" adlı sembolik hikâyesinin çevirisi yapılmıştır.

Son olarak, çevirisi yapılan hikâye muhteva unsurları ve anlatım teknikleri bakımından incelenmeye çalışılmıştır.

Rusça yazılmış olan onikinci ve son makalede ise, sanal iletişim alanında İngilizce ve Rusça konuşan erkeklerin kendilerini değerlendirme özellikleri ele alınmıştır. Materyallerin analizinde bireysel portreleşme sırasında her iki dil içinde karakteristik olan, evrensel ve spesifik öz değerlendirme yapmaya fırsat verilmiştir.

Önceki sayılarımızda da ifade edildiği üzere dergimiz, yılda iki sayı (Nisan ve Ekim aylarında) yayımlanacak olup, seçici bir şekilde yayın hayatına devam edecektir. Dergimiz hem basılı hem de online yayım şeklinde okuyuculara sunulmaktadır. Çalışmalarını göndermek isteyen yazarlar, dergimizin DergiPark Ulakbim sayfasındaki (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/aicusbed/>) adresinden üye olarak, özgün bilimsel çalışmalarını online olarak gönderebilir ve süreci takip edebilirler. Hakemler ve yayım kurulu tarafından yayımlanması uygun görülen makaleler öncelikle DergiPark sisteminden yeni sayımız içinde yayımlanacak, ardından da basılı şekli yazarlara ve hakemlere enstitümüz tarafından gönderilecektir. Ayrıca önümüzdeki sayılardan itibaren dergimizin yabancı alan indekslerine girebilmesi için çalışmalar devam ettirilmekte ve uluslararası bir statü kazanabilmesi için gerekli girişimler sürdürülmektedir. Bu noktadan hareketle dergimizin hem ÜAK Doçentlik Kriterlerine hem de Akademik Teşvik Kriterlerine uygun hale getirilmesi öncelikli amaçlarımız arasındadır.

Dergimizin yayım hayatını sürdürmesinde Sayın Rektörümüz Prof. Dr. İrfan Aslan'ın ve IC Vakfı yetkililerinin maddi ve manevi destekleri bize cesaret vermektedir, kendilerine şükranlarımı sunuyorum. Yine *dergimizin* dördüncü sayısına makaleleriyle katkı sağlayan değerli bilim insanlarına, hakemlerimize, dergimizin yönetim ve yayım kurulunda özveriyle görev yapan bütün arkadaşlarımıza teşekkür eder; dergimizin Türk bilim ve eğitim dünyasına katkı sağlamasını temenni ederim. Gelecek sayılarımızda çalışmalarını dergimizde değerlendirilmek üzere göndermeleri için akademisyenlere çağrıda bulunurken, tüm okuyucularımıza selam ve saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Kemal POLAT
Editör

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN.....	VII
A RESEARCH ON DETERMINING THE EFFECTIVE FACTORS ON THE STUDENTS TO CHOOSE EDUCATION OF AGRICULTURAL ECONOMICS: CASE OF ERZURUM ATATÜRK UNIVERSITY	1
Tarım Ekonomisi Öğrencilerinin Bölüm Tercihlerinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Erzurum Atatürk Üniversitesi Örneği	
<i>Nuray DEMİR, Esra KADANALI Nur ERTEK</i>	
TÜRK KAMU SEKTÖRÜNDE ORGANİZASYONEL YAPILANMAYA TEKNİK BİR YAKLAŞIM: KALKINMA AJANSLARI ÖZELİNDE COBIT-5 BT YÖNETİŞİMİ ÇERÇEVESİYLE ÇÖZÜMLEYİCİ ANALİZ VE MODELLEME	13
A Technical Approach to Organizational Structuration at Turkish Public Sector: Analysis and Modelling of COBIT-5 IT Governance Framework over the Regional Development Agencies	
<i>Ahmet EFE</i>	
TRABZON LİMANI'NIN GENEL KONUMU, ÖZELLİKLERİ VE TİCARETTEKİ ÖNEMİ.....	55
General Location, Characteristics and Commercial Importance Of The Trabzon Port	
<i>Fatma TEMELLİ</i>	
THE APPROPRIATENESS OF TRANSLATION IN EFL LEARNING: A CASE STUDY OF ALBAHA UNIVERSITY LEARNERS' AND TEACHERS' PERSPECTIVES, KSA.....	79
Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenmede Çeviri: Albaha Üniversitesi (Suudi Arabistan) Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bir Durum Çalışması	
<i>Ahmed F. Shoeib</i>	
THE COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE TURKISH ISLAMIC BANKING SYSTEM AND THE HUNGARIAN BANKING SYSTEM	111
Türk İslami Bankacılık Sisteminin Kapsamlı Bir Analizi ve Macar Bankacılık Sistemi	
<i>József Varga - Livia Tálos</i>	
İNGİLİZCE ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ BENLİK SAYGISI VE AKADEMİK ÖZ YETERLİK ALGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	125
Analysis of English Department Students' Perceptions of Self-esteem and Academic Self-efficacy According to Some Variables	
<i>Derya O.ERGÜR</i>	

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	149
According to Perceptions Evaluation of Emotional Intelligence Skills of School Administrators <i>Abdulhalim PİLİS –Serap ÖZBAŞ</i>	
МЕТАФОРА ДВИЖЕНИЯ В РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТОВ МЫСЛЬ И МЕЧТА.....	163
Düşünce ve Hayal Kavramlarının Temsilinde Hareket Metaforu <i>Сергеев С.А. - Бондарева Е.П.</i>	
SADRÜŞŞERÎA’NIN NESİH KONUSUNA YAKLAŞIMI.....	175
Sadr Al-Shariah’s Approach To Nash <i>Sezai BEKDEMİR</i>	
TEÂRUZ VE TERCİH KONUSUNDA SADRÜŞŞERÎA İLE RÂZÎ-İBNÜ’L-HÂCİB KARŞILAŞTIRMASI	195
Comparision Between Sadr Al-Shariah And Razi - Ibn Al-Hajib About Choice and Conflict <i>Sezai BEKDEMİR</i>	
SÂDİK ÇÛBEK, NATÛRALİZMİN ÖYKÜLERİNE YANSIMASI VE “KAFES” ADLI SEMBOLİK HİKÂYENİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ	207
Sâdik Çûbek, The Reflection of Naturalism on His Works and The Translation of His Symbolic Story “Cage” <i>Nurgül KINA</i>	
САМОВОСПРИЯТИЕ МУЖЧИН: К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНОЧНОМ РЕЧЕВОМ АВТОПОРТРЕТИРОВАНИИ	241
Erkeklerin Benlik Algısı: Bireysel Portreleşmenin Dilsel Değeri Hakkındaki Sorun <i>Бондарева Е.П.-Чистякова Г.В.</i>	

**A RESEARCH ON DETERMINING THE EFFECTIVE FACTORS
ON THE STUDENTS TO CHOOSE EDUCATION OF
AGRICULTURAL ECONOMICS:
CASE OF ERZURUM ATATÜRK UNIVERSITY**

*Tarım Ekonomisi Öğrencilerinin Bölüm Tercihlerinde Etkili Olan
Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma:
Erzurum Atatürk Üniversitesi Örneği*

Nuray DEMİR Esra KADANALI** Nur ERTEK****

Abstract

The purpose of this study is determine the effective factors on the decisions of students to choose willingly whether or not eagerly Atatürk University Faculty of Agriculture Department of Agricultural Economics. In this context, the data obtained from 136 questionnaires that were applied to students receiving education in Atatürk University Department of Agricultural Economics via complete inventory were based on and used in the logit analysis in the LIMDEP program. As a result of the analysis, the variables regarding the state of students to choose eagerly the Faculty of Agriculture, the high school they had graduated from and the educational level of breadwinner were observed to be statistically significant. As a consequence, it is required to ideally introduce the education of Agricultural Economics for students to choose it eagerly. In order to achieve this, it is considered important to bring a viewpoint for students who not only still study but also prepare for university exams in private teaching institutions concerning creating their own business opportunities rather than relying only on government through student-based meetings on employment.

Keywords: Atatürk University, Education of Agricultural Economics, Choice, Logit Analysis

* (Corresponding Author) Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Turkey, ipcioglu@atauni.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Agri Ibrahim Cecen University, Faculty of Economics&Administrative Sciences, Turkey, ekadanali@agri.edu.tr

*** Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Turkey, nertek@atauni.edu.tr

Özet

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi öğrencilerinin bölümü istekli olarak tercih edip etmeme kararlarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi çalışmada amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Atatürk Üniversitesi Tarım Ekonomisi bölümünde eğitim gören öğrenciler arasında tam sayımla yapılan 136 adet anket çalışmasından elde edilen veriler esas alınmış ve elde edilen veriler LİMDEP programında logit analizinde kullanılmıştır. Analiz sonucunda, öğrencinin istekli olarak Ziraat Fakültesini tercih etme durumu, lise eğitimini tamamladığı okul ve aile reisinin eğitim düzeyini gösteren değişkenler istatistiki açıdan önemli çıkmıştır. Sonuç itibarıyla Tarım Ekonomisi Bölümünü öğrencilerin istekli olarak tercih etmeleri için; bölümün tanıtımını iyi yapılması gerekmektedir. Bunun içinde iş imkânları konusunda öğrenci bazında yapılacak toplantılar ile hem bölümde halen eğitim gören hem de dersanelerde üniversite sınavına hazırlanan öğrencilere sadece devletten değil kendi iş imkânlarını da yaratabilecekleri konusunda öğrencilere bir bakış açısının sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Atatürk Üniversitesi, Tarım Ekonomisi eğitimi, tercih, logit analiz

2

Introduction

Being a social institution aimed at making a permanent behavioral change in human life (Ulusoy et al., 2004), education is a system that is responsible sociologically for raising individuals who continue their existence in societies. If society fails to raise manpower in accordance with its needs, it will have some difficulties in continuing its existence. Besides all these, it is required to realize education within the frame of a certain goal for society and individuals and briefly design it according to a certain philosophy (Öztürk & Talas, 2015). Positive changes in both individual and community's life could occur only through education (Biçer, 2014). Education is an indispensable element for the development of countries.

Education is also very important for Turkey, which is an agricultural country. The agricultural sector where 22% of the total population is still employed and which has a share of 7.2% in the GDP plays a major share in the national economy (TSI, 2015a; 2015b). There is a need for educated agricultural workers in order to follow and apply the developing technologies and provide integration between agriculture and industry.

Since agriculture is a special field from a number of aspects, a special field of economics dealing with agricultural problems has emerged. This field

of economics is called as “Agricultural Economics”. In this field, the economists often utilize micro-economy or price theory. Market operation propositions regarding production, consumption and shopping in micro-economy or price theory are developed based on the hypotheses concerning the behaviors of individual producers and consumers. In this context, the main idea is that resources remain incapable in meeting the needs of people and it is required to make some choices due to this incapability. While realizing its functions, the Department of Agricultural Economics is closely related especially with Economics, Business Administration, and Environmental Sciences (Perry, 2010).

Being considerably associated with a number of departments, the Department of Agricultural Economics is one of two present departments that were opened within the body of Atatürk University Faculty of Agriculture on 17 November 1958. The first name of the department, Agricultural Economy, was afterwards changed as Agricultural Economics (Anonymous, 2015).

220 students (136 undergraduate and 94 postgraduate) receive this education in Atatürk University Department of Agricultural Economics (Anonymous, 2015). The number of students choosing the Faculties of Agriculture including the Department of Agricultural Economics decreases every passing year and the points of students choosing the Faculties of Agriculture decrease. The Faculties of Agriculture that used to be chosen by students in the first percentile in Student Selection and Placement Center until the mid 1980s are today involved among the last choices of students, which is highly thought-provoking. The most important reasons of this condition involve the opening of more than adequate Faculties of Agriculture across Turkey due to political reasons, the surplus in the number of students being accepted in faculties, as well as the fact that some faculties opened evening education in previous periods and fallacies in public opinion like the failure of agricultural engineers to find a job, which have all had a negative effect on students who would choose departments in university exams. This condition has caused a decrease in the number of students in Faculties of Agriculture, consideration of these faculties as one of last choices, and the formation of a reluctant and an unqualified student profile (Çiftçi et al., 2010).

These conditions are the same in the education of agricultural economics. Besides, the fact that students who choose the department of agricultural economics unwillingly due to agricultural and educational policies that used to be applied in the past and caused some problems like the higher rate of unemployed graduates and instability in agricultural policies

start this education with a lower motivation considerably decreases the quality of education. In this context, the purpose of this study was to remove the problems caused by determining the factors affecting the students to choose the education of agricultural economics. Removal of the problems will enable the students to eagerly choose the education of agricultural economics and thus, it will bring along the formation of professionally eager and qualified agricultural engineers.

Material and Method

The main material of the study was obtained via a questionnaire that was applied to undergraduate students receiving education in the Faculty of Agriculture Department of Agricultural Economics in January 2014. Supplementary materials of the study, on the other hand, were acquired by using relevant studies and relevant web pages. The number of questionnaires in the study was determined as 136 by using a complete inventory system in such a way to comprise all the undergraduate students receiving education in the Department of Agricultural Economics. The data acquired as a result of the questionnaire were used in the crosstab and logit model analyses by using the LIMDEP package software.

4

In cases where the dependent variables are categorical (1, 2 and 3) and dummy variable (0, 1), the classic regression method (EKKY or OLS) cannot be applied due to the impairment of the normalcy assumption because OLS gives an objective and efficient estimation depending on the continuity of the dependent variable. Logit and probit models are used in cases where the dependent variables have a dummy value. In these models, the discrete variables become continuous from the probability distribution. Logit model generally gives a more objective and efficient estimation, compared to the probit model (Akkaya & Pazarlıoğlu, 1998; Greene, 1997; Gujarati, 1995).

In the logit model, the decisions of students to eagerly choose the education of agricultural economics is taken as a dependent variable, whereas the variables that are thought to be effective upon this variable constitute the independent variable group like; the region where students came from (east: 1, west: 2, north: 3, south: 4), educational level of mothers (illiterate: 1, primary: 2, high school: 3, university: 4, postgraduate: 5), educational level of householder (illiterate: 1, primary: 2, high school: 3, university: 4, postgraduate: 5), employment of students (1 if employed, 0 if unemployed), high school where the students graduated from (public school: 1, private school: 2, college: 3), state of being a person being engaged in agriculture in

the family (yes: 1, no: 0) and the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture (yes: 1, no: 0).

Discussion, Conclusion and Recommendations

In the study, analyses were performed regarding the students receiving education of Agricultural Economics in Atatürk University Faculty of Agriculture and the following tables illustrate the results. (Table 1) shows the results of the crosstab analyses that were performed based on general characteristics of students.

Table 1. Distribution of Students in Terms of Some General Characteristics

General Characteristics	Classification	N	%
Regions where students came from	East	47	34.6
	West	45	33.0
	North	22	16.2
	South	22	16.2
	Total	136	100.0
Educational level of mothers	Illiterate	1	0.7
	Primary	9	6.7
	High School	94	69.1
	University	28	20.6
	Postgraduate	4	2.9
Total	136	100.0	
Educational level of householder	Illiterate	1	0.7
	Primary	1	0.7
	High School	53	39.0
	University	55	40.4
	Postgraduate	26	19.1
Total	136	100.0	
Employment of students	Yes	6	4.4
	No	130	95.6
Total	136	100.0	
High school where the students graduated from	Public school	131	96.3
	Private school	4	3.0
	College	1	0.7
Total	136	100.0	
Occupation of householder	Self-employed	30	22.1
	Civil servant	39	28.6
	Retired	29	21.3
	Farmer	14	10.3
	Other	24	17.6
Total	136	100.0	
State of being a person dealing with agriculture in the family	Yes	69	50.7
	No	67	49.3
State of eagerly choosing the Faculty of Agriculture	Yes	103	75.7
	No	33	24.3

State of choosing education of the Agricultural Economics	Yes	94	69.1
	No	42	30.9
	Total	136	100.0
The reasons for students to willingly choose the education of Agricultural Economics	No comment	40	29.4
	Ideal job	16	11.8
	Attractive work areas	43	31.6
	On the advice of family and friends	16	11.8
	Easy to study	9	6.6
	Attractive name	12	8.8
	Total	136	100.0
The reasons for students to unwillingly choose the education	No comment	94	69.1
	Due to points	17	12.5
	Desire of family	8	6.0
	Desire of going to university	3	2.2
	Incidentally	7	5.1
	Still not believing it	7	5.1
	Total	136	100.0

Source: Original calculations

6

(Table 1) shows the characteristics of students that filled in the questionnaires. Considering the variable of the regions where students came from; it was observed that 34.6% of them were from the East and 33.0% from the West as seen in Table 1. The fact that Atatürk University and the Faculty of Agriculture are located in Erzurum, an eastern province, and livestock is common in the region was effective upon students to mainly come from the East. Considering the other variables in the study; it was observed that 69.1% of students' mothers were high school graduates and 40.4% of their fathers were university graduates. A study emphasized that it is important to develop a sense of self for individuals to feel valuable and precisely reveal their knowledge and skills and that the educational level of parents has a positive effect upon raising individuals who have a higher level of self-esteem and know what they want (Karaaslan, 1993; Yılmaz, 2000). As a result of the study, it was determined that 95.6% of students constituting the intended population and receiving education in the Faculty of Agriculture Department of Agricultural Economics were unemployed, 96.3% had graduated from a public high school, 50.7% were the person being engaged in agriculture in the family, 31.6% had eagerly chosen the department mainly due to the attractive work areas and 69.1% of those not eagerly choosing the department made no comment at all. Additionally, it was observed that 75.7% of the students chose eagerly the faculty of agriculture and 69.1% chose eagerly education of

agricultural economics. The studies emphasized the importance of being voluntary and eager in realizing the objectives and organizational activities aimed at targeted behaviors (Colmani & Young 1997; Finkelstein & Penner 2004; Goodman & Svyantek, 1999; Lievens & Anseel, 2004).

Table 2. Results of the Logistic Regression Analysis Aimed at Determining the Factors Affecting the Decisions of the Students to Eagerly Choose Education of Agricultural Economics in the Faculty of Agriculture

Variables	Coefficient	Standard error	P value	Mrj Effects
Regions where students came from	0.379	0.324	0.242	0.078
Educational level of mother	-1.109	0.790	0.160	-0.230
Educational level of householder	0.995	0.578	0.085*	0.207
Employment of students	-0.214	1.622	0.894	-0.046
High school where the student had graduated from	-3.976	2.027	0.049**	-0.826
Occupation of householder	0.051	0.228	0.823	0.010
State of being a person being engaged in agriculture in the family	-0.556	0.647	0.389	-0.115
State of eagerly choosing the Faculty of Agriculture	5.317	0.958	0.000***	0.855
Log likelihood: -64.625 Restricted Log Likelihood:-77.977 X² (10): 26.702				

***p<0.001, **p<0.05, *p<0.10

Source: Original calculations

(Table 2) illustrates the results of the regression analysis aimed at determining the factors that constituted the second analysis in the study and affected the decisions of the students to eagerly choose the education.

According to the analysis results; while the correlation between the variables of regions where students came from, educational level of householder, occupation of householder and the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture that are effective upon the decisions of students to willingly choose the Agricultural Economics education was positive, the correlation between the variables of educational level of mothers, employment of students, high school where the students had graduated from and the state of being a person being engaged in agriculture in the family was negative. Examining the statistical analysis, on the other hand, the variables

of the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture ($p=0.000$; $p<0.001$), high school where the students had graduated from ($p=0.049$; $p<0.05$) and educational level of householder ($p=0.085$; $p<0.10$) were observed to be significant. According to the analysis results, it was determined that students eagerly choosing the Faculty of Agriculture would also choose the education of Agricultural Economics eagerly. Since the Department of Agricultural Economics is the first department being opened in the Faculty of Agriculture and has a wide range of employment opportunities, students will choose the Faculty of Agriculture and consequently the Department of Agricultural Economics eagerly. As the schools where the students graduated from get far from being public schools, the students will have a lower possibility of eagerly choosing the Department of Agricultural Economics. Because the increase in the standards of the school where the students graduated from will bring along the increase in the points to be acquired from the university exam due to the private education and the students will show tendency to universities with higher points and choose the education of Agricultural Economics unwillingly. Besides, in the study it was determined that the increase in the educational level of parents would have a positive effect upon the decisions of students to eagerly choose the education of Agricultural Economics. The studies emphasized that the educational level of parents had a positive effect upon the self-respect of individuals, which may enable us to raise self-confident individuals who could make correct decisions (Demiriz & Öğretir 2007; İzgiç et al., 2001).

In logit models, we should examine the “marginal effects” of variables in order to show the possible effect to be caused by 1 unit of increase in independent variables upon the possibility for this change to be present in dependent variables. Marginal effects show the effect of 1 unit of increase in independent variables upon dependent variables.

In this case, when taking the marginal effects into consideration, 1 unit of increase in the variable of the regions where students came from increased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 7%, 1 unit of increase in the variable of the educational level of householder increased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 20%, 1 unit of increase in the variable of the occupation of householder increased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 1% and 1 unit of increase in the variable of the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture increased the

possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 85%. It was also observed that 1 unit of increase in the variable of the educational level of mothers decreased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 23%, 1 unit of increase in the variable of the employment of students decreased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 4%, 1 unit of increase in the variable of the high school where the students had graduated from decreased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 82%, and 1 unit of increase in the variable of the state of being a person being engaged in agriculture in the family decreased the possibility for students to eagerly choose the education of Agricultural Economics at the rate of 11%.

According to the analysis results; while the correlation between the variables of regions where students came from, educational level of householder, occupation of householder and the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture, which were effective upon the decisions of students to eagerly choose the education of Agricultural Economics, was positive, the correlation between the variables of educational level of mothers, employment of students, high school where the students had graduated from and the state of being a person being engaged in agriculture in the family was negative. When examining the statistical analysis; the variables of the state of students to eagerly choose the Faculty of Agriculture, high school where the students had graduated from and educational level of fathers were observed to be statistically significant.

Faculties of Agriculture have been facing problems of lower number of students and being chosen in the last choice in recent years. This study determined the factors that were effective upon the choices of students and it was found that if students chose the Faculty of Agriculture, they chose eagerly the education of Agricultural Economics. In this context, it is required to ideally introduce Faculties of Agriculture in Turkey, which is an agricultural country where the share of agriculture gradually decreased both within the employment and within the GDP. Because these faculties generate labor force that is specialized in agriculture and not only does agriculture within its body, but also knows how to produce in the market and apply technology into agriculture and is trained in this area. If the Faculty of Agriculture is made more attractive in terms of both business and conditions in order to achieve this, it will be possible to bring more eager students with a higher motivation

in the faculty. Additionally, considering in terms of the education of Agricultural Economics; the department is required to provide a viewpoint for students, who continue their education and prepare for university exams in private teaching institutions, concerning creating their own business opportunities rather than relying only on government through student-based meetings on business opportunities of the department. By this way, it is thought to provide motivation for students who continue their education and arouse the interest of students that would take the university exam.

Sonuç

Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin tarım ekonomisi bölümünü istekli olarak tercih etmelerinde, öğrencinin gelmiş olduğu bölge, aile reisinin eğitim durumu, aile reisinin yaptığı iş ve öğrencinin istekli olarak Ziraat Fakültesini tercih etme durumlarına ait değişkenler pozitif yönlü bir ilişki mevcut iken, annenin eğitim düzeyi, öğrencinin herhangi bir işte çalışma durumu, liseden mezun olduğu okul ve ailede tarımda uğraşan kişinin olma durumuna ait değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. İstatistiki açıdan analize bakıldığında ise, öğrencinin istekli olarak ziraat fakültesini tercih etme durumu, lise eğitimini tamamladığı okul ve babanın eğitim düzeyini gösteren değişken istatistiki açıdan önemli çıkmıştır.

10

Ziraat Fakülteleri son yıllarda öğrenci sayısında azalma ve en son sırada tercih edilme problemi ile karşı karşıyadır. Bu çalışma ile öğrencilerin tercihleri üzerinde etkili olan faktörler belirlenmiş ve eğer öğrenci Ziraat Fakültesini tercih ediyor ise tarım ekonomisi bölümüne de istekli olarak gelmektedir. Bu kapsamda Ziraat Fakültelerinin tanıtımının iyi yapılması gerekmektedir. Bunun içinde, Ziraat Fakültesi gerek iş ve gerekse şartlar açısından daha cazip duruma getirilir ise istekli ve motivasyonu yüksek öğrencilerin fakülteye çekilmesi de sağlanabilecektir. Ayrıca Tarım Ekonomisi Bölümü bazında düşünüldüğünde ise; bölümün iş imkânları konusunda öğrenci bazında yapılacak toplantılar ile bölümden mezun olduklarında, hem bölümde halen eğitim gören hem de dersanelerde üniversite sınavına hazırlanan öğrencilere sadece devletten değil kendi iş imkânlarını da yaratabilecekleri bir bakış açısının sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde halen okuyan öğrencilerin motivasyonunun sağlanması ve üniversite sınavına girecek adaylarında ilgisinin çekilmesinin sağlanabileceği düşünülmektedir.

References

- Akkaya, Ş.M., & Pazarlıoğlu V. (1998). *Ekonometri II*. 2. baskı, Erkam Matbaacılık, s. 99, İstanbul.
- Anonymous, (2015). Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Web Sayfası. Retrieved from www.atauni.edu.tr
- Biçer, B. (2014). *Felsefe*. H. S. Erdem, (Ed.), İstanbul: Lisans Yayıncılık, s. 317-350.
- Colmani, H., & Young, C. (1997). *Principles of Agricultural Economics- Markets and Prices in less Developed Countries*. Cambridge University Press.
- Çiftçi, Y., Ortaş, C., Çiftçi, İ., Çelik, S., Kendir, H., & Sağlam, S., (2010). *Tarımsal Yükseköğretim Programında Değişimler ve Sorunlar*. Retrieved from www.zmo.org.tr/resimler/ekler/639c6bd2a42e714_ek.pdf
- Demiriz, S., & Öğretir, A. D. (2007). Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 105-122.
- Finkelstein, M. A., & Penner, L. A. (2004). Predicting Organizational Citizenship Behavior: Integrating the Functional and Role Identity Approaches. *Social Behavior and Personality*, 32(4), 383-398.
- Goodman, S.A., & Svyantek. D. J. (1999). Person-Organization Fit and Contextual Performance: Do Shared Values Matter. *Journal of Vocational Behavior*, (55), 254-275.
- Greene, W. H. (1997). *Econometric Analysis*. Third Edition, Prentice Hall, U.S.A, pp. 1075.
- Gujarati, D. N. (1995). *Basic Econometrics*. Third Edition, Mc Graw-Hill, USA, pp. 655.
- İzgiç, F., Akyüz, G., Doğan, O., & Kuğu, N. (2001). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobi ve Beden İmgesi İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *3P Dergisi*, 9 (4), 591-598.
- Karaaslan, A. (1993). Öğrenci Hemşirelerin Benlik Saygısı Düzeyleri ve Bunu Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 9(2), 21-29.
- Lievens, F., & Anseel, F. (2004). Confirmatory Factor Analysis and Invariance of an Organizational Citizenship Behaviour Measure Across Samples in a Dutch-Speaking Context. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, (77), 299-306.

- Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal Medya ve Eğitim Etkileşimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(1), 112-118.
- Perry, G. (2010). What Is The Future Of Agricultural Economics Departments and The Agricultural and Applied Economics Association? *Applied Economic Perspectives and Policy*, 32 (1), 117-134.
- TSI, (2015a). *İşgücü İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved from http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007
- TSI, (2015b). *Ulusal Hesaplar*. Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved from <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr>
- Ulusoy, A., Güngör, A., Köksal, G., Subaşı, A., Ünver, G., & Koç, G. (2004). *Gelişim ve Öğrenme* (3. Baskı), Ankara.
- Yılmaz, S. (2000). *Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Atılganlık Düzeyi Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.

**TÜRK KAMU SEKTÖRÜNDE ORGANİZASYONEL
YAPILANMAYA TEKNİK BİR YAKLAŞIM: KALKINMA
AJANSLARI ÖZELİNDE COBIT-5 BT YÖNETİŞİMİ
ÇERÇEVESİYLE ÇÖZÜMLEYİCİ ANALİZ VE MODELLEME**

A Technical Approach to Organizational Structuration at Turkish Public Sector: Analysis and Modelling of COBIT-5 IT Governance Framework over the Regional Development Agencies

*Ahmet EFE**

Özet

Doğru organizasyonel yapılanma kurumlarda öncelikle dikkate alınması gereken hayati konulardan birisidir. Bir kurumun organizasyonel yapılandırılmasında bir sorun olması durumunda kurumsal hedefler ve paydaş ihtiyaçlarının karşılanabilmesi güçleşebildiği gibi kaynakların etkin kullanılabilmesi ve hesap verebilirliği de doğrudan etkilemektedir. Kalkınma ajanslarının (43) adet sorununun olduğu Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından 2014 yılında hazırlanan bir inceleme ve araştırma raporuna da konu edilmiştir. Bu sorunlardan en azından önemli olabilecek dört tanesinin organizasyonel yapılanma ile doğrudan ilişkili olduğu savıyla, COSO ve COBIT-5 modelleriyle yapılan kök neden analizlerinden sonra bu temel problemin çözümlenebilirliği bir BT yönetim çerçevesi olan COBIT-5 modeli üzerinden araştırma konusu edilmiştir. Buna göre, paydaş ihtiyaçları, kurumsal hedefler, BT hedefleri, yaşam döngüsü ve iyi uygulamaların doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi durumunda Türkiye’de kalkınma ajanslarının (KA) organizasyonel yapısındaki sorunların çözümlenebilmesi de olanaklı olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar kelimeler: BT yönetişimi, Bölgesel kalkınma ajansları, organizasyonel yapılanma, COBIT-5

Abstract

Right organizational structuration is amongst vital issues for every entity. If there is a problem in organizational structuration of an entity, both stakeholder needs and institutional goals would be affected due to its results such as misallocation of resources and difficulty in accountability. In a report

* Dr., Ankara Kalkınma Ajansı, İç Denetçi

issued after a throughout investigation by State Auditing Board (DDK) in 2014 there found for regional agencies (KA) to have 43 major problems. Amongst these problems at least 4 problems found to be related with organizational structuration of KA after a root-cause analysis conducted using both COSO and COBIT models. Here it is argued that in order for a solution of structuration problem of KA, COBIT-5 IT governance model can be applied with an approach that can satisfy stakeholder needs, institutional goals, IT goals, life cycle management and best practices.

Key words: IT governance, regional development agency, organizational structuration, COBIT-5

Giriş

Küresel eğilimler ve AB müktesebatının gerekleri ışığında, Türkiye açısından geleneksel plancılıktan vazgeçilerek yerel sivil, özel, akademi ve kamu sektörünün ortak yönetişimine dayanan bölgesel kaynakların potansiyel ve dinamiklere göre belirlenecek önceliklere tahsisini esas alan yeni plancılık kültürü kalkınma ajansları (KA) ile bölgesel kalkınmacılığa yansıtılmıştır. Türkiye’de 2006 yılında “yönetişim” paradigması üzerine kurgulanan KA, AB ilerleme raporlarındaki tespit ve önerilere uygun bir şekilde 5449 sayılı Kuruluş Kanunu ile ortaya çıkmış olmakla birlikte pek çok gelişmiş ülkede yaygın olarak kullanılan bölgesel gelişme ve sosyal-ekonomik dinamiklerin verimli bir şekilde harekete geçirilmesine olanak tanımayı amaç edinen küçük ölçekli kamu kurumları olup, yönetişim mekanizması üzerinde kurgulanmış olmaları ve çoğu noktada özel hukuka tabi olmalarından dolayı klasik Türk amme idaresi geleneğinden ayrılmaktadır.

KA’nın varlık nedeninin sorgulanması ve KA ile ilgili zayıflıkların ve problemlerin varlığı ile ilgili olarak siyasi, bürokratik, akademik ve iş dünyasından olumsuz söylem ve değerlendirmelerin artması üzerine Cumhurbaşkanlığı Makamınca 2012 yılı sonunda görevlendirilmiş olan Devlet Denetleme Kurulu (DDK) bir yılı aşkın sürede üç vergi müfettişi ve bir Kalkınma Bankası uzmanından oluşturduğu araştırma ve inceleme ihtisas heyeti marifetiyle yaptırdığı kapsamlı çalışmalar, araştırmalar, analizler ve değerlendirmeler sonucunda 2014 yılında çıkarılan ve 830 sayfalık Araştırma ve İnceleme Raporunda, 43 maddede tespit edilen temel sorunlara değinilerek bunların giderilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler doğrultusunda Kalkınma Bakanlığı (KB) tarafından eylem planı hazırlanmış olmakla birlikte bu çalışmada öncelikle 43 adet sorunu bulunan KA hukuki statüsünün, idare, devlet, bürokrasi ve kamu yönetimi bağlamında analiz edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Anılan 43 sorunun kökünde

yönetişim kurgusunun yanlış yapıldığı varsayımıyla COBIT-5 yönetim çerçevesinin KA için yeniden kurgulanmayı sağlayacak şekilde uygulanabileceği ve temel sorunlarına çözüm olabileceği hususu doktora düzeyinde çalışmalara konu edilmiştir. (Efe, 2015)

Yönetişim ve yönetim mekanizmalarının uyumlu bir şekilde kurumsal hedefler doğrultusunda işlerlik kazanabilmesi için organizasyonel yapılanmanın paydaş ihtiyaçları, kurumsal hedefler ve mevcut kaynaklar dikkate alınarak yapılabilmesi gereklidir. Aksi durumda paydaş beklentileri yerine getirilemeyerek kurumsal meşruiyet sorgulanabileceği gibi pek çok mali ve fiziki kaynak verimsiz bir şekilde sarf edilerek kamu zararı meydana gelebilecektir. Bu nedenle de organizasyonel yapılanmanın etkin ve verimli bir işleyişi sağlaması için bilinen modellerden birisi olan COBIT-5 çerçevesi ile bir modelleme yapılabilmesi KA sorunlarının giderilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bir paradigma olarak dikkate alınabilecek olan COBIT, önceleri denetim, kontrol ve daha sonra yönetim çerçevesi iken daha sonraları risk ve katma değer ile ilgili standartları da bünyesine alarak zamanla bir BT yönetim çerçevesi haline gelmiştir. Her versiyonunda paradigmatik bir kırılımla kendisini yenileyen COBIT-5 versiyonunda, en sonunda sadece BT değil diğer iş süreçlerini de kapsayarak kapsamlı bir model haline gelen bütünlükçü, kapsayıcı ve uyarlayıcı bir çerçeve iddiasındadır. COBIT-5 ile ortaya konulan ilkeler ve gerçekleştiriciler ile BT yönetişiminin iş süreçleri ile birlikte yönetilebilmesine olanak sağlayacak bir yönetim ve yönetim modellemesi süreçleriyle birlikte ortaya konulmaktadır.

COBIT-5 çerçeve yaklaşımı 5 temel ilke getirmektedir. Bu ilkeler çerçevenin esas sütunlarını teşkil etmektedirler. Bu ilkeler üzerinde yapılacak olan yapısal kurgu ve süreç uygulamaları da gerçekleştiriciler vasıtasıyla temellendirilebileceklerdir.

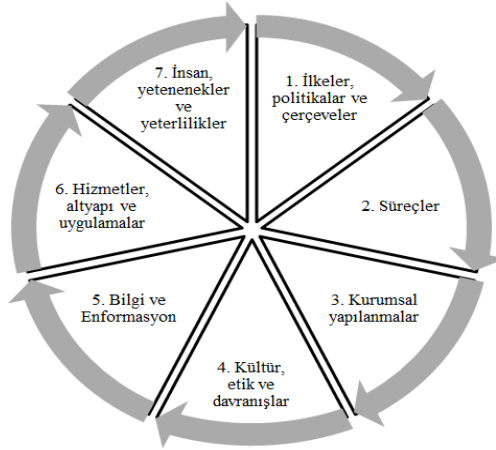

Şekil 1. COBIT-5 Temel İlkeleri

Kaynak: (ISACA, 2012).

Şekilde görüldüğü gibi COBIT-5 beşinci versiyonunda beş temel ilke üzerinde kurulmuştur. COBIT-5, sistem teorisinin temel varsayımlarını kullanarak birbiriyle etkileşim içerisindeki bileşikleri dikkate alarak bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, gerçekleştiriciler kurumsal yönetim ve yönetim açısından birbirini bütünlükten, diğer çerçeve ve standartların eksikliklerini tamamlayan, kurumun varlığını sürdürmesi için gerekli olan alt sistemlerden oluşan canlı bir sistemin birliğini tamamlamaktadır. (ISACA, 2012)

16

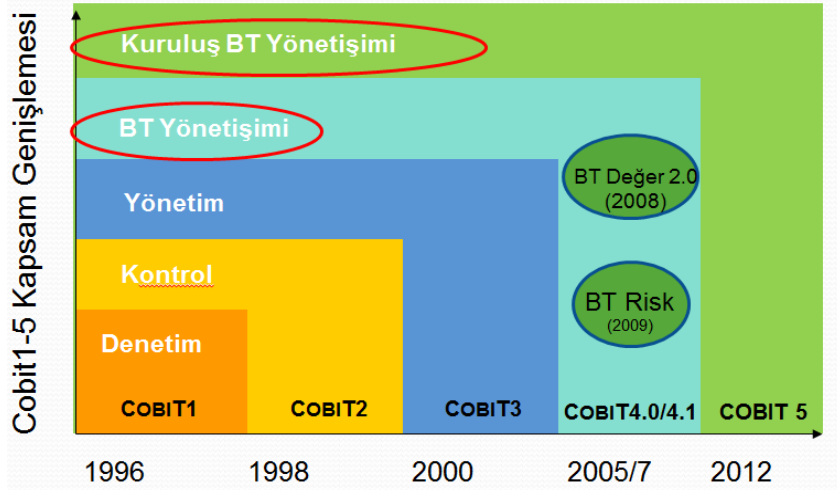

Şekil 2. COBIT-5 Gerçekleştiricileri

Kaynak: (ISACA, 2012).

COBIT-5 gerçekleştiricileri bütüncül yaklaşımı esas alınarak BT ve iş süreçleri ile birlikte bir kurumsal anlamdaki her şey gerçekleştiriciler

kapsamına alınabilmektedir. Paradigma olarak ele almaya çalıştığımız COBIT-5, ISACA tarafından geliştirilen bir BT yönetim çerçevesidir. Şekilden de görüleceği üzere, COBIT, ilk başta finansal ve BT denetim ve kontrol alanlarında ilk önce kendisini göstermişti. İlk baştaki COBIT, “Control Objectives of IT” olarak bilinmekteydi. Daha sonra COBIT, göstergeler, süreç araçları, kritik başarı faktörleri, olgunluk modelleri ve BT yönetimi ile ilgili görev ve sorumluluklarının yerine getirilebilmesi için geliştirilen araçlarla birlikte aşamalı bir şekilde toplumsal ve ekonomik koşulların sonucu olarak yeni olarak elde edilen bilgilerle girdiği paradigma gerilimleri sonucunda bir yönetim ve yönetim çerçevesi haline gelivermiştir. Paradigma gerilimi, diğer standart ve çerçevelerin mevcut teknik ilişkiler ağını, gereklilikleri ve sürdürülebilir stratejik yönetimi acımasız rekabet ortamında açıklayamaması ve çözüm bulamamasından dolayı ortaya çıkmıştır. Çünkü her kurumun paydaşları ve ihtiyaçları farklı olduğundan ve kaynakları ile riskleri de aynı olmadığından kendilerine has uyarlamaların yapılabilmesi aşikâr bir halde belirginleşmiştir. Kendisini çevresel koşullara ve zamanın gereklerine göre sürekli adapte edebilen COBIT bu gerilim içerisinde yeni bir paradigma olarak ortaya çıkarak mevcut sorunlara çözüm sunma iddiasındadır.

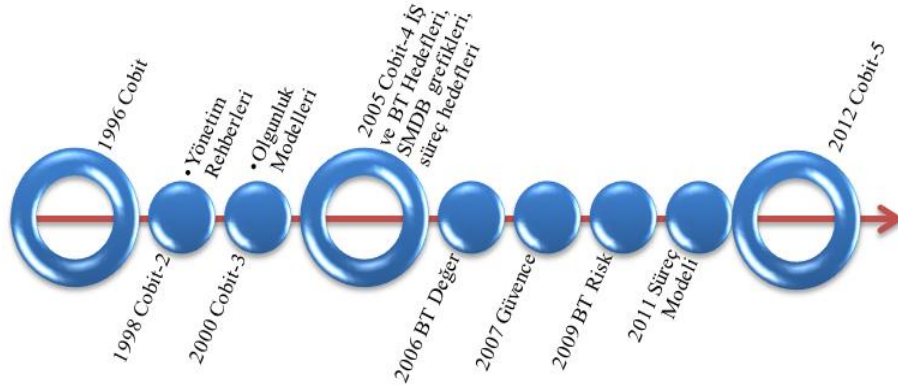

Şekil 3. COBIT Alanında Paradigma Gerilimleriyle Yaşanan Kapsam Genişlemesi

Kaynak: (ISACA, 2012).

Şekilden de görüleceği üzere, COBIT-4 iş süreçlerini BT süreçleri ile hizalandırmak için bazı araçların geliştirilmesiyle ortaya çıkmış ve diğer yönetim çerçeveleri ve BT çerçeve ve standartları ile olan ilişkileri de güçlendirmiştir. Bu durum elbette de BT ile ilişkili olan iş süreçleri ve sorumluluklarının katma değer oluşturma (Val IT) ve risklerin yönetilmesini (Risk IT) de belirlemiştir. Val IT ile Risk IT temel kavram ve süreçleri COBIT alanından alırken bunlara ilgili oldukları alanlara ait özel rehberlikler eklemiştir.

Şekil 4. Zaman içerisindeki COBIT gelişimleri

Kaynak: (Efe, 2015).

Nisan 2012’ de kurumsal BT yönetişimini bir kuruluş olarak alan COBIT-5, “kurumların BT yönetişimi ve yönetimi için oluşturulan amaçlarına ulaşmaları için onları destekleyen kapsamlı bir çerçeve” olarak tanımlanmıştır. BT süreçlerinin iş süreçleriyle tamamen ayrılmayacağını ve iş-BT bağımlılığını ortaya koyan COBIT-5, bütüncül bir yaklaşımla tüm kurum için, tüm iş ve BT ile ilgili alanları, sorumlulukları ve süreçleri kapsayacak ve dâhili ve harici tüm paydaşların BT ile ilişkilendirilebilecek çıkarlarını dikkate alacak şekilde BT’ nin idare ve yönetiminin gerçekleştirmektedir. (ISACA, 2012)

Metodoloji

Ebsco veri tabanında “organizational management” olarak yapılan taramada 1.591 adet araştırma ve yayın olduğu tespit edilmiştir. Türkçe olarak yazılan yayınların sayısı da bunların içerisinde sadece 123 olduğu tespit edilmiştir. “organizational management” olarak yapılan taramada ise toplamda 40.146 adet olan yayınların içerisinde 306 adedin Türkçe literatür kapsamında olduğu tespit edilmiştir. Yine “COBIT-5” olarak yapılan taramada ise toplamda 125 olan yayın içerisinde sadece 1 tanesinin Türkçe literatür kapsamında olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda dikkate alındığında

Türkçe literatüre olan katkısı bakımından yaptığımız araştırmanın önemli olduğu söylenebilir.

Bu çalışmamızda, COBIT-5 çerçevesinde uygulama gerçekleştircileri olan yedi adet bileşen içerisinde organizasyonel yapılanma gerçekleştircisinin KA düzlemine uyarlanması yapılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle COBIT-5 modeli ve organizasyonel gerçekleştircisi üzerinde betimleyici bir çalışma yapılmakta daha sonra KA sistematığına uygulanması durumunda nasıl bir tablo ortaya çıktığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmamızda ayrıca bazı sorunlar üstünde kök neden analizleri yapılarak süreç yapılandırmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmada kalkınma ajanslarının hedef basamaklarının kullanımıyla ilişkili olabilen sorunları analiz edilmektedir bu amaçla da DDK raporu incelenmiş ve süreç olgunluğu ile ilgili dört adet probleme dair çekirdek neden analizleri yapılmaktadır. Hizmete özel olan DDK raporu üzerinde akademik araştırma yapılarak bu alandaki idari bilgi literatüre kazandırılmaktadır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. DDK tarafından tespit edilen sorunlardan KA organizasyonel yapılanması ile ilişkili olan sorun var mıdır? Varsa hangileridir ve nasıl ilişkilendirilebilmektedir?
2. COBIT-5 modeli ve organizasyonel yapılanma gerçekleştircisi nedir ve KA dinamiklerinde nasıl uygulanabilir?

Yukarıdaki araştırma soruları cevaplanmaya çalışılırken öncelikle DDK tarafından tespit edilmiş olan 43 temel sorundan 4 tanesi üzerinden kök neden analizi yapılırken bu sorunların organizasyonel yapılanma problemiyle ilgili olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmakta; organizasyonel yapılanma gerçekleştircisi KA dinamiklerinde paydaşlar, kurumsal hedefler, yaşam döngüsü ve iyi uygulamalar çerçevesinde analiz edilerek uyarılma ve modelleme yapılmaya çalışılmakta ve en son araştırma sorularına cevap verilip verilemediği üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Araştırma Problemi

Bu çalışmamız temel olarak, Devlet Denetleme Kurulu tarafından 2014 yılında kalkınma ajanslarının (KA) 43 adet önemli sorunları olduğu yönünde hazırlanan araştırma raporundaki bazı tespitlerin analizine dayanmaktadır. Buna göre çoğu sorunun aslında KA yapılanmasının organizasyonel kurgusunun doğru yapılmamasıyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Örnek olarak sadece dört adet sorun ile ilgili kök neden analizleri de yapılmaktadır. Bu analizde karşılaştırmalı olarak

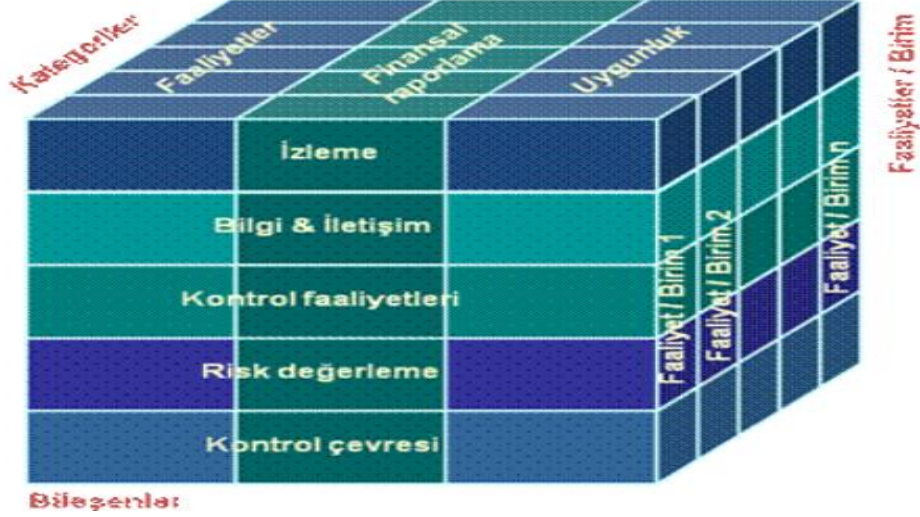
bir kurumsal iç kontrol standardı olan COSO ve bilişim yönetimi çerçevesi olan COBIT modelleri kullanılmaktadır.

İç kontrol standartlarından en çok bilinen ve İç Denetim Koordinasyon Kurulu (IDKK) tarafından iç denetim ile ilgili olarak oluşturulan ulusal mevzuat tarafından da referans alınmış olan standart, COSO¹ standardıdır. COSO'nun daha sonra COSO-ERM adında kurumsal risk yönetimi için uygulanan bir standardı bulunmaktadır. Yönetimin, risk yönetimi ve iç kontrol sisteminin iyileştirilmesi üzerinde katma değer üretmesi beklenen iç denetim, daha çok COSO iç kontrol standartlarına dayanmaktadır.

ABD'de 1985 yılında mali raporların gerçeğe aykırı olarak düzenlenmesini önlemek amacıyla Treadway adında kurulmuş olan bir komisyon tarafından kurulan bir çalışma grubu, iç kontrol literatürünü gözden geçirerek etkin bir iç kontrol sistemi tesis edilebilmesi için bir standart önerisinde bulunmuştur. Bu amaçla görevlendirilen ve kısaca COSO olarak adlandırılan "*Committee of Sponsoring Organization of Treadway Commission*" adındaki komite 1992 yılında "COSO iç kontrol modeli" olarak bilinen iç kontrol için bir bütünlük çerçeve hazırlayarak yayımlamıştır. Bu çerçeveye göre üç temel amaç ile birlikte beş iç kontrol bileşeni mevcuttur. Daha sonra iç kontrol amaçlarına bir tane daha eklenerek amaçlar dörde çıkarılmıştır.

¹ COSO çerçeve standartları ile ilgili kapsamlı bilgi ve rehberlik, <http://www.ic.coso.org> web sayfasından elde edilebilir.

Şekil 1. COSO Amaç Kategorileri ve Bileşenler Küpü

Kaynak: www.icdenetimmerkezi.com ' den alınmıştır.

COSO ERM adında kurumsal risk yönetimini iç kontrol sistemi ile daha bütünleşik bir şekilde yönetmeye imkân veren başka bir standart da mevcut olmakla birlikte bu çalışmada sadece COSO iç kontrol standardı esas alınmıştır. Yukarıdaki şekilde gösterilen COSO küpü, iç kontrol standardını özetlemektedir. Buna göre amaçlar ve bileşenler birimler ve tüm faaliyetleri kapsamalıdır.

COSO modeli teorik alt yapısı açısından hem sistem teorisine hem de siberetik teorisine dayanmaktadır. Çünkü sistem teorisi, bütüne ve onun parçacıklarına, ilişkilerine ve hiyerarşilerine odaklandığı halde siberetik teorisi ise daha çok davranış, süreçler ve devinen iletişim üzerine odaklanmaktadır. (Duffy, 1984, s. 35) Her iki teori de karmaşık sistemlerin ve kurumların sorunlarını incelerken COSO kurumları bir sistem olarak ele aldığına sadece bütünün maddi parçacıklarını değil davranışsal ve belirli amaçla doğrultusunda yönlendirilen entegre bir yapıyı, risk ve kontrol yaklaşımı üzerine bina etmektedir. COBIT-5 yaklaşımının getirdiği farklılık ise sistemi dış dünyadan ayırışık ve sadece kontrol ve risk odaklı olarak ele almadan, çevresel koşullar, paydaşların ihtiyaçları, kurumsal amaçlar ve BT yönetişimini entegre bir bütün olarak ele alarak her kurum için özelleştirilebilen bir yönetim ve süreç yönetimi çerçevesi sunabilmektedir. İleriki bölümlerde bu hususlar daha da detaylı bir şekilde ele alınacaktır. COBIT-5 kapsamlı bir çerçeve olarak 5 yönetim ve 32 yönetim olmak üzere 37 sürecin alt süreçlerindeki kriter faaliyetlerine kadar

detaylı bir şekilde uygulama olanağı sağlayan ve kabiliyet olgunluğunu da değerlendiren bir üst model olarak kabul edilebilir.

COSO ile ortaya konulan kontrol amaçları COBİT-5 çerçevesinde ilkelere karşılık gelirken COSO iç kontrol bileşenleri de COBİT-5 gerçekleştiricileri kapsamında bulunmaktadır. COBİT-5 çerçevesinin iç kontrol sistemini aynı zamanda paydaş ihtiyaçları ve kurumsal hedeflerle birlikte BT hedefleri ile gerçekleştirici hedeflerini yönetim ve yönetim süreçleri ve yeterlilikleri ile birlikte kapsamlı bir şekilde ortaya koymasındır. Buna göre COSO sisteminde iç kontrol ayrı olarak bir çerçeve şeklinde ortaya konulmuşken COBİT-5 içerisinde bu kurumsal yönetim ve yönetim sistemiyle bütüncül ve tamamlayıcı olarak konumlandırılmıştır.

Uluslararası kabul görmüş olan COSO iç kontrol standardına göre iç kontrol amaçları aşağıdaki ilk üç madde, Birleşmiş Milletler İç Kontrol Tebliği, IIA standartları ve Kamu İç Kontrol Rehberine göre ise bunlara ilaveten varlıkların korunması da eklenerek toplam dört maddede iç kontrol amaçları belirlenebilir. COSO çerçeve standardına göre iç kontrol sisteminin analiz edilerek bunun COBIT-5 yönetim süreçlerinin uygulanabilmesi için kontrol zafiyetlerinin tespit edilmesi ve bu konuda bir fikir edinebilmek için kontrol amaçları ve kontrol bileşenleri üzerinden Ankara Kalkınma Ajansı mevcut bilgileri üzerinden değerlendirme yapılması öngörülmüştür.

Kalkınma Ajansları (KA) Denetim Yönetmeliğinin 11. maddesinde iç kontrol sisteminin değerlendirilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre; dış denetçi, iç kontrol sistemini; organizasyonel yapılanma, insan kaynakları, iş ve karar süreçleri, yöntemleri, mali hususları ve risk yönetimini de içeren kontrol mekanizmaları, muhasebe ve kayıt sistemi, bilgi sistemleri altyapısının niteliği ve işleyişi gibi hususlar bakımından kapsamlı bir şekilde değerlendirir, tespit ve önerilerini raporlar. Dış denetçi, bu alanlarda ön inceleme yaparak, uygulayacağı denetim tekniklerinin türünü, uygulama zamanı ve kapsamını belirler. Dış denetçi, dönem içerisinde yapacağı değerlendirmelere bağlı olarak, dış denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçirir. Ancak ileride kök neden analizi kısmında da ele alınacağı üzere her hangi bilinen bir standart çerçevesinde dış denetim düzenlenmediği için profesyonel anlamda dış denetimin uygulanabilirliği ve ölçülebilirliği olanaklı değildir.

Bunun yanı sıra KA Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinin 11 inci maddesiyle de iç kontrol sisteminin belirlenmesi Kalkınma Ajansları Genel Sekreteri (GS) teklifi ve Yönetim Kurulu (YK) kararına bırakılmıştır:

“**MADDE 11 – (1)** İç kontrol sistemi, Ajans gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesi, Ajansın mevzuata uygun olarak faaliyet göstermesi, her türlü mali karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesi, karar oluşturmak ve izlemek için düzenli, zamanında ve güvenilir bilgi edinilmesi amaçlarını gerçekleştirmek üzere, iç denetçinin görüşü alınmak suretiyle, Genel Sekreterin teklifi ve Yönetim Kurulunun kararı ile belirlenir.

(2) İç kontrol sistemi, iç ve dış denetim raporları, öneriler, ihtiyaçlar ve şikayetler çerçevesinde yılda en az bir defa Yönetim Kurulu tarafından değerlendirilir ve Müsteşarlığa rapor hâlinde sunulur.”

İç kontrolün henüz kamu kurum ve kuruluşlarınca tam olarak anlaşılmadığı gibi en bilinen anlamıyla yanlış olarak sadece “kontroller” veya içeriden yapılan kontrol ve denetim çalışmaları olarak anlaşılabilir. Yoksa sadece yapılan kontrolleri ifade etmemektedir. İç kontrol sistemi kurumsal hedeflere ulaşılmasını zorlaştıran, engelleyen veya hedefinden saptıran uygulamaların bilinmesi ve bunlara ilişkin fayda maliyet yaklaşımıyla bir takım önlemlerin sistematik bir şekilde uygulanmasını öngörmektedir.

KA'nın yönetim ve yönetişim ile ilgili süreçlerindeki problemlere bilimsel bir yaklaşımla BT tabanlı çözüm getirmeye çalışan çalışmanın araştırma problemi kapsamındaki hareket ve analiz noktasını teşkil eden DDK raporunda 43 başlık altında ifade edilen sorunlar araştırma problemlerinin öncülleri olarak kabul edilmiştir.

Anılan raporda bölgesel kalkınma politikasına geçiş süreci, KA'nın oluşum süreçleri teorik, akademik, tarihsel, kanuni ve uygulama perspektifleriyle birlikte kapsamlı bir şekilde ortaya konulmaya çalışıldığı ve bu yönüyle de alanında özgün olduğu kabul edilerek araştırmanın konusunu teşkil etmesi uygun görülmüştür.

Anılan DDK raporunda tespit ve önerilen on temel başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- 1-Genel Nitelikli Tespit ve Öneriler (1'den 4'e kadar)
- 2-Kurumsal Yapıya İlişkin Tespit ve Öneriler (5'ten 7'ye kadar)
- 3-Bölge Planlarına İlişkin Tespit ve Öneriler (8'den 10'a kadar)
- 4-Destek Sağlama ve İzleme Fonksiyonuna İlişkin Tespit ve Öneriler

(11'den 24'e kadar)

- 5-Yatırım Destek Ofislerine İlişkin Tespit ve Öneriler (25)
- 6-İnsan Kaynaklarına İlişkin Tespit ve Öneriler (26'dan 31'e kadar)
- 7-Denetime İlişkin Tespit ve Öneriler (32'den 36'ya kadar)
- 8-Mevzuata İlişkin Tespit ve Öneriler (37)
- 9-Kamuoyunu Bilgilendirme Konusundaki Tespit ve Öneriler (38)
- 10- Kalkınma Bakanlığının Genel Koordinasyon Sorumluluğuna İlişkin Tespit ve Öneriler (39'den 43'e kadar) (DDK, ve dig., 2014)

Bu yukarıda bahsedilen başlıklar altında 43 ana sorun olduğunu tespit edilen DDK raporunda yapılan analizde her hangi bir referans model kıstas olarak alınmadığı gibi önerilerde de her hangi bir modele referans verilmemiş olmasından dolayı yapılan araştırmadaki problemlerde eksik kalan analizlerin yapılması da araştırmacının amaçları kapsamına alınmıştır. DDK raporuna cevaben KB tarafından 26 KA ile istişare halinde eylem planı hazırlanmıştır. Bu 2014 Eylül ayında hazırlanmış olan hizmete özel taslak eylem planında, KB ve KA için ayrı eylemler öngörülmüştür. Aşağıdaki analizlerde bunlar da dikkate alınmaktadır. (KB-BGYUGM, 2014)

24

Buna göre yapılan analizde 43 maddede belirtilen problemlerin hepsinin KA'nın yönetim yapısındaki temel yapılandırma sorununa doğrudan veya dolaylı bir şekilde işaret ettiği veya yönetim yapısındaki tutarsızlık, etkisizlik, verimsizlik veya uygunsuzluğun bir sonucu olarak meydana geldiği varsayılarak yönetim sorununun temel araştırma problemi olarak incelenmesi kararlaştırılmıştır. Bu konuda yapılan anket çalışması sonucunda da sorunların büyük oranda yönetimle yapılanmasındaki eksiklikler ve yanlış kurgulanma ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Kök neden analizi "*root cause analysis*" için, DDK tarafından tespit edilen sorunların ana nedenlerinin tespiti için iç kontrol açısından ve iç kontrol standardı olan COSO ile yönetim standardı olan COBIT-5 açısından karşılaştırma yapmaya olanak verecek şekilde bir şekilde değerlendirme yapılması ana sorunsalın tespiti açısından önem arz etmektedir. Çünkü ortak sorun bölgesel gelişme yönetim yapısının sağlıklı olmamasından ve süreçlerinin uygun bir çerçevede belirlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

COBIT ile karşılaştırmalı olarak COSO çerçevesine göre değerlendirme yapılmasının amacı, DDK tarafından tespit edilen 43 adet sorun üzerinden bir kök neden alanizi yapablmektir. İlk bölümde detaylı bir şekilde incelemeye konu edilen COSO modeli bir iç kontrol standardı olup, IIA ve IDDK tarafından kabul edilerek denetim ve kontrol rehberlerine yansıtılmıştır. COBIT-5, ilkeler ve gerçekleştiricilerine karşın, COSO da

amaçlar ve bileşenler olmak üzere iki temel kısımdan oluşmaktadır. COSO kapsamında iç kontrol amaçları aşağıdakilerden oluşmakta olup önceki bölümde incelenmişlerdir:

- Faaliyetlerin etkin ve verimli olması
- Raporlamaların doğru ve güvenilir olması
- Mevzuat ve ilgili düzenlemelere uyumluluk
- Varlıkların korunması.

COSO iç kontrol bileşenleri de beş adet olup aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir:

- İç kontrol ortamı
- Risk değerlendirmesi
- Kontrol faaliyetleri
- Bilgi ve iletişim
- İzleme

Aşağıda dört adet sorun üzerinden COSO ve COBIT modelleriyle yapılan analizlerden görüleceği üzere KA organizasyonel yapılandırmasının sorunlu olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

1.1. Tek Tip Örgüt Yapısı Sorunu

Türkiye’de bölgeler arasında coğrafi yapı, ekonomik ve sosyal gelişmişlik, sahip olunan kaynaklar, ulaşım imkânları, beşeri sermaye yapısı, rekabetçilik düzeyi ve yatırım ortamının niteliği gibi pek çok alanda önemli derecede farklılıklar bulunmasına ve 5449 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde (TBMM, 2006), KA’nın bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özel hale getirilmesi gereği vurgulanarak, buna ilişkin özel hukuk alanında gerekli hukuki altyapı hazırlanmış olmasına rağmen; KA, 26 Düzey 2 bölgesinin tamamında organları, fonksiyonları, bölgesel kalkınmada kullanacağı araçları, personel yapısı, süreçleri, kuralları, işleyiş şekli ve birimlerin görev tanımları gibi tüm unsurları ile tek tip olarak örgütlenmiştir. Bu durum, her bölgenin kendi karakteristik özelliklerine, kaynaklarına ve önceliklerine uygun bir bölgesel gelişme teori ve politikası, uygulamaları ve 5449 sayılı Kanun’un temel amaç ve felsefesi ile uyumlu değildir. (DDK, ve dig., 2014)

Tablo 1. DDK Tarafından Tespit Edilen Tek Tip Örgüt Yapısı Sorunu İçin COSO ve COBIT-5 değerlendirmesi ve Eylem Planları

DDK önerisi	COSO değerlendirmesi
Bölgelerin rekabet gücü ve gelişmişlik düzeyi ile Ajansların teşkilat yapılarının, büyüklüklerinin, birimlerinin, insan kaynağı profilinin, özlük haklarının, temel fonksiyonlarının, bölgesel gelişmede kullanabileceği araç ve imkânlarına göre yeniden şekillendirilmesi.	COSO iç kontrol sistemi iç kontrol bileşenlerinden kontrol ortamı alanına girmektedir. Tek tip örgüt yapısı organizasyon yapısı açısından bir iç kontrol zafiyetine yol açmadığı düşünüldüğünden dolayı iç kontrol yaklaşımı açısından sorun değildir.
	COBIT-5 değerlendirmesi
	COBIT-5 Birinci ilkesi olan “paydaş ihtiyaçlarının karşılayıcı” olan “kurumsal yapılanmalar”a uygun olduğunu belirtmektedir. Yereldeki ihtiyaçlar ve olanaklar ölçüsünde değişebilmelidir. Örgüt yapısının kararlaştırılması yönünden ilişkilidir. Kanuni bir değişiklik yapıldıktan sonra giderilebilir.
KB Eylem Planı	KA Eylem Planı
1.1 5449 sayılı Kanun değişikliklerine ilişkin çalışmalarda yönetim kurulunun yapılanması tekrar gözden geçirilecek ve 6360 sayılı Kanun sonrası idari teşkilatlanmada gerçekleşen değişiklikler 5449 sayılı Kanuna yansıtılacaktır. 1.2 Ajansların ve bölgede yer alan kurum ve kuruluşların kalkınma kurulunda yer alacak üyelere ilişkin talepleri doğrultusunda kalkınma kurullarını düzenleyen yeni bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi hazırlanacaktır.	1.3 Ajanslarda birim sayısı ve sorumluluk alanlarının bölgeye göre farklılaştırılması gözetilecektir. Birimlerde çalışacak personel sayısı, mesleki özellikler ve iş tanımları ajansların iç yönergeleri ile belirlenebilecektir.

Kaynak: (DDK, ve dig., 2014), (KB-BGYUGM, 2014) ve (Efe, 2015) **Bölgelendirme Sisteminin Doğru Yapılmamış Olduğu**

Türk idari gelenekleri, kültürel, coğrafik ve sosyolojik ilişkiler gibi temel uygun kriterlere göre oluşturulmamış ve fonksiyonel olmayan bölge bölümlenmesi, bölgesel gelişme politikalarının ulusal bazda belirlenmesini engelleyebileceği gibi aynı bölgede yer alan ve birbirinden farklı özelliklere sahip illerin bir arada olması nedeniyle yerel ölçekte alınacak tedbirlerin de uygulanmasını güçleştirebilecek bir unsurdur. (DDK, ve dig., 2014) Özellikle birden fazla valinin YK üyesi olarak bulunduğu ve aralarında hemşericilik kültürü ve temsil kabiliyetine uygun olmayan YK yapılandırılmasının arka planındaki Düzey-2 bölgelendirme rejimi yerelde kabul görememektedir.

Tablo 2. DDK Tarafından Tespit Edilen Bölgeleendirme Sisteminin Doğru Yapılmamış Olduğu Sorunu İçin COSO ve COBIT-5 değerlendirmesi ve Eylem Planları

DDK önerisi	COSO değerlendirmesi
Geçen 12 yıllık süre zarfında, nüfus, ekonomik yapı, ulaşım altyapısı gibi pek çok alanda yaşanan gelişmeler dikkate alınarak mevcut 26 Düzey 2 bölgesinin sınırlarının, bölge içerisinde yer alacak illerin fonksiyonel, coğrafi, ekonomik ve sosyal açıdan uyumu gözetilmek suretiyle gözden geçirilmesi gerektiği	COSO iç kontrol sistemi Kontrol bileşenlerinden kontrol ortamı alanına girmektedir. Bu kapsamda da her hangi bir kontrol zafiyetinin ortaya çıktığı tespit edilmediğinden kurumsal açıdan sorun değildir. Ancak bölgesel kalkınma açısından zafiyetlere yol açacağı ispatlanabilirse BGUS ile ilgili olarak KB açısından iç kontrol zafiyeti oluşturabilir. COBIT-5 değerlendirmesi COBIT-5 Birinci ilke olan “paydaş ihtiyaçlarının karşılanması gerçekleştirici olan “kurumsal yapılanmalar”a uygun olma” Hangi bölgelere hitap edileceğinin belirlenmesi yönetim Hangi ilin hangi illerle bölge oluşturması gerektiği de genel tercihlerine bırakılmalıdır. Yoksa zoraki birliktelik öngörü meydana getirir. NUTS-II istatistiki sınıflandırmaya göre doğru olmayabilir. Bu konudaki karar KK tarafından verilmesi veya ayrılmasına müsaade verilebilmelidir.
KB Eylem Planı	KA Eylem Planı
2.1 Düzey 2 Bölge sınırları gözden geçirilecektir. Buna temel oluşturmak üzere “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışması güncellenecektir. 2.2 Kanun ve yönetmeliklerdeki hükümler gözden geçirilerek gerek süre gerekse şartlar bakımından esneklik artırılabilecektir. 2.3 Ajansların diğer kurum ve kuruluşlarla kuracağı ortaklıkları kolaylaştırıcı yasal zemin çalışmaları yapılacaktır.	Yok.

Kaynak: (DDK, ve dig., 2014), (KB-BGYUGM, 2014) ve (Efe, 2015)

Kalkınma Bakanlığına Fazla Bağımlılık ve İdari Vesayet Sorunu

Uygulamada, yönetim kurullarının aldığı GS ataması, güdümlü proje, MDP, yıllık çalışma programı vb. gibi pek çok önemli kararların önemli bir kısmının Kalkınma Bakanlığının onayına bağlı olması, yönetim kurullarının karar organı olma niteliğini ve hesap verebilirliğini olumsuz etkilemekte, ayrıca KA’nın kuruluş felsefesinde yer alan esnek, hızlı, katılımcı yapının hayatiyet bulmasını engelleyebilmektedir. (DDK, ve dig., 2014)

Tablo 3. DDK Tarafından Tespit Edilen Kalkınma Bakanlığına Fazla Bağlılık ve İdari Vesayet Sorunu İçin COSO ve COBIT-5 değerlendirmesi ve Eylem Planları

DDK önerisi	COSO değerlendirmesi
Birçok işlemin Kalkınma Bakanlığının onayına bağlı olması nedeniyle ortaya çıkan bürokratik işlem maliyetleri ve süreçlerinin azaltılması için gerek mevzuat gerekse uygulama alanında ihtiyaç duyulan adımların atılması.	KB ile KA aynı sistemin parçaları olarak düşünüldüğünde COSO iç kontrol sistemi Kontrol bileşenlerinden kontrol ortamı ve kontrol faaliyetleri alanına girmektedir. KA ile KB ilişkisinin kurumsal amaçları zedelemeyecek ve gerekli esnekliği sağlayacak şekilde yapılması gerekir. Ayrıca kontrol faaliyetlerinin de tespit edilecek risklerin yönetimine odaklanacak şekilde yapılandırılması gerekir.
	COBIT-5 değerlendirmesi
	COBIT-5 açısından bakıldığında KB de bir paydaş olarak KA duyulan düzey kadar bir rol ve yetki sahibi olmalıdır. Ayrıca KB yer almaktaysa bunun yönetim süreçlerini içermeyecek şekilde paydaşların ihtiyaçlarıyla da uygun olması gerekir. Burada fayda optimizasyonu yapılmamışsa sorun olarak kabul edilir. Yönetim bir sorundur. COBIT-5 modelinin SMDB tablolarında ilişki de gerekli mevzuat değişiklikleri ile güçlendirildiğinde yönetimin bu sorunun çözülmesi olanaklıdır.
KB Eylem Planı	KA Eylem Planı
6.1 Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleri Yönetmeliği'nde Bakanlığın onama yetkisine tabi hususlar gözden geçirilerek daraltılacaktır. 6.2 Yönetim kurullarının kararlarının Bakanlıkça onaylanmasına dair düzenlemelerin hafifletilmesine koşut olarak ajans performans değerlendirmesinde yönetim kurulu performansı da değerlendirilecektir.	Yok.

Kaynak: (DDK, ve diğ., 2014), (KB-BGYUGM, 2014) ve (Efe, 2015) **Hibe Yönetiminde Koordinasyon Eksikliği**

Farklı kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanan çok sayıda mali desteğin bulunduğu, bu desteklerin bölgelerdeki uygulamasında BKP ile ilişkisi, KA ile görüş alışverişinde bulunulması gibi mekanizmaların yeterince işletilmediği anlaşılmıştır. (DDK, et al., 2014)

Tablo 4. DDK Tarafından Tespit Edilen Hibe Yönetiminde Koordinasyonsuzluk Sorunu İçin COSO ve COBIT-5 değerlendirmesi ve Eylem Planları

DDK önerisi	COSO değerlendirmesi
Pek çok kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen mali desteklerin bölge içinde uygulamasının verimli, etkin ve adil şekilde gerçekleştirilmesini, takibini ve sonuçların analizini sağlamak üzere uygun koordinasyon ve işbirliği mekanizmaları oluşturulmalı ve bu mekanizmalar içinde KA'nın rolü belirginleştirilmeli	COSO iç kontrol sistemi Kontrol bileşenlerinden kontrol ortamı ve bilgi ve iletişim alanına girmektedir. Koordinasyon eksikliği ya kontrol ortamı olan yapısal kurgulanmanın doğru yapılmamış olmasından ya da gerekli bilgi ve iletişimin istenilen düzeyde olmamasından kaynaklanan risklerin yönetilemediği anlamına geleceğinden dolayı bir sorun teşkil edebilmektedir.
	COBIT-5 değerlendirmesi
	Hibe yönetiminde koordinasyon eksikliği COBIT-5'i kurgulanmamış olmasından ve enformasyon gerçekleştirilmesinden kaynaklanabilir. Konu ile ilgili yönetim süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu sadece KA yerel yönetim yapısı ve süreçleriyle ilişkilidir. Tüm hibe Destekleri Genel Müdürlüğüne merkezi bir bilgi sistemi ulusal-yerel paydaşların da bilgisine açılması durumunda çözülebileceği söylenebilir.
KB Eylem Planı	KA Eylem Planı
12.1 Kamu idarelerince uygulanan mali destek programlarının daha etkin ve etkili kılınması için kalkınma ajanslarının ve Kalkınma Bakanlığının temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu kurulacaktır. 12.2 Destek programlarında koordinasyon ve işbirliğinin artırılabilmesi için Hazine Müsteşarlığı Devlet Destekleri Genel Müdürlüğü ile işbirliğine güçlendirilecektir. 12.3 Kredi garanti fonunun bölgesel ihtiyaçları göz önüne alabilen bir yapıya kavuşması hususunda KOSGEB koordinatörlüğünde çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda ilgili tüm taraflardan oluşan bir çalışma grubu kurulmuş olup faaliyetlere devam edilecektir. 12.4 Bölgesel ve sektörel politikalar için önemli bir araç olan kümelenme konusunda farklı kurumlar tarafından yürütülen çalışmaların işbirliği ve eşgüdüm halinde ilerlemesini sağlamak amacıyla Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda kümelenme yönetim modeli çalışması yapılmıştır. Bu model ile farklı kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanacak program ve projelerde kurumlar arası uygulama birliği temin edilmekte ve merkezi ve bölgesel düzeyde ortak bir dil konuşulması sağlanmaktadır. Bu model doğrultusunda Bölgesel Gelişme Komitesi bünyesinde Küme Yönlendirme Komisyonu kurulacaktır.	Yok.

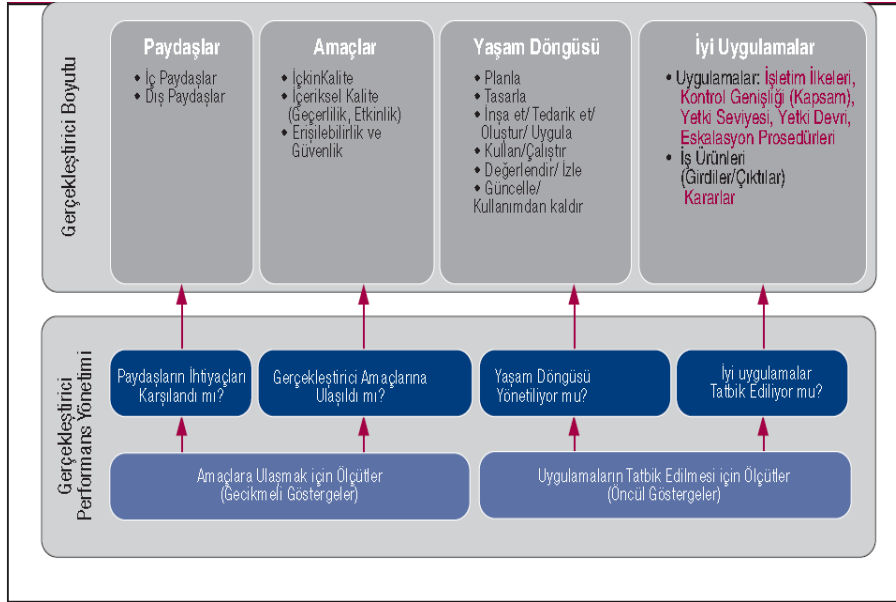
Kaynak: (DDK, ve dig., 2014), (KB-BGYUGM, 2014) ve (Efe, 2015)

Yukarıdaki analizlerden de anlaşılacağı üzere, tek tip yapılanma, bölgesel sistemin yanlış kurgusu, Kalkınma Bakanlığına aşırı bağlılık ve hibelerin koordine edilmesindeki başarısızlık aslında bölgesel gelişme

dinamiklerinin en temel ögesi olan KA yapısının doğru kurgulanmamış olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de bu alandaki önemli standartlardan olan COBIT-5 modeli ile çözümlenebilirliği büyük önemi haizdir.

Organizasyon Yapıları Gerçekleştiricisi

COBIT-5, organizasyon yapıları modeli aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Bu gerçekleştiricinin temel mantığında, bir organizasyonel yapılanmanın ancak gerçekleştirici boyutu ve gerçekleştirici performans boyutunu birlikte dikkate alması ve paydaşlar, amaçlar, yaşam döngüsü ve iyi uygulamalar çerçevesinde yapılandırılması durumunda sürdürülebilir olabileceği gösterilmektedir:

Şekil 1. Organizasyon yapıları gerçekleştiricisi boyutları

Kaynak: (ISACA, 2012)

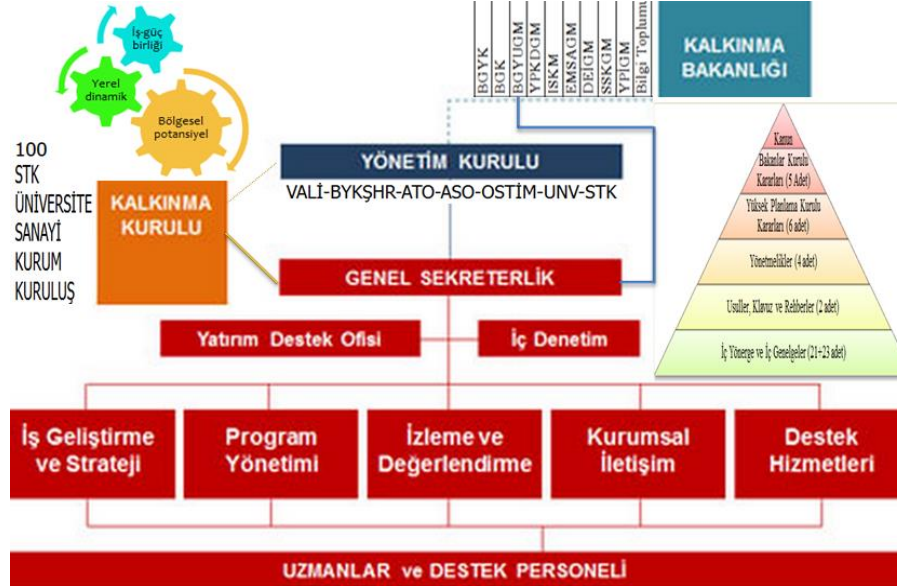
1.2. Paydaşlar

Organizasyon yapılarının paydaşları kurum içi ya da dışı olabilir. Organizasyon yapısının üyelerini, diğer yapıları, organizasyon birimleri, müşterileri, tedarikçileri ve düzenleyicileri içerir. Karar verme, etki etme ve danışmanlık verme gibi çeşitli rolleri olabilir. Her paydaşın menfaati de farklı olabilir. Başka bir deyişle, organizasyonel yapı tarafından verilen kararlardaki çıkarlarına göre menfaatleri değişebilir.

İç kontrol ortamının sağlıklı olabilmesi için yönetim ve yönetim yapısının uygunluğunu dikkate alan belirli bir misyona kilitlenebilecek bir organizasyonel yapı ile personelin yetki ve görevlerinin belirlenmiş olması

gerekir. Misyon, kurumsal düzeyde idarenin varlık nedenini ve kamusal hizmet alanı içerisindeki konumlanışını ifade eden kısa ifadelerdir.

KA, Kanunla belirlenmiş bir organizasyonel yapıya sahiptir. Bu da merkezi hükümetle yerel yönetimler arasında idari vesayetle pekiştirilmiş bir yönetim kurgulanmasına sahip kamu tüzel kişiliği olup, Türk amme idaresinde benzeri olmayan öncü kurumlardır. Misyonları da kanunla belirlenmiş olduğu halde her KA kendi özelinde bunu farklı şekillerde ifade edilebilmektedirler. ANKA'nın misyonu; “Sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla; bölgeye yönelik stratejiler geliştirmek, destekler vermek, işbirliği ve koordinasyon sağlamak, izleme ve değerlendirme ile tanıtım ve iletişim faaliyetlerini yürütmek” şeklinde belirlenmiştir. (ANKARAKA, 2012)

Şekil 6. Bölgesel Gelişme Sisteminde ANKA Organizasyon Yapısı

Kaynak: (Efe, 2015)

Yukarıdaki şekilden görüleceği üzere, ANKA’nda KK dış danışma birimi, YK karar organı, GS icra başkanı, iç denetçi denetim organı ve hukuk danışmanı da iç danışma birimi iken PYB, IDB, IGSB, KIB ve DHB de hizmet birimlerini oluşturmaktadırlar. Bu şekilde ana hizmet birimlerinin isimlendirilmesi ve görev alanlarının belirlenmesi Ajansın kuruluşunda GS önerisi ve YK takdiriyle gerçekleşmiştir.

DYK içerisinde farklı birim isimlerinin ve görev alanlarının belirlenmiş olmasına rağmen uygulamada buna riayet edilmeyerek farklı bir

organizasyon yapılanması gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Özellikle DYK da mali kontrol ve ödeme işlemlerini yapmak üzere tasarlanmış olan MÖB yerine KİB kurulmuş olması diğer birimlerdeki kurumsal iletişim ile ilgili görev alanların KİB ile potansiyel olarak çatışmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Örneğin IDB proje yararlanıcılarıyla, PYB potansiyel başvuruçularla, IGSB potansiyel işbirlikleri ve ortak çalışmayla ilgili olarak tüm kurum ve kuruluşlarla, YDO potansiyel yatırımcı ve girişimcilerle ve DDHB de yüklenici ve hizmet sağlayıcılarıyla kurumsal düzeyde iletişim içerisinde olması gerekirken ve bu onların normal süreçlerinin bir parçası iken kurumsal iletişim işlerinin KİB'e verilmiş olması bu anlamda kontrol zafiyeti oluşturabildiği anlaşılmıştır.

Bu tanımlamalar Ajansın iç birimlerindeki görev alanları ile resmi unvanlar dikkate alınarak en çok bilinen ve ihtiyaç duyulan tanımlamalar olup, kurgulanmasında her hangi bir standart gözetilmediği gibi, görev tanımlarının oluşturulması öncesinde gerekli olan işin gerekleri, nasıl yapılacağı, ne zaman yapıldığı, neden yapıldığı, yardımcı araçların neler olduğu, ne tür çıktılar beklendiği, birim zamanda ne kadar sürede bitirilmesi gerektiği vb. gibi iş analizlerinin de yapılmadan görev tanımlarının yazılmış olduğu görülmektedir:

Tablo 5. ANKA'nda Tanımlanmış Görevler

Sayı	Birim	Görev
	Destek Hizmetleri Birimi	Bilgi İşlem Uzmanı
	Destek Hizmetleri Birimi	Bütçe ve Muhasebe Uzmanı
	Destek Hizmetleri Birimi	Destek Hizmetleri Birim Başkanı
	Destek Hizmetleri Birimi	İnsan Kaynakları Personeli
	Destek Hizmetleri Birimi	Muhasebe Destek Personeli
	Destek Hizmetleri Birimi	Muhasebe Yetkilisi
	İş Geliştirme ve Strateji Birimi	İş Geliştirme ve Strateji birim Başkanı
	İş Geliştirme ve Strateji Birimi	İş Geliştirme ve Strateji Uzmanı
	Program Yönetim Birimi	Program Yönetim Birim Başkanı

	Program Yönetim Birimi	Program Yönetim Birim Uzmanı
	İzleme ve Değerlendirme Birimi	İzleme ve Değerlendirme Birim Başkanı
	İzleme ve Değerlendirme Birimi	İzleme ve Değerlendirme Uzmanı
	Kurumsal İletişim Birimi	Halkla İlişkiler Destek Personeli
	Kurumsal İletişim Birimi	Kurumsal İletişim Birim Başkanı
	Kurumsal İletişim Birimi	Kurumsal İletişim Uzmanı
	Yatırım Destek Ofisi	Yatırım Destek Koordinatörü
	Yatırım Destek Ofisi	Yatırım Destek Uzmanı
	İç Denetim Hizmetleri	İç Denetçi

Kaynak: Dışarıdan erişime kapalı olan ANKA intraweb sayfasından alınmıştır.

Görüldüğü gibi sadece GS ile YK ve KK başkan ve üyelerinin görev tanımlarının mevcut olmadığı, bunun dışındaki resmi pozisyonlara ait görev tanımlarının yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu yukarıda verilen görev tanımları incelendiğinde bu görevin sorumluluklarını ifade edilmektedir. Bu görev tanımlarının çoğu ilgili mevzuatta birim başkanlığı görevleri olarak belirtilen maddeleri içermesinden dolayı genel olmakla birlikte görev ve sorumluluklar kısaca belirtilirken kime karşı sorumlu olunacağı, kimlerin bilgilendirildiği, kimlerin ne derecede hesap verilebilir olduğu ve kimlere danışıldığı ifade edilmemektedir.

Ayrıca, görev tanımları diğer personele de şamil genel nitelikte olmasından dolayı bir birimdeki uzmanların arasında nasıl bir ayrışma yapılacağı yetki sınırları ve paylaşımlarının nasıl olduğu belirlenmemiştir. Bu da personel unvanlarında mevcut olan ve ücretlerde esas alınan genel ifadelerden de kaynaklanmaktadır. Örneğin yöneticiler dışında çalışan uzman ve destek personeli diye iki temel ayırım yapılmaktadır. Ancak uzmanların neyin uzmanı oldukları veya olmaları gerektiği belirlenmemiştir.

Uzmanların bölgesel kalkınmada dinamikleri harekete geçirerek ve potansiyelleri ortaya çıkararak bölgenin rekabetçiliğini, üretkenliğini, istihdamını ve yaşanabilirliğini geliştirmeleri beklenmektedir. Bu anlamda gerekli yetkinlikler sağlanmamış olduğundan ve süreçler ile görev tanımları

kurumsal hedeflere göre ayarlanmamış olmasından dolayı bu konuda kontrol zafiyetleri olduğu söylenebilir.

Ankara KA'nda görev tanımları, daha çok mevzuatta o birim için verilen görevlerin personele genel bir şekilde teşmil edilmesinde kullanılmaktadır. Her personel için ayrı bir görev tanımı yerine birim başkanı ve uzman unvanlarına has iki tür iş tanımı mevcuttur. Bu görev tanımları profesyonel olarak hazırlanmamış olduğu gibi hesap verebilirliği ve performans ölçümünü olanaklı kılacak bir nitelikte değildirler.

İş tanımları uzman ve birim başkanları için paralel bir şekilde hazırlanmıştır. Aynı yetki ve sorumlulukların hem birim başkanına ve hem de uzmana verilebildiği görülmektedir. Bu anlamda iç kontrol açısından profesyonel iş tanımı sınıflandırmasında olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda ifade edilmesi gereken bir husus da görev tanımlarının bu şekilde genel olmasından dolayı uygulamada farklılıklar olabildiği, olması gereken (to-be) süreçler ile yaşanan (as-is) süreçlerdeki görevlerin işleyişinin farklı olabildiği hususudur ki bu da personel motivasyonunu olumsuz etkilemesi, performansın ölçülmesini zorlaştırması ve adil iş dağılımı ile hesap verebilirliğin zorlaşması gibi pek çok iç kontrol zafiyetleri teşkil etmektedir.

Tablo 6. COBIT-5 Örnek KA Organizasyonel Yapı Önerisi

KA İLİŞKİLİ-BAĞLI-SAHİP ORGANI	TANIMI
<i>Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu (BGYK)</i>	Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve öncelikleri tayin edecek, ulusal düzeyde hazırlanan sektörel ve tematik politikalarla bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar alan Başbakan ve Kalkınma Bakanı ile Başbakanın belirleyeceği ilgili diğer bakanlardan oluşan üst ulusal kurulu.
<i>Bölgesel Gelişme Kurulu (BGK)</i>	Kalkınma Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında, Maliye Bakanlığı ve Hazine müsteşarları ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda temsil edilen bakanlıkların müsteşarlarından oluşan kurulu.
<i>Yönetim Kurulu (YK)</i>	Ajansın yönetiminden sorumlu ve KA kaynakları üzerinde tam kontrol sahibi olan en üst seviye bağımsız yönetim kurulu üyeleri (KK üyeleri arasından seçilmeleri önerilir)

<i>Genel Sekreter (GS)</i>	Ajansın toplam yönetimiyle yükümlü ve operasyonlardan sorumlu olan YK'ya karşı sorumlu olan en yüksek rütbeli yöneticidir (YK tarafından atanır)
<i>Finanstan Sorumlu Üst Yönetici (CFO)</i>	Finansal risk, mali destek hibeleri, finansal kontrol, güvenilir ve doğru bilançolar da dahil olmak üzere finansal yönetimin tüm boyutlarından sorumlu olan DHB başkanı.
<i>Risikten Sorumlu Üst Yönetici (CRO)</i>	Kurum çapında risk yönetiminin tüm boyutlarından sorumlu olan en üst seviye yöneticidir. BT-bağıntılı riskleri gözetmek üzere görevlendirilmiş birim başkanı.
<i>BT'den Sorumlu Üst Yönetici (CIO)</i>	BT ile iş stratejilerini uyumlaştırmak ve kurum hedeflerini desteklemek amacıyla, BT hizmet ve çözümlerinin planlanması, kaynak kullanımı ve yönetiminden sorumlu olan en üst seviye yöneticidir.
<i>Bilgi Güvenliğinden ve gizliliğinden Sorumlu Üst Yönetici (CISO)</i>	Kişisel gizlilik kanunlarının risklerini ve iş etkilerini izlemekle sorumlu, Ajans bilgilerinin, bilginin alabileceği her biçimde, güvenliğinden sorumlu olan en üst düzey yöneticidir.
<i>İş Birimi Yöneticisi</i>	Belirli bir iş biriminin ya da bağlı birimin işletiminden sorumlu olan üst düzey yöneticidir.
<i>İş Süreci Sahibi</i>	Bir sürecin hedeflerini gerçekleştirirken gösterdiği performanstan, süreç iyileştirmesinin yönlendirilmesinden ve süreç değişikliklerinin onaylanmasından sorumlu olan kişidir.
<i>Strateji (BT Yönetimi) Kurulu</i>	Yönetim Kurulunun, BT ile ilgili başlıca konular ve kararlara katılımını ve bunlar hakkında bilgi sahibi olmasını garanti etmek amacıyla, Yönetim Kurulu tarafından görevlendirilen üst düzey yönetici grubudur. Bu kurul, değer yaratıldığından ve risklerin yönetildiğinden emin olarak, BT yatırım portföyleri, BT hizmetleri ve BT varlıklarının yönetiminden sorumludur. Kurulun başkanı genellikle CIO değil bir yönetim kurulu üyesidir.
<i>Yönlendirme Kurulu (Proje ve Program)</i>	Planların yönetimi ve izlenmesi, kaynak dağıtımı, fayda ve değer dağıtımı ile program ve proje riskinin yönetimi dâhil olmak üzere programların ve projelerin yönlendirilmesinden sorumlu bir grup paydaş ve uzmandan oluşur.
<i>Kurumsal Risk Kurulu</i>	Kurumsal Risk Yönetimi (ERM) faaliyetleri ve kararlarını desteklemek için kurumsal seviyede gerekli işbirliği ve fikir birliğini sağlamaktan sorumlu bir grup yöneticidir. BT risklerini daha detaylı değerlendirmek ve Kurumsal Risk Kuruluna tavsiyede bulunmak için bir BT risk danışma kurulu oluşturulabilir.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanı	<i>İnsan Kaynakları Yöneticisi</i>	Tüm kuruluştaki insan kaynakları hakkında planlama ve politikalarından sorumlu en üst seviye yöneticidir.
	<i>Hukuk Müşaviri (Uyum)</i>	Kurumda, yasa, düzenleme ve sözleşmelere uyumdan sorumlu birimdir.
	<i>Denetim</i>	Kuruluştaki, iç denetimlerin karşılanmasından sorumlu birimdir.
	<i>Program ve Proje Yönetim Ofisi (PMO)</i>	Program ve proje yöneticilerinin desteklenmesi ile programlar ve programları oluşturan projeler hakkında bilginin toplanması, değerlendirilmesi ve raporlanmasından sorumlu birimdir.
	<i>Değer Yönetim Ofisi (VMO)</i>	Yatırımlar ve hizmet portföylerinin yönetimi için sekreteryaya görevi gören birimdir. Yatırım fırsatları ve olurluk incelemelerinin değerlendirilmesi ve bu konuda tavsiye verilmesi bu sorumluluğa dâhildir. Ayrıca, değer yönetimi/yönetimi yöntemleri ve kontrolleri tavsiye etmek; yatırımlar ve hizmetlerden değer yaratılmasının sürdürülmesinin geliştirilmesi üzerine rapor vermek de sorumlulukları arasındadır.
	<i>Bilgi Güvenliği Yöneticisi</i>	Ajansın bilgi güvenliğini yöneten, tasarlayan, gözetilen ve/veya değerleyen uzman vya destek personeli olan kişidir.
	<i>İş Sürekliliği Yöneticisi</i>	Yıkıcı olayların ardından kuruluşun kritik fonksiyonlarının işletilmeye devam etmesini garanti altına almak için kuruluşun iş sürekliliği yetkinliğini yöneten, tasarlayan, gözetilen ve/veya değerleyen kişidir.

Kaynak: (ISACA, 2012)

1.3. Hedefler

Organizasyon yapıları gerçekleştiricisinin hedefleri, uygun yaptırımlar, iyi tanımlanmış işletim ilkeleri ve diğer iyi uygulamaların uygulanmasını içerebilir. Organizasyon yapıları gerçekleştiricisinin çıktısı, bir takım iyi faaliyetleri ve kararları barındırmalıdır. KA dinamiklerinde organizasyonel hedefler, makro düzeyde Kanun ve ilgili mevzuatla belirlenmişken bunların detayları ise BYKP, BGUS, orta vadeli program, yıllık programlar ile BKP tarafından belirlenmektedir. Bu hedeflere ait eylemler de ÇP içeriğini oluşturmaktadır.

1.4. Yaşam döngüsü

Bir organizasyon yapısının bir yaşam döngüsü vardır. Oluşturulur, var olur, uyumlulaştırılır ve nihayetinde feshedilir. Başlangıcında, bir yetki (var oluşu için bir neden ve amaç) tanımlanmalıdır. KA için de oluşturulma ve var olma aşamasından sonra ortamla uyumlaştırılma sürecinin devam ettiği söylenebilir. Bu aşama da bir yaşam döngüsü şeklinde cereyan eder.

1.5. İyi uygulamalar ve Mevzuat

KA organizasyonel yapılanmasındaki iyi uygulamalar, AB uygulamaları ile ulusal ve bölgesel düzeyde elde edilen tecrübelerle oluşturulmaktadır. COBIT-5 modeline göre organizasyon yapıları için aşağıdaki gibi bazı iyi uygulamalar öne çıkabilir:

–İşletim ilkeleri – Toplantıların sıklığı, belgeleme ve idare kuralları gibi, yapının nasıl işleyeceğine dair pratik kurallar. Bunlar yönetmelik ve yönergelerde yer almaktadır.

–Bileşim–Yapılar, iç ya da dış paydaşlar olan üyelere sahiptir. Bu üst düzey mevzuatla belirlenmiştir.

–Kontrol kapsamı–Organizasyon yapısının karar verme yetkisinin sınırları. Bu kısmen Kanunda ve kısmen de KB ve YK tarafından belirlenmektedir.

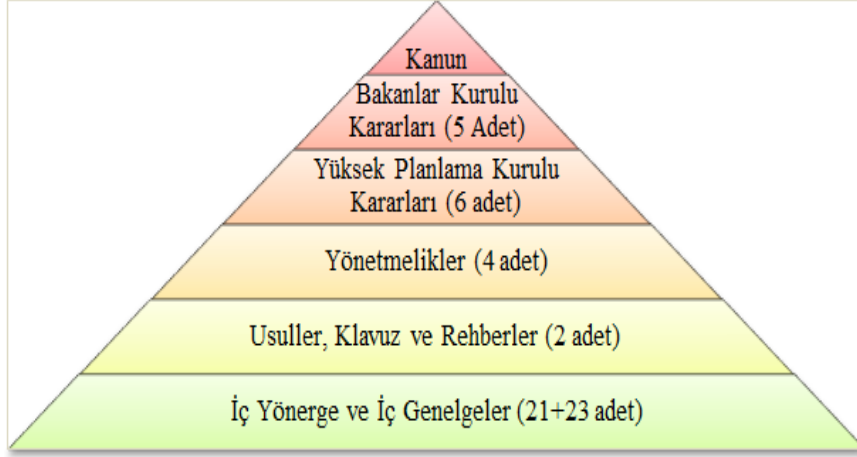
–Otorite/karar verme yetkisinin seviyesi–Yapının almakla yetkilendirildiği kararlar. Bu da kısmen Kanunda ve kısmen de KB ve YK tarafından belirlenmektedir.

–Yetki devri –Yapı, karar verme yetkisini (alt kümesini), kendine bağlı diğer yapılara devredebilir. Bu husus bazı durumlarda KB ve bazı durumlarda YK tarafından belirlenmektedir.

–Tırmanma prosedürleri– Yapı için tırmanma yolu, karar verme sürecindeki problemlerde yapılacak gerekli eylemleri tanımlar. Bu prosedürler alt düzey mevzuat ile süreç akışlarında yer almaktadır.

KA’nda mevcut olan süreç akışlarının ikincil mevzuatla kurgulandığı ve bir takım genelgelerle de desteklendiği tespit edilmiştir. KA’nın kuruluşunu ve tüm süreçlerinin tesis edilerek uygulanmasını sağlayan çerçeve mevzuat aşağıda gösterilmektedir. Bu mevzuatın kısaca içeriğinin ne olduğu ve Tezimizle doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan hususlar ile varsayımları sınavan konular kısa bir şekilde ifade edilmeye çalışılacaktır.

Şekil 7. ANKA Mevzuat Piramidi

Kaynak: (Efe, 2015)

Yukarıda gösterilen KA mevzuat piramidinden de görüleceği üzere, KA genel çerçevesini kuran 5449 sayılı Kanun'dan sonra nerelerde kurulacaklarına dair BKK'lardan sonra personel özlük haklarının düzenleyen YPK kararları gelmektedir. Daha sonra da yönetmelik, rehberler ve yönerge şeklindeki iç mevzuat takip etmektedir. YPK kararları da yönetmelikler gibi kaynağını yasadan almalarına rağmen hiyerarşide daha önde olmalarının sebebi, YKP kararlarının Başbakan dâhil olmak üzere kabinenin yarısına yakın bakan tarafından kurul şeklindeki karar verme gücü olmasına karşın yönetmeliklerin sadece bakan onayı ile meydana gelebilmesinden dolayıdır.

KA genelinde tespit edilen mevzuat kanun, BKK ve YPK kararları ile belirlenmiştir. Bu çatı mevzuat, yukardan inmece bir yaklaşımla genel çerçeveyi belirlediği halde içerisinde uyumsuzluklar ve çelişkiler de mevcuttur. KA yöneticilerinde, daha çok üst mevzuattaki yanlışlıkların alt düzey mevzuata da sirayet ettiği ve bundan dolayı da DDK raporuna konu edilen 43 temel problem gibi pek çok sorunun ortaya çıktığı ve bunlar düzeltilmeden KA insiyatifiyle bu sorunların giderilmesinin olanaklı olmadığı yönünde genel bir kanı mevcuttur.

Buna karşın KB yönetici ve uzman personelinde ise, KA sistemi içerisinde parasal kaynak, yasal yetki, kanuni tüzel kişilik, danışma ve denetim organları ile kalifiye personel olduğu halde yetkilerini kullanmaktan çekindikleri ve bu nedenle de pek çok sorunun çözülemediği düşüncesi yaygındır. Bu bakımdan iki kutup arasında asıl sorunun kaynaklarına inilerek

bunların COBIT-5 yönetim yaklaşımıyla çözülebilmesi için bir takım mevzuat analizleri yapılmaya çalışılacaktır.

1.5.1. KA'nın Kuruluşu Hakkında Kanun:

08.02.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı Kanun, KA'nın kuruluşunu yapmakta ve temel esaslarını ortaya koymaktadır. Buna göre KA Düzey-2 (NUTS-II) sınıflandırmasındaki bölge esasına göre oluşturulacak tüzel kişiliği haiz, kamu-özel-STK yönetişimi modeline dayanan yerel potansiyelleri ortaya çıkarmak, bölgesel dinamikleri harekete geçirmek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulan kurumlardır. Kanun, sadece mali kaynakları ile tabi olduğu mevzuat çerçevesini çizerek kurumsal amaçlar, yönetim ve kalkınma kurulları, genel sekreterlik ve iç denetçinin görev ve yetkilerini saymakta yatırım destek ofisleri dışında ajanslarda kurulacak birimlerin nitelik ve niceliğinden bahsetmemektedir. (TBMM, 2006b)

5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile 4734 Kamu İhale Kanunu gibi genel hükümlere tabi olmayacağı belirtildiği halde Kanunca belirlenen bağımsız dış denetimin yapılacağı yanı sıra Sayıştay denetimine tabi olmadığı hususu özellikle belirtilmemiş olduğundan dolayı Sayıştay Denetimi kapsamına daha sonra alınmıştır.

Kanunun gerekçesinde (TBMM, 2006) bahsedildiği üzere; daha önce merkezden dağıtılan kamu hibelerinin ve teşviklerin artık yerel aktörlerin ihtiyaçları ve kararları doğrultusunda bölgenin öncelikleri ve potansiyelleri dikkate alınarak bölgesel düzeyde tahsis edilmesi gerektiği ve merkezi kalkınma ajansının olan Kalkınma Bakanlığının ise bu süreçte genel koordinasyon ve ortak sorunları çözüme kavuşturacak ve merkezden yapılacak tahsisatlar ile yıllık faaliyet raporlarına göre mevzuatta gerekli değişiklikleri yapmak ve Ajanslara tavsiyelerde bulunmakla görevlendirilmiştir.

Dolayısıyla 3046 sayılı Teşkilatlanma Kanunundaki bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluş olup olmadığı hususu da belirtilmediğinden ajansların bakanlıkla ne tür bir bağlılık ve ilişki düzeyinin mevcut olduğu tam sınıflandırılmamaktadır. Kanunla belirtilmeyen diğer hususlar ise alt mevzuata bırakılmaktadır.

Kuruluş Kanunuyla tesis edilen yapılanmaya göre, Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik, Yatırım Destek Ofisi (YDO) ile İç Denetçi dışındaki hizmet birimleri aşağıda belirtileceği üzere Destek Yönetim Kılavuzu (DYK) denilen rehberde öneri niteliğinde belirtilmektedir.

Ajanslarda çalışanların tabi olacağı personel rejimi olarak da “işçi” statüsü benimsenmiştir. Buna göre Ajanslar, genel sekreter dâhil olmak üzere İş Kanunu hükümlerine uygun bir şekilde alacakları elemanlarla iş sözleşmesi imzalayacaklardır. Mali hakları da Yüksek Planlama Kurulu tarafından belirlenecek limitler çerçevesinde Yönetim Kurulları tarafından belirlenecektir. Ancak daha sonra 666 sayılı KHK ve ardından 6495 sayılı Kanun ile KA personeli emsali devlet memurlarının kadrolarına bağlı net aylık ödemelerinin özerinde maaş alamayacaktı. Bu sayede işçi statüsünde almaları ancak her halükarda memurların özlük haklarını geçmemeleri kriteri getirilerek daha önce nispeten memurlara göre yüksek maaş alan kalkınma ajansı çalışanları yeni durumda diğer dezavantajlı hale geldiklerinden dolayı kamu kalkınma ajansının ve kuruluşlarında memur kadrolarına geçmeye çalıştıklarından KA yüksek personel sirkülasyonuna sahip kalkınma ajansınınlar haline gelmişlerdir.

1.5.2. Bakanlar Kurulu Kararları:

Bu kararlar, 2006/10550 (BKK, 2006/10550 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, 2006), 2008/14306 (BKK, 2008), 2009/15236 (BKK, 2009), 2011/2168 (BKK, 2011) ve 2013/4748 (BKK, 2013) sayılı olup, düzey 2 bölgeleri esasına göre KA'nı peyderpey kuran, bütçe tahsisatlarını belirleyen, çalışma usul ve esaslarını tesis eden ve KK asil ve yedek üyelerini belirleyen kararlardır. 2006 yılından İzmir ve Çukurova (Adana ve Mersin) KA'yla başlayan kuruluş süreci 2010 yılında ANKA ile 26 kalkınma ajansının kuruluşu tamamlanmıştır.

1.5.3. Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararları

YPK Kararları 2006/59, 2008/11, 2009/8, 2009/24, 2011/3, 2011/44 ve 2014/8 sayılı olup, Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak Ajanslarda çalışan personelin mali haklarını belirlemek amacıyla çıkarılmış düzenleyici idari işlemlerdir. Bu düzenlemeler, 5449 sayılı Kanunun 18 inci maddesindeki “Genel sekreter ve diğer personelin ücret ve gündelikleri ile diğer mali ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirlenir” ifadesinde verilen yetki ve göreve dayanmaktadır.

1.5.4. Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik:

İki defa çıkarılmış olan bu Yönetmelik, KA işleyişini, birimlerin çalışma esaslarını, görevlerini, yetkilerini, toplantılarını, raporlama şekillerini vb. gibi idari konuları düzenlemektedir. İlk yönetmeliğin pek çok maddesi AYM tarafından iptal edildiğinden daha sonra BKK ekinde yeni bir

yönetmelik çıkarıldı ve ilk yönetmeliğin geriye kalan kısmı da aşağıda belirtilecek olan YDO yönetmeliğince tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu Yönetmeliğin yaklaşımı klasik yaklaşım olup göre alanlarının ve sorumlulukların belirtilmesi ve bir takım üst süreçlerin ana hatlarının ifade edilmesiyle yetinilmektedir. Yönetmelikte KA'ndaki birimlerden bahsedilmemektedir. Ancak kanunla belirlenmiş olan kurullar, genel sekreterlik ve iç denetçi ile yatırım destek ofisinden bahsetmektedir. Birimlere ait olan çalışma usulleri ise Destek Yönetim Kılavuzunda yer almıştır.

Hâlbuki kurumsal yapılanmasının sadece destek sağlamak ile ilgili olmadığı Kanun ve gerekçesinde açıkça belirlenmişken birimlerin isim ve görev alanlarını sadece DYK bahsetmiş olmasından dolayı KA'nın giderek destek kurumları haline gelmelerinde ciddi bir algısal katkısı olduğu söylenebilir. Bu anlamda KA'nı bağlayan bu mevzuat arasında bir tutarlılık ve bütünlük olmadığını belirtmek gerekir.

1.5.5. Denetim Yönetmeliği:

03.08.2009 tarihli ve 27308 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan "KA Denetim Yönetmeliği", KA'nın iç ve dış denetimi ile mali yönetim yeterliğine ilişkin standartlar ile usul ve esasları belirlemektedir. Otuz madde ve üç geçici maddeden oluşan adı geçen Yönetmelikte, 22.12.2009 tarihli ve 27440 sayılı Resmi Gazete' de ve 11.12.2010 tarihli ve 27782 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan iki adet KA Denetim Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapan Yönetmelik ile bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bu yönetmelik, KA'ndaki denetim şekillerini, usullerini ve yetkilerini belirlemektedir. Buna göre iç denetim, dış denetim ve mali yeterlilik denetimi şeklinde üç tarz denetim sistemi kurgulanmış olup, her hangi bir standarda referans vermeden hangi kriterlere göre ayırım yapıldığı ile denetim fonksiyonları arasındaki kesin çizgilerin de konulmadığı belirsiz bırakılmış olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin iç kontrol sistemi hem iç denetçi, hem bağımsız denetçi hem de mali yeterlilik denetçileri denetlemektedirler. Bu noktada hangi alanlarda iş bölümü veya görevlerin ayrılığının uygulanmış olduğu hususu anlaşılacakla birlikte Sayıştay denetiminin de KA denetim sistematüğinde yer almasından sonra bu belirsizlik durumu daha ciddi boyutlara varmıştır.

Ayrıca, uluslararası standartlara göre risk temelli iç denetim metodolojisinin uygulanarak en riskli alanlarda güvence veya danışmanlık faaliyeti vererek kuruma sistematik ve disiplinli bir bakış açısıyla katma değer sağlaması gereken iç denetçiye harcama sonrası uygunluk denetimi yapması gibi iç denetim standartlarıyla uyuşmayan çelişkili ifadelerin de yer

aldığı görülmektedir. Kuruluş Kanununda ise iç denetimin iç denetçi ile yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter tarafından yapılan bir faaliyet olduğu gibi hiçbir standarda uymayan ve iç denetim faaliyeti etkisiz kılan ifadelerin iç denetim kurgusunun ve yetkilendirilmesinin yanlış yapılmış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra uluslararası denetim standartlarına göre iç denetçi yönetim kurullarına erişebiliyor olması gerekirken denetim yönetmeliğinde iç denetçi raporunu yönetim kuruluna sunacak görevli iç denetçi olarak değil genel sekreter olarak belirlenerek iç denetimin organizasyonel bağımsızlığının olumsuz yönden etkilenmesine yol açacak bir kurgu yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

5449 sayılı Kanunla kurulan KA'nda yapılacak denetim türlerini ve bunların kapsamını belirten KA Denetim Yönetmeliği 2009 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmeliğin kapsamında düzenlenmiş olan iç ve dış denetimlerle ilgili olarak uygulamada bir takım güçlüklerin meydana geldiği ve bunları gidermek için de ihtiyaca binaen bir takım değişikliklerin mevzuata yansıtılması gerekmiştir.

42

Yönetmelikten anlaşıldığı kadarıyla, Kalkınma Ajansı iç denetim sisteminin KA'nın tabi olmadığı 5018 Sayılı Kamu Mali Kontrol ve Denetim Yasasındaki kurgu ile paralel olduğu açıktır. 5018 S.K. kapsamında belirlenen iç denetim sistemi, Cumhuriyetin kuruluşundan beri var olan, sistematikleşmiş, kurumsal kültürü güçlü, yıllardan beri kariyer personel ile bilgi ve tecrübe birikime sahip klasik kurumlarda bile başarılı bir şekilde uygulanmadığı halde KA'nın küçük kurum olmaları, bölgesel kalkınma, yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi, işbirliği, koordinasyon, dinamiklerin günlendirilmesi, paydaşların yönetimi, yönetim vb. gibi henüz kavramsal düzeyde bile tam olarak anlaşılammış olan konseptler üzerine bina edilmiş olmaları dikkate alındığında daha farklı bir iç denetim kurgusunun da gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

KA sayı olarak 26 olmalarına rağmen bugüne kadar en fazla 13 Kalkınma Ajansında iç denetçi istihdam edilebilmiş ve ayrılışların olmasından dolayı şu anda sadece 9 Ajansta iç denetçi mevcuttur. Mevcut iç denetçiler de raporlamalarının etkin olmadığından ve yönetimin iç denetçileri aktif istemediğinden yakınmaktadır.

İç denetçiler, Yönetim Kuruluna ve Kalkınma Kurulu ile Kalkınma Bakanlığı ile iletişim kurmakla yetkilendirilmemiş olup sadece Genel Sekreter altında çalışan bir eleman pozisyonuna indirildiğinden dolayı mali,

operasyonel ve performansla ilgili riskleri ve kontrol zafiyetlerini rapor etme sürecinin etkinliği sorgulanır hale gelmiştir.

KA iç denetçileri kamuda en az 10 yıllık denetim tecrübesine sahip ve dil bilenlerden olmasının mevzuatça şart konulmuş olmasına, tek başlarına bir iç denetim birimince yerine getirilebilen ve ekip olarak çalışılması gereken, iç denetimin risk tabanlı planlaması, programlanması, icra edilmesi, raporlanması ve takibinin sadece bir kişiye görev olarak verilerek her hangi bir yardımcı personel de öngörülmemiş olmasına rağmen daha önce birim başkanları ile eşdeğer haklara sahip olmalarına rağmen 666 sayılı KHK sürecinden sonra diğer kurumlardaki iç denetçiyle aynı mali haklara sahip ancak kadro ve memuriyet güvencesi olmadan işçi niteliğinde çalışmak zorunda olması iç denetçilerin motivasyonlarını ciddi düzeyde düşürmüş ve iç denetim faaliyetleri etkin bir şekilde icra edilmekten uzaklaşmıştır. Bu nedenlerden dolayı iç denetim faaliyetleri ile ilgili olarak Yönetmelikte değişiklik yapılması elzem hale gelmiştir.

Ajanslarda tek bir iç denetçinin bir iç denetim birimi için öngörülen tüm süreçlerden sorumlu tutulması iç denetçinin bir birim başkanı veya koordinatör kadar yetkin ve bağımsız olabilmesi için onlara sağlanan mali ve sosyal olanaklara da sahip olmasını gerekli kılar.

1.5.6. Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği:

28.09.2006 tarihli ve 26303 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “KA Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği”, KA’nın bütçelerinin hazırlanması ve uygulanması, mali kaynaklarının yönetilmesi ve kontrolü, hesap ve kayıtların tutulması ve raporlanmasıyla ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesinde görevli olan ajans personelinin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Doksan sekiz madde ve iki geçici maddeden oluşan KA Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği’nin, 28. maddesine, 11.12.2010 ve 27782 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “KA Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile bir fıkra daha eklenmiştir.

Bu yönetmelik de fazlasıyla kazuistik bir yöntem takip ederek tek düzen muhasebe sistemi ve 5018 sayılı Mali Kontrol Kanunu esaslarının uygulanmaya çalışılmasını temin etmektedir. Hâlbuki bu şekilde bir yöntem yerine Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile 5018 sayılı Kanun çerçevesi referans alınarak KA ihtiyaçlarına uygun bir şekilde YK tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenmesi daha uygun olurdu. Bu sayede 5018 ile Muhasebe mevzuatındaki değişikliklerin de KA sistematığı ve ihtiyaçları

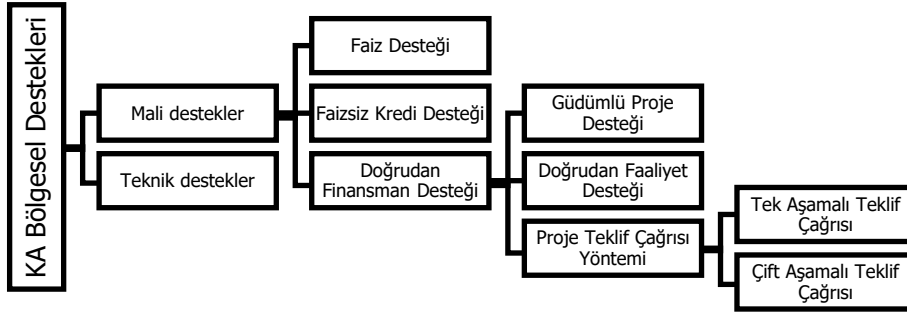
doğrultusunda yerel mekanizmaların elverdiği ölçüde uygulanabilmesi sağlanabilirdi.

1.5.7. Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği:

08.11.2008 tarihli ve 27048 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “KA Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”, KA’nın sağlayacağı proje ve faaliyet destekleri ile ilgili iş ve işlemlerin usul ve esaslarını, bunlardan yararlanma ilke ve kurallarını düzenlemektedir. Elli madde ve dört geçici maddeden oluşan mezkûr Yönetmelikte, 31.12.2010 tarihli ve 27802 sayılı, 16.11.2011 tarihli ve 28114 sayılı ve 20.06.2013 tarihli ve 28683 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan üç adet KA Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapan Yönetmelik ile bazı değişiklikler yapılmıştır.

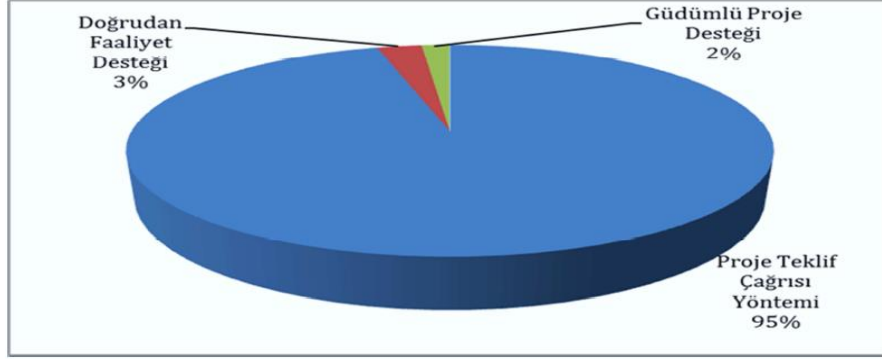
Söz konusu Yönetmelik dört kısımdan oluşmakta olup, birinci kısımda, genel hükümler; ikinci kısımda, mali destekler; üçüncü kısımda, teknik destekler; dördüncü ve son kısımda ise ortak ve son hükümler düzenlenmiştir.

44

Şekil 8: KA Destek Türleri

Kaynak: (Efe, 2015)PFDY, KA tarafından uygulanacak destek mekanizmalarının adet, uygulama biçimi, değerlendirme şekilleri, sözleşme, izleme ve kapanışına kadar genel çerçeve ile bir takım detay bilgiler içermektedir. Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere, mali ve teknik destek olarak ikiye ayrılmış ve mali destekler de üç gruba ayrıldıktan sonra doğrudan finansman türlerinin de üç kısma ayrıldığını ve ardından bunların içerisinde proje teklif çağrısı yönteminin de ikiye ayrıldığı görülmektedir.

Şekil 9. DDK Araştırmasına göre 2009-2011 Yıllarına İlişkin Mali Destek Programlarında Sağlanan Doğrudan Finansman Desteklerinin Destek Türlerine Göre Dağılımı

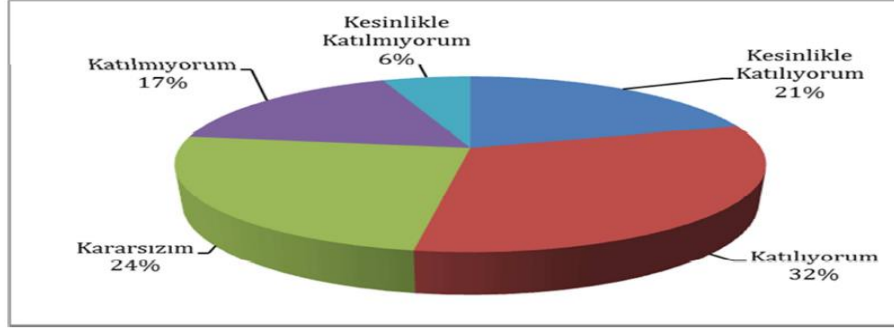
Kaynak: (DDK, ve dig., s. 221)

DDK raporundan alınan yukarıdaki grafikte gösterildiği üzere, KA'nın sağladıkları doğrudan finansman desteklerinin neredeyse tamamına yakını (yaklaşık %95'i), proje teklif çağrısı yöntemi kullanılarak sağlanmaktadır. Proje teklif çağrısı da neticede doğrudan faaliyet destekleri kapsamında değerlendirilebilmektedir. KA tarafından yapılan desteklerin bölgesel kalkınma amaçları, hedefleri ve sonuçlarıyla ilişkilendirilmesinin zorluğu, desteklerin etkisinin oldukça düşük olduğu da anılan DDK raporuna konu edilen sorunlardan birisidir.

Öte yandan Destekleme Yönetmeliği'nin; doğrudan faaliyet desteklerine ilişkin düzenlemelerin yapıldığı 27. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca, doğrudan faaliyet destekleri için ayrılacak toplam yıllık tutar, ajansın yıllık gider bütçesinin yüzde ikisini geçmemekte ancak bu oran, genel sekreterin teklifi ve yönetim kurulunun onayı ile yüzde dörde kadar çıkarılabilmekte, güdümlü projelere ilişkin düzenlemelerin yapıldığı 28. maddesinin (8) numaralı fıkrası uyarınca da, güdümlü projelere sağlanacak mali destekler ajansın yıllık gider bütçesinin yüzde yirmisini geçmemektedir. Bu bakımdan, KA doğrudan faaliyet destekleri ile kullandığı mali desteklerin sağlanan doğrudan finansman destekleri içerisindeki payının % 3 ile sınırlı kalması büyük ölçüde mevzuatta yer alan sınırlamadan kaynaklanmakla birlikte, güdümlü proje desteklerinin bu kapsamdaki payının %2 seviyesinde kalması ise, ajansların güdümlü proje desteklerine fazlaca yönelmemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. (DDK, et al., 2014)

Bunun yanı sıra, MDP programlarının tasarımları objektif kriterlerden ziyade YK üyelerinin müdahalesine göre şekillendirildiği hususu DDK

raporunda tespit edildiği gibi projelerin seçimi konusunda müdahaleci olup olmadıkları noktasında araştırma yapılmıştır.

Şekil 10. “Yönetim Kurulu Veya Üyeleri Proje Seçimi Konusunda Doğrudan Veya Dolaylı Müdahalede Bulunmaktadır” Önermesine Personelce DDK’ya Verilen Cevaplar

Kaynak: (DDK, ve dig., s. 257)

46

DDK raporuna göre; söz konusu önermeye verilen cevapların tek ilden oluşan Düzey 2 bölgelerindeki KA’nda çalışan personel cevapları ile birden fazla ilden oluşan Düzey 2 bölgelerindeki KA personelinin cevapları ile karşılaştırılması halinde durum çok daha net bir şekilde gözükmemektedir. Şöyle ki, söz konusu önermeye tek ilden oluşan Düzey 2 bölgelerindeki KA’nda çalışan personelin sadece **%24,66’sı** kesinlikle katılıyorum veya katılıyorum cevabını vermişken, birden fazla ilden oluşan Düzey 2 bölgesindeki ajanslarda çalışan personelin ise **%56,34’ü** kesinlikle katılıyorum veya katılıyorum cevabını vermiştir. (DDK, et al., 2014) Burada yapılması gereken, neden müdahale edildiği, personelin neden bu şekilde düşündüğü veya müdahale edilmesine neden olacak kontrol zafiyetleri, riskler ve yapılanma ile ilgili uygunsuzlukların analiz edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Proje ve faaliyet destekleme yönetmeliğinin de klişeleşmiş ve tek tipçi bir uygulama önermesinin yönetim sistematığı açısından uygun olmayacağı söylenebilir. Her KA kendi öncelikleri, paydaşların ihtiyaçları ve BKP çerçevesinde uygulama biçimini belirlemelidir. Mevzuat içerisinde AB standartları ve PMBOOK rehber alınarak YK tarafından kabul edilecek yönetmelikle proje ve faaliyet destekleri yürütülür şeklinde bir ifadenin yerel aktörlere yetki vermesi ve onların KA karar alma sürecinde daha aktif rol üstlenmelerini temin edebilir. KB ise bu süreçte bilgilendirileceğinden dolayı kontrol zafiyeti veya en iyi uygulama eksikliği görüldüğü durumlarda ilgili KA için teknik destek sağlanabilir.

1.5.8. Personel Yönetmeliği:

25.07.2006 tarihli ve 26239 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “KA Personel Yönetmeliği”, iş mevzuatı hükümlerine göre belirsiz süreli hizmet akdine bağlı olarak istihdam edilecek olan personelin hak ve yükümlülüklerini tespit etmektedir. Bu Yönetmelik, Kanunla belirlenen KA personel rejimine göre işe alınma şekilleri, uyulması gereken hükümler ve personelin hak ve yükümlülüklerini ihdas etmektedir. Bu yönetmelikte bile birim isimlerinden ve birim başkanlığından bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Bu hususlar aşağıda inceleneceği üzere DYK ya konu edilmiştir. Bu durum da ajansların bir destek kurumu oldukları algısını pekiştirici bir etkide bulunmaktadır.

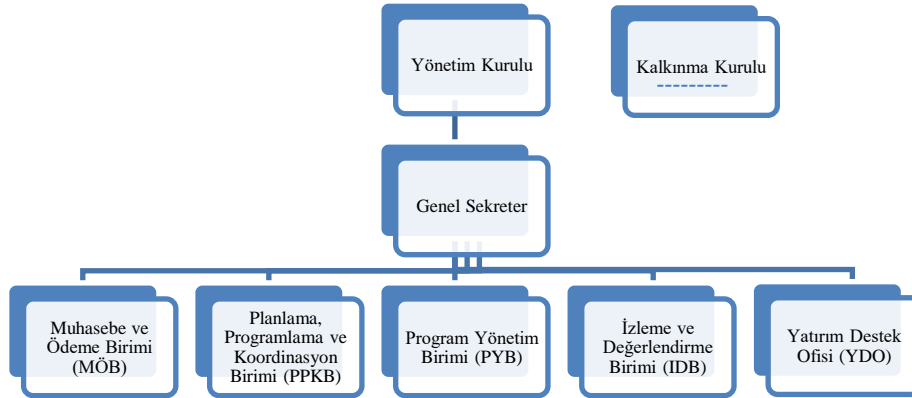
1.5.9. YDO Yönetmeliği:

Her KA’nın sorumluluk alanındaki iller için kurulması Yasa gereği olan YDO için çalışma esasları ile görev ve yetkilerini belirlemektedir. 24.08.2014 tarihinde çıkarılabılmıştır. Buna göre YDO, bilgi sağlama ve yönlendirme, analiz, rapor ve strateji çalışmaları yapma, envanter çalışmaları yürütme, kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve ortak çalışmalar yapma, ilin iş ve yatırım ortamını tanıtmaya ve yatırımcı çekme, devlet yardımlarına ilişkin işlemleri yürütme, izin ve ruhsat işlemlerini takip ve koordine etme ve bilgilendirme ve raporlama çalışmaları yapma gibi işlerle ilgili kısa talimatları içermekte ve bu hizmetlerden her hangi bir ücret alınmayacağı hüküm altına alınmaktadır. Bu yönetmeliğin en önemli yeniliklerinden birisi de yurt dışında belirli bir ağa sahip olan Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA) ile resmi ilişki kurdurması ve bunun esaslarını belirleyerek yurt içindeki KA ağıyla entegrasyonunun sağlanmasına olanak vermesidir. Bu yönetmelik de bir takım esasları zorunlu kılarak mevzuat zorluğuyla aktörleri harekete geçirme mantığına sahip bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Hâlbuki bu konudaki usul ve esaslar YK tarafından TYDTA ile KB ile iletişim halinde bölgenin ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanır şeklinde bir yetki maddesi yeterli olacaktır. Ağrı ve Hakkari gibi gelir düzeyi düşük yerlerde yatırımcıları bekleyen bir YDO biriminin varlığı etkin ve erimli bir yaklaşım olmayabilir. Yerel aktörlerin kendi yatırım ve girişimci ihtiyaçlarını gerektiğinde profesyonel firmalardan danışmanlık olarak ve tanıtım faaliyetlerini üslenecek farklı paydaşlardan destek alarak gerçekleştirebilmelerine olanak tanınmalıdır. Yerelde istihdam edilen personelin yatırımcılara ve girişimcilere ne derece de rehberlik edebileceği hususu da dikkate alınmalıdır. Bu nedenle de bu alandaki sorular gene yönetim yapılandırması ile süreçleriyle ilişkilendirilebilmektedir.

1.5.10. Destek Yönetim Kılavuzu (DYK):

5449 sayılı Kanun ve “KA Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği”ni yasal dayanak alarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “KA Destek Yönetimi Kılavuzu” KA tarafından sağlanacak mali ve teknik desteklerin modern teknik ve bilgi birikimleri ışığında uygulanabilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu Kılavuz, PFDY dayanılarak çıkarılmış olduğu bilinmesine rağmen ne zaman çıkarılarak ajanslara tebliğ edildiği bilinmemektedir. Kılavuz niteliğinde olmasından dolayı bu hususa çok önem verilmediği anlaşılmaktadır. DYK KA kayıtlarında olmamasına rağmen Kalkınma Bakanlığının internet sayfasında mevcuttur. DYK, kapsamlı bir şekilde hazırlanmıştır. Destek Yönetim Kılavuzundan öte bir Kalkınma Ajansı Kılavuzu niteliğinde hazırlanmıştır. Kalkınma Bakanlığı görevlerinden, KA’nın yapısından, destek türlerinden, değerlendirme, yürütme, performans ve izleme şekillerine kadar çok detaylı bir şekilde düzenleme yaptığı anlaşılmaktadır. DYK’ya eklenen 75 adet farklı form ve rapor standardı da DYK’nın ne derece detaylı bir boyutta hazırlanmış olduğunu göstermektedir.

48

Şekil 11. DYK ile önerilen örnek ajans modeli**Kaynak:** (Efe, 2015)

DYK ile birim başkanlarının isimleri ile bu birimlerin yapması gereken görevleri teker teker zikredilerek örnek bir ajans modeli çizilmektedir. Başka bir mevzuata da bu tarz bir düzenleme mevcut değildir. Hâlbuki YK bu anlamda yetkilendirilmiş olsa ve KK ile KB’na danışılarak organizasyon yapısı belirlense yereldeki aktörlerin ciddi kararlarda söz sahibi olduklarını anlamaları ve sürece daha fazla katılarak yönetim yapısının işleyişini daha verimli hale getirebilmeleri sağlanabilir. Merkezi kurumlar

tarafından çizilmiş olan ve adım adım projeler üzerinde yapılacak kontrollere kadar belirlenmiş olan bir süreçte yerel aktörlerin söz sahibi olduklarını ve bu konularda daha fazla inisiyatif almaları gerektiğini anlamaları kolaylıkla gerçekleşmeyebilir. Ankara KA'nda, MÖB kurulmayarak yerine KİB kurulmuş ve PPKB yerine de IGSB kurulmuştur. DYK da bahsedilmeyen Destek Hizmetleri Başkanlığı (DHB) de kurularak MÖB için belirlenmiş görevlerden muhasebe ve ödeme kısmı DHB'ye, teknik ve mali denetimlere ilişkin görevleri de IDB'ye verilmiştir. Dolayısıyla, DYK modeli uygulamada farklı bir şekilde yansıtılabilmektedir.

Sonuç

Her kurum bir organizasyondur ve her organizasyon bir takım alt yapılara ve bileşenlere sahiptir. Organizasyonel yapıların başarısı, onların kurumsal iç ve dış paydaşların ihtiyaçlarını karşılama noktasındaki kurumsal hedeflere sahip olacak şekilde gerekli yapısal dinamiklere sahip olmalarına bağlıdır. Paydaş ihtiyaçlarına hitap etmeyen ve kurumsal hedeflere hizmet etmeyen veya aynı vizyon ve misyonun gerektirdiği iş bölümü ve birbiriyle uyumlu ve tamamlayıcı olacak şekilde kurgulanmayan organizasyonel yapılanmaların beklenen sonuçları doğurmaktan uzak olacaktır. Bu nedenle de kurumsal yapıların kurgusundaki temel ve alt sistemlerin tesis edilmesi en önemli hususlardandır. Bunun için de bilinen ve uluslararası genel kabul gören yaklaşımların esas alınarak yapısal sorunların kalıcı olmadan çözümlenebilir bir şekilde düzeltilebilmesine olanak sağlayan çerçeve ve standartların kullanılmasında yarar vardır. Bunların içerisinde en çağdaş ve bilişim ve yenilikçilik gibi en son yaklaşımları içeren COBIT-5 yaklaşımının uygulanabilir bir şekilde modellenmesi de ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada COBIT-5 modelinin gerçekleştiricilerinden organizasyonel yapı ile ilgili analiz ve modellemelerin yapılabilişliği gösterilmiştir. Araştırmamız esnasında cevabı aranılan sorular işe aşağıdaki şekilde cevaplanabilmektedir:

1. *DDK tarafından tespit edilen sorunlardan KA organizasyonel yapılanması ile ilişkili olan sorun var mıdır? Varsa hangileridir ve nasıl ilişkilendirilebilmektedir?*

Kurumsal ve organizasyonel kurguda yapılan her hangi bir yanlışlık, karar alma yapılarının verimli işleyişini, süreçlerin etkinliği, verimliliği ve ekonomikliğini, birimlerin uyumunu ve kuruluş felsefesindeki vizyon ve misyona uygun sonuçlar üretecek şekildeki işleyiş olumsuz yönde etkiler. DDK tarafından tespit edilmiş bulunan 43 sorundan 4 tanesinin kurumsal ve örgütsel yapılanmayla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu tespit

edilmiş sorunlar olan; tek tip yapılanma, bölgesel sistemin yanlış kurgusu, Kalkınma Bakanlığına aşırı bağlılık ve hibelerin koordine edilmesindeki başarısızlık, aslında bölgesel gelişme dinamiklerinin en temel ögesi olan KA yapısının doğru kurgulanmamış olduğunu göstermektedir.

2. COBIT-5 modeli ve organizasyonel yapılanma gerçekleştiricisi nedir ve KA dinamiklerinde nasıl uygulanabilir?

Bir paradigma olarak dikkate alınabilecek olan COBIT, önceleri denetim, kontrol ve daha sonra yönetim çerçevesi iken daha sonraları risk ve katma değer ile ilgili standartları da bünyesine alarak zamanla bir BT yönetim çerçevesi haline gelmiştir. Her versiyonunda paradigmatik bir kırılımla kendisini yenileyen COBIT-5 versiyonunda, en sonunda sadece BT değil diğer iş süreçlerini de kapsayarak kapsamlı bir model haline gelen bütünlükçü, kapsayıcı ve uyarlayıcı bir çerçeve iddiasındadır. COBIT-5 ile ortaya konulan ilkeler ve gerçekleştiriciler ile BT yönetiminin iş süreçleri ile birlikte yönetilebilmesine olanak sağlayacak bir yönetim ve yönetim modellemesi süreçleriyle birlikte ortaya konulmaktadır.

50

COBIT-5, organizasyon yapıları gerçekleştiricisinin temel mantığında, bir organizasyonel yapılanmanın ancak gerçekleştirici boyutu ve gerçekleştirici performans boyutunu birlikte dikkate alması bir gereklilik olarak ortaya konulmaktadır. Paydaşlar, amaçlar, yaşam döngüsü ve iyi uygulamalar çerçevesinde organizasyonel gerçekleştiricinin yapılandırılması durumunda sürdürülebilir bir yönetim ve yönetim ortamı oluşturulabileceği gösterilmektedir

KA ölçeğinde bölgesel gelişme misyonuna ulaşmayı kolaylaştıracak şekilde KA birim görev alanlarının ve organizasyon içerisindeki konumlanışının bölgesel ve yerel düzeyde her 26 KA için değişken olabilen paydaş ihtiyaçları doğrultusunda yeniden tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bölgesel gelişme açısından uygun bir iç kontrol ortamının sağlanması için idarenin organizasyon yapısının;

- Her ajans için paydaşların ihtiyaçlarının belirlenmesinden sonra kurumsal hedef ve önceliklerin belirlenmesi ve buna göre bilişim teknolojileri hedefleri ve süreçlerin yapılandırılması,
- Yönetim kurulu üye ve başkanının kalkınma kurulu tarafından seçilmesi,
- Kurumsal teşkilat yapısı içerisinde görev çakışması ve açıklıklarının doğurmayacak şekilde birimlerin dağılımının ve kurulmasının yapılması,

- Hesap verebilirliği ve sorumluluğu tesis edecek şekilde raporlama sistemini içermesi,
- İdari, uygulama, kontrol, denetim ve raporlama gibi temel sorumlulukların görevlerin ayrılığı ilkesi çerçevesinde tespit edilmesi,

Conclusion

Every entity is an organization and every organization has some kind of apparatuses, sub-structures and elements. Success of organizations depends on the fact that they have pertinent structural Dynamics to meet needs of internal and external stakeholders. The organizational structures that do not service for corporate goals and not meet needs of stakeholders or the ones that not founded on a ground to provide coherency of internal units and effectiveness in division of labour, will not be competent to satisfy prospective outcomes. The structuration of main and sub elements of an entity is of crucial importance that make it necessary to use an international standard and a scientific methodology. COBIT-5 is one of the internationally accepted and well known frameworks that pervades both IT and business processes to be integrated coherently and aligned with corporate core strategies and objectives to meet stakeholder needs.

In this study, applicability of the organizational enabler, one of the elements of COBIT-5 model it is proven to be valid with manifold root cause analysis. The main research questions that are to be answered are as follows:

1. Are there any problem related with organizational foundation of regional development agencies (KA) that were addressed by State Auditing Board (DDK)?

Any defficiency or error in the set-up of organizations has negative impact on efficiency of decision making bodies, effectiveness efficiency and economy of processes, coherency of internal departments, implementations that are to produce according to vision and mission of foundational corporate philosophy. It is found that the 4 out of 43 problems defined by DDK have relations and impact on corporate set-up and organizational foundation of KA. The problems which are found to be result of organizational failluries are as follow: the stereotyped organizational set-up; inappropriate division of NUTS-2 regional classification; overly dependency of KA to Ministry of Development; and lack of coordination in management of state funds at regional level.

2. What is COBIT-5 and its organizational enabler? And Can this COBIT-5 model be applied to KA dynamics effectively?

COBIT-5, as a new paradigm shift, has shown a sequential and categorical evolutionary development from auditing, control, management, risk and value adding phases to the IT governance paradigm. In every version of COBIT there seems to be an inherent tendency of perfection that changed old methods and paradigms into a new, novel and innovative approach that resulted a wholistic, coherent and reasonable framework to meet stakeholder needs at a dynamic environment. COBIT-5 is not only an IT governance framework but also a business framework that binds every corporate process to IT processes and governance of IT enterprise. It is assertive and eager to meet corporate and IT goals and objectives to be aligned and optimized amongst each other. The 5 principles and 7 enablers it has demonstrated its ability as a corporate model to align business and IT processes to meet governance and management requirements.

At the central locus of organizational enabler of COBIT-5, it is put forward as a logical requirement that in an organizational structure both enabler and performance aspects. Have to be considered. Provided that stakeholder needs, process life cycle, good practices that should shape organizational enabler are taken into account, there can be an environment that provides sustainability to both governance and management of an organization.

At the terms of regional development agencies (KA), in order to reach goals and missions of regional development plans, it is important to reengineer and restructure missions, responsibilities and location of internal units together with their processes in line with the stakeholder needs that are to be different for each 26 regions and local environs. For sustainable regional development there is need for innovation of pertinent and decent internal control structures of KA as such:

- For each KA, after definitions of differing and varying stakeholder needs, definition of goals and priorities and afterwards IT goals and process structuration.
- Election of head of board of directors and head development board by the members of regional development board.
- Allocation of responsibilities and assignments of internal units without any conflict and defficiency in the process set-ups.
- Inclusion of transparency and accountability into reporting system.
- Definition of the main responsibilities of administrative, control,, audit, implementation and reporting function in line with the rule of segregation of duties.

Kaynakça

- ANKARAKA. (2012). *Ankara Kalkınma Ajansı Statejik Planı*. Ankara: Ankara Kalkınma Ajansı.
- BKK. (2006). *2006/10550 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı*. www.resmigazete.gov.tr: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm> adresinden alınmıştır
- BKK. (2008). *2008/14306 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı*. www.resmigazete.gov.tr: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm> adresinden alınmıştır
- BKK. (2009). *2009/15236 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı*. www.resmigazete.gov.tr: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm> adresinden alınmıştır
- BKK. (2011). *2011/2168 Sayılı Bütçe Gelirleri Üzerinden Kalkınma Ajanslarına Aktaracakları Payların Yniden Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı*. www.resmigazete.gov.tr: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110909-2.htm> adresinden alınmıştır
- BKK. (2013). *Kalkınma Ajansları Kalkınma Kurullarına Temsilci Gönderecek Kurum ve Kuruluşların Belirlenmesi ve Bazı Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Karar*. www.resmigazete.gov.tr: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130531-8.htm> adresinden alınmıştır
- ÇETİN, M., & IŞIK, H. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliği Ekonomilerinde Yenilikler ve Ar-Ge'nin Teşviki: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Maliye Dergisi*, 165, 75-94.
- DDK, Aykın, H., ARSLANBAŞ, M., DERE, A., ÖZÇELİK, A., BOYALI, C., . . . ÖZKILINÇ, M. A. (2014). *Kalkınma Ajansları İnceleme ve Araştırma Raporu (Hizmete Özel)*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, <http://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/ddkraporlari/>.

- Duffy, P. R. (1984). Cybernetics. *Journal of Business Communication*, January 1, 33-41.
- Efe, A. (2015). *Türkiye'de Kalkınma Ajansları için Bir Yönetişim Modellemesi: COBIT-5*. Ankara: TODAİE (Basılmamış Doktora Tezi).
- KB-BGYUGM. (2014). *Devlet Denetleme Kurulu Kalkınma Ajansları Araştırma ve İnceleme Raporu Kapsamında Alınacak Tedbirler*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı (hizmete özel).
- TBMM. (2006). *5449 sayılı Kanun Gereçesi*. 05 09, 2014 tarihinde Dicle Kalkınma Ajansı:
<http://www.dika.org.tr/photos/files/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1n%C4%B1n%20Kurulu%C5%9Fu,%20Kooordinasyonu%20ve%20G%C3%B6revleri%20Hakk%C4%B1nda%20Kanunun%20Genel%20Gerek%C3%A7esi.pdf> adresinden alındı
- TBMM. (2006b). *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında 5449 sayılı Kanun*. www.mevzuat.gov.tr:
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5449&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=5449> adresinden alınmıştır

TRABZON LİMANI'NIN GENEL KONUMU, ÖZELLİKLERİ VE TİCARETTEKİ ÖNEMİ*

General Location, Characteristics and Commercial Importance Of The Trabzon Port

*Fatma TEMELLİ***

Özet

Günümüzde denizyolu taşımacılığı, en güvenilir ve en ekonomik (en düşük maliyetli) taşımacılık türü olması dolayısıyla dünyada en çok kullanılan ve rekabetin yoğun olduğu bir taşımacılık şeklidir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de uluslararası ticaretin çok önemli bir bölümü denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Denizyolu taşımacılığının gelişmesi ve ülke ekonomisindeki öneminin artması ile birlikte hiç kuşkusuz limanların da gelişmesi ve önem kazanması gündeme gelmiştir. Denizyolu taşımacılığının en önemli unsurlarından biri olan limanlar, gemilerin barındıkları, yükleme-boşaltma yaptıkları ve diğer faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yerlerdir. Limanlar bir ülkenin lojistik hizmetlerini yerine getirmesinde ve uluslararası ticaretinde kilit role sahip önemli mekânlardır.

Stratejik açıdan önemli bir coğrafi konuma sahip olan Trabzon, ülkemizin Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan önemli bir sahil kenti olup, doğuda Rize, batıda Giresun, güneyde Gümüşhane ve Bayburt illeriyle komşudur ve ülkemizin en önemli ve işlek limanlarından biri olan Trabzon Limanı'na sahiptir. Trabzon limanı, Doğu Karadeniz'in en büyük limanı ve Türkiye'nin de önemli ithalat ve ihracat limanlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, 2010-2013 yıllarına ait Trabzon Liman İşletmeciliğinden sağlanan hazır tablo verilerine dayanarak limanın genel konumunu, özelliklerini ve ticaretteki önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Liman, Trabzon, Trabzon Limanı.

* Bu çalışma 1-2 Kasım 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Ulusal Liman Kongresi'nde yazar tarafından sunulan ve bildiriler kitabında yer alan "Trabzon Limanı'nın Genel Konumu, Özellikleri ve Ticaretteki Önemi" başlıklı tebliğin daha güncel veriler ışığında güncellenmiş/geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,
ftemelli@agri.edu.tr

Abstract

Today, maritime transportation is the most widely used and competition intense type of transport as it is most reliable, and most profitable (lowest cost) one. Same as the world, an important portion of international trade is done by that way in our country. With the development of maritime transportation and increasing of its importance in national economy, doubtlessly, development of ports and the increasing importance of them has been raised. As being one of the most important parts of maritime transportation, ports are the places where ships stay, charge, re-charge, and perform other activities. Ports are the locations which play a key role in a country to perform logistics services and its international trade.

Trabzon, which has a strategic geographical position, takes place in the east part of the Black Sea Region of Turkey, surrounded by Rize from the east, Giresun from the west, Gümüşhane and Bayburt from the south, and it has the "Trabzon Port" which is one of the most important and busy ports of Turkey. "Trabzon Port" is the largest port in the Eastern Black Sea and one of the major import and export ports of Turkey. The purpose of this study, is to reveal the general location, characteristics and commercial importance of the port on the basis of the 2010-2013 table data taken by Trabzon Port Operations.

Key Words: Port, Trabzon, Trabzon Port.

Giriş

Günümüzde denizyolu taşımacılığı, en güvenilir ve en ekonomik (en düşük maliyetli) taşımacılık türü olması dolayısıyla dünyada en çok kullanılan ve rekabetin yoğun olduğu bir taşımacılık şeklidir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de uluslararası ticaretin çok önemli bir kısmı denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. İthalatta ve ihracatta Türkiye’de en çok tercih edilen taşımacılık türü denizyolu taşımacılığıdır. Denizyolu taşımacılığının gelişmesi ile birlikte hiç kuşkusuz bu taşımacılıkta önemli bir rol oynayan limanların da gelişmesi ve önem kazanması gündeme gelmiştir. Denizyolu taşımacılığının en önemli unsurlarından biri olan limanlar, gemilerin barındıkları, yükleme-boşaltma yaptıkları ve diğer faaliyetlerini gerçekleştirdikleri yerlerdir. Limanlar bir ülkenin lojistik hizmetlerini yerine getirmesinde ve uluslararası ticaretinde kilit rol oynayan önemli mekânlardır.

Asya, Avrupa ve Akdeniz’i birbirine bağlayan Karadeniz, bu konumu itibarıyla birçok siyasi, ekonomik ve kültürel olayların gerçekleştiği bir coğrafya ve dolayısıyla büyük devletlerin hakim olmak istedikleri bir yer olmuştur. Karadeniz’in doğusunda yer alan Trabzon Limanı, coğrafi açıdan

Van ve Urmiye göllerine kadar uzanan, Doğu Anadolu ile Azerbaycan'ı içine alan geniş bir araziye tabii bir çıkış noktası vazifesini görebilen mevkiye bulunmaktadır. Dünya'nın doğusu ile batısı arasında bir köprü olan İpek Yolu'nun önemli bir yan kolu, Tebriz-Erzurum-Trabzon güzergâhından geçmektedir. Bu güzergâh Karadeniz ve Doğu Anadolu'yu Kafkasya ve Kuzey İran'a bağladığı gibi, Uzakdoğu'dan gelen ticaret yolunu Trabzon Limanı aracılığıyla İstanbul'a veya Tuna üzerinden Orta Avrupa'ya bağlamaktadır. Trabzon Limanı, Doğu Anadolu ve Kuzey İran'la olan tabii bağlantısının yanında Orta Avrupa, Kafkasya, Hazar bölgesi ve Afganistan ve Pakistan coğrafyası ile irtibatlıdır (Okur ve Küçüköğür, 2009: 25).

Stratejik açıdan önemli bir coğrafi konuma sahip olan Trabzon, ülkemizin Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan önemli bir sahil kenti olup, doğuda Rize, batıda Giresun, güneyde Gümüşhane ve Bayburt illeriyle komşudur ve ülkemizin en önemli ve işlek limanlarından biri olan Trabzon Limanı'na sahiptir. Trabzon limanı, Doğu Karadeniz'in en büyük limanı ve Türkiye'nin de önemli ithalat ve ihracat limanlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, 2010-2013 yıllarına ait Trabzon Liman İşletmeciliğinden sağlanan hazır tablo verilerine dayanarak limanın genel konumunu, özelliklerini ve ticaretteki önemini ortaya koymaktır.

1. Limanın Kavramsal Açıklaması Ve Önemi

Günümüze kadar limanla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Her limanın tüm özelliklerini içeren genel bir liman tanımlamasının yapılması mümkün olmadığı gibi, herhangi iki liman arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ticaret değişim gösterdikçe limanlar da değişmektedir (Stopford, 2009: 81). Genel tanımıyla liman; “Gemilerin barınma, yük alıp verme amaçlı uğrayıp ayrıldıkları, yolcu ve malların diğer taşıma türü araçlarına aktarıldığı, değişik destek hizmetleri aldığı hizmet üreten merkezlerdir” (Baykal, 2012: 135). Diğer bir tanımlamaya göre ise liman; rıhtım veya iskelelerine gemilerin, deniz taşıma araçlarının yanaşıp bağlanabileceği veya su alanlarına demirleyebileceği imkânları kapsayan, tekneden kıyıya, tekneden tekneye, kıyıdan tekneye, yük veya insan nakli, teknelerin bağlanıp kaldırılması ya da demirlemesi, eşyanın karada ve denizde teslimine kadar korunması için tesisleri ve imkânları bulunan sınırlandırılmış kara ve deniz alanlarıdır (Altınçubuk, 2000: 9).

Ülkemiz, üç tarafının denizlerle çevrili olması, 8333 km kıyı uzunluğunun bulunması ve doğal limanlarının fazla olması dolayısıyla Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir köprü konumundadır (Özey, 2002: 17).

Dolayısıyla Türkiye için denizyolları ve buna bağlı olarak limanların önemi büyüktür.

Limanelar günümüze kadar büyük bir işlev değışimine uğramıştır. Önceleri, sadece gemilerin barınması için düşünölen bu ticarethaneler, sonraları hizmet üretim merkezleri konumuna dönüşmüşlerdir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2013: 16).

Limanelar deniz taşımacılığında kilit noktalardır. Denizyolu taşımacılığı, hammaddelere ve ürönlere değeri katarak birçok tedarik zincirinin merkezini oluşturmakta ve uluslararası dağıtımdaki fevkalade önemli rolüyle gelecekte de önemini sürdüreceğine inanılmaktadır. Denizyolu taşımacılığının ekonomik küreselleşmedeki rolü, daha ucuz ve verimli taşımacılık olanağı sunması şeklinde ifade edilmektedir. Bu bakımdan limanların önemi büyüktür (Oğuztimur, 2008: 43).

1.1. Trabzon Limanı'nın Tariğesi ve Konumu

Trabzon Limanı başlangıçta, Moloz mevkiinde yapılmışsa da, sonradan şimdiki liman alanının ilgi görmesi nedeniyle M.Ö. 117-119 yıllarında bugünkü Gümrük İdaresinin bulunduğu yerdeki kayaların oyulması suretiyle oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde eski rıhtım alanında kumandan Hasan Paşa tarafından bir liman ve rıhtım yapılmaya başlanmış, bu liman 1903 yılında Vali Mazhar Paşa tarafından tamamlanmıştır. Bu tarihlerde Trabzon Limanı Osmanlı İmparatorluğu'nun 5 önemli limanından biri konumundaydı. 8 Temmuz 1946'da temeli atılan yeni liman 25 Haziran 1954 tarihinde tamamlanarak Trabzon Vapuru'nun limana yanaşmasıyla açılmıştır. 1978 yılına kadar bu durumunu koruyan Trabzon Limanı artan gemi trafiğine cevap verebilmesi için modernizasyonu gündeme gelmiş ve 1980 'de başlayan çalışmalar 1990'da bitirilerek liman bugünkü konumuna getirilmiştir. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yapılan ihale sonucu Trabzon Limanı'nın 30 yıllık işletme hakkı 21.11.2003 tarihinde "Albayrak Grubu"na ait Trabzon Liman İşletmeciliğı A.Ş. tarafından devralınmıştır (www.al-port.com, 2014). Limanın ismi daha sonra Alport olarak değıştirilmiştir.

Trabzon Limanı'na, 2003 yılında Albayrak Grubu tarafından Alport adıyla işletilmeye başlandığından beri toplam 16 Milyon Dolarlık yatırım yapılmakla birlikte, başta 100 tonluk mobil vinç olmak üzere makine parkına 30 yeni iş makinası eklenmiş, liman uzunlukları ve derinlikleri artırılmıştır. Trabzon Limanı, özelleştirilmesinden sonra yapılan genişletme ve modernleştirme çalışmaları ile bölgesindeki ticareti hem çok kolaylaştırmış hem de hızlandırmıştır (www.nakil.com.tr, 2014).

Ülkemiz, Avrupa ile Ortadoğu ve Türk Devletleri arasında ticari bir köprüdür. Denizyolu taşımacılığının karayolu taşımacılığından daha ucuz ve güvenilir olmasından dolayı limanlarımız önem kazanmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz Limanlarından Trabzon Limanı'nın transit taşımacılıktaki önemi eskiden beri bilinmektedir (Demirci vd., 1999: 3). Trabzon Limanı'nın hinterlandını; coğrafi bakımdan bulunduğu mevki itibariyle, Doğu Anadolu izleri Kafkas ülkeleri, İran ve Asya ülkeleri oluşturmaktadır. Kara, deniz ve hava ulaşımı bakımından uluslararası ticaret, nakliyat ve turizm yönünden önemli bir ulaşım merkezi ve aynı zamanda yolcu giriş-çıkışı için deniz hudut kapısıdır (www.al-port.com, 2014). İran ile Avrupa arasında yapılan ticaret Trabzon Limanı üzerinden gerçekleştiğinde, Arabistan yarımadasını dolaşarak gerçekleşmesine göre 25 gün daha kısalmakta ve böylece ticaret hız kazanmaktadır (www.nakil.com.tr, 2014).

Trabzon Limanı Doğu'da Narlık Burnu ile Batı'da Işıklı Burnu'ndan kuzey istikametine çizilen hatlar ve ona bitişik Türk karasuları ile sınırlanan deniz ve kıyı alanı içinde bulunmaktadır (www.al-port.com, 2014). Trabzon limanı, esas kuzeye doğru çizilen uzunlukları 1 mil olan iki hayali çizgi arasındaki deniz bölgesi üzerine kurulmuştur. Bu çizgilerin ilki, batıdaki Hacıbeşir nehrinden başlar, ikincisi ise doğudaki Hopis burnundan başlar. Bu çizgileri birleştiren üçüncü bir hat ise liman bölgesini belirtmektedir. Liman iki ayrı bölüme ayrılmaktadır. İç liman, dalgakıranın içinde kalan ve küçük dalgakıranın köşesinde bulunan bölgelerden ibarettir. Dış liman ise; açık deniz ile iç limanı ayıran bölgeden oluşmaktadır (www.transbas.com, 2014).

Trabzon Limanı başta Trabzon olmak üzere, Rize, Giresun, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum illerine hizmet etmektedir. (Esmer vd., 2012).

1.2. Trabzon Limanı'nın Kapasitesi ve Fiziki Durumu

Dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan limanların hizmet yeterliliği kapsamında en önemli göstergeleri, hizmet, yer ve konteyner elleçleme kapasiteleridir. Limanların kapasiteleri tek başına bir gösterge olarak kabul edilemez (Eliyi vd., 2008: 245).

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 1, Trabzon Limanı'nın kapasitesi ve fiziki durumunu göstermektedir.

Tablo1: Liman Kapasitesi ve Fiziki Durumu

Elleçleme Kapasitesi	10 milyon ton/yıl
Depolama Kapasitesi	5 milyon ton/yıl
Gemi Kabul Kapasitesi	2300 adet/yıl

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere; Trabzon Limanı yılda 10 milyon ton elleçleme kapasitesine, yılda 5 milyon ton depolama kapasitesine ve yılda 2300 adet gemi kabul kapasitesine sahip bir limandır. Bunların dışında liman önemli ölçüde yolcu kapasitesine de sahiptir. “Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 2, limanın mendirek uzunluklarını göstermektedir.

Tablo 2: Mendirekler

Büyük Mendirek	1135 m.
Tali Mendirek	380 m

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 2’de de görüldüğü üzere; Trabzon Limanı’nın büyük mendirek uzunluğu 1135 m, tali mendirek uzunluğu ise 380 m’dir.

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 3, limanda sıralanan rıhtımların uzunluk, derinlik ve yüksekliklerini göstermektedir.

60

Tablo 3: Rıhtımlar

Rıhtım Adı	Uzunluk	Derinlik (m)	Yükseklik (m)
1 Nolu Rıhtım	30	9	1.80 – 1.90
2 Nolu Rıhtım	400	9,5	1.80 – 1.90
3 Nolu Rıhtım	580	9,5	1.80 – 1.90
RoRo Rıhtımı	25	9,5	1.25
4 Nolu Rıhtım	290	12	1.80 – 1.90
Balıkçı Rıhtımı	200	2-5	1
6 Nolu Rıhtım	120	2-3	1
7 Nolu Rıhtım	300	6	1.50 – 1.60
8 Nolu Rıhtım	200	6	1.50 – 1.60

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Toplam 1525 metre rıhtım uzunluğu olan Trabzon Limanı’nın ortalama derinliği 2.5 metre ile 12 metre arasında değişmektedir (<http://al-port.com>, 2013). Tablo 3’de de görüldüğü üzere; Trabzon Limanı’na ait en uzun rıhtım 3 nolu rıhtım, en kısa rıhtım ise RoRo rıhtımıdır. Derinliği en fazla olan rıhtım 4 nolu rıhtım, derinlikleri en az olan rıhtımlar ise 6 nolu rıhtım ve arkasında

balıkçı rıhtımıdır. Yüksekliği en fazla olan rıhtımlar ise; 1, 2, 3 ve 4 nolu rıhtımlardır.

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 4; limanın alan genişliği, hacim ve kapasite bakımından ambarlama alanlarını göstermektedir.

Tablo 4: Ambarlama Alanları

Alan Cinsi	Alan Genişliği (m ²)	Hacim (m ³)	Kapasite (ton)
Kapalı Ambarlar	13.000	56.000	50.000
Açık Saha	240.000	-	400.000

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 4’de de görüldüğü üzere; Trabzon Limanı’nın sahip olduğu açık ambar alanları, kapalı ambar alanlarına göre daha fazladır. Aynı zamanda, açık ambarların kapasitesi kapalı ambarlara göre daha fazladır.

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 5, limandaki makine ve teçhizatların miktar ve kapasitelerini göstermektedir.

Tablo 5: Makine ve Teçhizat

Ekipman Adı	Miktar	Kapasite
Rıhtım Vinci	10	3-5-10-15-25 ton
Mobil Vinç	2	140 ton
Mobil Vinç (Lastikli)	7	10-25 ton
Mobil Vinç (Paletli)	4	4-5-10 ton
Forklift	13	3-5-10-25-33 ton
Stacker	2	40 - 45 ton
Römork	11	40-44 ton
Loader	8	0.6-0.8-1.6-8-9-10 ton
Kamyon (Damperli)	13	25 ton
Pnömatik	2	120, 200 ton/saat boşaltma

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 5’de de görüldüğü üzere; limanda toplam miktar olarak ihtiyaca göre en fazla bulunan ekipmanlar farklı kapasitelerdeki mobil vinç, forklift ve kamyondur. İhtiyaca göre en az bulunan ekipmanlar ise; stacker ve pnömatiktir.

1.3. Trabzon Limanı'nda Verilen Hizmetler

Trabzon liman sahası gümrüklü saha olup, geçici depolama rejimine tabidir. Limanda ithalat, ihracat ve transit yük elleçlemesi yapılmakta olup, açık ve kapalı depolama sahasında ardiye-terminal hizmetleri verilmektedir (Yiğit, 2006: 32). Trabzon Limanı'nda verilen hizmetler aşağıda belirtilmiştir (Yiğit, 2006: 32):

- Yükleme, boşaltma, aktarma, hamaliye işlerini yapmak ve bu işler için gerekli tesisleri kurup işletmek.
- Gemilere su vermek, boşaltmak, aktarmak ve bu işler için gerekli tesisleri kurup işletmek.
- Deniz sahasında ve geri sahalarda antrepolar, ambarlar, sundurmalar, hangarlar, açık sahalar, yolcu salonları kurup işletmek.
- Palamar şamandıraları kurup işletmek.
- Kılavuzluk, römorkörcülük ve palamar işlerini yapmak.
- Gazino, lokanta, büfe, emanet odası gibi yolcu ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler ve servisler kurup işletmek.

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 6, liman faaliyetleriyle ilgili deniz araçlarının sayısını göstermektedir.

Tablo 6: Deniz Araçları

Römorkör	: 3 Adet (800-1250-2500 HP)
Kılavuz motoru	: 1 Adet (770 HP)
Marin Bot	: 2 Adet (180 HP)

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 6'da da görüldüğü üzere; Trabzon Limanı 3 adet römorköre, 1 adet kılavuz motoruna ve 2 adet marin bota sahiptir.

“Al-Port” resmi web sitesinden elde edilen verilere göre Tablo 7, limanda kullanım amaçlarına göre hizmet veren araçları ve bunların sayılarını göstermektedir.

Tablo 7: Hizmet Araçları

Ekipman Adı	Adet	Kullanım amacı
Devriye Aracı	1	Güvenlik
Pikap	1	Malzeme
Otomobil	1	Satınalma, Makam
Vidanjör	1	Sintine-Sıvı Atık Alımı
Çöp Kamyonu	1	Katı Atık Alımı
Süpürge Aracı	1	Saha Temizliği
İtfaiye Aracı	1	Yangın ve Saha Temizliği

Kaynak: <http://al-port.com>, 2014.

Tablo 7’de de görüldüğü üzere; Trabzon Limanı’nda güvenlik amacıyla hizmet veren 1 adet devriye aracı, malzeme için 1 adet pikap, satınalma ve makam amaçlı 1 adet otomobil, sintine-sıvı atık alımı için 1 adet vidanjör, katı atık alımı için 1 adet çöp kamyonu, saha temizliği için 1 adet süpürge aracı ve yangın ve saha temizliği için 1 adet itfaiye aracı mevcuttur. Genel olarak diyebiliriz ki; Trabzon Limanı makine-teçhizat, deniz ve hizmet araçlarına yönelik yatırımlarıyla limancılık hizmetlerini artırmaya ve kalitesini yükseltmeye çalışmaktadır.

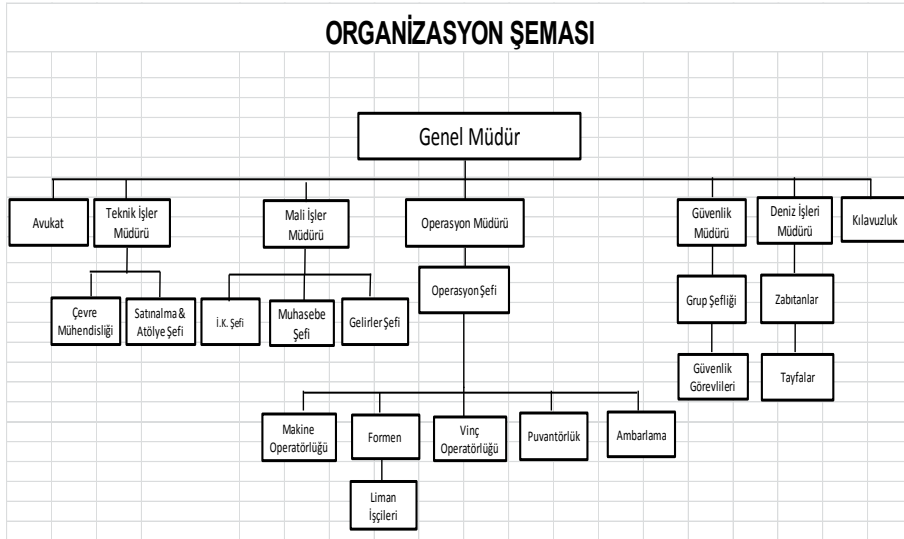
1.4.Trabzon Limanı'nın Kalite ve Çevre Anlayışı

Trabzon Liman İşletmesi, kaliteden ödün vermeden çalışmalarına devam ederken, çevre ve iş sağlığı güvenliği konularına da büyük önem vermektedir. Limanın kaliteye verdiği önem neticesinde aldığı ISO 9001, çevreye olan hassasiyeti nedeniyle aldığı ISO 14001 ve iş sağlığı ve güvenliğine verdiği önemin kanıtı olan OHSAS 18001 sertifikaları bulunmaktadır.

Trabzon Liman İşletmesi, hizmet kalitesini ve verimliliği artırmayı, müşterilerine kaliteli hizmet sunarak müşteri memnuniyetini en üst seviyede tutmayı hedeflemektedir. Düzenli olarak yaptığı çevre tatbikatları, lisanslı atık depolama tesisi, imisyon, emisyon ve atık su deşarjı konularında aldığı üst düzey önlemlerle çevreye saygılı bir işletmecilik anlayışına sahiptir.

1.5. Trabzon Limanı'nın Organizasyon Şeması

Trabzon Liman İşletmesi'nin organizasyon şeması Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1: Liman Organizasyon Şeması

1.6. Trabzon Limanı'nın Müşteri Grubu

Trabzon Limanı'nın müşteri grubunu ithalat ve ihracat firmaları, gemi acenteleri, armatörler oluşturmaktadır. Ayrıca limana kruvazi gemileri de gelip gitmektedir.

2. TRABZON LİMANI'NIN TİCARETTEKİ ÖNEMİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2010-2013 yıllarına ait Trabzon Liman İşletmeciliğinden sağlanan çeşitli tablosal verilere dayanarak, Trabzon Limanı'nın genel olarak ticaret açısından önemini ortaya koymak ve bu alandaki meslek mensuplarına, yatırımcılara, ilgili kişi ve/veya kurumlara bilgi ve katkı sağlamaktır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada, Trabzon Limanı'nda hizmet verilen gemilerin sayısı, limanda elleçlenen yük miktarları ve dağılımları, limana gelen-giden Türk ve yabancı bayraklı gemilerin sayı ve tiplerine göre sınıflandırılması, limanda ithalatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarlarına göre sınıflandırılması ve limanda yapılan yükleme-boşaltma faaliyetlerinin ticaret türlerine ve miktarlarına göre sınıflandırılmasına ilişkin tablo verileri verilerek, Trabzon Limanı'nın ticaret açısından işlevselliği ve önemi gösterilmeye çalışılmıştır. Liman verilerinin sadece 2010-2013 yıllarına ait olması ve çalışmanın, limanın diğer bölge limanlarıyla ve ülkemizdeki diğer limanlarla istatistiksel olarak herhangi bir karşılaştırma yapmadan, sadece genel durumu ve önemini belirtecek nitelikte tablolarla sunulması bu araştırmanın en önemli kısıtlarını oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Bu çalışmanın verileri, Trabzon Liman İşletmeciliği olan "Alport" 'tan sağlanmıştır. Veriler, limana ait 2010-2013 yıllarını kapsayan hazır tablosal verilerdir. Bu veriler şu içerikleri kapsamaktadır: Trabzon Limanı'nda hizmet verilen gemi sayısı, gross tonajı (GT), araç ve yolcu sayısı; limanda elleçlenen yük miktarları; limana gelen-giden Türk bayraklı gemilerin sayı ve tiplerine göre sınıflandırılması; limana gelen-giden yabancı bayraklı gemilerin sayı ve tiplerine göre sınıflandırılması; limanda ithalatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarları; limanda yapılan yükleme-boşaltma faaliyetlerinin ticaret türlerine ve miktarlarına göre sınıflandırılması. Söz konusu veriler liman yetkilileriyle e-mail vasıtasıyla ve yüz yüze ve telefonla görüşme yapılarak elde edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi

Trabzon Limanı'nda hizmet verilen gemi sayıları, GT, araç ve yolcu sayılarına ilişkin veriler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Trabzon Limanı'nda Hizmet Verilen Gemi Sayıları, GT, Araç ve Yolcu Sayıları

Gemi Sayısı	2010	2011	2012	2013
Yolcu Gemisi	272	144	146	127
Diğer Gemi	715	736	880	902
Toplam	987	880	1026	1029
GT	3.574.447	3.886.136	3.586.802	4.084.049
Araç Sayısı	5111	678	615	621
Yolcu Sayısı	43.550	21.432	45.819	49.523

Kaynak: Alport, 2014.

Tablo 8'de de görüldüğü üzere; 2010 yılında limanda hizmet verilen gemi sayısı 272 adet yolcu ve 715 adet diğer gemilere ait olmak üzere toplam 987 adettir. 2011 yılında bu sayı toplam 880 adet, 2012 yılında 1026 adet, 2013 yılında ise toplam 1029 adettir. 2010 yılında gemilerin gross tonajı (GT) 3.574.447 iken, 2011 yılında 3.886.136, 2012 yılında 3.586.802, 2013 yılında ise 4.084.049' dur. 2010 yılında limanda hizmet verilen araç sayısı 5111 adet, 2011 yılında 678 adet, 2012 yılında 615 adet, 2013 yılında ise 621 adettir. 2010 yılında limanda taşınan yolcu sayısı 43.550 adet, 2011 yılında 21.432 adet, 2012 yılında 45.819 adet, 2013 yılında ise 49.523 adettir.

Limanda elleçlenen yük miktarlarına ilişkin veriler Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Limanda Elleçlenen Yük Miktarları

Elleçlenen Yük	2010	2011	2012	2013
Yükleme	697.000	620.000	718.000	550.000
Boşaltma	1.457.000	1.681.000	2.106.000	2.224.000
Toplam	2.154.000	2.301.000	2.824.000	2.774.000

Kaynak: Alport, 2014.

Tablo 9'da da görüldüğü üzere; elleçlenen yük miktarları (yükleme+boşaltma) 2010 yılında toplam 2.154.000 ton, 2011 yılında 2.301.000 ton, 2012 yılında 2.824.000 ton, 2013 yılında ise 2.774.000 tondur. Ayrıca, elleçlenen (yükleme+boşaltma) yük miktarlarında 2012 yılına kadar

yıllar itibariyle bir artış olduğu ve limanda boşaltma faaliyetlerinin yükleme faaliyetlerine göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Limana kapasiteleri (Bkz. Tablo 1) ile elleçlenen yük miktarları karşılaştırıldığında Trabzon Limanı'nda kapasitenin çok altında bir iş yapıldığı net bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle limandaki yük elleçleme miktarının artması sadece hinterlandındaki yük artışına bağlıdır.

Trabzon Limanı'na gelen - giden Türk bayraklı gemilerin sayısı ve tiplerine göre sınıflandırılması Tablo 10'da, limana gelen - giden yabancı bayraklı gemilerin sayısı ve tiplerine göre sınıflandırılması ise Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 10: Trabzon Limanı'na Gelen - Giden Türk Bayraklı Gemilerin Sayı ve Tiplerine Göre Sınıflandırılması (2013 Yılı)

2013 Yılı Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Genel toplam
Mozaik			1			1			1			1	4
Kömür	9	2	3	3	4	5	5	4	1	5	4	9	54
Tanker	3	3	2	5	5	2	9	5	3	4	5	3	49
Konteynır	4	2	1	2	3	4	3	3	4	3	3	3	35
Demir, Sac	3	5	5	9	8	6	5	8	6	3	5	2	65
Mermer						1	1			1			3
Kireç	1	2	2	1	2	1	2	2		2	3	1	19
Gübre		2	6	2									10
Tahıl/Buğday													
Maden/Boksit			1	1			1	2	4	3	7	4	23
Çimento	9	8	8	8	9	9	8	9	9	6	5	4	92
Karışık Eşya													
Askeri Gemi	1		1	2	2	1	2	1	1	1	1		13
Diğer		1			1						1		3
Toplam	18	15	18	26	24	23	23	24	40	32	35	34	312

Kaynak: Alport, 2014.

Tablo 11: Trabzon Limanı'na Gelen - Giden Yabancı Bayraklı Gemilerin Sayı ve Tiplerine Göre Sınıflandırılması (2013 Yılı)

2013 Yılı Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Genel Toplam
Yolcu Feribot	12	10	8	9	8	10	14	16	13	12	8	7	127
Cruise (Turist)				1	1		2	5	8	7			24
Ro-Ro			1			1	1			1		2	6
Kömür	23	12	10	12	28	23	26	16	16	22	26	21	235
Tanker	1	2	1	1	2	2	3	3	1	3	2	3	24
Konteynır	2	1	2	5	2	1	1	2	2	1	2	1	22
Demir, Sac	1			1	1	1				1			5
Proje Yüğü													
Kereste			1			1			1		1		4
Tahıl/Buğday	2	3	5	2	5	4	8	5	8	10	9	7	68
Maden		1			1								2
Taş	8	7	15	15	11	10	9	3	3	5	4	2	92
Çimento													
Klinger/Balık Yemi						1							1
General Kargo	5	3	3	2	1	3	3	3	1	5	3	3	35
Diğer			2	2	1		2	2	2	1		2	14
Toplam	54	39	48	50	61	57	69	55	55	68	55	48	659

Kaynak: Alport, 2014.

Tablo 10 ve Tablo 11'de de görüldüğü üzere; 2013 yılında Trabzon Limanı'na gelen-giden Türk bayraklı ve yabancı bayraklı gemiler taşıdıkları yüklere ve tiplerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre; limana Türk bayraklı gemilerden (en çok) birinci sırada çimento taşıyan gemiler (92), ikinci sırada demir,sac taşıyan gemiler (65), üçüncü sırada ise kömür taşıyan gemiler (54) gelip gitmektedir. Yabancı bayraklı gemilerden ise en çok gelip gidenler birinci sırada kömür taşıyan (235), ikinci sırada yolcu feribotu (127) taşıyan ve üçüncü sırada ise taş (92) taşıyan gemilerdir. Buna göre diyebiliriz ki; toplamda limana gelip-giden Türk bayraklı gemilerin sayısı 312, yabancı bayraklı gemilerin ise 659'dur. Buna göre diyebiliriz ki; limana yabancı bayraklı gemiler daha fazla gidip gelmektedir.

Trabzon Limanı'nda boşaltma kategorisinde ithalatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarlarına ilişkin veriler Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Trabzon Limanı'nda İthalatı, Transit Ticareti ve İç Ticareti Yapılan Yükler ve Miktarları (2013 Yılı)

2013	Aralık		Kümülatif	
	Adet	Ton	Adet	Ton
Boşaltma				
1-İthalat				
A-Dökme Sıvı				
Balık Yağı				
B-Dökme Katı				
Klinker				1.336
Kömür		132.358		1.387.512
Pik Demir				14.295
Buğday		14.816		96.554
C-General Kargo				
Karışık Eşya		48		16.335
Balık Unu ve Yağı				651
Kereste-Tomruk				7.620
Canlı Hayvan				
Saman		854		1.517
D-Konteyner				
Konteyner	221	5.352	2.325	54.726
Toplam	221	152.574	2.325	1.580.546
2-Transit	Adet	Ton	Adet	Ton
A-Dökme Sıvı				
B- Dökme Katı				
Buğday				14.119
Pirinç				
Bezelye				5.984
Arpa				6.329
Nohut/Mısır		6.078		39.021
Keten Tohumu				3.044
C-Konteyner				
Konteyner	464	354	7.647	3.591
D-Serbest Bölge				
Buğday				15.550
Pirinç				
Bezelye		2.946		33.617

TRABZON LİMANI'NIN GENEL KONUMU, ÖZELLİKLERİ VE TİCARETTEKİ ÖNEMİ

2013	Aralık		Kümülatif	
	Adet	Ton	Adet	Ton
Boşaltma				
Arpa				
Nohut				
Külçe Demir				
Buğday (TMO)				3.255
Toplam	464	9.378	7.647	124.510
3-İç Ticaret	Adet	Ton	Adet	Ton
Kömür		5.950		29.661
Kireç-Tuğla		489		7.457
Klinger/Maden Cevheri		17.086		100.087
Mermer/Silis Kumu		1.508		7.970
Mozaik		600		5.014
İnşaat Demiri		4.119		70.013
İnşaat Demiri				38.225
Konteyner			36	1.004
Çimento		13.462		259.815
Toplam		43.214	36	519.246
Genel Toplam	685	205.166	10.008	2.224.302

Kaynak: Alport, 2014.

Trabzon Limanı'nda yükleme kategorisinde ihracatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarlarına ilişkin veriler Tablo 13'de, verilmiştir.

Tablo 13: Trabzon Limanı'nda İhracatı, Transit Ticareti ve İç Ticareti Yapılan Yükler ve Miktarları (2013 Yılı)

2013	Aralık		Kümülatif	
	Adet	Ton	Adet	Ton
Yükleme				
1- İhracat				
A- Dökme Sıvı				
Balık Yağı				5.022
Diğer				
B- Dökme Katı				8.500
Kömür				4.889
Krom				15.900
Çinko/Bazalt Taşı		2400		166.256
Magnezyum-Manyezit				12.612
C- General Kargo				

2013 Yükleme	Aralık		Kümülatif	
	Adet	Ton	Adet	Ton
Karışık Eşya		712		20.431
Manyezit		670		5.832
D- Yolcu Gemileri İle				397
Dökme Karışık Eşya				2.297
E- Konteyner	670	16.684	7.329	194.025
Toplam	670	20.646	7.329	436.161
2-Transit	Adet	Ton	Adet	Ton
A- Dökme Sıvı				39
B- Dökme Katı				
Buğday		3.000		9.165
Mısır		1.350		12.093
Nohut				2.569
C- General Kargo				5.130
Karışık Eşya				143
Manyezit				
D- Konteyner				
Konteyner	338	4.419	2.768	41.943
Toplam	338	8.769	2.768	71.082
3- İç Ticaret	Ton	Ton	Ton	Ton
Hurda Demir/Kömür/Krom	802	3.130	23.378	18.935
Toplam	802	3.130	23.378	18.935
	Adet	Ton	Adet	Ton
Genel Toplam	1.008	33.347	10.097	549.556

Tablo 12’de de görüldüğü üzere; 2013 yılında Trabzon Limanı’nda boşaltma kategorisinde ithalatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarları verilmiştir. Buna göre; limanda 1.580.546 ton ithalat yapılmış ve en çok ithal edilen yük ise dökme katı kategorisinde yer alan 1.387.512 tonla kömür olmuştur. Limanda 124.510 ton transit ticaret yapılmış ve en çok transit ticareti yapılan yük 39.021 tonla nohut/mısır olmuştur. Yine limanda 519.246 ton iç ticaret yapılmış ve en çok iç ticareti yapılan yük ise 259.815 tonla çimento olmuştur.

Tablo 13’de de görüldüğü üzere; 2013 yılında Trabzon Limanı’nda yükleme kategorisinde ihracatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yükler ve miktarları verilmiştir. Buna göre; limanda 436.161 ton ihracat yapılmış ve en çok ihraç edilen yük ise 194.025 tonla konteyner yükü olmuştur. Limanda 71.082 ton transit ticaret yapılmış ve en çok transit ticareti yapılan yük 41.943

tonla konteyner yükü olmuştur. Yine limanda 18.935 ton iç ticaret yapılmış ve iç ticareti yapılan yüklerin tamamını ise hurda/demir/kömür/krom yük grubu oluşturmaktadır.

Tablo 12 ve Tablo 13'e göre ayrıca diyebiliriz ki; toplamda boşaltma kategorisinde gerçekleştirilen ticaret, yükleme kategorisine göre gerçekleştirilen ticarettten ton olarak daha fazladır.

Trabzon Limanı'nda yapılan yükleme-boşaltma faaliyetlerinin ticaret türlerine ve miktarlarına göre sınıflandırılmasına ilişkin veriler Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: Trabzon Limanı'nda Yapılan Yükleme-Boşaltma Faaliyetlerinin Ticaret Türlerine ve Miktarlarına Göre Sınıflandırılması (2013 Yılı)

2013	Aralık	Kümülatif
Yükleme	Ton	Ton
1-İhracat	20.646	436.161
2-Transit	8.769	71.082
3- İç Ticaret	3.932	42.313
Toplam	33.347	549.556
Boşaltma	TON	TON
1-İthalat	152.574	1.580.546
2-Transit	9.378	124.510
3-İç Ticaret	43.214	519.246
Toplam	205.166	2.224.302
Genel Toplam	238.513	2.273.858

Kaynak: Alport, 2014.

Tablo 14'de de görüldüğü üzere; 2013 yılında Trabzon Limanı'nda yapılan yükleme ve boşaltma faaliyetleri ticaret türleri (İhracat, ithalat, transit, iç ticaret) ve miktarları açısından sınıflandırılmıştır. Limanda, (12 ay) toplam 549.556 ton yükleme ve 2.224.302 ton boşaltma faaliyeti yapılmıştır. Buna göre diyebiliriz ki; limanda yapılan boşaltma faaliyetleri yükleme faaliyetlerine göre daha fazladır. Limanda (12 ayda), toplam 549.556 ton yükleme yapılmıştır. Bu yüklemenin 436.161 tonluk kısmı ihracata, 71.082 tonluk kısmı transit ticarete, 42.313 tonluk kısmı ise iç ticarete aittir. Buna göre diyebiliriz ki; yapılan yükleme faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu ihracata yöneliktir. Yine limanda, toplam 2.224.302 ton boşaltma yapılmıştır. Bu boşaltmanın 1.580.546 tonluk kısmı da ithalata, 124.510 tonluk kısmı

transit ticarete ve 519.246 tonluk kısmı iç ticarete aittir. Buna göre diyebiliriz ki; yapılan boşaltma faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu ithalata yöneliktir.

Sonuç

Trabzon Limanı, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bölge ülkelerinin Avrupa'ya ve dünya pazarlarına açılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda liman, bölge ülkelerini dünya pazarlarına daha kısa zamanda ve daha az maliyetle bağlamış olur. Bu açıdan bakıldığında Trabzon Limanı, uluslararası ticarete bir köprü görevi yapmaktadır.

Trabzon Limanı, gerek ulaşım kolaylığı sağlaması gerek limancılık alanında çeşitli hizmetler (yükleme, boşaltma, aktarma, ardiye, terminal, klavuzluk, römorkörcülük gibi) vermesi yönüyle ülkemizin önemli lojistik merkezleri arasında gösterilebilir.

Araştırma verilerine göre; Trabzon Limanı'nda toplam elleçlenen (yükleme+boşaltma) yük miktarlarında yıllar itibariyle 2012 yılına kadar bir artış olduğu ve boşaltma faaliyetlerinin yükleme faaliyetlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 9).

Araştırma verilerine göre; limana Türk bayraklı gemilerden (en çok) birinci sırada çimento, ikinci sırada demir-sac, üçüncü sırada ise kömür; yabancı bayraklı gemilerden ise (en çok) birinci sırada kömür, ikinci sırada yolcu feribotu, üçüncü sırada ise taş taşıyan gemiler gelip-gitmektedir (Tablo 10 ve Tablo 11). Burada dikkat çeken önemli noktalardan birisi; Türk bayraklı gemilerin taşıdıkları yüklerin birinci sırasını çimento oluştururken yabancı bayraklı gemilerin taşıdıkları yüklerin birinci sırasını ise kömürün oluşturmasıdır. Diğeri ise; limana gelip-giden yabancı bayraklı gemilerin sayısının, Türk bayraklı gemilere göre daha fazla olmasıdır (Tablo 10 ve Tablo 11). Yüksek yıldız (2010: 33), yaptığı araştırmada bu bulgumuzu desteklemektedir.

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında Trabzon Limanı'nda yapılan ticaretin büyük bir bölümü ithalattan oluşmaktadır. Boşaltma kategorisinde en fazla ithalatı yapılan yük kömür, en fazla transit ticareti yapılan yükün nohut/mısır ve en fazla iç ticareti yapılan yükün ise çimento olduğu tespit edilmiştir (Tablo 12). Yüksek yıldız (2010: 71)'a göre, ithalatı yapılan ürünlerin başında ilk sırayı imalathane ve konutlarda ısıtma amacıyla kullanılan ve daha çok Rusya Federasyonu'ndan ithal edilen taş kömürü almaktadır. İlaveten, Trabzon ili ve ardbölgesindeki illerin kömür talepleri Trabzon Limanı kullanılarak yapılmaktadır (Yüksek yıldız, 2010: 71).

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında Trabzon Limanı'nda yükleme kategorisinde ihracatı en fazla yapılan yük konteyner ve yine transit ticareti

en fazla yapılan yük konteyner olmuştur. İç ticareti yapılan yük grubunu ise hurda/demir/kömür/krom oluşturmaktadır (Tablo 13).

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında Trabzon Limanı'nda yapılan boşaltma faaliyetlerinin yükleme faaliyetlerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu yükleme faaliyetlerinin büyük bir kısmı ihracata, boşaltma faaliyetlerinin büyük bir kısmı ise ithalata yöneliktir (Tablo 14).

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında Trabzon Limanı'nda 2012 yılına göre toplam hizmet verilen gemi sayılarında çok küçük bir artış yaşanmıştır. 2013 yılında 2012 yılına göre gemilerin GT ölçüsünde de bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca hizmet verilen araç sayısında çok küçük bir artış yaşanmışken yolcu sayısında ise önemli bir artış gerçekleşmiştir (Tablo 8).

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında 2012 yılına göre toplam elleçlenen yük miktarında bir azalış gerçekleşmiştir ve bu azalış yükleme miktarının düşmesinden kaynaklanmıştır (Tablo 9).

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında 2012 yılına göre Trabzon Limanı'na gelen-giden Türk Bayraklı gemilerin toplam sayısında herhangi bir değişiklik yaşanmazken yabancı bayraklı gemilerin toplam sayısında bir azalış gerçekleşmiştir.

Araştırma verilerine göre; 2013 yılında 2012 yılına göre Trabzon Limanı'nda boşaltma kategorisinde ithalatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yüklerin toplam miktarlarında bir artış gerçekleşmiştir. Yükleme kategorisinde ise ihracatı, transit ticareti ve iç ticareti yapılan yüklerin toplam miktarlarında bir azalış gerçekleşmiştir.

Karadeniz'in en önemli limanlarından birisi olan Trabzon limanı yakın hinterlandında yerel yük kapasitesinin sınırlı olması, limanın gelişiminin önemli oranda konteyner ve RO-RO taşımacılığına bağlı olması sonucunu doğurmaktadır (Tütüncü Esmer vd., 2012).

Trabzon Limanı; Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Samsun, Rize ve Hopa Limanları gibi büyük bir liman olup, bölge ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Ancak bu limanların altyapı eksikliklerinin bulunması, ardbölge bağlantılarının yetersiz olması bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu limanlar arasında demiryolu bağlantısına sadece Samsun Limanı sahip olup, merkez liman olma özelliğini göstermektedir. Halbuki Trabzon Limanı, Rize ve Hopa Limanları gibi daha çok kendi alanlarına ve transit taşımacılığına hizmet etmektedir. Ayrıca, Trabzon'un gelişmiş bir sanayisi olmadığı gibi yeterli ekim alanları da yoktur. Bu nedenlerle pekçok tarım ve sanayi ürünlerini diğer illerden ve limanlar vasıtasıyla ithalattan karşılamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Trabzon Limanı, rekabet açısından bölgedeki gelişmeleri

ve diğer rakip limanları yakından takip etmeli, limanların güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkararak kendisiyle mukayese etmelidir.

Ovit tünelinin açılması sonucunda Trabzon Limanı'nın Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, GAP, İran gibi bölge yüklerinin elleçlenmesinde önemli katkısının olacağı aşikârdır. Benzer şekilde Batum demiryolunun Karadeniz sahilinden Samsun ve Erzurum demiryoluna bağlanması Türk limanlarının bu rekabet gücünü çok olumlu etkileyecektir (Tütüncü Esmer vd., 2012).

Fakat Ovit tünelinin tamamlanması sonucunda bölgede artması beklenen yük trafiğine paralel olarak bölge limanlarının teknolojik alt yapılarının tamamlanması önemli bir husustur. Aksi takdirde özellikle İran transit yükünü alabilmesi mümkün olmayabilecektir. Trabzon Limanı, özelleştirme sonrasındaki dönemde gerçekleştirdiği yatırımlar ile yük elleçleme kapasitesini arttırmış ve orta vadede artan yük trafiğine cevap verecek duruma gelmiştir. Bu noktada limanın en önemli sorunu yük azlığıdır (Tütüncü Esmer vd., 2012).

74

Trabzon Limanı, hem ülkemiz ticaretinde hem de Kafkasya, İran ve Orta Asya Cumhuriyetleri'ne yakınlığı nedeniyle uluslararası ticarete stratejik bir konuma sahiptir. Çünkü; bu liman temel limancılık ve lojistik hizmetleri, ithalat ve ihracata yönelik faaliyetleri nedeniyle bölge ve ülkemiz ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Buna rağmen liman, hem daha iyi hizmet kalitesine ulaşmak hem de uluslararası ticarete etkinliğini artırmak için orta ve uzun vadeli yeni yatırımlara yönelebilir. Ayrıca, Doğu Anadolu'dan Trabzon'a yapılacak olan bir demiryolu hattı ve karayolundan da Ovit tünelinin aktif bir şekilde kullanılması ile mesafe kısılacağı gibi ulaşım maliyeti de azalacağından, ticaret açısından Trabzon Limanı daha avantajlı bir konuma gelecek ve transit yükteki avantajını geri kazanabilecektir. Ayrıca, Trabzon Limanı'nın transit ticaret amacıyla kullanılması durumunda bölgede istihdam, sosyo-ekonomik gelişme, refah sağlanması söz konusu olacak ve Trabzon Limanı'nın bu açıdan bir çekim merkezi olabilmesi için teşvik ve desteklerden asla mahrum bırakılmaması gerekmektedir.

Conclusion

Trabzon Port provides the expansion of the countries located along the ancient Silk Road over Europe and world markets. In this context, the port would tie the region countries to the world markets in less time and at less cost. Trabzon Port serves as a bridge for international trade.

Trabzon Port would be accepted as one of the significant logistics centers of the country in point of providing easy access as well as various services required in the field of port operations (such as loading, unloading, transfer, warehouse, terminal, guiding, tugging)

According to survey data, there has been increase in total handled (loading + unloading) burden in Trabzon Port until the year 2012, unloading operations were more than the loading operations.

According to survey data, the most frequent carried burden is "Cement", secondly "Iron- Sheet Iron and thirdly "Coal" in Turkish-flagged vessels; and the most frequent carried burden is "Coal", secondly "Passenger" and thirdly "Stone" in foreign-flagged vessels. (Table 10-11). One of the most significant points here is Turkish-flagged vessels to carry "Cement" most frequently, while Foreign-flagged vessels carry "Coal" most frequently. Another important point is that the number of foreign-flagged vessels are more than the number of Turkish-flagged vessels which visit the port (Table 10-11). Yüksekıldız (2010: 33) supports our research.

According to survey data; a large part of trade in the port of Trabzon in 2013 consists of imports. The most imported load is "Coal" in unloading category, the most transit traded load is chickpeas / corn and the most inner traded load is cement (Table 12). According to Yüksekıldız (2010: 71), the most imported product is "Pit Coal" which is used for heating in houses and factories and which is mostly imported from Russian Federation. Additionally, the coal demand of Trabzon province and close places is provided using of Trabzon Port (Yüksekıldız, 2010: 71).

According to survey data; in 2013, the most frequent cargo which is exported in loading category is containers and it is the most as transit trade as well in Trabzon Port. The inner trade is led by the cargo group of scrap / iron / coal / chromium (Table 13).

According to survey data; in 2013, unloading operations have been found to be more than the loading operations in Trabzon Port. A large part of loading operations is intended to export while a large part of the unloading activities is intended to export (Table 14).

According to survey data; a quite small increase is observed in the number of total service ships in 2013 compared to 2012 in Trabzon Port. An increase was realized at the extent of the GT of vessels in 2013 compared to 2012. Additively, while there is a small increase occurred in service vehicles, a significant increase in the number of passengers realized (Table 8).

According to survey data; a decrease in the total amount of cargo handled in 2013 compared to 2012, and this decrease was due to the fall of the load amount (Table 9).

According to survey data; there was not change in the number of visiting Turkish-flagged vessels while a decrease was observed in the total number of visiting foreign flagged ships to Trabzon Port in 2013 compared to 2012.

According to survey data; an increase occurred in the total amount of cargo in unloading category composed of imports, transit trade and internal trade products. Still, in loading category, a decrease occurred in the total amount of exports, transit trade and internal trade products.

Limited local load capacity at close hinterland of Trabzon Port which is one of the most important port of the Black Sea has resulted the port's development to be connected to the container and ro-ro transporting (Tütüncü Esmer i.e., 2012).

Trabzon Port is a major port just like other ports like Samsun, Rize and Hopa Port located in Black Sea Region, and it is very important for region economy. However, the infrastructure deficiency and lack of consecutive region connections constitute disadvantage. Among these ports, only Samsun Port has rail link which makes it the central harbor. However, Trabzon Port, like Rize and Hopa Ports, serves in their own areas and transit transportation. Also, there is not a developed industry or enough acreage areas of Trabzon. For these reasons, many agricultural and industrial products are supplied by imports from other ports and provinces. In this respect, Trabzon Port should follow the developments in the region and its competitor ports. It should reveal strengths and weaknesses of competitor ports and compare them with its own qualities.

It is obvious that opening of the tunnel Ovit is going to contribute Trabzon Port to transport the loads of East Anatolia Region, Southeast Anatolia region, GAP and Iran. Similarly, connecting Batumi railway to Samsun and Erzurum through the Black Sea coast will have very positive impact on the competitiveness of Turkish ports (Tütüncü Esmer i.e., 2012).

Nevertheless, it is a considerable point to complete technological infrastructure that will be essential after the increase of expected traffic load in the region. Otherwise, it may not be possible to overcome transit cargo transportation, especially from Iran. Trabzon Port has increased its cargo handling capacity with investments after privatization and has managed to

respond increasing freight traffic in the medium term. At this point, the port's most important problem is the lack of load (Tütüncü, Esmer ie, 2012).

Trabzon Port has a strategic position in international trade with its proximity to Caucasus, Iran and the Central Asian Republics and also significant in internal trade. The port have contributed to region and country economy via import and export activities, basic port operations and logistics services. However, the port may apply to medium and long-term investments to achieve better service quality and to enhance efficiency in international trade. Moreover, a railway line which is going to connect Eastern Anatolia to Trabzon and active using of the Ovit Tunnel is going to shorten the distance and reduce the transportation costs. Hence Trabzon Port is going to have a more advantageous position and regain its advantage in cargo transportation. Trabzon Port's usage in transit trade is going to provide employment, socio-economic development and welfare for region. The Trabzon Port should not be deprived of promotions and subventions to become a center of attraction.

Kaynakça

- Altınçubuk, F. (2000). *Liman İdare ve İşletmesi*. İstanbul: Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Baykal, R. (2012). *Karma Taşımacılık Yaklaşımıyla Limanlar ve Terminaller*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Bayraktutan, Y. ve Özbilgin, M. (2013). “Limanların Uluslararası Ticarete Etkisi ve Kocaeli Limanlarının Ülke Ekonomisindeki Yeri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 11-41.
- Demirci, E., Araz, T. ve Köse, E. (1999). Trabzon Limanı'nın Benzetim Modeli. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 11(1), 2-14.
- Eliyi, D.T., Sevil, B., Yumurtacı, I.Ö., Güldoğan, E.U. ve Ada, E. (2008). Liman Yönetimi ve Rıhtım Atama Problemi. *Ege Akademik Bakış*, 8(1), 243-256.
- Oğuztimur, S. (2008). *Denizyolu Yük Taşımacılığında Küresel Liman Rekabet Koşullarının Mersin Limanı Örneğinde Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Okur, M. ve Küçüküçürlü, M. (2010). Jeopolitik ve Stratejik Açından Trabzon Limanı. *Karadeniz Dergisi*, Sayı 3, 25-41.
- Özey, R. (2002). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Stopford, M. (2009). *Maritime Economics*. London and New York: Routledge Taylor&Francis Group.

- Tütüncü Esmer, G., Ateş, A. ve Esmer, S. (Nisan 2012). *Uluslararası Ticarete Trabzon Limanı'nın Dünü, Bugünü ve Geleceği*. IV. Yayınlanmış Türk Deniz Ticareti Sempozyumu. 16-17 Nisan 2012. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yiğit, F. (2006). *Gemi Kaynaklı Kirleticiler ve Trabzon Limanına Gelen Bazı Gemilerin Atık Sularının İncelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yüksekyıldız, E. (2010). *Trabzon, Samsun, Rize ve Hopa Limanlarının Ardbölge Analizi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Nakil Trabzon Logistics. (2014). <http://www.nakil.com.tr/TrabzonLiman.aspx> (Erişim Tarihi, 5 Ağustos 2014).
- Trabzon Limanı Alport. (2014). <http://al-port.com/KapasiteVeHizmetler.aspx> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2014).
- Trabzon Serbest Bölgesi. (2014). http://www.transbas.com/port_facilities_details_tr.asp?details=general (Erişim Tarihi, 22 Nisan 2014).

**THE APPROPRIATENESS OF TRANSLATION IN EFL LEARNING:
A CASE STUDY OF ALBAHA UNIVERSITY LEARNERS' AND
TEACHERS' PERSPECTIVES, KSA**

*Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenmede Çeviri: Albaha Üniversitesi
(Suudi Arabistan) Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bir Durum
Çalışması*

*Ahmed F. Shoeib**

Abstract

The argument on the potential importance of using EFL/ESL learners' source language inside English classrooms has been a subject for prolonged discussions and brainstorming sessions for a big number of language scholars and professionals. The current study attempted to investigate EFL learners and teachers' perspectives on the role of translation in language learning. Two modified versions of [PRTLQ] translation questionnaire (Afzal, 2013) are administered to randomly selected 50 EFL students from level 3 and level 8. In addition, 20 Arab teachers from Foreign Languages Department at Faculty of Arts and Humanities of Albaha University, KSA were given the teacher version questionnaire in the academic year 2015/2016. Results of the study indicate that there is statistically significant difference in views on the usefulness of L1 translation between EFL learners and teachers in favor of the learners. In addition, level three students differ in their perceptions on translation from level eight in favor of those of level three. Furthermore, EFL teachers' attitudes toward translation don't correlate with the variable of academic degree, but they correlate with years of experience and translation or interpretation experience variables respectively. The findings can have remarkable implications for EFL teachers concerning the appropriateness of L1 translation in language learning contexts as an incremental productive teaching approach that might lead to an increase in overall English as a foreign language learning outcomes.

Keywords: translation, perspectives, language learning, source language, target language.

* Ahmed Shoeib, Foreign Languages Department, Faculty of Arts and Humanities, Albaha University, KSA. hamada.shoeib1@gmail.com

Özet

İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin ana dillerini sınıfta kullanmalarının potansiyel önemi pek çok araştırmacı ve dil eğitimcisi için uzun tartışmalara konu olmuştur. Bu çalışma yabancı dil öğrencilerinin ve öğretmenlerinin dil öğrenme sürecinde çeviri kullanımına ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. PRTLQ çeviri anketinin (Afzal, 2013) iki değişik versiyonu üçüncü ve sekizinci sınıflardan rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 50 yabancı dil öğrencisine uygulanmıştır. Ayrıca, Albaha Üniversitesi'nin Sanat ve İnsani Bilimler Fakültesi Yabancı Diller Bölümünden 20 Arap öğretmene de anketin öğretmenler için uygulanan versiyonu 2015-2016 akademik yılında uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, yabancı dil öğretmenleri ve öğrencileri arasında ana dille çevirinin yararlı olduğu görüşü açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Ayrıca, üçüncü sınıf öğrencileri sekizinci sınıf öğrencilerinden çevirinin kullanımını desteklemeleri bakımından farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra yabancı dil öğretmenlerinin çeviriye yönelik tutumlarıyla akademik unvan düzeylerinin ilişkili olmadığı ancak deneyim süreleri ve çeviri eğitimi deneyimleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarının, yabancı dil olarak İngilizce öğrenmenin kazançlarını bütüncül olarak arttıracak yararlı bir öğretim yöntemi olarak ana dille çevirinin uygun olup olmadığı konusunda yabancı dil öğretmenlerine önemli çıkarımlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

80

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Bakış açısı, Dil öğrenimi, Araştırma dili, Hedef dil

Introduction

Translation has been used by foreign language learners to facilitate language learning for many years, but translation has played various roles using different language teaching methods. While some FL educators may consider translation as a suitable means to evaluate students' understanding and an important writing exercise, other teachers may not accept the use of L1 and translation in EFL/ESL classrooms. As Malmkjær stated, "the issue of the use of translation in language teaching is one on which most language teachers have a view." (2010: 1), but fairly often, teachers' views are not strongly in favor of it. Especially, from the turn of the twentieth century onwards, many theoretical works and practical methods in language pedagogy have assumed that a second language (L2) has to be taught without reference to the learners' first language (L1). It has become a common perspective among teachers that

the translation of L1 gets in the way with the acquisition of L2. For example, the Grammar-Translation Method views translation as essential for foreign language instruction and learning (Schäffner, 2002.). However, this method has been criticized in foreign language teaching for decades as a traditional method. In this respect, Takkaç, Çatal and Akdemir (2011) investigated the attitudes of two samples of EFL male and female university students in Turkey towards syllabus, methods and teaching styles of foreign language courses. Based on the analysis of the subjects' responses to the questionnaires, it was found that students were less motivated when using traditional methods in EFL teaching .Under the later-developed Direct Method and Audio-Lingual Method, translation was forbidden and no longer included as a part of classroom activities. In the present most popular Communicative Language Teaching (CLT) approach, the target language is used during authentic, functional, communicative activities, and students' native language has no particular role in the classroom. Many CLT teachers maintain that the best way for learners to have native-like control of the target language is to think in that language rather than to translate or reprocess the target language into their mother tongue. Therefore, Efe, Demiröz and Akdemir (2011) showed that when they used authentic material in teaching vocabulary, idioms and daily spoken expressions to EFL learners, the task of language learning has been made easier and more successful.

While many foreign language educators may have neglected the role of translation in language teaching, from the learners' points of view, translation is still widely used in their learning (Chamot, O' Malley, Kupper & Impink-Hernandez, 1987; Naiman, Frohlich, Stern & Todesco, 1978; Tudor, 1987; Vermes 2010; 1985b). For instance, Naiman *et al.* (1978) tried to identify strategies used by Good Language Learners (GLLs), and found that one of the strategies often used by GLLs was to "refer back to their native language reasonably (translate into L1) and make effective cross-lingual comparisons at different stages of language learning" (p. 14). It seems that learners very often use translation as a learning strategy to comprehend, remember, and produce a foreign language. However, relatively little research attention so far seems to have been dedicated to a consideration of the use of translation in language learning from the learner's points of view or perspectives.

With regard to using translation as a learning strategy, translation has often been defined as one of the cognitive learning strategies (Chamot & Kupper 1989; Chamot *et al.* 1987; O'Malley, Chamot, Stewner-Manzanares,

Kupper & Russo, 1985; 1985b; Sager 1994). Translation, in a rather broad sense, can be seen as a phenomenon of transfer of one's language to another language. Under the CLT approach, however, language teachers propose that translating is not a good learning strategy. They argue that by thinking in the target language, students increase their chances of becoming fluent and accurate in that language and avoiding interference and potential detrimental effect from their L1. Nonetheless, such an assumption seems to lack much empirical evidence. Corder (1983) would rather emphasize more on viewing L1 as a facilitative valuable resource which learner can use for translation to make up their limitations in learning an L2. He assumed to redefine the concept of 'interference' as 'intercession or mediation' in order to consider learners' use of their L1 as a strategy of communication. In fact, more and more studies have suggested a positive role of translation or L1 transfer in students' language learning. (Byram & Morgan, 1994; Ellis, 2005; Eskildsen, 2008; Han 2005; Mouhanna, 2010; Poole, 2005; Seleim, 1995).

Although growing numbers of researchers have considered the positive potential role of translation in language teaching and learning, very little attention has been given specifically to students' and teachers' perspectives, that is, their particular perspectives about translation and their frequent use of translation as a learning strategy. Thus, this study attempts to explore EFL Saudi university students' and teachers' perspectives towards translation learning and how they use translation to learn and teach English. In addition, it compares between EFL learners and teachers' perceptions toward the role of translation in English language learning to spot light on what they agree and disagree on which can have pedagogical implications that may help them better learn the target language and increase their language learning outcomes through identification of the mismatches in learners and teachers views and perceptions on the importance of translation as a facilitative productive language learning strategy.

Context of the Problem

Students in the foreign languages department at the Faculty of Arts and Humanities of Al-Baha University in the Kingdom of Saudi Arabia too much rely on word to word translation into L1 in almost all courses taught to them and they usually prefer to memorize what has been translated by the instructors in classes. This has been noticed by the researcher and his colleagues in nearly all of the courses taught to EFL learners majoring in English language. In an interview with the students they showed great interest

in translation especially in the content area courses taught to them in linguistics, literature, applied linguistics and even language skills.

The present study investigates EFL learners' and teachers' views on the importance of translation into Arabic in language learning. It is an attempt to recognize their views and perspectives on the potentiality of using translation as a facilitative foreign language learning strategy so as to explicitly reach a number of pedagogical implications that might help standardize their preference in one-to-one translation into their L1 and how to use this approach as a facilitative productive EFL learning strategy that might help increase their language learning outcomes.

Statement of the Problem

Numerous studies in the domain of ESL/EFL have considered the facilitative role of translation in language teaching and learning, but little attention has been given to students' and teachers' perspectives, that is, students' and educators' perceptions about translation and their use of translation as a language learning strategy. Therefore, the current study is an attempt to identify EFL Saudi university students' and teachers' conceptions on the importance of translation in language learning. Furthermore, it examines EFL learners' and teachers' perspectives on the significance of translation in EFL learning to determine and analyze their discrepancies and similarities in an endeavor to reach conclusions that can have pedagogical implementations that may enable them to successfully learn their FL and develop their use of translation as a productive incremental facilitative language learning strategy. This raises the following questions:

- 1- What are EFL learners' and teachers' perspectives on the benefits of translation in EFL learning?
- 2- What is the difference between EFL learners' and teachers' perceptions about the importance of translation in EFL learning?
- 3- What is the relationship between EFL teachers' views on the role of translation in EFL learning and a set of variables such as degree, years of experience and their translation or interpretation practices?
- 4- What is the difference between level three and level eight EFL learners' perceptions about the role of translation EFL learning?

Review of Literature

L1 effectiveness/interference on L2

The positive view of L1 influences on L2 is represented by the theory of Common Underlying Proficiency (CUP). Cummins (1983) suggests a “dual-iceberg” analogy to explain the transfer of bilingual learners' first language to the second language. In Cummin's model, L1 and L2 proficiencies overlap with the common sector, which is below the "surface". In the separate sectors we find the surface features of the respective linguistic structures of L1 and L2. As the double iceberg indicates, superficially, L1 and L2 are separate proficiencies, but originally, they interfere and share certain abstract general fundamentals and conditions common to all natural languages. L2 learners show their language proficiency in two different ways, i.e. the native language and the second language, but skills, knowledge and ideas developed in L1 can be easily transferable to L2. The CUP model clarifies that there is an essential cognitive or academic proficiency that is common across languages, which follows the transfer of literacy-related skills across languages. Cummins (1983) shows that there are three literacy-related components across languages in the CUP. The first most obvious element of CUP is perhaps conceptual knowledge. By the same token, subject matter knowledge, higher-order thinking skills, reading strategies, writing composition skills and so on developed through the medium of L1 transfer. Furthermore, when these literacy skills became available to L2 learners through sufficient exposure and motivation, they got motivated to better learn an L2. The second major element to exist in the CUP is a common experience. Francis (2000) sets forwards the third element that exists in the CUP includes actual linguistic knowledge. These transfers may include comprehension competencies, discourse competencies, formal schemata, non-formal schemata, and organizational skills.

In relation to this, some studies have asserted the role of L1 proficiency in the development of L2 learning and usage. For instance, Elkılıç, Kızıldaş, Akdemir and Topaloğlu (2010) confirmed when foreign language learners master using their mother tongue proficiently, they can eventually succeed in their FL learning. The more they are aware of the contrastive analysis of both languages from cultural and structural perspectives the better L2 learners they can be. Thus, the facilitative role of L1 usage and proficiency in increasing L2 learning outcomes has to be put into consideration.

In line with this, Upton and Thompson (2001) investigated the L1 use in L2 reading process of 20 native speakers of Chinese and Japanese ESL

learners at three different proficiency levels in the USA, applying think-aloud protocol analysis and retrospective interview. The study gave an answer to the question of where L2 readers use their L1 cognitive resources and how this cognitive use of the L1 enables them to understand an L2 text. It presented many remarkable findings. First, reading in L2 was not a monolingual activity. L2 readers resorted to their L1 while they were reading and used it as a strategy to help apprehend a text written in L2. L2 readers with various levels of L2 performance used L1 and L2 to different degrees in their endeavors to figure out a text they were reading. Secondly, the lower group tended to use L1 when faced with new L2 vocabulary words more than the higher group. Thirdly, the low-achieving readers had a greater preference to go through an L2 text and sentence meaning depending on their L1, while the high-achieving learners used L2 as the medium of thought. Fourthly, the low-ability students evaluated their comprehension of L2 by translating to and assure their understanding in the L1. The study proposed that the importance of L1 in L2 reading was not only that of translation, but it goes further beyond this. To sum up L1 can play a crucial role in all aspects of L2 reading including grammar, context, meaning and reading comprehension strategy training.

Moreover, Hall (1990) analyzed revision strategies in controlled L1 and L2 writing tasks. Four advanced ESL writers with different L1 background wrote two argumentative essays in their native languages and two in English. Revisions were then examined for specific discourse and linguistic features. The results of this study clarified some striking similarities between L1 and L2 revisions with regard both to the linguistic and discourse features for the changes and to the stages at which the changes were initiated. Hall (1990) proposed that the advanced ESL writer was capable of using a single system of revision across languages, and this system was initially shaped in their first language and subsequently transferred to the second language.

Pedagogically speaking, as Wang (2010) shows the role of L1 in L2 is vigorous and dynamic. Therefore, with a multidimensional perspective in mind, teachers could employ more retrospective measures in the pedagogical situations. Various research techniques can be combined to explore learners' cognitive operations. It is suggested that equal attention should be given to the students' idea development and language improvement. This study enlightens the use of L1 in the classroom. Many modern teaching methods treat L2 in isolation from L1. The current study, however, challenges the complete rejection of L1 in the L2 classroom through studying EFL learners' and teachers' perspectives on the role of translation into L1 in facilitating the

learning of English as a foreign language. It is an endeavor to standardize and rationalize Saudi EFL learners' at Albaha University preference for Arabic equivalent words in their English classrooms. It also tries to compare between level 3 and level 8 students' preferences in relation to their teachers. A number of studies EFL concluded that high-level learners should be encouraged to think in L2 as much as possible if the ultimate goal for L2 learning and teaching is to achieve a native-like L2 proficiency. What's more, L2 learners should be selective when using L1 and L2 educators generate a guideline to the advantages and disadvantages of L1 use. In sum, the varied role of L1 transfer on L2 implies the objective existence and usage of L1 in the acquisition of L2, which exploited to its advantages will greatly facilitate the pedagogical processes (Davis & Bistodeau, 1993; Hashim, 2006; Upton, 1997; Polio, 1994).

ESL/EFL Learners' Perspectives about Translation into their L1

Despite the recent criticism, translation in language learning still exists (Chamot, 1989; Naiman et al. 1978; O'Malley et al. 1985; Politzer, 1983). Naiman et al. (1978) tried to figure out strategies used by "Good Language Learners" (GLLs), and found that one of the strategies often used by GLLs was to "refer back to their native language(s) judiciously [translate into L1] and make effective cross-lingual comparisons at different stages of language learning" (p. 14). Increasingly, studies suggest a facilitative role of translation or L1 transfer in students' language learning (Byram & Morgan 1994; Ellis, 2005; Eskildsen, 2008; Han 2005; Mouhanna, 2010; Poole, 2005; Seleim, 1995).

During the past decades, there has been a growing awareness of, and concern in , strategies as language educators collectively agree that strategy use develops language learning. O'Malley, et al. (1985) pointed out that translation is a frequently used learning strategy. Of 11 cognitive strategies identified by the researchers, translation constituted 11.3% of all strategy uses by beginner and intermediate ESL learners, second only to such strategies as repetition (19.6%), note taking (18.7%), and imagery (12.5%).

Translation, in addition to transferring meanings and conveying messages, can also be employed as a strategy for learning foreign languages. Chamot (1989) defined the translation strategy as "using the first language as a base for understanding and/or producing the second language" (p.77). A number of theoretical works in ELT shows that the use of translation as a strategy in L2 learning should be banned (Hawks, 2001; Pennycook, 1994; Patek; 2003 Wringe, 1989). However, some scholars do think that translation

has excessively been used by EFL learners as a strategy of learning a second language. Almost all L2 learners resort to their L1 while processing L2 (Husain, 1994). Thus, some scholars may argue that translation can be a source of transfer and conveying meaning which would lead to interference. But Weschler (1997) considered that maintaining and enhancing one's native language does not inhibit the development of the second language acquisition. The use of students' source language, as Eslami and Fatahi (2008) stated, may also increase their aptitude to learning by minimizing the amount of language and culture content and shock they encounter. In fact, the language professionals should not reject using any of the two languages in balanced ways. In line with this, Turnbull (2001) summed up that when EFL teachers switch to L1 usage, they have to make sure that FL learners have mastered difficult grammatical structures or newly encountered vocabulary words. Thus, it is necessary for teachers to use the target language as possible and as much as they can, especially that in this context students have limited access to the foreign language they are trying to learn with regard to their outside classroom environment. Moreover, Cook (2001) in reinforcing of the role of L1 mentions that "bringing the L1 back from exile may lead not only to the improvement of existing teaching methods but also to innovations in methodology" (p. 189). Furthermore, Brooks and Donato (1994, cited in Cook, 2001) argue that the use of mother tongue is a normal psycholinguistic procedure that can promote L2 development and enables the learners to communicate with one another in the target language.

Additionally, It is crucial to affirm that source language in translation should not be excessively used at the expense of L2 learning and production. It is favorable in situations where it is important, necessary and where otherwise classroom time would be wasted. That's to say EFL teacher is not recommended to use the mother-tongue automatically to translate everything to the learners. The overuse of L1 in English classrooms is detrimental to foreign language learning that it (a) discourages the learners from thinking in English (the language they are learning) and so it will not be taken seriously as a means of communication. "Word by word translation can be a hindrance to the learning process by discouraging the student from thinking in English". (Kavaliauskienė & Kaminskienė, 2007). Students in most cases think in their L1 and depend too much on it. This makes them (b) acquire and develop the habit of mental translation of the passages and short sentences they work on. They interfere their L1 between thought and communication and expression developing a three-way process in production and expressing their ideas. So,

all their attempts to communicate in the target language are screened and filtered through their source one: "The mother-tongue is not relinquished, but it continues to accompany - and of course to dominate the whole complex fabric of language behavior... all referent- whether linguistic or semantic - are through the Mother tongue" (Liao, 2006).

In connection with this, Fernández (2012) in her study made clear that numerous scholars have contended that translation is not a helpful tool when learning a second or foreign language; since it offers a simple one-to-one relationship between the source and the target language, it can cause interference between them, and it is an artificial exercise that has conform with the principles of the communicative approach to language teaching. Contemporary studies, however, clarified that translation can be a great aid to foreign language learning. Thus, the aim of her study was twofold: (1) to present and evaluate the arguments that support the use of translation in FL classroom, and (2) to introduce the findings of a questionnaire that investigated students' stances towards translation tasks and their importance in L2 learning. Results revealed that students' attitudes were unexpectedly positive for many reasons: translation was one of their favorable language learning tasks, it was motivating, it facilitated a deeper understanding of the form and content of the source language text, it promoted learners' awareness of the differences between both linguistic systems, it enabled them to re-word their ideas faster and easier, and it helped them acquire linguistic and cultural knowledge.

In this regard, it is not a big deal that how learners are successful in reading or listening, the majority of language learners keep the mental translating a language into another. Depending on this idea, EFL professionals gave attention to the significance of L1 in L2 learning endeavors (Kavaliauskienė & Kaminskienė, 2007). As reported by Harmer (2001), the resort to both learners' source language and their attempt to switch to the target one is facilitative, incremental and contributing to success in foreign language learning. Learners "use of native language may be differentiated based upon their perspectives and skills". He also shows that "No one is in any doubt that students will use their L1 in class, whatever teachers say or do". Therefore, prohibiting translation in foreign language classes may create a stressful situation to many L2 learners, if regarded exclusively, there are many ways and advantages of using translation in both EFL teaching and learning. So the present study aimed to analyze learners' and teachers' views and perceptions

on translation into L1 preference which could be considered as a helping factor for the learners to arrive at their learning objectives in EFL classes.

With the growing importance in learner-centered language teaching, what helps the learner in his or her own way has been an asset. On the basis of this fact, the researcher is attempting to lighten the cognitive load of language learning, and has investigated how translation can be helpful for learners to arrive at their objective in the most economical way. The current study also examines the difference in learners' and teachers' perspectives toward the significance of translation in learning English as a foreign language which has been a debatable topic in applied linguistics and language education contexts.

It is noted that EFL/ESL teachers' and learners' perceptions and perspectives on the use of translation as a second or foreign language learning utility has not been extensively tackled in language pedagogy research. In this regard, Malmkjar (1998) stated that "the idea of translation usage in language teaching is a concept that language educators have a view." Therefore, the current study investigates EFL learners' and teachers' views on translation usage, benefits in language learning in general, and specifically opinions and perspectives related to teachers' degree, teaching experiences, as well as their translation or interpretation practices. In addition, it compares learners' perspectives with those of teachers about the gains and benefits of L1 translation in learning a foreign language. It also, investigates the differences between level three and level eight EFL learners' views on the importance of translation in EFL learning in the Department of Foreign Languages at Faculty of Arts and Humanities of Al-Baha University in the Kingdom of Saudi Arabia in the academic year 2015/2016.

Objectives of the Study

The objectives of this study were as follows:

- a) to investigate EFL learner's and teachers' perceptions on the role of translation in EFL learning.
- b) to find out differences in perspectives about the role of translation in EFL learning between EFL teachers and students.
- c) to examine the difference between higher level EFL learners and their lower graders in perspectives about the benefits of translation in EFL learning.
- d) to determine the relationship between EFL teachers' views about the importance of translation in EFL learning and a set of closely related

variables including degree, years of experience and their translation or interpretation practices.

Hypotheses of the Study

1- There are statistically significant differences at 0.05 levels in perspectives on the benefits of translation in EFL learning between EFL learners and teachers in favor of EFL learners.

2- There are statistically significant differences at 0.05 levels in perceptions about the significance of translation in EFL learning between level three and level eight EFL learners in favor of level three learners.

3- There is positive correlation between EFL teachers' perspectives about the effectiveness of translation in EFL learning and the variables of academic degree, years of experience and translation or interpretation practices.

Definition of Terms

Language learning perspectives/attitudes: They are predictors of success in language learning. They are a non-linguistic variable which formulates a psychological construct that can contribute to language learning outcomes (Dörnyei, 2001).

L1 interference in L2: Dulay, Burt and Krashen (1982) define interference as the automatic transfer, due to habit, of the surface structure of the first language onto the surface of the target language.

Language transfer: the process of using your knowledge of your first language or another language that you know when speaking or writing a language that you are learning (Ellis, 1997).

Limitations of the Study

Administration of the study instruments included the randomly selected EFL learners' two samples (level 3 and level 8 students) and the staff members in the Department of Foreign Languages at the Faculty of Arts and Humanities and other similar faculties of Al-Baha University in the Kingdom of Saudi Arabia (KSA) in the academic year 2015/2016.

Significance of the Study

- The present study investigates EFL learners' and teachers' perceptions on the effectiveness of translation in EFL learning.

- It compares between learners' and teachers' perspectives on the usefulness of translation in EFL.

- It investigates the difference in views between level three and level eight EFL learners,

- It examines the relationship between EFL teachers' perspectives and the variables of degree, years of experience and translation or interpretation practices.

Method

Sample of the Study

The study is confined to randomly chosen two EFL learners samples from level three (SS = 50) (the first level) and level eight (SS = 50) (the last level) totaling 100 and 20 non-native English professors, associate professors, assistant professors and lecturers in the Department of Foreign Languages at the Faculty of Arts and Humanities and other similar faculties of Al-Baha University in the academic year 2015/2016.

Pilot Administration

Two modified versions of Perspectives on the Role of Translation in EFL Learning Questionnaire [PRTLQ] (Afzal, 2013) were administered to 50 EFL students from level 3 and level 8 and 20 teachers. The questionnaire contains 25 statements and is divided into two main parts: **(A) How do you feel about translation into Arabic?** The subjects were asked to respond to twenty five items on the Likert scale of 1 to 5, indicating the degree to which they agreed with statements concerning their perceptions on translation into their L1 (Arabic) and its facilitative role in learning English as a Foreign Language and teaching [EFL], 1 standing for 'I strongly disagree', and 5 for 'I strongly agree'. **(B) Why do you think translation can be useful in EFL classrooms?** The respondents were asked to respond to fourteen items on the Likert Scale of 1 to 5, indicating their attitudes about the role of translation in increasing EFL learners' language learning outcomes and help them do their language tasks. Teachers were asked to write information on their degrees, years of experience and translation or interpretation experience before they responded to the statements of the questionnaire. This was done to determine validity and reliability of the students' and teachers' versions of the questionnaire.

Table (1)
Validity of EFL Teachers [PRTLQ] (Afzal, 2013)

No.	(A)- How do you feel about translation into Arabic?
1	.414*
2	.753**
3	.779**
4	.559*
5	.640**
6	.578**
7	.451*
8	.257*
9	.466**
10	.756**
11	.845**
	(B) Why do you think translation can be useful in EFL classrooms?
12	.811**
13	.745**
14	.761**
15	.524*
16	.476*
17	.678**
18	.588**
19	.730**
20	.618**
21	.614**
22	.825**
23	.691**
24	.660**
25	.677**

** (0.01)

* (0.05)

The above table (**Table 1**) results show that there is a positive correlation at 0.01 and 0.05 levels between all the items in the Role of Translation in EFL Learning Questionnaire [Teachers' version] (Afzal, 2013) and total subjects' scores in the scale. They also show that there is a positive correlation at 0.01 levels between the statements and the translation perceptions about two basic questions (A) and (B) they relate to. Thus, the teachers' version of the questionnaire is ready for administration to elicit their perspectives on the appropriateness of translation into L1 (Arabic) in teaching

THE APPROPRIATENESS OF TRANSLATION IN EFL LEARNING: A CASE STUDY OF ALBAHA
UNIVERSITY LEARNERS' AND TEACHERS' PERSPECTIVES, KSA

English as a foreign language to the students at Foreign Languages
Department of Al Baha University in the Kingdom of Saudi Arabia in the
academic year 2015/2016.

Soyud Bilimder Enstitüsü Dergisi

Table (2)
Validity of EFL Students [PRTLQ] (Afzal, 2013)

No.	(A)- How do you feel about translation into Arabic?
1	.605**
2	.651**
3	.659**
4	.819**
5	.602**
6	.495**
7	.495**
8	.465**
9	.476*
10	.491**
11	.771**
	(B) Why do you think translation can be useful in EFL classrooms?
12	.704**
13	.656**
14	.747**
15	.724**
16	.640**
17	.639**
18	.662**
19	.561**
20	.600**
21	.617**
22	.805**
23	.613**
24	.707**
25	.810**

** (0.01)

* (0.05)

The above table (**Table 2**) results indicate that there is a positive correlation at 0.01 and 0.05 levels between all the items in the Role of Translation in EFL Learning Questionnaire [Students' version] (Afzal, 2013) and total subjects' scores in the scale. In addition, they clarify that there is a

positive correlation at 0.01 levels between the statements and the translation perceptions two basic questions (A) and (B) they relate to. Therefore, the students' version of the questionnaire is suitable and ready for administration in an endeavor to investigate whether they perceive translation into L1 (Arabic) in their EFL learning as an incremental helpful and facilitative strategy that might help increase their overall language learning outcomes and enable them to successfully do their language tasks or not.

Table (3)
Reliability of EFL Teachers [PRTLQ] (Afzal, 2013)

Cronbach's Alpha	N of Items
.873	25

The reliability of teachers' questionnaire was calculated using Alpha Cronbach coefficient and its value was .873 which means the translation perceptions inventory which is the instrument of the current study is of high reliability. Thus, it is statistically valid and reliable for administration to investigate the subjects' views on the importance of translation in EFL learning and teaching which might have positive incremental influence on increasing overall foreign language learning success and outcomes. That's to say that administration of the instrument of the present study can present a set of pedagogical implications to facilitate language learning process.

Table (4)
Reliability of EFL Students [PRTLQ] (Afzal, 2013)

Cronbach's Alpha	N of Items
.930	25

The reliability of students' questionnaire was calculated using Alpha Cronbach coefficient and its value was .930 which means the translation conceptions inventory which is the scale of the current study is of high

reliability. So, it is statistically valid and reliable for implementation to examine the respondents' perspectives on the appropriateness of translation in EFL learning.

Results

Table (5)
Differences between EFL Learners and Teachers in [PRTLQ]

Sample version	Mean	Standard Deviation	t-test	p-value	Significance Level
Learners	3.2615	0.67916	2.562	0.012	0.05*
Teachers	2.8531	0.47600			

0.05*

$t = 2.562^*$

The above table (**Table 5**) shows that there are statistically significant differences at 0.05 levels in perspectives on the benefits of translation in EFL learning between learners and teachers in favor of those of learners. This in turn verifies hypothesis (**1#**) that there is statistically significant difference at 0.05 levels in conceptions on the benefits of translation in EFL learning between EFL learners and teachers in favor of the learners (level 3 and 8 totaling 100) who were randomly chosen from the Department of Foreign Languages at Faculty of Arts and Humanities of Albaha University in KSA in the academic year 2015/2016.

In line with this, Fernandez-Guerra (2014) in her study made a survey of Spanish EFL students responses and views on translation activities and their roles in language learning. The results indicated that the students had positive opinions on the importance of translation in learning because of some reasons: they preferred translation assignments and tasks as they make it easier to learn an L2, they allow them to understand differences between the source and the target languages, they help them reformulate their ideas and sentences in clearer ways and generally translation enables them to learn linguistic and cultural information of the target language.

In accordance with this, Hsieh (2000) in his study clarified that translation enabled his students in EFL Taiwan to develop their vocabulary learning, reading strategies and cultural background. That's to say that more

than (70%) of the participants who responded to his questionnaire showed that translation assisted them to focus on the structure of the text in their English reading tasks and also others reported that they have become able to know many meanings of the new vocabulary words. Consequently, those students realized that translation had a positive facilitative influence on their lexical acquisition and reading comprehension.

Furthermore, Hussein-Maasoum and Mahdiyan (2010) in their study attempted to identify Iranian EFL adult learners' views about using translation in their foreign language learning. They also aimed to know and decide in which language tasks they like to use translation more. To achieve this end, 20 adult learners were interviewed and asked questions to know their opinions about the subject matter. Their findings revealed that more than 68% of the students preferred to use translation as a facilitative language learning strategy as they reported that they use their L1 when they found it difficult to express themselves in English which enabled them to feel secure and successfully do the language tasks. Therefore, about 76% of them agreed that EFL teachers may use L1 to explain some difficult English vocabulary words such as abstract words and others which can increase their foreign language learning outcomes.

Bouangeune (2009) in his study investigated the effect of translation into L1 of new vocabulary words taught to EFL learners in Laos who represented the experimental group students. The control group students did not have first language instruction and translation. The results indicated that the experimental group outperformed the control one in language performance. Therefore, Bouangeune (2009) explained this difference in terms of the successful use of L1 in instruction and the precise translation of the new lexical items presented to EFL learners.

Moreover, Saito and Ebsworth (2004) examines Japanese EFL students' views on the use of their L1 in English classes. They found out that the use of first language was useful to them. They attributed the learners' preference to be taught English language by Japanese teachers to their positive attitudes toward translation in EFL classrooms as they are able to teach vocabularies and present ideas in Japanese. The researchers commented on that the students were amazed as their English native speaking teachers did not agree that they could use Japanese in class.

Thus, the above studies assert that EFL learners have more positive conceptions on the role of translation in language learning than those of the teachers. Consequently, these studies are consistent with the findings in

(Table 5) that there are significant differences at 0.05 levels in perceptions on the gains of translation in EFL learning between learners and teachers in favor of those of learners. Therefore, this result draws our attention to the necessity of matching EFL teachers' views on L1 usage and translation practices in English classrooms with those of the learners so as to meet students' expectations and satisfy their language learning needs as possible and as much as we can.

Table (6)
Differences between Level Three and Eight EFL Learners in [PRTLQ]

Level version	Mean	Standard Deviation	t-test	P-value	Significance Level
L3 Learners	3.7540	0.42561	10.540	0.039	0.05*
L8 Learners	2.7689	0.50560			

0.05*

$t = 10.540^*$

The above table (Table 6) indicates that there are statistically significant differences at 0.05 levels in perceptions on the gains of translation in EFL learning between level three and eight EFL learners in favor of those of level three learners. This in turn verifies hypothesis (2#) that there is statistically significant difference at 0.05 levels in perceptions on the gains of translation in EFL learning between level three EFL learners and level eight in favor of level three learners who were both randomly chosen from the Department of Foreign Languages at Faculty of Arts and Humanities of Albaha University in KSA in the academic year 2015/2016.

In agreement with this, Omar and Mohamed (2014) conducted their study to figure out ESL preservice teachers' prospects of translation in ESL instruction in an outside-cities school. The objective of the study was to minimize the gap between two stands: translation pedagogy (finding equivalence between source and the target text) and pedagogical translation (use of translation in language teaching (Zabalbeascoa, 1997)). Subjects of the study were 18 final year ESL preservice teachers who were enrolled in ESL outplace education project in an outside-cities school. The participants were asked to describe how they knew meaning of English words through translation in ESL classroom. Data was gathered by an online interview that

consisted of 7 questions, accompanied by focus group interview. This study has showed ESL teaching using translation in an outside-cities school should consider the following: (1) developing proficiency in natural language or conversation through understanding the meaning at word and sentence level via translation to relate to the learners' everyday experiences, (2) providing ample opportunity for learning, even overlearning, through translation via recitation, repetition, and practice toward automaticity of knowledge and skills, and (3) scaffolding for understanding and development of thinking skills through the methods of translation. Specifically, the findings from this study revealed pertinent areas to be focused on when using translation in ESL classroom i.e. learner proficiency level, scaffolding, content of the materials, relevancy to the context, and spiral learning.

In connection with this, Tang (2002) in his examined EFL Chinese learners' attitudes toward the use translation into L1 in language learning. He collected the data using interviews and classroom observations. The findings showed the reasons for using L1 in L2 classrooms included: efficiency and being less time-consuming. The study indicated that enabling the use of L1 in L2 classes facilitates L2 learning and helps teaching and learning, especially for low level students who preferred using L1 in English classes more than the higher graders.

In addition, Latsanyphone (2009) in his study reported that a good number of English educators do not show concern in using L1 in EFL/ESL classrooms settings. That's because they think that English must be taught in English to increase learners' access to the target language which would improve their understanding of English and speed up their language learning. Latsanyphone managed to find a justification to the contrary as he used L1 in teaching English vocabulary to 169 students of a low proficiency level. It was found that resorting to learners' source language (L1) in teaching EFL in Laos developed their learning and remembering of new vocabulary words both individually and in connected sentences. This is probably because of comprehensible simple meaning and interpretation in L1 and translation drills in class.

In line with this, the use of translation into L1 in EFL classrooms has been an argumentative subject for decades. An L2 only approach proposes that depending on the target language in L2 classroom enhances the learning of that language. Nevertheless, Bhootha , Azmanb and Ismail's (2014) study is directed by researches that advocate using L1 in ESL/EFL class settings to forward other than slow down second language learning. Therefore, they

investigated the use of L1 in the EFL reading comprehension classroom in a University in Yemen. They collected data from a randomly chosen sample of 45-Yemeni EFL enrolled at Universiti Kebangsaan Malaysia. Data collection process was done using a questionnaire and semi-structured interviews to guarantee accuracy of the subjects' responses. The study findings clarified that the students figure out the use of Arabic as an incremental facilitative enabling strategy in their EFL learning endeavors and classrooms settings; and that it has numerous objectives: to translate new words, to introduce concepts, to offer interpretations and to cooperate with their peer groups. Thus, they summed up that L1 translation can be used as a fixing-up and bridging strategy to enable learners to increase their learning and understanding of L2 items they are exposed to. It can also be applied in pedagogical settings by EFL teachers to enrich second language learning experiences as well as increase involvement in English language classroom context. This in turn can lead to vocabulary growth and L2 knowledge development.

Furthermore, Alkadasy (2008) in her study indicated that Arabic (L1) in Yemeni context can never be forbidden or stopped in English as a foreign language pre-university and university classrooms. She also showed that Arabic has an important function in EFL learning, especially with low graders. She added that English educators are not alert to the influential use of Arabic in the EFL learning. Moreover, learners think that Arabic is the best way for them to comprehend English. She ended up with that language professionals can be made acquainted that using Arabic purposefully would improve communication in English classroom as far as EFL students are concerned. Thus, translation can be considered as a facilitative language learning and instructional strategy that may help L2 learners increase their understanding and knowledge about the target language, which eventually may lead to an increase in their overall language learning outcomes.

Therefore, the aforementioned studies confirm that EFL learners have positive perspectives on the importance of translation in L2 learning depending on their progress and development in L2 and the language content they are taught and exposed to during their years of EFL study. So, these studies are consistent and compatible with the findings shown in (Table 6) that there are significant differences at 0.05 levels in perspectives on the benefits of translation in learning English as a foreign language between level three students and level eight in favor of those of level three students.

Table (7)
Correlation between EFL Teachers[PRTLQ] and the Variables of Degree, Years of Experience and Translation Practices.

T- [PRTLQ]	A.degree	Y- experience	Y- translation
Correlation	.335	.514	.502
Sign.	.148	.020*	.026*

0.05* N = 20

r = *.05

The above table (**Table 7**) clarifies that there isn't positive correlation between EFL teachers' responses to [PRTLQ] and the variable of academic degree (.335). But there is positive correlation at 0.05 level between their views and the variable of years of experience (.020) and also positive correlation at 0.05 level between EFL teachers' perceptions on the fruitfulness of translation in EFL learning and the variable of translation experiences (.026) which partially verifies hypothesis (**3#**) that there is positive correlation between EFL teachers' conceptions about the usefulness of translation in EFL learning and the variables of degree, years of experience and translation or interpretation practices.

In conformance with this, Al-Buraiki (2008) started a study to examine the English teachers' attitudes in basic education schools in the Sultanate of Oman. The results indicated that EFL experienced teachers had positive inclinations to resort to L1 usage, especially in teaching the young learners. Sharma (2006) studied the points of view of English teachers and students in Nepal about using the native language in EFL classroom settings. All respondents showed preference to the infrequent use of L1 in learning English. Furthermore, they added that cautious use of the first language is advocated because it enables students to learn English in better ways. Proportionately, Kim and Petraki (2009) documented that Korean students' and teachers' showed that the native language has a facilitative role in the language classes, specifically with EFL beginning learners.

In line with this, Jadallah and Fuad (2010) in their study made an interview to a number of EFL lecturers who had been teaching for years to find out their stands on the use of Arabic in English classes in Palestine. Participants of the study didn't object using Arabic in teaching English as a foreign language as they thought that there are some causes to benefit from Arabic in classrooms e.g., introducing the complex vocabulary words, making

learners feel more less tensioned, managing the class time and monitoring whether they totally understand the instructions or not.

Moreover, an important reason for EFL teachers' usage of L1 in classrooms is to develop communication between them and their students. Harbord (1992) states that L1 is used in teaching L2 classes in order to increase teacher-student communication and teacher-student relationship in an endeavor to increase target language learning outcomes. In agreement with this view point, Auerbach (1993) clarifies that promoting rapport between EFL learners and teachers is a remarkable objective that can be achieved through limited use of L1. Nation (2003) believes that it is feasible and more communicative to use L1 in the EFL classrooms to enable learners to successfully communicate with their teachers. Thus, cautious use of L1 in English classes can be considered an effective way to develop language learning and enhance teaching practices as far as EFL/ESL is considered.

In addition, Mohebbi and Alavi (2014) in their study examined EFL teachers' conception about using L1 in English classrooms in different private schools in Iran. In order to achieve the aim of the study, 72 English teachers gave their responses to a questionnaire to elicit their perceptions on using L1 in L2 class settings. Results of the study indicated that EFL teachers in Iranian context accept using L1 to give feedback to learners, introduce new lexical items, teach grammatical rules, communicate with students, save time in class and give support to learners. Furthermore, contrarily to contemporary studies in second language pedagogy, the subjects of the study showed that they don't draw back on EFL learners L1 to give instructions for exercises or others.

Wilkerson (2008) studied how teachers use L1 (English) in teaching L2 (Spanish) classes. Unexpectedly, five faculty members who share similar academic qualifications and experiences used L1 in different ways. He noticed that a teacher used L1 (English) all the time in teaching L2 (Spanish) and another one used L2 in teaching and resorted to L1 in translation and in remedial instruction to increase students' understanding of some previously taught L2 items. Analysis of collected data showed that teachers apply L1 in classroom settings primarily to successfully manage time to finish L2 activities and offer learners friendly and relaxing classroom atmosphere.

Thus, the above studies support the finding that there isn't positive correlation between EFL teachers' responses to [PRTLQ] and the variable of academic degree (.335), except for Wilkerson's study (2008). In addition, Albaha University EFL instructors' views on the importance of translation in learning English positively correlate with the variable of years of experience

(.020) and also with that of translation or interpretation experiences (.026). So, these findings partially verify hypothesis (3#) that there is positive correlation between EFL teachers' conceptions about the usefulness of translation in EFL learning and the variables of degree, years of experience and translation or interpretation practices.

Discussion and Conclusion

The main objective of this study was to investigate EFL learners and teachers' perspectives on the gains and benefits of translation in learning English as a foreign language. In addition, it also aimed to compare between teachers and students' views on translation. Furthermore, it attempted to compare between level three (the first level) and level eight (the last level) students perceptions on the efficiency of translation in language learning at the Department of Foreign Languages at Faculty of Arts and Humanities in Al Baha University, KSA in the academic year 2015/2016. It also examined the potential relationship between teachers' views and the variables of academic degree, years of experiences and translation or interpretation experiences. Statistical analysis of the study findings clarified that there is difference at 0.05 levels in perspectives on translation between EFL learners and teachers in favor of learners. Moreover, the same difference occurs between level three and eight students in favor of those of level three. The variable of academic variable didn't correlate with teachers' perceptions on the fruitfulness of translation in English language learning. But, both of years of experience and translation or interpretation experience variables positively correlated with their view on translation role in EFL learning.

Thus, the study finding that the differences in views on translation between level three and level eight learners was in favor of those of three comes in accordance with Butzkamm (2003) view who says "with growing proficiency in the foreign language, the use of the mother tongue becomes largely redundant and the FL will stand on its own two feet" (p. 36). ESL/EFL professionals agree on that the more learners are exposed to the target language, the better L2 users they can be and the less L1 dependent they will be.

In addition, the finding that EFL learners' perceptions on translation differ from those of their teachers is in contrast with the views of a good number of scholars who advocate L1 usage as a necessary facilitative tool in FL learning (Alkadasy, 2008; Auerbach, 1993; Kim & Petraki, 2009; Nation, 2003; Sharma, 2006; Wilkerson, 2008). Thus, the mismatch between learners' and teachers' perceptions on the appropriateness of translation in L2 learning

as indicated by the present study should be taken into consideration by language educators and course designers. That's to say, ESL/EFL teaching methods have to be compatible with students' needs and expectations. Future research may study the correlation between EFL teachers' perspectives on translation and their teaching practices in actual classroom settings. Also, future research can trace teachers' and learners' excessive use of L1 in L2 classes.

Moreover, the finding of the current study that academic degree didn't correlate with EFL teachers' conceptions on the usefulness of translation in language learning. But, they correlated with the variables of years of experience and translation experiences. This is supported by Mohebbi and Alavi's study (2014) in which they found out that language teachers basically used the source language to: 1) introduce new vocabulary words, 2) teach grammar, 3) have good relationship, 4) manage class time, 5) help students and 6) do long tasks in a short time. It was also implied that teachers' experiences played an important role in using L1 only as a supportive teaching strategy in order to avoid extreme practice of it in foreign language classrooms. Thus, L2 teachers should be directed to use L1 in a reasonable way, as minimized usage of L1 in L2 classes would play the role of a relaxing tool that can reduce EFL learners' tension and anxiety (Bruen & Kelly, in press). To sum up, today, language scholars and professionals think that we shouldn't neglect the effect of L1 on successful acquisition of L2. Thus, the current study attempted to spot light on the importance of translation into L1 in EFL learning classrooms as perceived by language teachers and learners and among learners themselves in different levels of their study of the target language.

Nevertheless, the present study findings should not be considered as general in nature. That's because according to Ellis (1997) who indicated that L1 usage in L2 classrooms is highly based on the teaching environment and context. For instance, Auerbach (1993) arranged an imperative case for using students source language in ESL classrooms in popularity-language settings as in the USA, but Ellis (1997) concludes that the context is very different in EFL settings where learners are only exposed to L2 in their classrooms.

In addition, help should be given to EFL teachers concerning the necessary conditions and circumstances that direct them to the ideal situations in which translation into L1 could be impressive in foreign language learning in order not to go astray and avoid L1 domination in L2 classrooms. Parameters including students' language level, task types and objectives,

attitudes of institution administration and classroom settings can have an influence on the effective role of L1 in supporting EFL learning and teaching. Furthermore, future research may investigate the relationship between learner and teacher use of translation into L1 and increasing overall language learning outcomes.

Thus, it is necessary to foster that EFL teachers have dominant roles in applying translation into L1 strategy in English classes. Thompson and Harrison (2014) showed that most of the teachers in their study favored L1 translation although the teacher's manual banned L1 usage in L2 classrooms.

With regard to the current study and its findings, translation into L1 as a potential promoting EFL learning strategy argument has been moved a step forth. However, future research is necessary to further discuss the issue of L1 usage in English education and applied linguistics research. This in turn can tackle the subject matter from different prospects in an endeavor to present linguistic pedagogical evidences on the suitability, practicality and the benefits of translation into L1 in English as foreign language classrooms. Finally, whether to use L1 in FL learning and teaching or not is a question which still needs further investigation and efforts from EFL/ESL language scholars and professionals.

Sonuç

Bu çalışma ve sonuçları açısından, bir yabancı dil öğrenme stratejisi potansiyeli olan anadile çeviri tartışmasında ileriye yönelik yeni bir adım atılmıştır. Bununla birlikte, yabancı dil olarak İngilizcenin eğitimi ve uygulamalı dilbilim araştırmalarında anadili kullanımını tartışmak için daha fazla çalışma gerekmektedir. Bu araştırmalar, çevirinin yabancı dil eğitimi sınıflarında kullanımının pratik yararları ve uygunluğu açısından dilbilimsel ve eğitsel dayanaklar ortaya koyabilecektir. Sonuç olarak, anadilin yabancı dil eğitimi ve öğretiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusu ilgili alandaki araştırmacı ve eğitimcilerin çabalarıyla gerçekleştirilecek araştırmalara gereksinim duymaktadır.

References

- Al-Buraiki, M.A. (2008). The L1 in young learner classrooms: Teachers' views and practices. Retrieved June 19, 2010 from: www.moe.gov.om/Portal/sitebuilder/sites/EPS/English/MOE/.../Ch2.pdf
- Alkadasy, S. A. (2008). The use of the mother tongue (Arabic) in teaching English at the first level of secondary schools in Taiz. Thesis Unpublished MA, Taiz University.
- Auerbach, E. R. (1993). Reexamining English only in the ESL classroom. *TESOL Quarterly*, 27(1), 9-32.
- Bhootha, A. , Azmanb, H. and Ismail, K. (2014). The role of the L1 as a scaffolding tool in the EFL reading classroom. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 118 (2014) 76 – 84.
- Bouangeune, S. (2009). Using L1 in teaching vocabulary to low English proficiency level students: A case study at the University of Laos. *English Language Teaching Journal*, 2(3), 186-193.
- Bruen, J., & Kelly, N. (2014). Using a shared L1 to reduce cognitive overload and anxiety levels in the L2 classroom. *The Language Learning Journal*. Retrieved from http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09571736.2014.908405#U_yAOmP7LIU
- Butzkamm, W. (2003). We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: Death of a dogma. *Language Learning Journal*, 28, 29-39.
- Byram, M. and Morgan, C. Teaching and learning language and culture. *Multilingual Matters, No. 100. Clevedon, 1994.*
- Chamot, A. & Kupper, U. (1989). The learning strategies of ESL students, In A. L. Wenden & J. Rubin (Eds.), *Learner strategies in language learning* (pp.71-83). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Chamot, A., O'Malley, J. M., Küpper, L., & Impink-Hernandez, M. V. (1987). *A study of learning strategies in foreign language instruction: First year report*. Rosslyn, VA: InterAmerican Research Associates.
- Cook, V. J. (2001). Using the first language in the classroom. *Canadian Modern Language Review*, 57(3), 184-206.

- Corder, S. (1983). A role for the mother tongue. In *Language Transfer in Language Learning*, ed. by Susan Gass and Larry Selinker. Rowley, Mass Newbury House.
- Cummins, J. (1983). Language proficiency and academic achievement [C]. In J. W. Oller, Jr. (ed.) *Issues in language testing research* [A]. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Davis, J. N. & Bistodeau, L. (1993). How do L1 and L2 reading differ? Evidence from think-aloud protocols. *Modern Language Journal*, 77(4), 459-472.
- Dörnyei, Z. (2001). *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dulay, H., Burt, M. & Krashen, S. (1982). *Language two*, Oxford University Press, New York.
- Efe, H., Demiröz, H., & Akdemir, A. S. (2011). A situated learning practice for language teaching classes: Teaching spoken English with authentic sketches. *Sino-US English Teaching*, 8(9), 549-555.
- Elkılıç, G., Kızıldaş, Ş., Akdemir, A. S. & Topaloğlu, O. (2010, November). *The role of mother tongue proficiency in foreign language proficiency*. Paper presented at the 10th International Language, Literature and Stylistics Symposium. Gazi University, Ankara.
- Ellis, R. (1997). *Second language acquisition*. Oxford University Press, Oxford.
- Eskildsen, S. (2008). Constructing another language – usage-based linguistics in second language acquisition. *Applied Linguistics, Oxford University Press*, 1-23.
- Eslami, Z. and Fatahi, A. (2008). Teachers' sense of self-efficacy, English proficiency, and instructional strategies. A study of nonnative EFL teachers in Iran. *TESL-EJ*, 11 (4).
- Fernandez-Guerra, A. B. (2014). The Usefulness of translation in foreign language learning: Students' Attitudes. *IJ-ELTS*, 2(1), 153-170.
- Fernández Guerra, A.(2012). The issue of (un)translatability revisited: theoretical and practical perspectives. *Forum. International Journal of Translation Studies* 10: 35-60.
- Francis, N. (2000). The shared conceptual system and language processing in bilingual children: Findings from Literacy Assessment in Spanish and Nahuatl. *Applied Linguistics* 21/2: 170-204.
- Hall, C. (1990). Managing the complexity of revising across languages [J]. *TESOL Quarterly*, 24 (1), 43-60.

- Han, Z.-H. (2005). Input enhancement: Untangling the tangles. Keynote presentation at the 27th Winter Applied Linguistics Conference, New York State Teachers of English to Speakers of Other Languages, New York.
- Harbord, J. (1992). The use of the mother tongue in the classroom. *ELT Journal*, 46, 350-355.
- Hashim, F. (2006). Use of L1 in L2 reading comprehension among tertiary ESL learners. *Reading in a Foreign Language Journal*, 18, 1.
- Hawks, P. (2001). Making distinctions: a discussion of the mother tongue in the foreign language classroom. *Hwa Kang Journal of TEFL*, 7: 47-55.
- Hsieh, L. T. (2000). The effects of translation on English vocabulary and reading learning. Paper presented at the Ninth International Symposium on English Teaching, Taipei, Taiwan.
- Husain, K. (1994). Translation in the ESL classroom: Eemerging trends, *International Journal of Translation 1.2: 115-30*.
- Husseini-Massoumi, S. & Mahdiyan, M. (2010). Translation in EFL contexts: a Learners perspective. www.confnews.um.acir/images/41/conferences/llt/cd19.pdf.
- Jadallah, M. & Fuad, H. (2010). A review of some new trends in using L1 in the EFL classroom. From: www.qou.edu/english/conferences/firstNationalConference/.../drMufeed.pdf.
- Kavaliauskienė, G., & Kaminskienė, L. (2007). The effect of individual differences on learners' translation beliefs in EFL learning. *Kalbotyra*, 57(3), 132-139.
- Kim, Y. & Petraki, E. (2009). Students' and teachers' use of and attitudes to L1 in the EFL classroom. *The Asian EFL Journal*, 11(4), 58-89.
- Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and Implications*. New York: Longman.
- Latsanyphone, S. (2009). Using L1 in teaching vocabulary to low English proficiency level students: A Case Study at the National University of Laos. *English Language Teaching*, 2(3).
- Liao, P. S. (2006). EFL learners' beliefs about strategy use of translation in English learning. *RELC Journal*, 37(2), 191-215.
- Malmkjaer, K. (2010). Language learning and translation, in Yves Gambier and Luc Van Doorslaer (eds) *Handbook of Translation Studies*, 1. Amsterdam: John Benjamins, 185-190.

- Mohebbi, H. & Alavi, S. (2014). An investigation into teachers' first language use in a second language classroom context: A Questionnaire-based Study. *Bellatera Journal of Teaching & Learning Language & Literature*, 7(4), 57-73.
- Mouhanna, M. (2010). Re-examining the use of L1 in the classroom. Presentation at the Department of Linguistics, UAE University.
- Naiman, N., Frohlich, M., Stern, H. & Todesco, A. (1978). *The good language learner*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education.
- Nation, P. (2003). The role of the first language in foreign language learning. *The Asian EFL Journal*, 5(2), 1-8.
- O'Malley, J. M., Chamot, A. U., Stewner-Manzanares, G., Kupper, L.J. & Russo, R.P. (1985). Learning strategies used by beginning and intermediate ESL students. *Language Learning*, 35(1): 21-46
- Pacek, D. (2003). Should EFL give up on translation? Talk Given at the 11th Annual Korea TESOL International Conference, October 18th, 2003, Seoul.
- Pennycook, A. (1994). *The cultural politics of English as an international language*. Longman: London & New York.
- Polio, C. (1994). Comments on Elsa Roberts Auerbach's "Reexamining English only in the ESL classroom": A reader reacts. *TESOL Quarterly*, 28(1), 153-161.
- Politzer, R.L. (1983). An exploratory study of self-reported language learning behaviors and their relationship to achievement. *Studies in Second Language Acquisition*, 6(1).
- Poole, A. (2005). Focus on form instruction: Foundations, applications, and criticisms. *The Reading Matrix* 5(1).
- Sager, J. C. (1994). *Language engineering and translation: Consequences of automation*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Saito, H. & Ebsworth, M. E. (2004). Seeing English language teaching and learning through the eyes of Japanese EFL and ESL students. *Foreign Language Annals*, 37, 111- 124.
- Schäffner, C. (2002). *The role of discourse analysis for translation and in translator training*. Clevedon, Buffalo: Multilingual Matters.
- Seleim S. (1995). Using Arabic to facilitate learning English in the preparatory stage Proceedings of the 15th National symposium on English language Teaching, CDELT, Cairo, 1995.

- Sharma, K. (2006). Mother tongue use in English classroom. *NELTA*, 11 (1-2), 80-87.
- Takkaç, M., Çatal, A. & Akdemir, A. S. (2010). The Effects of the Syllabus, Methods and Teaching Styles of Foreign Language Courses on the Achievements and Attitudes of Students. In A. Akbarov (Ed.) *Languages for Specific Purposes in Theory and Practice*. UK: Cambridge Scholars Publishing, ISBN: 1-4438-3381-9. pp. 214 – 221.
- Tang, J. (2002). Using L1 in the English classroom. *English Teaching Forum*, 40(1). 214-220.
- Thompson, G. L., & Harrison, K. (2014). Language use in the foreign language classroom. *Foreign Language Annals*, 47(2), 321-337.
- Tudor, I. (1987). Using translation in ESP. *ELT Journal* 41(4): 268-273.
- Upton, T. A. & Thompson, L. (2001). The Role of the first language in second language reading [J]. *SSLA*, 23, 469-495.
- Upton, T. A. (1997). First and second language use in reading comprehension strategies of Japanese ESL students. *TESL-EJ*, 3(1).
- Vermes, A. (2010). Translation in foreign language teaching: A brief overview of pros and cons. *Eger Journal of English Studies X*: 83-93.
- Wang, J. (2010). Application of functional equivalence theory in English translation of Chinese idioms. *Journal of Language Teaching and Research*, 1, 6, pp. 880-888.
- Weschler, R. (1997). Uses of L1 in the English classroom: Introducing the Functional-Translation Method. Retrieved on June, 2011 from: <http://iteslj.org/Articles/Weschler-UsingL1.html>.
- Wringe, C. (1989). *The effective teaching of modern languages*. Longman: London & New York.

THE COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE TURKISH ISLAMIC BANKING SYSTEM AND THE HUNGARIAN BANKING SYSTEM

Türk İslami Bankacılık Sisteminin Kapsamlı Bir Analizi ve Macar Bankacılık Sistemi

József Varga - Lívia Tálos***

Abstract

The global economic crisis in 2008 has shaken the confident in conventional banks, and the eye of the world turned to the alternative financial technics. Islamic banks have largely survived the global economic crisis intact and they have offered a safer operation than conventional banks.

After the outbreak of the crisis the focus ison‘interest-free’ Islamic banks. These banks have not got "toxic" assets than traditional banks, the loans are not converted into securities, and does not assume high risk commercial transactions, nor speculate. After that, conventional banks have started operate Islamic departments, these sections are called Islamic windows. (*Annual report of TKBB, 2009*) Following the 2008 crisis increased the demand for Islamic financial products, and this led conventional banks to open Islamic division of their line. (*Gálosi, 2010*)

Keywords: Banking System, Turkish, Economic

Özet

Bu çalışma Türk İslami bankacılık sisteminin analiz etmeyi ve onu Macar bankacılık sistemiyle karşılaştırmayı amaçlamaktadır. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz geleneksel bankalara olan güveni sarsmış ve dünya alternatif finansal tekniklere yönelmiştir. İslami bankalar küresel krizin etkilerinden kurtulmayı başarabilmiş ve geleneksel bankalara göre daha güvenli işlemler sağlamışlardır. Krizin patlak vermesinden sonra faizsiz İslami bankacılık odak noktası haline gelmiştir. Bu bankalar geleneksel bankalara kıyasla 'zehirli' kazanç sağlamamaktadırlar, krediler ipoteğe dönüştürülmez, ve spekülatif veya yüksek riskli ticari transferler yapılmaz. Bundan sonra geleneksel bankalar da İslami bölümler açmışlardır; bu bölümler 'İslami pencereler' diye adlandırılırlar (*TKBB Yıllık Raporu , 2009*).

* Associate Professor Dr. Kaposvár University, Kaposvár, Hungary, varga.jozsef@ke.hu

** Kaposvár University, Kaposvár, Hungary, talos.livia@ke.hu

2008 krizinin ardından İslami finansal ürünlere olan talep artmış bu da geleneksel bankaların İslami bölümler açmalarına yol açmıştır (Gálosi, 2010).

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sistemi, Türk, Ekonomi

1. Some words about Islamic finance

Islamic banking is a banking system that is based on the principles of *sharia*. The financial activities based on the five pillars of *sharia*. The most important concept is that both the charging and the receiving of interest or *riba* is forbidden. The next pillar is *zakat*. It means the giving of benefits to the poor. (Balázs, 2011) (Pálfi, 2010)

Gharar, speculation or forbid high risk is also one of the five pillars. The Islamic bank system looks at risk as a natural part of the business life, but transactions with great risk have to be avoided. (Bajkó et al, 2013)

The fourth is forbidden some transactions like gambling, and finally, *Profit-Loss Share (PLS)* which means partner-based relationship among the participants. Participants share the profit and the losses. (Balázs, 2011) (Pálfi, 2010)

2. The comparative analysis

Turkey's banking system consists of 49 banks, four of them operate according to the Islamic principles. Albaraka Turk Participation Bank Inc., Asya Participation Bank Inc., Kuveyt Turk Participation Bank Inc. and Turkiye Finance Participation Bank Inc. are the Islamic banks in Turkey. (Annual report of TKBB, 2014)

In the analysis a variety of indicators were calculated based on data from the annual reports. I focus only on the key solvency, profitability and liquidity indicators. Then, the results of the Turkish Islamic banking system were compared to the Hungarian banking system by highlighting the main indicators. Both of the banking sector's weighted average was calculated according to total assets.

The annual reports of the Turkish Islamic banks were used in English and Turkish language the period between 2007 and 2013. The annual reports downloaded from the banks' website on the Internet. The Hungarian banking system's data is available on the website of the Hungarian National Bank, the Banking sector data sources. (2007-2013)

The bank's equity shows the strength of a bank and it is a major indicator of prudence. The main task of the **Capital adequacy ratio (CAR)** is maintaining the bank's long-term solvency. The indicator expressing

solvency is used worldwide. The value of the index should be at least 8% in accordance with Basel standards. What is more, the integration under the Basel III directive does not spare all the antecedents since Saria has been already introduced as a source of law, the so-called Saria judiciaries were inducted (Islamic Sharia Council) in Great Britain. This was a result of the fact that the archbishop of Canterbury saw the tendency clearly in 2008 that Europe is aging, the demographic balance leans toward the Muslims, therefore the question is relevant: Is it possible to integrate Islam into the European democracies' structure? Another question is whether it is possible to integrate Islamic banks under Basel standards? (Cseh, 2014)

Changes in Capital adequacy ratios are shown in the graph below; the data come from the Turkish Islamic banks' annual reports.

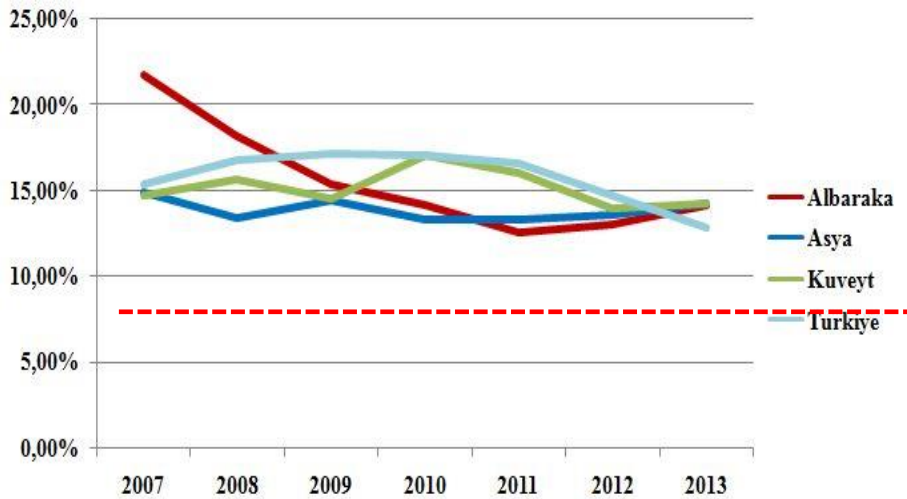

Figure 1: Trends in the Capital adequacy ratio

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

The data show that in the examined years all banks met the 8% criteria (---) moreover, they reached even higher than that. Turkiye Bank had the highest Capital adequacy ratio in the examined years, but the other banks' results were also close to this value. As each bank's results were above the desired value, I regard the development of Capital adequacy ratios as good.

Table 1: Changes of the Turkish Islamic banks and the Hungarian banking sector's Capital adequacy indexes

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Turkish Islamic banking system	16.29	15.71	15.35	15.24	14.68	13.89	13.85
	%	%	%	%	%	%	%
Hungarian banking system	11.60	11.24	13.12	13.00	13.00	15.80	17.40
	%	%	%	%	%	%	%

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and from the database of the Hungarian banking sector (2007-2013)

Table 1 shows the CAR indicators of the Turkish Islamic and the Hungarian banking systems. From the table it can be seen that both of the banking systems exceed the requirement, but the Islamic banks show better results for the first five years. Presumably, where the indicator increased, it was due to the increase of capital.

The following chart show the **Leverage ratio**. The results of the index were calculated by the comparison of the equity and total assets of the banks.

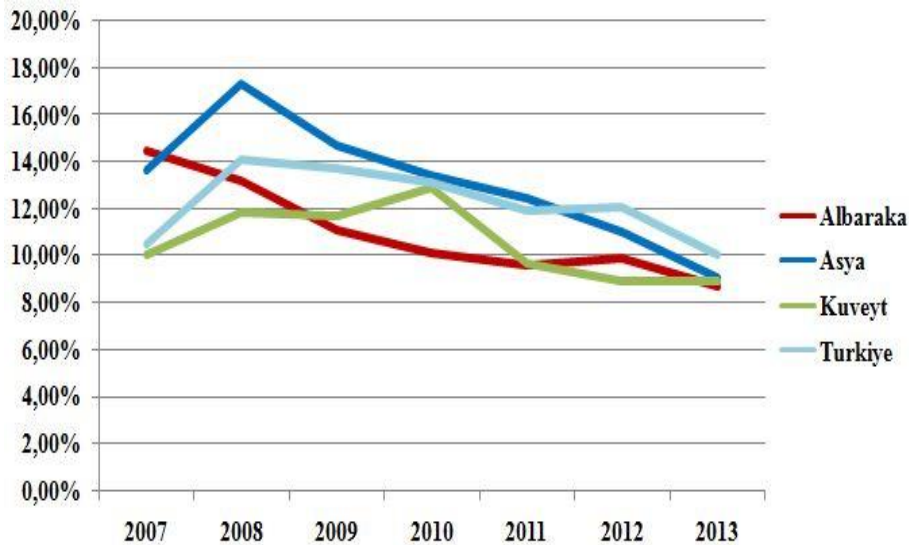

Figure 2: Changes in the Leverage ratio

Source: Edited from the annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

The indicator also provides information about the bank's prudence, namely the distribution of equity and debt. The indicator can be interpreted that in 2007 Albaraka Bank's equity accounted for 14.47% of foreign funds, then the index fell. In the case of Asya it was 13.63%, in the case of Kuveyt it was 10.04%,

and 10.46% in the case of Turkiye. The reductions of the indicators suggest that the equity ratio increased. Banks mostly manage foreign resources so a high leverage is typical. In this case, following the crisis the change was a decline.

Table 2: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking system Leverage indexes

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Turkish Islamic banking system	12.16%	14.44%	13.14%	12.59%	11.04%	10.50%	9.20%
Hungarian banking system	8.22%	7.49%	8.26%	8.26%	8.10%	9.38%	10.46%

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and from the database of the Hungarian banking sector (2007-2013)

In terms of the investigation of bank prudence the Hungarian banking system was well below the values of the Turkish values, except in 2013; so we can say the Turkish banks' Leverage ratio improved, thus they are safer.

The main activity of the banks is lending. It is important to monitor the degree of credit losses throughout this activity, i.e. how they are capable to cover the losses. This is shown by **Loan principal coverage indicator**.

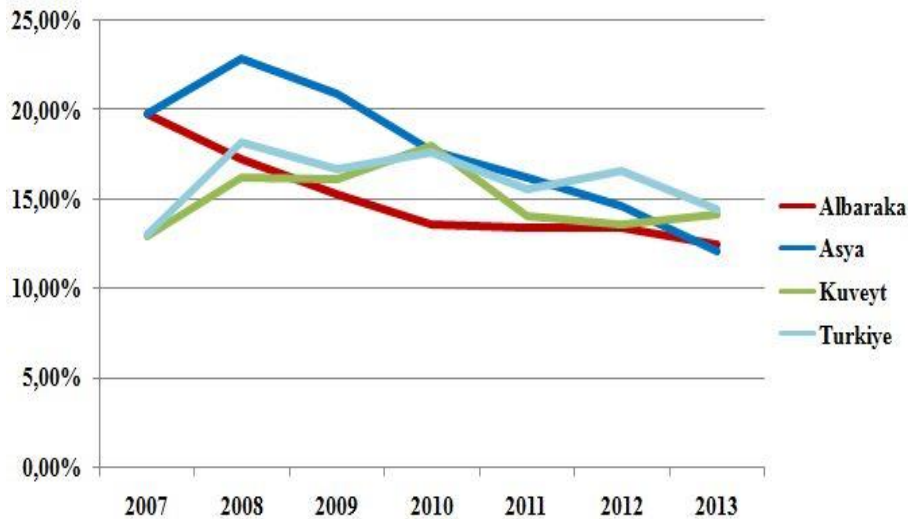

Figure 3: Changes of Loan principal coverage indicator

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

The indicator shows the extent to which banks are able to cover credit losses. In 2007 Albaraka Bank's capital was 19.81% of total loan portfolio, that of Asya was 19.77%, 12.91% for Kuveyt and 13.06% for Turkiye. The values of the indicators show varying trends from year to year, but drastic changes cannot be detected. The decreasing tendency can be explained by the growth of loans.

**Table 3: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking system
Loan principal coverage indicator**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Turkish Islamic banking system	16.48%	19.02%	17.77%	16.97%	14.98%	14.66%	13.36%
Hungarian banking system	12.19%	10.99%	13.17%	12.86%	13.34%	16.84%	19.48%

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and the database of Hungarian banking sector (2007-2013)

Comparing the two banking sector's data the Turkish Islamic banks performed better values again until 2012, namely the Islamic banks' own capital provides more prudence than that of traditional banks.

The total assets of Turkish banks increased year by year. The most significant asset is VI. *Loans and receivables*, namely loans. The lending activity has not slowed down; the banks lent more and more each year.

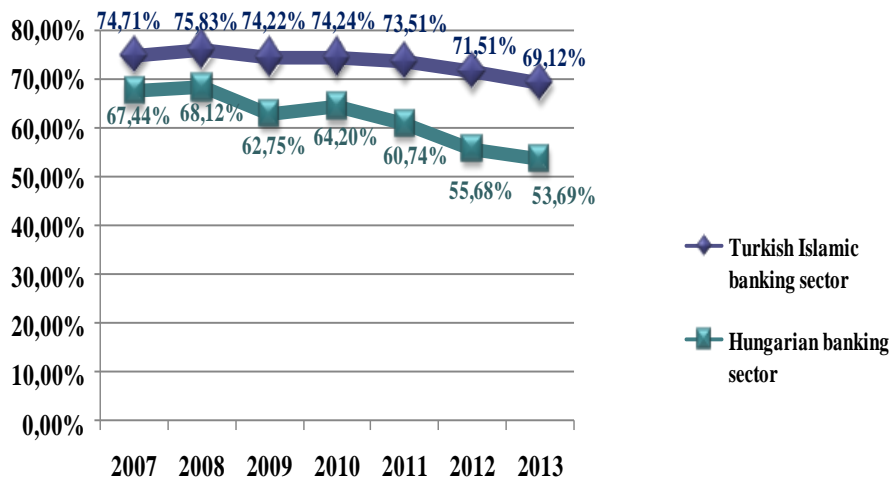

Figure 4: Changes of the Turkish Islamic banks and the Hungarian banking sector's loan portfolio

Source: Edited from Annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and the database of the Hungarian banking sector (2007-2013)

More than 70% of the consolidated assets of the Turkish banking sector is loans. However, the value has been decreasing year by year in both of the banking sectors, i.e. the assets of other items, in this case the ratio of liquid assets (such as cash and Central Bank deposits, securities, interbank deposits) have increased in total assets. According to the data of Hungarian banking sector in 2012 and in 2013 values of the index are 56% and 54%, which means that credits make up half of the assets.

The Banks' business policy indicated by the **Loan / Deposit ratio**.

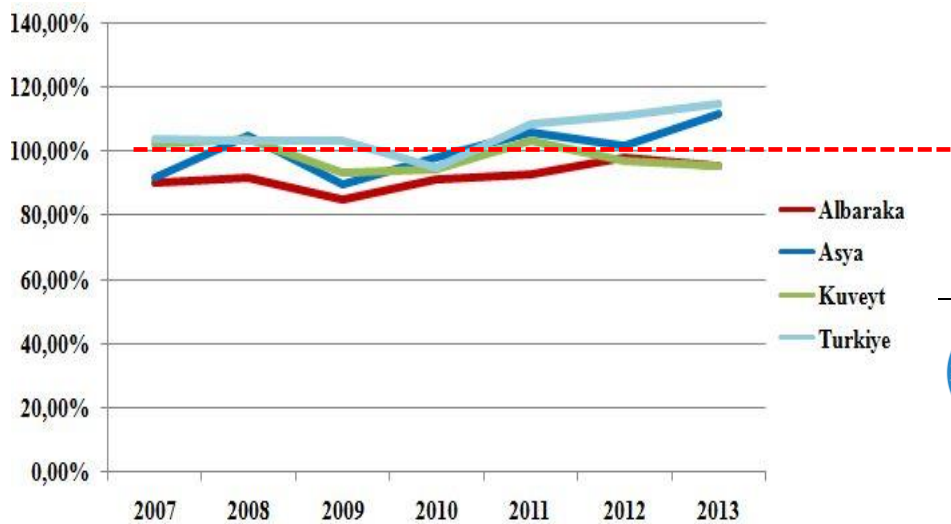

Figure 5: Change in the loan / deposit ratio

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

In the years between 2011-2013 and in 2008 the index was 100% (--) that is above the healthy limit, which meant that the Islamic banks were on aggressive business policies, that is the size of the loans exceeded the value of deposits, which has been a liquidity risk.

Dr. Ágnes Szalay-Bil
Table 4: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking sector's Loan / Deposit ratio

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Turkish Islamic banking system	97.23%	101.98%	93.10%	95.16%	103.56%	102.38%	105.38%
Hungarian banking system	152.98%	162.72%	152.43%	155.79%	143.74%	118.76%	110.37%

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and from the database of Hungarian banking sector (2007-2013)

In this area, the value of the Hungarian banking sector exceeded the criteria of 100% from 2012 onwards, however, it began to decline, which is explained by a drop in lending activity.

Return on equity (ROE) and **Return on assets (ROA)** are commonly used indicators of profitability.

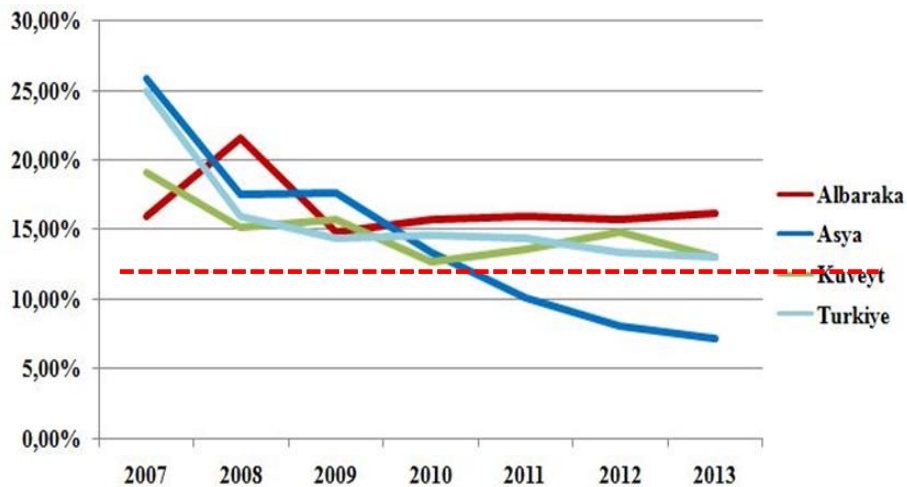

Figure 6: Changes of the ROE indicators

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

ROE answers how the equity produces profit. In case of banks a healthy ROE is around 10-12% (----). This indicator did not depict a negative value, because there was not negative profit after tax. Markedly the

THE COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE TURKISH ISLAMIC BANKING SYSTEM AND THE HUNGARIAN BANKING SYSTEM

profitability of the Bank Asya decreased significantly and steadily from 2009, which can be explained by the decrease of net result. The other banks, however, performed above the expected value.

Soyud Bilimler Enstitüsü Dergisi

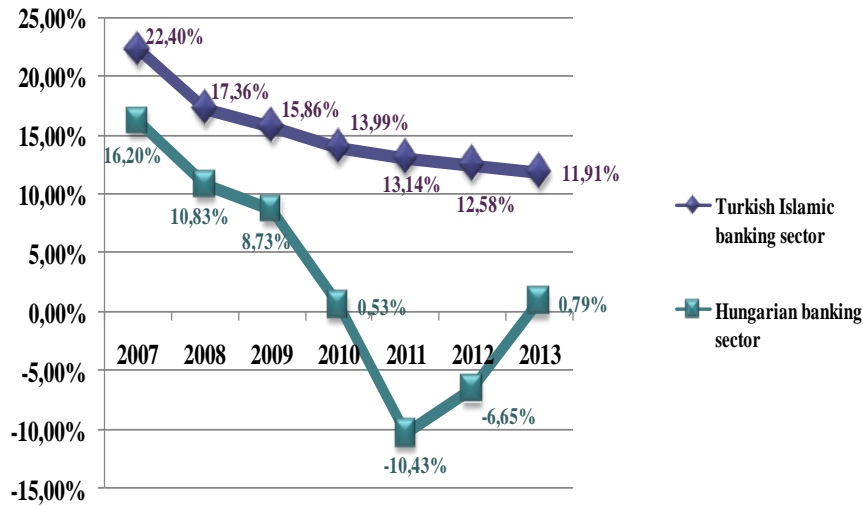

Figure 7: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking sector's ROE indicators

Source: Edited from Annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and the database of the Hungarian banking sector (2007-2013)

The profitability of the Hungarian banking sector remained well below the profitability of Turkish banks and even added negative value in 2011 and in 2012, which means that the banking sector was making a loss. The profitability of the Turkish banking sector shows a decreasing tendency, but there was not a negative result.

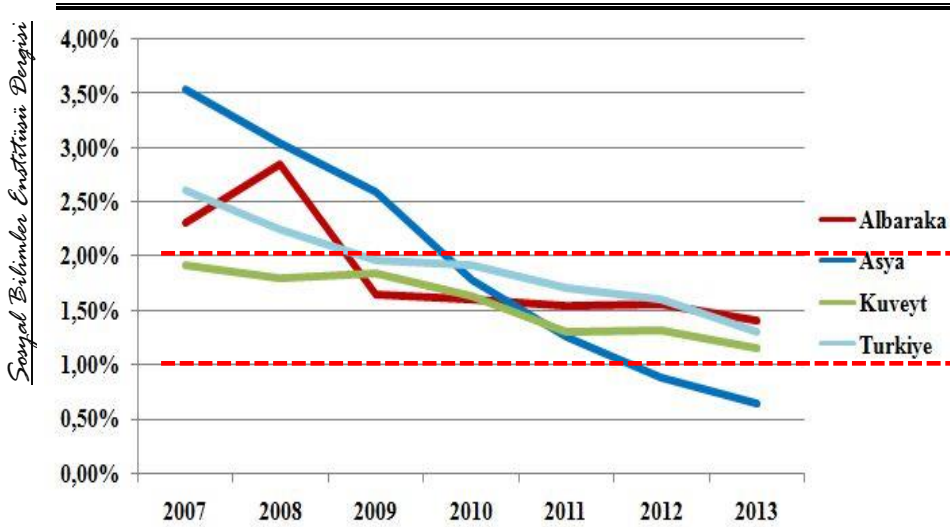

Figure 8: Changes of the ROA indicator

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

The ROA gives us data about banks' assets. It shows how the good placements of banks and the effectiveness of banks' placements are. The value of the index between 1 and 2 (---) is estimated to be good. The decline of the indexes reflects the deterioration in the banks' recovery. From 2009 a downward trend can be observed. The downward trend in ROA is typical, but it is still within the limits.

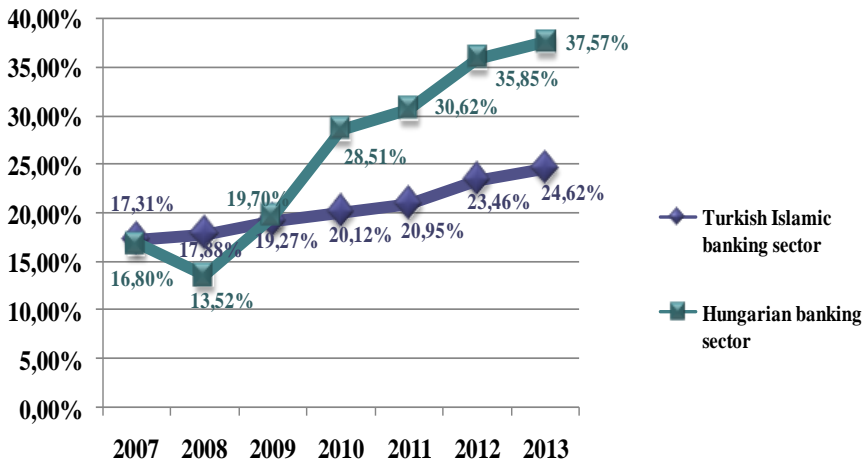

Figure 9: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking sector's ROA indicators

Source: Edited from Annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and the database of the Hungarian banking sector (2007-2013)

Comparing the two banking systems the Turkish banking system has better values than the Hungarian banking system, and in the case of Hungarian banks due to the negative net result the indicator has negative values in 2011 and in 2012. As a consequence of the crisis the profitability of the Hungarian banking sector has changed considerably. The development of profitability indicators in the case of Hungarian banking sector is likely to have been influenced by the bank tax and the problems caused by the FX-based loans.

The **Liquidity indicator** informs you to what extent it can meet its short term liabilities with short term assets. The higher the index value the more liquid a bank can be considered. Liquid assets include *I. Cash and deposit accounts in the Central Bank, III. Interbank deposits*, as well as the *V. Financial assets for sale*.

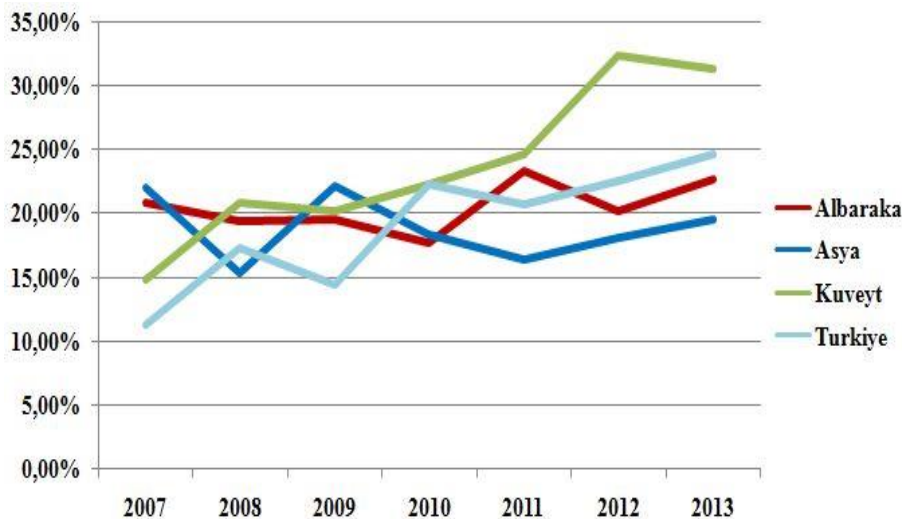

Figure 10: Changes of the liquidity ratio

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013)

We get a fluctuating picture of the changes of the liquidity of individual banks. The increase and decrease in liquidity may be justified by the changes of banks' liquid assets. In the case of Islamic banks the increase in liquidity can be explained by the rise in Cash and Central Bank accounts.

Table 5: The Turkish Islamic banks and the Hungarian banking system liquidity indicator

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Turkish Islamic banking system	17.31 %	17.88 %	19.27 %	20.12 %	20.95 %	23.46 %	24.62 %
Hungarian banking system	16.80 %	13.52 %	19.70 %	28.51 %	30.62 %	35.85 %	37.57 %

Source: Edited from annual reports of the Turkish Islamic banks (2007-2013) and from the database of Hungarian banking sector (2007-2013)

The Hungarian banking sector's liquidity has been higher than that of the Turkish Islamic banks since 2009. Probably Hungarian banks began to buy government bonds, and the money was kept in them. Overall, both of the banking systems endeavored to perform its payment obligations and to maintain appropriate liquid assets.

3. Summary

After the 2008 economic crisis, special attention was given to alternative financing techniques, and so Islamic banks. During the crisis the stability of the Islamic banks was higher than the stability of the conventional banks.

The major source of revenue of the conventional banks is interest and other income from speculative transactions, so a conventional bank can show higher results than an Islamic bank. Islamic banks operate on religious principle, so many activities are forbidden to them, but nonetheless they can achieve profit and become operational.

In the case of the Turkish Islamic banking sector the following conclusions can be made after examination of the datas. The stability of the banks' was not at risk, Capital adequacy is satisfactory. The profitability deteriorated, but not significantly. The liquidity crisis has been highlighted in the outbreak, but for Turkish banks to maintain liquidity remained. The liquidity can be said appropriate, as banks sought to have sufficient amount of liquid assets.

The Turkish Islamic banking system have not caused a drastic decline or negative results in terms of the global economy occurring adverse events. Perhaps, due to the fact that Islamic banks have not assumed a higher risk before the crisis, it did not make the banking system vulnerable to the economic downturn.

Sonuç

2008 yılındaki ekonomik krizden sonra alternatif finans tekniklerine ve İslami bankalara özel bir önem verilmiştir. Kriz süresince İslami bankaların istikrarı geleneksel bankalarından daha yüksekti. Geleneksel bankaların en büyük gelir kaynağı faizler ve spekülasyon para transferleridir; bu nedenle bir geleneksel banka İslami bankadan daha yüksek değerler vermektedir. İslami bankalar dini referanslarla çalışmaktadırlar; bu nedenle pek çok etkinlik onlar için yasaktır ancak yine de operasyonel olup kar edebilirler. Veri analizi sonucunda Türkiye'deki İslami bankacılık sektörü için aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir. Bankaların istikrarı risk altında değildi, anapara miktarı yeterlidir. Kar edebilirlik düşmüştür ama bu ciddi bir düşüş değildir. Nakit krizi, küresel kriz patladığında ciddi düzeydeydi ancak Türk bankaları nakit oranını koruyabildiler. Bankalar yeterli miktarda nakitleri olduğu bilindiğinden nakit miktarının yeterli olduğu söylenebilir. Türk İslami bankacılık sistemi küresel ekonominin olumsuz etkileri açısından ciddi bir düşüş veya olumsuz sonuç yaşamamıştır. Muhtemelen, İslami bankaların krizden önce yüksek risk görmemesi nedeniyle bu kriz bankacılık sistemini ekonomik gerilemeye maruz hale getirmemiştir.

References

- Attila Bajkó, József Varga, Gábor Sárdi: *RISE OF THE ISLAMIC BANKING SECTOR* In: Szendrő Katalin, Soós Mihály (szerk.) Proceedings of the 4th International Conference of Economic Sciences. Konferencia helye, ideje: Kaposvár, Magyarország, 2013.05.09-2013.05.10. Kaposvár: Kaposvár University, pp.:302-312.
- Balázs J. (2011): *Az iszlám bankrendszer: Tanulmányok a neoliberalis pénzügypolitika figyelmébe*, Valóság, 2011. 54. évf. 1.sz., pp.: 1-11
- Cseh, B. (2014): *A tradicionális vallási jog és a kodifikált állami jog együttélése. Az iszlám és a germán jogi kultúra a német területeken élő muszlim közösségekben*, In: Drinóczi, T., Naszladi, G., Novák, B. (szerk.) *Studia Iuvenum Iurispritorum*, 2014, Pécs pp.15-35.
- Gálosi M. B.(2010): *Islám ablak – ablak az iszlámra*, Budapesti Corvinus Egyetem, szakdolgozat
- Pálfi G. (2010): *Islám finanszírozás a pénzügyi piacokon*, Fordulat, 11.sz., 2010 http://fordulat.net/pdf/11/F11_Palfi-finance.pdf letöltés: 2015. augusztus 25.

Annual reports:

Database of Hungarian banking sector (2007-2013), MNB:
<http://alk.mnb.hu/intezmenyeknek/hitelintezetek/publikaciok>
Downloaded: 2015.11.02.

Annual reports of Bank Albaraka 2007-2013:
http://en.albarakaturk.com.tr/investor_relations/detail.aspx?SectionID=Dr8Cw16dHGqYzoMeqx%2fjjQ%3d%3d&ContentID=4oEu6KjEmU33gGZTiL4GkQ%3d%3d

<http://www.albarakaturk.com.tr/faaliyet-raporlari.aspx>
Downloaded: 2015.08.25.

Annual reports of Bank Asya 2007-2013:
<http://www.bankasya.com.tr/en/investor-relations-annual-reports.aspx>
Downloaded: 2015.08.25.

Annual reports of Bank Kuveyt 2007-2013:
http://www.kuveytturk.com.tr/financial_information.aspxhttp://www.kuveytturk.com.tr/finansal_bilgiler_hakkimizda.aspx
Downloaded: 2015.08.25.

Annual reports of Bank Turkiye 2007-2013:.
<http://www.turkiyefinans.com.tr/en-us/investor-relations/financial-data-and-reports/Pages/annual-reports.aspx>

<http://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/Sayfalar/bagimsiz-denetim-raporlari.aspx>
Downloaded: 2015.08.25.

Annula reports of Participation Banks Association of Turkey:
<http://www.tkbb.org.tr/research-and-publications-tkbb-publications-annual-sector-reports>
Downloaded: 2015.10.30.

**İNGİLİZCE ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ BENLİK SAYGISI VE
AKADEMİK ÖZ YETERLİK ALGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ***

*Analysis of English Department Students' Perceptions of Self-esteem and
Academic Self-efficacy According to Some Variables*

*Derya O.ERGÜR***

Özet

Bu çalışmanın amacı, İngilizce öğrencilerinin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlikleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve öz benlik saygısı ile akademik öz yeterlik puanlarının cinsiyet, sınıf ve genel akademik ortalamalarına göre farklılıklarını incelemektir. Araştırma, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde yer alan İngiliz Dilbilimi ve İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümlerinde öğrenim gören toplam 394 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Veriler, demografik bilgi formu, 1965 yılında Rosenberg tarafından geliştirilen ve 1985 yılında Çuhadaroğlu tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Öz Benlik Saygı Ölçeği ve 1981 yılında Jerusalem ve Schwarzer tarafından geliştirilen ve Yılmaz, Gürçay ve Ekici tarafından 2007 yılında Türkçe'ye uyarlaması yapılan Akademik Öz Yeterlik Ölçeği ile toplanmıştır. Veri analizinde t-testi, Kruskal-Wallis Testi ve Spearman Rank korelasyon katsayıları kullanılmıştır. Sonuçlar öğrencilerin öz benlik saygısı ile akademik öz yeterlik puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ($r=0.464$, $p=0.00$) ayrıca öğrencilerin cinsiyetleri ile akademik öz yeterlikleri; genel akademik ortalamaları ile akademik öz yeterlikleri ve devam ettikleri sınıf ile öz benlik saygısı puanları arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce öğrencileri, öz benlik saygısı, akademik öz yeterlik, cinsiyet, sınıf, genel akademik ortalama.

* Bu çalışmanın ilk taslağı 19-22 Mayıs 2016 tarihlerinde Saray-Bosna'da düzenlenen X. Avrupa Sosyal ve Davranış Bilimleri Konferans'ında sözlü bildiri olarak sunulmuştur. m

** Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ağrı, Türkiye. ergurderya@gmail.co

Abstract

The purpose of the study is to examine the relationship between self-esteem and academic self-efficacy of the English department students. Additionally, it aimed to study whether self-esteem and academic self-efficacy scores were affected by differences in gender, class and cumulative grade point average (CGPA) of the students. 394 undergraduate students from English Linguistics and English Translation and Interpretation Departments of Hacettepe University, Turkey participated in the research. Data were gathered through a demographic information form, Self-esteem Scale developed by Rosenberg in 1965 and adapted into Turkish by Çuhadaroğlu in 1985 and Academic Self-efficacy Scale developed by Jerusalem and Schwarzer in 1981 and adapted into Turkish by Yılmaz, Gürçay and Ekici in 2007. T-test, Kruskal-Wallis Test and Spearman Rank Correlation Coefficient were used to analyze the data. The results of the study suggest that there was a positive and significant relationship between the self-esteem and academic self-efficacy scores of the participants ($r=0.464$, $p=0.00$). Moreover, a significant difference between the CGPA of students and their academic self-efficacy scores; a significant difference between the class levels of students and their self-esteem scores and a significant difference between the sex of the students and their academic self-efficacy scores were observed.

Key Words: English students, self-esteem, academic self-efficacy, gender, class, CGPA.

Giriş

Günümüzde sağlıklı bir ben algısının ve yüksek akademik öz yeterliğin üniversite öğrencilerinin hem akademik hem de sosyal anlamda başarılı olmalarını sağlayan önemli faktörler arasında olduğunu ortaya koyan eğitim araştırmalarının artmasıyla yükseköğretim kurumlarının rolleri tekrar ilgi odağı ve inceleme konusu olmaya başlamıştır. Ergenlikten yetişkinliğe geçiş olarak nitelendirilen yükseköğretim sürecinde öğrenciler günlük yaşantılarında pek çok değişikliği eşzamanlı olarak deneyimleme durumunda kalmaktadırlar (Schulenberg, Bryant, & O'Malley, 2004). Öğrenciler bu dönemde bir taraftan üniversitenin akademik beklentilerini yerine getirmeye çalışırken (Lazarus & Folkman, 1984) diğer yandan bireylerin gelişimleri açısından önemli olan üst düzeyde bireysel keşifler (Jessor, Donova & Costa, 1991), hareketlilik ve aileden bağımsız hareket etme ve mesleki başarı ve aile oluşturma gibi çeşitli yetişkin rollerine adapte olma çabası içine girmektedirler (Erikson, 1968).

Öğrencilerin yaşam sürecinde son derece kritik olarak nitelendirilen yükseköğretim döneminde, pek az üniversite öğrencilerine sadece akademik eğitim verilmesinin yeterli olmadığını (Zahra, 2010), üniversitelerin öğrencilerinin akademik olarak donanımlı bireyler olarak yetiştirilmelerine katkı sağlarken aynı zamanda onların öz yeterlik düzeyi ve öz benlik saygısı yüksek bireyler olarak topluma kazandırılmalarını sağlayan kurumlar haline gelmelerinin gerekliliğini sorgulamaktadır (Tahir, 2010; Witte, 2002).

Öz Yeterlik

Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramına göre öz yeterlik "bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinliği organize edip, başarılı olarak yapma kapasitesine duyduğu inanç" olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1994: 71). Bandura'ya göre yüksek ve düşük öz yeterliğe sahip bireylerin düşünce ve davranışlarında farklılıklar vardır (Bandura, 1986). Buna göre, düşük öz yeterliğe sahip bireyler zor durumlardan ya da güç işlerden kaçınma eğilimi gösterirken; yüksek öz yeterliğe sahip bireyler böyle bir durumu kendileri için tehdit olarak görmek yerine söz konusu durumla baş etmeye çalışma eğilimi göstermektedirler. Başka bir deyişle, eğer birey herhangi bir işi başarıyla tamamlama kapasitesine sahip olduğunu düşünüyorsa kendisi için yüksek hedefler belirlemekte, hedeflere ulaşabilmek için daha fazla gayret göstermekte ve bu durum da bireyin performansını olumlu yönde etkilemektedir.

Bandura (1994) bireyin davranışlarının tahmin edilmesinde bireyin hangi becerilere sahip olduğundan çok, bireyin sahip olduğu becerilerle neler yapabileceğine olan inancının önemini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Pajares (2002) de inançların bireyin bir işi başarmak için gösterdiği çabayı bireyin o işi yapma kapasitesinden daha çok etkilediğinden, bireyin davranışlarının sonuçlarını da etkilediğini savunmaktadır. Collins (1982) yaptığı çalışmada bireylerin bazı konularda zayıf performans göstermelerinin ya da yeterince başarılı olamamalarının o alanda az yetenekli olmalarından çok, öz yeterlik inançlarının zayıf olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Sosyal-bilişsel kurama göre, öz yeterlik akademik performansı en çok etkileyen faktörlerden birisidir. Shkullaku (2013) Arnavutluk'taki iki önemli üniversitede yaptığı çalışmada öğrencilerin öz yeterlikleri ile akademik performansları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Pajares (2002)'e göre eğitimde öz yeterlik öğrencilerin seçimlerini ve izledikleri davranış örüntülerini etkilediğinden öğrenci başarısını da doğrudan etkileyen önemli faktörlerin başında gelmektedir. Sharma ve Nasa (2014) ise öz yeterliği öğrenci motivasyonunun ve öğrenme sürecinin en etkili yordayıcıları

olarak kabul etmektedirler. Başka bir deyişle öz yeterlik inancı aynı zamanda bireyin motivasyonunun ve kişisel başarısının temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla farklı öz yeterlik inancına sahip üniversite öğrencilerinin eğitim sürecinde karşı karşıya kaldıkları çeşitli bilişsel, sosyal ve duygusal sorunlarla baş etmelerinde kendi öz yeterliklerini nasıl algıladıkları ve buna bağlı olarak nasıl bir davranış sergileyeceklerinin belirlenmesi, onların akademik anlamda da sürekli ve tutarlı bir performans göstermelerinin yordaması açısından önemlidir.

Akademik Öz Yeterlik

Bandura (1997) öğrencilerin akademik başarısını etkileyen en önemli faktörlerden birisinin de akademik öz yeterlik olduğunu savunmaktadır. Akademik öz yeterlik bireyin akademik bir görevi istenilen düzeyde yerine getirme ya da akademik bir hedefe başarıyla ulaşma konusunda kendine olan inancı olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1997; Bong & Skaalvik, 2003; Eccles & Wigfield, 2002; Elias & Loomis, 2002; Linenbrink & Pintrich, 2002; Schunk & Pajares, 2002). Chemers, Hu ve Garcia (2001:56)'a göre ise akademik öz yeterlik "bireyin belli bir bilgi birikimini öğrenebilmek için etkili biliş stratejilerini kullanabilmesi, öğrenme ortamlarını ve öğrenme süresini etkin bir şekilde kullanabilmesi ve kendi performansını etkili bir şekilde yönetebilmesidir." Bong ve Skaalvik (2003)'e göre akademik öz yeterlik, akademik tutkular, bilişsel strateji kullanımı ve öz düzenleme becerileriyle ilgili olduğu kadar hedefe odaklanmadaki ustalık, ilgi ve kişisel tatminle de ilgilidir. Schunk ve Pajares (2002) ise akademik öz yeterliğin gayret, girişimcilik ve esneklikle ilgili olduğundan akademik başarının bir yordayıcısı olarak da düşünülebileceğini vurgulamaktadırlar. Linenbrink ve Pintrich (2003) tarafından yapılan araştırmalar, akademik öz yeterliğin öğrencilerin öğrenmesi, bilişsel bağlılık, analitik düşünme, akademik sorumluluk, strateji kullanımı, ısrarcı tutum, olumsuz duygu ve edinime karşı duyarlılıkla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, akademik bağlamda öğrencilerin kendi eğitim süreçlerini ve öğrenme çıktılarını kontrol etme ve güç konu alanlarında istenilen düzeye gelme konusundaki öz yeterliklerinin onların akademik güç, ilgi ve başarıları üzerinde önemli etkisi olduğunu ve öğrenme sürecinde bu becerilerini aktif olarak kullanabilen öğrencilerin yüksek akademik öz yeterliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Alan yazında bireylerin genel öz yeterlik inançlarının üniversite çıktılarını yordamadığı (Ferrari & Parker, 1992; Lindley & Borgen, 2002) ancak akademik öz yeterlik algısının öğrencilerin akademik performanslarıyla olumlu ve anlamlı ilişkili olduğunu (Bong, 2001; Brown, Lent & Larkin,

1989; Hackett, Betz, Casas ve Rocha-Singh, 1992) ve öğrencilerin öğrenme sürecini devam ettirme sebatlarını yansıttığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Bandura, 1997; Chemers, et al., 2001; Davis, Langley & Carlstrom, 2004 ; Elias & Loomis,2002; Galyon, Blondin, Yaw, Nalls & Williams, 2012; Khan, 2013; Robbins, Lauver, Le, Davis, Langley & Carlstrom, 2004; Schunk, 1982). Bu durum, akademik öz yeterlik algısının öğrencilerin akademik başarılarının yordanmasında önemli değişkenlerden biri olduğunu kanıtlamaktadır (Elias ve Loomis 2002; House 1992; Wood ve Locke,1987). Dolayısıyla üniversite öğrencilerinde akademik öz yeterlik inancının geliştirilmesi, öğrencilerin akademik olarak daha başarılı olmaları için en etkili stratejilerden biri olarak öne sürülebilir. Bu bağlamda, Choi (2005) öğretim üyelerinin sınıf içinde işe koşacakları çeşitli uygulamalarla öğrencilerin akademik öz yeterlik algılarının geliştirilebileceğini ve bu durumun öğrencilerin akademik başarısına da olumlu katkıda bulunacağını savunmaktadır.

Öz Benlik Saygısı

Öz benlik saygısı öz yeterlikten farklı bir kavramdır, zira öz yeterlikte belirli bir göreve yönelik öz değerlendirme söz konusu iken, öz benlik saygısı bireyin genel duyuşsal durumunu yansıtmaktadır (Linenbrink & Pintrich, 2002). Rosenberg (1965:8) öz benlik saygısını “bireyin kendine yönelik olumlu ya da olumsuz tutumu” olarak tanımlarken; Harter (1988:10) “bireyin kendilik değerine ilişkin yeteneklerinin evrensel değerlendirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Bir bireyin kendine verdiği değer düzeyi olarak da ifade edilen öz benlik saygısı aslında bireyin düşünme sürecini, duygularını, arzularını, değerlerini ve hedeflerini etkilemekle birlikte (Sandra, 2009) farklı alanlardaki her türlü girişimlerinin düzeyini de etkileyebilmektedir (Redenback,1991).

Genelde bütün bireyler, özelde üniversite öğrencileri açısından yüksek öz benlik algısına sahip olmanın pek çok olumlu etkisi ve yararı vardır. Clemes ve Bean (1981) yüksek öz benlik saygısına sahip öğrencilerin genel anlamda daha olumlu bireyler olduklarını, sorumluluk üstlenmede daha cesur davrandıklarını, problemleri daha kolay tolere edebildiklerini ve çevrelerini daha kolay etkileri altına alabildiklerini savunurken; Wiggins ve Schatz (1994) bu tür öğrencilerin, zor işler karşısında daha ısrarcı davranabildiklerini, daha mutlu ve sosyal olduklarını ve bu çalışma açısından en önemlisi akademik olarak daha başarılı olduklarına dikkat çekmektedirler.

Özellikle ergenlerin öz benlik saygısına verilen önem, bu konuda yapılan araştırmaların sonucunda sağlıklı bir ben algısının bireyin hem sosyal

hem de akademik gelişimine sonsuz yararları olduğu görüşünün önem kazanmasıyla beraber daha da artmıştır (Booth & Gerard, 2011). Günümüzde öğrencilerin akademik başarısını en çok etkileyen faktörlerden birisinin de öz benlik saygısı olduğu iddia edilmektedir (Cohen & Frederickson, 2009; Steindhart & Dolbier, 2009; Rosli et al., 2011). Ancak alanyazında akademik başarı ile öz benlik saygısı arasında sadece düşük düzeyde olumlu bir ilişki olduğunu savunan araştırmalar da bulunmaktadır (Habibollah et al., 2008; Sandra, 2009). Pullman ve Allik (2008) öz benlik saygısı ile akademik başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını saptamışlar ve hatta düşük öz benlik saygısının zayıf bir akademik performansın işareti olmayabileceğini öne sürmüşlerdir. Maropamabi (2014) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları da bu görüşü desteklemekte ve öğrencilerin akademik başarıları ile öz benlik algıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını kanıtlamaktadır. Söz konusu araştırma bulgularına göre öğrencilerin öz benlik saygısı puanları oldukça yüksek olduğu halde akademik ortalamalarının yüksek olmadığı belirlenmiştir. Her ne kadar araştırmalar öz benlik saygısının bireylerin davranışlarını doğrudan etkilediği alanlar konusunda belli bir sonuca varmış olmasa da (Baumeister et al., 2003), günümüzde olumlu öz benlik algısı öğrencilerde arzulan bir nitelik olarak kabul edilmekte ve pek çok araştırmacı tarafından öğrencilerin akademik başarılarının geliştirilmesinde en etkin yöntemlerden birisi olarak kullanılmaktadır (Rubie et al., 2004). Bu bağlamda Owens, Stryker & Goodman (2006) günümüzde eğitim ortamlarının yarışmacı ikliminin bireylerin kendilik değerine tehdit oluşturduğuna ve Helm (2007) de öğretim sürecinde öğretmen tutumları ile öğretim yöntemlerinin öz benlik saygısının gelişiminde önemli rol oynadığı görüşüne dikkat çekmektedirler. Branden (1994) ise ergenlerde öz benlik saygısının geliştirilmesinde bilişsel, davranışsal, deneysel, beceriye dönük ve çevresel olmak üzere beş farklı yaklaşım önermektedir.

Yarınların yetişkinlerini eğiten üniversitelerin öğrencilerine bir taraftan akademik destek vererek mesleki gelişimlerine yardımcı olurken, diğer yandan da topluma öz benlik saygısı ve akademik öz yeterliği yüksek bireyler yetiştirilmesine katkı sağlamaları son derece önemlidir. Dolayısıyla özellikle üniversiteye giriş döneminde öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik algılarının belirlenmesi onların yüksek öğretim sürecinde kendi sorumluluklarını ne derece üstlenecekleri, sürece ne kadar istekli katılacakları ve buna bağlı olarak akademik motivasyon düzeyleri ve akademik başarılarının yordanması konusunda bilgi vermesinin yanısıra üniversite bünyesinde öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik

algılarının geliştirilmesi bağlamında düzenlenebilecek olan eğitim programlarının oluşturulmasına da katkı sağlaması açısından yararlı olacaktır.

Yöntem

Örneklem

Bu araştırma betimsel nitelikte bir çalışmadır ve çalışma grubu uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Ulaşılabilirlik ve elverişlilik esasına dayalı olan uygun örnekleme yöntemi bazı araştırmalarda hızlıca bilgi toplanması amacıyla tercih edilen bir yöntemdir (Berg,2001). Bu çalışmanın örneklem grubu da araştırmacıya uygunluğuna göre seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubu Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde yer alan Lisans Yerleştirme Sınavında (LYS) İngilizce dil puanı ile öğrenci alan İngiliz Dilbilimi (IDB) ve İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümlerinde (MTB) öğrenim gören 394 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilere cinsiyet, sınıf ve genel akademik ortalamalarını belirlemeye yönelik sorular içeren demografik bilgi formu kullanılmıştır. Öğrencilerin akademik başarıları Hacettepe Üniversitesi Lisans Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinde saptanan not katsayıları dikkate alınarak belirlenmiştir (Yönetmelikler, 2014). İkinci bölümde Rosenberg tarafından 1965 yılında hem ergenlerin hem de yetişkinlerin öz benlik saygılarını belirlemek amacıyla geliştirilen, daha sonra Çuhadaroğlu tarafından 1985 yılında Türkçe'ye uyarlaması yapılan "Öz Benlik Saygı Ölçeği" (ÖBSÖ) yer almaktadır. Ölçek tek boyutlu, 10 maddeden oluşan dört seçenekli Likert tipi (çok doğru, doğru, yanlış, çok yanlış) formunda düzenlenmiştir. Öz benlik saygı ölçeğinin Türkçe uyarlamasının Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .75 olarak bulunmuştur. Üçüncü bölümde Jerusalem ve Schwarzer'in 1981 yılında bireylerin akademik öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirdikleri, daha sonra Yılmaz, Gürçay ve Ekici (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan "Akademik Öz Yeterlik Ölçeği" (AÖYÖ) yer almaktadır. Tek boyutlu olarak geliştirilen ölçek 7 maddeden oluşmakta ve dört seçenekli Likert tipi (bana tamamen uyuyor, bana uyuyor, bana çok az uyuyor, bana hiç uymuyor) formunda düzenlenmiştir. Akademik Öz Yeterlik Ölçeğinin Türkçe uyarlamasının Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .79 olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırmacı tarafından 2014-2015 Akademik yılı Bahar Döneminde, Hacettepe Üniversitesi,

Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi ve İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümlerinde eğitim gören 394 öğrenciye sınıf ortamında uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanmasında gönüllülük esası dikkate alınmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizi SPSS 20.00 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Öğrencilerin öz benlik saygı puanları ile akademik öz yeterlik puanları arasındaki ilişki Spearman Rank korelasyon katsayısı hesaplanarak belirlenmiştir. Öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik puanlarının cinsiyet, sınıf ve genel akademik ortalamalarına göre farklılık gösterip, göstermediği t-testi ve Kruskal-Wallis testi kullanılarak hesaplanmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırma grubu Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi ve İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümlerine devam eden öğrencilerle sınırlıdır. Ayrıca öğrencilerin genel akademik ortalamaları kendileri tarafından beyan edilen bilgilerle sınırlı olduğundan bu bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın örneklem grubunu Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde yer alan İngiliz Dilbilimi Bölümü (IDB) ve İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümünde (MTB) çeşitli sınıflara kayıtlı 394 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, bölüm, sınıf ve genel akademik ortalamalarını gösteren betimsel analiz sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1 *Katılımcılar ile İlgili Demografik Bilgiler*

Demografik Özellikler		Sıklık (f)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	263	66.8	
	Erkek	131	33.2	
Bölüm	IDB	179	45.4	
	MTB	215	54.6	
Sınıf	1	131	33.2	
	2	119	30.2	
	3	98	24.9	
	4	46	11.7	
Genel Akademik Ortalama	1.99	0.00-	39	9.9

İNGİLİZCE ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ BENLİK SAYGISI VE AKADEMİK ÖZ YETERLİK
ALGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

	2.49	2.00-	52	13.2
	2.99	2.50-	130	33.0
	3.49	3.00-	138	35.0
	4.00	3.50-	35	8.9

Soyut Bilimler Enstitüsü Dergisi

Araştırmaya katılan öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlikleri ile ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2 *Öz Benlik Saygısı ve Akademik Öz Yeterlik ile İlgili Betimsel Analiz Sonuçları*

	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss	M	25.yüzdelik	75.yüzdelik
Özbenlik Saygısı	394	4.0	30.0	20.79	4.92	21.0	18.0	25.0
Akademik Özyeterlilik	394	2.0	21.0	12.63	3.43	13.0	10.0	15.0

Öz benlik saygısı ile akademik öz yeterlik arasındaki Spearman Rank korelasyon katsayısı incelendiğinde orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.464$, $p=0.00$).

Araştırmaya katılan kadın ve erkek öğrencilerin öz benlik saygısı puanları arasında fark olup, olmadığı bağımsız t-testi ile belirlenmiştir. Ortalama, standart sapma ve t-değerini gösteren veriler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3 *ÖBSÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları*

Cinsiyet	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	t-değeri	p-değeri
Kadın	20.71	20.0	5.029	4.0	30.0	-0.440	0.660
Erkek	20.95	21.0	4.707	9.0	30.0		

Tablo 3’te görüldüğü üzere, çalışma grubundaki kadın ve erkek öğrencilerin öz benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($t=-0.440$, $p=0.660$).

Araştırmaya katılan kadın ve erkek öğrencilerin akademik öz yeterlik puanları arasında fark olup, olmadığı bağımsız gruplar t-testi ile hesaplanmıştır. Ortalama, standart sapma ve t-değerini gösteren veriler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4 *AÖYÖ Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları*

Cinsiyet	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	t-değeri	p-değeri
Kadın	12.37	13.0	3.478	2.0	21.0	-2.116	0.035
Erkek	13.15	13.0	3.282	6.0	21.0		

Tablo 4'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan erkek öğrencilerin akademik öz yeterlik puanlarının kadın öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur ($t=-2.116$, $p=0.035$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf ile öz benlik saygı puanları arasında fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile belirlenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 *ÖBSÖ Puanlarının Öğrencilerin Sınıflarına Göre KW-Testi Sonuçları*

Sınıf	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	KW- İstatistiği	p-değeri
1	19.73	20.0	5.057	4.0	30.0	11.885	0.008
2	20.92	21.0	4.597	9.0	30.0		
3	21.16	20.5	4.854	9.0	30.0		
4	22.72	22.0	4.884	11.0	30.0		

134

Tablo 5'e göre öğrencilerin sınıflarına göre özbenlik saygı puanları arasında farklılık belirlenmiştir. İkili karşılaştırma şeklinde yapılan analiz sonuçlarına göre, 1.sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinin öz benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($\bar{x}=19.73$, $\bar{x}=22.72$). Sonuçlar, 4. sınıf öğrencilerinin öz benlik saygısı puanlarının, üniversiteye yeni başlayan 1.sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf ile akademik öz yeterlik puanları arasında fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile belirlenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 *AÖYÖ Puanlarının Öğrencilerin Sınıflarına Göre KW-Testi Sonuçları*

Sınıf	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	KW- İstatistiği	p-değeri
1	12.15	12.0	3.657	2.0	21.0	4.00	0.261
2	12.68	13.0	3.202	4.0	21.0		
3	12.99	13.0	3.244	3.0	20.0		

İNGİLİZCE ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ BENLİK SAYGISI VE AKADEMİK ÖZ YETERLİK
ALGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

4	13.11	13.0	3.647	6.0	21.0		

Tablo 6'daki sonuçlara göre öğrencilerin devam ettikleri sınıf ile akademik öz yeterlik puanları arasında bir fark belirlenmemiştir ($\bar{x}=12.15$, $\bar{x}=12.68$, $\bar{x}=12.99$, $\bar{x}=13.11$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile öz benlik saygısı puanları arasında fark olup, olmadığı Kruskal-Wallis Testi ile hesaplanmıştır. Öğrencilerin genel akademik ortalama grupları Hacettepe Üniversitesinin Lisans Yönetmeliğindeki not katsayıları dikkate alınarak 5 grup şeklinde düzenlenmiştir (Hacettepe Üniversitesi, Lisans Yönetmeliği, 2014). Betimsel analiz sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 ÖBSÖ Puanlarının Genel Akademik Ortalama Gruplarına Göre KW-Testi Sonuçları

Genel Akademik Ortalama	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	KW-istatistiği	p-değeri
0.00-1.99	20.33	21.0	4.991	9.0	30.0	2.778	0.596
2.00-2.49	20.46	20.0	5.147	4.0	30.0		
2.50-2.99	21.02	21.0	4.860	10.0	30.0		
3.00-3.49	20.54	20.0	4.925	6.0	30.0		
3.50-4.00	21.94	23.0	4.746	12.0	29.0		

135

Tablo 7'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile öz benlik saygısı puanları arasında bir fark olmadığı belirlenmiştir. ($\bar{x}=20.33$, $\bar{x}=20.46$, $\bar{x}=21.02$, $\bar{x}=20.54$, $\bar{x}=21.94$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile akademik öz yeterlik puanları arasında fark olup, olmadığı Kruskal-Wallis testi ile hesaplanmıştır. Betimsel analiz sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8 AÖYÖ Puanlarının Genel Akademik Ortalama Gruplarına Göre KW-Testi Sonuçları

Genel Akademik Ortalama	Grup	\bar{x}	M	Ss	Min.	Max.	KW-İstatistiği	p-değeri
0.00-1.99	A	11.74	11.0	3.777	6.0	21.0	15.019	0.005
2.00-2.49	B	11.72	12.0	3.712	2.0	21.0		
2.50-2.99	C	12.63	13.0	3.376	2.0	21.0		
3.00-3.49	D	12.88	13.0	3.268	2.0	21.0		
3.50-4.00	E	12.98	14.0	2.961	7.0	19.0		

Tablo 8’de görüldüğü gibi iki grup karşılaştırması şeklinde yapılan Kruskal-Wallis testi analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile akademik öz yeterlik puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Buna göre, genel akademik ortalaması A grubunda olan öğrencilerle ($\bar{x}=11.74$) genel akademik ortalaması E grubunda olan öğrencilerin ($\bar{x}=12.98$); genel akademik ortalaması B grubunda olan öğrencilerle ($\bar{x}=11.72$) genel akademik ortalaması E grubunda olan öğrencilerin ($\bar{x}=12.98$) akademik öz yeterlik puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, genel akademik ortalaması E puan aralığında olan öğrencilerin akademik öz yeterlik puanlarının, genel akademik ortalaması A ve B olan öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tartışma

Bu araştırmanın sonuçları, çalışma grubunun öz benlik saygısı ($\bar{x}=20.79$) ve akademik öz yeterliklerinin ($\bar{x}=12.63$) olarak bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlikleri arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0.464$, $p=0.00$).

Kadın ve erkek öğrencilerin öz benlik saygısı puanları arasında bir fark olmaması örneklem grubundaki öğrencilerin öz benlik saygısı algılarının cinsiyetle ilişkili olmadığını göstermektedir. Ancak, alan yazında cinsiyet ile öz benlik saygısı konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda kadın ve erkeklerin öz benlik saygısı düzeyleri arasında farklılık olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Block & Robins,1993; Byrne, 2000; Marayam, Ghasemzadeh & Soleimani, 2011). Söz konusu araştırmalarda ergen kadınların öz benlik saygısı puanlarının ergen erkeklerden daha düşük olduğu belirlenmiştir (Block & Robins,1993; Byrne, 2000; Shkullaku, 2013). Joseph, Marcas ve Tafarofi (1992) ergen kadınlar için öz benlik saygısının kişilerarası odaklı olduğunu, ancak erkekler için bunun birey odaklı bir kavram olduğunu belirtirken; Sadker ve Sadker (1994) ergen kadınların öz benlik saygısının düşük olmasının, kadınların akademik başarı ve kariyer hedefleriyle doğrudan ilişkili olduğunu savunmaktadırlar. Saadet ve arkadaşları (2011) ise kadın ve erkekler arasındaki bu farklılığın kültürel anlamda erkeklere yüklenen rollerden kaynaklandığını bildirmektedirler. Kearney-Cooke (2000) ise öz benlik saygısının özellikle ergenlik döneminde yaşanan bilişsel yeterlik ve algılanan sosyal değerlendirmeye bağlı olarak bireylerde oluşan hassasiyet sonucu gerilemekte olduğunu savunmaktadır. Buna göre, ergenlik dönemindeki bireylerin kendilerini değerlendirme

sürecinde gerçek ben ile ideal ben arasındaki farkın büyümesi öz benlik saygılarının azalmasına neden olmaktadır. Araştırmalar bu durumun kadınlarda erkeklerden daha fazla olduğunu göstermektedir (Eccles, Flanagan et al.,1989; Rosenberg & Simmons, 1975).

Ancak, kadınların kendilerini erkeklerden daha yüksek öz benlik saygısına sahip algıladıklarını gösteren araştırmalarda bulunmaktadır (Lackovic-Girgin& Delovic, 1990; Naderi et al.,2009; Pritchard, 2009). Bununla beraber,alanyazında kadın ve erkek öğrencilerin öz benlik saygıları arasında bir fark olmadığını kanıtlayan çalışmalarda saptanmıştır (Aryana, 2010; Emil,2003; Erman, Şahan & Can, 2008; Dixon & Kurpius, 2008; Gentile et al., 2009; Teoh & Nur Afiqah, 2010; Saadat vd., 2011; Teoh & Nur Afiqah, 2010). Rosli et al. (2012) cinsler arasında öz benlik saygısı açısından farklılık olmamasının bir takım çevresel, sosyal, bilişsel ve biyolojik faktörlere bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada kadın ve erkek öğrencilerin öz benlik saygısı düzeyleri arasında farklılık bulunmaması her iki cinsinde öz benlik saygısına benzer değer yükledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçları erkek öğrencilerin akademik öz yeterlik puanlarının kadın öğrencilerinkinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, akademik öz yeterlik açısından kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar Philips & Zimmerman (1990), Skaalvik (1990), Shkullaku (2013), Sommers (1994) ve Usher & Pajares (2008) tarafından yapılan araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir. Usher ve Pajares (2008) bu farkın cinsiyetin kendisinden çok cinsiyet rolleri ile ilgili ön yargılardan kaynaklandığını öne sürmektedirler. Buna göre, önyargılar toplumların ve ailelerin kızlarından beklentilerini şekillendirmekte ve genellikle ailelerin kız çocuklarından akademik beklentilerinin erkek çocuklarından daha az olmasına neden olmaktadır. Bu durumun kültürel anlamda cinsler arası ayrımcılığın söz konusu olduğu pek çok toplum için de geçerli olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf ile öz benlik saygısı puanları arasında anlamlı fark olduğu ve bu farklılığı 1.sınıf ile 4.sınıf öğrencilerinin yarattığı söylenebilir. Bu bulgular, Ancak ve Onur (1999) ve Thombs (2000) tarafından yapılan benzer araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Thombs'a göre üniversite 1. sınıflara devam eden öğrencilerin öz benlik saygıları diğer sınıflara devam eden öğrencilere nazaran daha düşük olduğundan bu öğrencilerde kötü zaman yönetimi, zayıf ders çalışma alışkanlıkları ve pasif kendini savunma davranışları sergiledikleri

gözlenmektedir. Bu araştırmada da 1. sınıf öğrencilerinin üniversiteye yeni başlamış olmaları, farklı sosyo-kültürel alt yapılardan gelmeleri, bir kısmının ailelerinden ilk kez ayrılarak yeni bir şehirde yaşamaya başlamış olmaları ve üniversitedeki farklı eğitim sistemine adapte olma gibi çeşitli sorunlarla baş etmek durumunda kalmalarının bu öğrencilerin öz benlik saygılarının, mezun olma konumunda olan 4.sınıf öğrencilerinden daha düşük olmasının bir nedeni olarak açıklanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf ile akademik öz yeterlik algıları arasında bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Pajares (2002) inançların bireyin daha çok gayret göstermesine yol açtığı için, bireyin herhangi bir konudaki becerilerinden daha önemli olduğunu savunmaktadır. Bu durum çalışma grubundaki öğrencilerin devam ettikleri sınıfa göre akademik öz yeterlikleri arasında fark olmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile öz benlik saygısı puanları arasında fark olmadığı belirlenmiştir. Bu konuda günümüze değin pek çok araştırma yapılmış ancak ortak bir sonuca varılamamıştır (Naderi, 2009). Bazı araştırmalarda (Cohen & Frederickson, 2009; Langgeland, Wahl, Kristofferson & Hanestad, 2007; Steindhart & Dolbier, 2009) öz benlik saygısının üniversite öğrencilerinin başarısı açısından önemli bir kavram olduğu vurgulanmakta ve öğrencilerin akademik öz yeterlikleri ile derslere devam, sınav başarısı ve genel akademik ortalamaları arasında kuvvetli bir ilişki olduğu savunulmaktadır (Galyon, Blondr, Yaw, Nalls & Williams, 2012). Diğer yandan, bu konuda son yıllarda yapılan araştırmaların pek çoğunda öğrencilerin akademik başarıları ile öz benlik saygıları arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Galyon et al., 2012; Habibollahet al., 2008; Khan, 2013; Sandra, 2009; Saadat, Ghasemzadeh & Soleimani, 2011; Pullman & Allik, 2008; Valentine et al., 2004). Bunun yanısıra, alan yazında akademik başarı ile öz benlik saygısı arasında az ya da hiç bir ilişki olmadığını savunan çalışmalar da bulunmakta (Farhan & Khan, 2015 ; Van Laar, 2000) ve bu durumun nedeni bilişsel olarak iyi gelişmiş ve akademik olarak da başarılı olan öğrencilerin kendilerini daha kritik bir bakış açısıyla değerlendirirken; akademik becerileri daha az ya da orta düzeyde gelişmiş olan öğrencilerin genel öz benlik saygılarına daha çok prim verme yoluna giderek bu eksikliklerini telafi etmeye çalıştıkları şeklinde açıklanmaktadır. Owens, Stryker & Goodman (2006) ise pek çok öz benlik saygısı ölçeğinin bireylerin genel psikolojik iyilik hali olarak tanımlanan evrensel öz benliklerini değerlendirmek üzere düzenlediklerini, dolayısıyla bireylerin evrensel öz benlik saygıları ile

akademik performansları arasında çok az ya da hiçbir ilişki bulunmadığını ancak role dönük öz benlik saygısı ile okul başarısı gibi davranışları arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Bu çalışmanın sonuçları da bu anlamda benzer bir durum göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel akademik ortalama grupları ile akademik öz yeterlik puanları arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Bulgular, genel akademik ortalaması 3.50-4.00 puan aralığında olan öğrencilerin akademik öz yeterlik puanlarının, genel akademik ortalaması 0.00-1.99 ve 2.00-2.99 olan öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, genel akademik ortalaması yüksek olan öğrencilerin akademik öz yeterliklerinin de yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Alan yazında bu konuda yapılan pek çok araştırmada benzer sonuçlar elde edilmiştir (Bandura, 1997; Chemers, Hu & Garcia, 2001 ; Galyon et al., 2012; Khan, 2013; Lent, Brown & Larkin, 1984; Pajares, 1997; Robbins et al., 2004; Schunk, 1982; Saadet, Ghasemzadeh & Soleimani, 2011; Schunk, 1982). Bu araştırmalardan elde edilen bulgular öğrencilerin yüksek akademik öz yeterlik inançlarının akademik motivasyonlarını güçlendirdiğini ve bu durumun öğrencilerin akademik başarılarına olumlu olarak yansıdığı görüşünü desteklemektedir. Dolayısıyla akademik öz yeterlik öğrencilerin akademik başarılarının yordanmasında önemli bir değişken olarak düşünülebilir (Elias & Loomis, 2002; House, 1992; Wood & Locke, 1987).

Sonuç ve Öneriler

Öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik algısı üniversite öğrencilerinin kişisel ve akademik gelişimlerinde önemli bir yere sahiptir. Araştırma sonuçlarının öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermesi bu iki önemli niteliğin birbirini doğrudan etkileyen faktörler olduğunu kanıtlamaktadır.

Yarınların yetişkinlerini eğiten üniversitelerin öğrencilerine bir taraftan akademik destek vererek mesleki gelişimlerine yardımcı olurken, diğer yandan da topluma öz benlik saygısı ve akademik öz yeterliği yüksek bireyler yetiştirilmesine katkı sağlamaları son derece önemlidir. Dolayısıyla özellikle üniversiteye giriş döneminde öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik algılarının belirlenmesi onların yüksek öğretim sürecinde kendi sorumluluklarını ne derece üstlenecekleri, sürece ne kadar istekli katılacakları ve buna bağlı olarak akademik motivasyon düzeyleri ve akademik başarılarının yordanması konusunda bilgi vermesinin yanısıra üniversite bünyesinde öğrencilerin öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik

algılarının geliştirilmesine yönelik düzenlenebilecek olan eğitim programlarının oluşturulmasına da katkı sağlaması açısından yararlı olacaktır.

Konu ile ilgili ileride yapılacak çalışmalarda üniversitelerin farklı fakülte ve bölümlerinde eğitim gören öğrencileri içeren daha kapsamlı bir örneklem üzerinde araştırma yapılması üniversite geneline hizmet veren öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik geliştirici eğitim programlarının düzenlenmesi adına yararlı olacaktır. Ayrıca konu ile ilgili yapılacak nitel çalışmalar, algılanan öz benlik saygısı ve akademik öz yeterlik değişkenlerinin derinine anlaşılmasında daha ayrıntılı bilgi sağlayacaktır. Bunun yanısıra yapılacak boylamsal çalışmalar öğrencilerin üniversite eğitiminin farklı aşamalarındaki değişimlerinin gözlenmesi ve izlenmesi açısından da yararlı olacaktır.

Conclusion

To conclude, it could be said that self-esteem and academic self-efficacy have prominent roles in the university students' personal and academic development. Furthermore, there is a positive and significant relationship between self-esteem and academic self-efficacy scores of the participants which demonstrates that these two qualifications affect one another. Universities should provide not only technical and vocational education but also support the students' self-esteem and academic self-efficacy during the process of university education. Therefore, University Counselling Services need to assess the self-esteem and academic self-efficacy levels of the students and design educational programs to improve these qualifications of their students. It is also recommended that faculty staff should be provided with in-service training to adapt a teaching process which supports the development of students' self-esteem and academic self-efficacy.

Kaynaklar

- Ancak, T., & Onur, V. (1999). Sınıf öğretmeni adayı üniversite öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri ve çeşitli değişkenler açısından benlik saygısı düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi. IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- Aryana, M. (2010). Relationship between self-esteem and academic achievement amongst pre- university students. *Journal of Applied Sciences*. 10 (20): 2474-2477.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Albert Bandura (Ed), New Jersey: Prentice

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (Vol.4 ,pp.71-81). New York: Academic Press.(Reprinted in H. Friedman (Ed.), *Encyclopedia of mental health*. San Diego: Academic Press, 1998).
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York : W.H.Freeman.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory. Annual Agentive Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.
- Baumeister, R.F., Campbell, JD., Krueger, JI. & Vohs, KD. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier life styles? *Psychological Science in the Public Interest*. 4: 1-44.
- Berg, B.L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Pearson Education Company. Allyn & Bacon.
- Block, J., & Robins, R.W.(1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*. 64,909-923.
- Bong, M. (2001). Between-and within-domain relations of academic motivation among middle and high school students: Self-efficacy, task-value, and achievement goals. *Journal of Educational Psychology*, 93, 23-34.
- Bong, M.,& Skaalvik, E.M. (2003). Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really? *Educational Psychology Review*, 15, 1-40.
- Booth, M. Z., & Gerard, J. M. (2011). Self-esteem and academic achievement: a compartaive study of adolescent students in England and the US.
- Branden, N. (1994) *Six pillars of self-esteem*. New York: Bantam.
- Brown,S.D., Lent,R.W., & Larkin, K.C. (1989). Relation of self-efficacy to inventoried vocational interests. *Journal of Vocational Behavior*. 34 (3): 279-288.
- Bryne, B. M.(1996) . Academic self-concept: Its structure, measurement and relation to academic achievement. In B.A. Bracken (Eds.) *Handbook of self-concept* (pp.287-316). New York: John Wiley & Sons. Inc.

- Chemers, M.M., Hu, L. & Garcia, B.F. (2001). Academic self-efficacy and first-year college student performance and adjustment. *Journal of Educational Psychology*, 93, 55-64.
- Choi, N. (2005). Self-efficacy and self-concept as predictors of college students' academic performance. *Psychology in the Schools*, 42, 197-205. doi: 10.1002/pits.20048.
- Clemens, H., & Bean, R. (1981). *Self-esteem : the key to your child's well-being*. New York: Putnam.
- Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A., & Conway, A. M. (2009). Happiness unpacked: Positive emotions increase life satisfaction by building resilience. *Emotion*, 9(3), 361-368.
- Collins, J.F. (1982). Self-efficacy and ability in achievement behavior. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association. New York.
- Çuhadaroğlu, F. (1985) Adolesanlarda benlik saygısı. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dixon, S.K., & Kurpius, S.E.R. (2008). Depression and college stress among university undergraduates: Do mattering and self-esteem make a difference?' *Journal of College Student Development*, 49: 412-424.
- Dolbier, L. CH., S. Sh. Jaggars, and A. M. Steinhardt (2009). Stress related growth: pre-intervention correlates and change following a resilience intervention. [https://www.edb.utexas.edu/steinhardt/Files/Dolbier.Jaggars.Steinhardt\(2009\).pdf](https://www.edb.utexas.edu/steinhardt/Files/Dolbier.Jaggars.Steinhardt(2009).pdf). adresinden 12 Kasım 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Eccles, J.S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual Review of Psychology*, 53, 109-132.
- Eccles, J.S., Wigfield, A., Falanigan, C.A., Miller, C., Reuman, D.A. & Yee, D. (1989). Self-concepts, domain values and self-esteem: relations and changes at early adolescence. *Annual Review of Psychology*, 57, (2): 2283-310.
- Elias, S. ve Loomis, R. (2002). Utilizing need for cognition and perceived self-efficacy to predict academic performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(8), 1687-1702.

- Emil,S. (2003) Üniversite öğrencilerinin öz benlik saygısı ve stresli yaşam olayları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.
- Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Erman,K., Şahan, A., & Can, S. (2008). Sporcu bayan ve erkeklerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması. <http://www.bilalcoban.com> adresinden 5 Şubat 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Farhan, S.,& Khan, I. (2015). Impact of stress, self-esteem and gender factor on students' academic achievement. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. 6 (2): 143-156.
- Fenzel, L. M., ve Blyth, D.A. (1986). Individual adjustment to school transactions: An exploration of the role of positive peer relations. *Journal of Early Adolescence*. 6: 315-329.
- Ferrari, J.R., & Parker,J.T. (1992). High school achievement, self-efficacy, and locus of control as predictors of freashman academic performance. *Psychological reports*. 71 (2): 515-518.
- Galyon,C.E.,Blondin, C.A.,Yaw, J.s.,Nalls, M.L.,Williams, R.L. (2012).Relationship of academic self- efficacy to class participation and exam performance. *Social Psychology of Education*, 15, 233-249.
- Gentile, B., Dolan-Pascoe, B.,Grabe, S., & Wells, B. E. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: a meta-analysis. *Review of General Psychology*, 13 (1): 34-45.
- Habibollah, N.,Rohani, A.,Aizan,T.,Jamaluddin, S.& Kumar,V. (2009). Self-esteem, gender and academic achievement of undergraduate students. *American Journal of Scientific Research*.3: 26-37.
- Hacettepe Üniversitesi Yönetmelikler (2014) Ankara: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı. http://www.oid.hacettepe.edu.tr/index_sub.php?grp=y&dir=&file=01_lisans_20140821_1502&filetype=html&submenuheader=4 adresinden 20 Nisan 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Hackett, G., Betz, N.E., Casa, J.M., & Rocha-Singh, I.A. (1992). Gender, ethnicity and social cognitive factors predicting the

- academic achievement of students in engineering. *Journal of Counseling Psychology*, 39, 527-538.
- Harter, S. (1988). *Manual for the Self Perception Profile for Adolescents*. University of Denver, Denver, Co.
- Helm, C. (2007). Teacher dispositions affecting self-esteem and student performance. *Clearing House* 80 (3): 103-110.
- House, J. D. (1992). The relationship between academic self-concept, achievement-related expectancies, and college attrition. *Journal of College Student Development*, 33.
- Jerusalem, M. & Schwarzer, R. (1981). Fragebogen zur Erfassung von Selbstwirksamkeit. Skalen zur Befindlichkeit und Persönlichkeit in R. Schwarzer (Hrsg.) (Forschungsbericht No: 5) Berlin: Freie Universität, Institute für Psychologie.
- Jessor, R., Donovan, J.E., & Costa, F. (1991). *Beyond adolescence: Problem behavior and young adult development*. New York: Cambridge University Press. Pp.xv+312.
- Josephs, R.A., Marcus, H.R., & Tafarodi, R.W. (1992). Gender and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 391-402.
- Kearney-Cooke, A. (1999). Gender differences and self-esteem. *The Journal of Gender-Specific Medicine*, 2 (3), 46-52.
- Khan, M. (2013). Academic self-efficacy, coping and academic performance in college. *International Journal of undergraduate research and creative activities*. 5(4):
- Lackovic-Girgin, K., Dekovic, M. (1990). The contribution of significant others to adolescents' self-esteem. *Adolescence*, 25, 839-846.
- Langeland, Eva; Wahl, Astrid Klopstad; Kristoffersen, Kjell; Hanestad, Berit Rokne. (2007). Promoting coping: Salutogenesis among people with mental health problems. *Issues in Mental Health Nursing*. vol. 28 (3).
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Lent, R., Brown, W., & Larkin, K. C. (1984). Relation of self-efficacy expectations to academic achievement and persistence. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 356-362.
- Lindley, L.D., & Borgen, F. H. (2002). Generalized self-efficacy. Holland theme self-efficacy and academic performance. *Journal of Career Assessment*, 10, 301-314.

- Linenbrink, E. A., & Pintrich, P.R. (2002). Motivation as an enabler for academic success. *School Psychology Review*, 31 (3), 313-327.
- Linenbrink, E. A., and Pintrich, P. R. (2003). The role of self-efficacy beliefs in student engagement and learning in the classroom. *Reading and Writing Quarterly*, 19, 119-137.
- Maropamabi, G. (2014). Role of self-efficacy and self-esteem in academic performance. *European Journal of Educational Sciences*. 2 (2): 8-22.
- Naderi, H., Rohani, A., Tengku Aizan, H., Jamaluddin, S., & Kumar, V. (2009). Creativity, age and gender as predictors of academic achievement among undergraduate students. *Journal of American Science* 5 (5): 101-112.
- Owens, T.J., Stryker, S. & Goodman, N. (2006). *Extending self-esteem theory and research: sociological and psychological currents*. Cambridge University Press.
- Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. In M. Maehr ve P.R. Pintrich (Eds.). *Advances in motivation and achievement (pp.1-49)*. Greenwich, CT: JAI Press
- Pajares, F. (2002). Self-efficacy beliefs in academic contexts: An outline. <http://des.emory.edu/mfp/efftalk.html> adresinden 5 Ekim 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Phillips, D. A., & Zimmerman, M. (1990). The developmental course of perceived competence and incompetence among competent children. In R. J. Sternberg & J. Kolligian, Jr. (Eds.), *Competence considered*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Pritchard, M. (2010). Does self esteem moderate the relation between gender and weight preoccupation in undergraduates? *Personality and Individual Differences*, 48 (2): 224-227.
- Pullman, H. & Allik, J. (2008). Relations of academic and general self-esteem to school achievement. *Personality and Individual Differences*. 45: 559-564.
- Redenback, S. (1991). *Self-Esteem, the Necessary Ingredient for Success*, USA. Esteem Seminar Programs and Publications.
- Robbins, S. B., Lauver, K., Le, H., Davis, D., Langley, R., & Carlstrom, A. (2004). Do psychosocial and study skill factors predict college outcomes? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 130, 261-288. doi:10.1037/0033-2909.130.2.261

- Rosenberg, F. R., and Simmons, R. G. (1975). Sex differences in the self-concept in adolescence. *Sex Roles* 1: 147–159.
- Rosenberg, M.(1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosli,Y., Othman, H., Ishak, I., Lubis, S.H.,Modah, N.Z.,Omar, S.ve B. (2012). Self-esteem and academic performance relationship amongst the second year undergraduate students of University of Kebangsaan. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 60: 582-589.
- Rubie ,C. M., Townsend, M.A.R. & Moore, D.W. (2004). Motivational and academic effects of cultural experiences for indigent students in New Zealand. *Educational Psychology*, 24: 143-160.
- Saadat, M., Ghasemzadeh, A. & Soleimani,M. (2011) Self-esteem in Iranian University students and its relationship with academic achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 31: 10-14.
- Sadker, M., & Sadker ,D.(1994). *Failing at fairness: how America's schools cheat girls*. New York: C. Scribner.
- Sandra, L.H. (2009). The relationship between self-esteem and academic success among African American students in yhe minority engineering programs at a research extensive university in the southern portion of the United States. The School of Human Resource Education and Workforce Development, US.
- Schulenberg,J. E., Bryant,A.L., & O' Malley, P.M. (2004). Taking hold of some kind of life: how developmental tasks relate to trajectories of well-being during the transition to adulthood. *Developmental Psychopathology*, 16,1119-1140. <http://dx.doi.org/10.1017/s0954579404040167> adresinden 17 Ocak 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Schunk, D. H. (1982). *Effects of effort attributional feedback on children's achievement. A self-efficacy analysis*. *Journal of Educational Psychology*, 74, 548-556.
- Schunk, D.H.,& Pajares, F. (2002). The development of academic self-efficacy. In A. Wigfield &J. Eccles (Eds.), *Development of achievement motivation* (pp.15-31). San Diego, CA: Academic Press.

- Sharma, H.L., & Nasa, G. (2014). Academic self-efficacy: a reliable predictor of educational performances. *British Journal of Education*, 2 (3): 57-64.
- Shkullaku, R. (2013). The relationship between self-efficacy and academic performance in the context of gender among Albanian students. *European Academic Research*, 1 (4):467-478.
- Skaalvik, E. M. (1990). Gender differences in general academic self-esteem and success expectations on defined academic problems. *Journal of Educational Psychology*, 82(3), 546-554.
- Smith, U. C. (2002). The effect of adolescence on self-esteem. Unpublished master's thesis. Truman State University..
- Sommers, C. H. (1994). Who Stole Feminism? How women have betrayed women. New York: Simon & Schuster.
- Tahir, Q. (2010). Effectiveness of teaching stress on academic performance of college teachers in Pakistan. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(3).
- Teoh, H.J. & Nur Afiqah, R. (2010). Self-Esteem Amongst Young Adults: The Effect of Gender Social Support and Personality". *Malaysian Psychiatric Association e-Journal Online* Early, Vol.19, no:2.
- Thombs, D. L. (2000). A retrospective study of DARE: Substantive effects not detected in undergraduates. *Journal of Alcohol & Drug Education*, 46(1), 27-40.
- Usher, E.L., & Pajares, F. (2008). Sources of self-efficacy in school: a critical review of the literature and future directions. *Review of Educational Research*, 78, 751-796.
- Valentine, J.C., Dubois, D.L., & Cooper, H. (2004). The relation between self-beliefs and academic achievement: a meta-analytic review. *Educational Psychology*, 39: 111-133.
- Van Laar, C. (2000). The paradox of low academic achievement but high self-esteem in African American students: An attributional account. *Educational Psychology Review*, 12(1), 33-61.
- Wiggins, J.D., & Schatz, E. L. (1994). The relationship of self-esteem to grades, achievement scores and other factors critical to school counselor. *School Counselor*, 41 (4), 239-245.
- Witte, H.E. (2002). Das Hamburger Hochschulmodernisierungsgesetz: Eine wissenschaftlichpsychologische Betrachtung. Hamburg.

- Wood, R.E., & Locke, E.A. (1987). The relation of self-efficacy and grade goals to academic performance. *Educational and Psychological Measurement*. 47, 1013-1024.
- Yılmaz,M., Gürçay,D. & Ekici,G. (2007). Akademik özyeterlik ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. Hacettepe Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*. 33:253-259.
- Zahra, A. (2010). Relationship between self-concept and academic achievement of female bachelor degree students. University Institute of Education and Research.

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

*According to Perceptions Evaluation of Emotional Intelligence Skills of
School Administrators*

*Abdulhalim PİLİS** –Serap ÖZBAŞ****

Özet

Bu araştırmanın amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Gazimağusa ve İskele ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerilerini kullanma hakkındaki görüşlerini değerlendirmek ve sonuçları, bazı değişkenler açısından (cinsiyet, seminer, eğitim kurumu) karşılaştırmaktır. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan 169 öğretmenden “Yöneticilerin Duygusal Zeka Becerilerini Okul Yönetiminde Kullanma” ölçeği ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmenler okulda yöneticilerinin duygusal zeka becerilerini kullanmaları ile ilgili olarak “çoğu zaman” ve “bazen” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin cinsiyet ve duygusal zekâ ile ilgili seminere katılma duruma göre okulda yöneticilerinin duygusal zeka becerilerini kullanmalarına ilişkin görüşleri değişmezken; görev yaptıkları öğretim kademesine göre değişmektedir.

Anahtar Kelimer: Duyusal zeka, okul yöneticileri, öğretmenler

Abstract

The research was carried out to assess teachers' views about the emotional intelligence skills of their school administrators and to compare there views in terms of some variables (gender, seminar, educational institution) in Famagusta and Trikomo districts in Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Data was collected from 169 teachers who worked in elementary, middle and high schools. “ Evaluation Scale of the Administrators' Emotional Intelligence Skills” scale was used in this research. According to results, teachers pointed out as “often” or “sometimes” on view about the use of emotional intelligence skills of administrators. According to

* Bu araştırma, ilk yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yakın Doğu Üniversitesi, pilis@yahoo.com

*** Yrd. Doç. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, serap.ozbas@neu.edu.tr

gender and seminar, teachers' views did not affect on the use of emotional intelligence skills of administrators at the school. But according to educational institution teachers' views affected significantly on the use of emotional intelligence skills of administrators.

Keywords: Administrators, emotional intelligence, teachers

1. Giriş

Son yıllarda duygusal zeka, bir çok alan için güncel bir tartışma konusudur. Konu, iş performansını ve liderlik yeteneğinin başarılı bir belirleyicisi olmuştur. Kavram, ilk defa Michael Beldoch (1964) tarafından kullanılmış ve Goleman (1995) tarafından akademik içeriğe kavuşturulmuştur. Duygusal zekâ kavramı, zeka ile duygu arasındaki ilişkinin belirlenmesiyle ortaya çıkmıştır. “Duygusal zeka nedir?” dediğimizde, literatürde bir çok tanımın olduğu görülmektedir. En yaygın kullanılan tanıma göre, duygusal zekâ, “kişinin kendi ve diğer kişilerin duygularını gözlemleyebilme ve anlayabilme, duygularını yönetebilme, kendi kendini güdüleyebilme, diğer kişiler ile olan ilişkilerini yönetebilme yeteneğidir.” (Goleman, 1995). Yapılan araştırmalar, duygusal zekânın, akademik zekâ gibi sadece kişinin bilişsel yönünü ele almadığını, duygulara ilişkin yeterliliklere dayanan bireysel ve sosyal beceriler bütünü olduğunu göstermektedir. Duygusal zekâ, geliştirilebilir bir özelliğe sahiptir ve bireylerin daha iyi kararlar vermesinde etkilidir. Bu nedenle duygusal zeka; yaşamda, toplumda, kişiler arası iletişimde, düşüncelerde ve yeteneklerde önemli bir oynamaktadır (Goleman, 1995). Duygusal zekâ kavramı, birçok araştırmacı tarafından çalışılmakta (Bar-On, 1997; Goleman, 1995 vb.) ve bu çalışmalar sonucunda, duygusal zekâ kavramı ile ilgili modeller geliştirilmiştir. Örneğin bu modellerden biri Goleman (1995)'a aittir. Modelde “duygularını fark etme”, “duygularını yönetme”, “kedinin güdüleme”, “diğerlerinin duygularını anlama ve yönetme” ve “diğerleri ile olan ilişkileri yönetme” olmak üzere beş yetenekten söz etmektedir. Yeteneklerden üçü bireysel beceri boyutunu temsil ederken; ikisi sosyal beceri boyutunu temsil etmektedir. Bireysel beceri boyutunda; bireysel farkındalık ve bireysel yönetim ile ilişkilidir. Bireysel farkındalıkta, kişinin kendini değerlendirmesi sonucu güçlü ve zayıf yönlerini saptamasına dayalıdır. Bireysel yönetimde ise, kişinin duygularını kontrol altına almasına dayalıdır. Sosyal beceri boyutunda; sosyal farkındalık ve ilişki yönetimi söz konusudur. Sosyal farkındalık; kişinin çevresindeki bireylerin duygularının farkındalığına dayalıdır. İlişki yönetiminde, iletişim becerisi önemli olup, güçlü ilişkiyi geliştirmeye dayalıdır (Goleman, 1995; akt. FME, 2014). Duygusal zeka; akademik performansı etkilediği ve yüksek düzeyde

performansa ve duygusal zekaya sahip bireylerin çalıştıkları kurumların diğer kurumlara göre daha başarılı olduğu bilinmektedir (Shiple ve ark., 2010).

Duygusal zekanın, gün geçtikçe popülaritesinin artmasında, iş yaşamında başarı için sadece akademik bilgi ve tecrübelerin yeterli olmadığını, bireyin diğer insanlarla iyi iletişim kurması, diğerlerinin ilgi, ihtiyaç ve isteklerine yönelik duyarlı olmasının da önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır (Shiple ve ark., 2010). Duygusal zekânın okul başarısını etkilediğini ortaya koyan çalışmalar sonucunda, eğitim alanında da duygusal zeka çalışmaları yaygınlaşmaktadır. Örneğin, Avşar ve Kaşıkçı (2010) araştırmalarında, Atatürk Üniversitesi'nde hemşirelik bölümünde okuyan öğrencilerin duygusal zekaları incelemişler ve öğrencilerin duygusal zeka puanlarının orta düzeyde olduğunu, bu ortalama puanların son sınıf öğrencilerinde diğer sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Babaoğlu (2010) çalışmasında, okul yöneticilerinin duygusal zekâ puanlarını bazı değişkenlere göre karşılaştırmış ve değişkenlerden sadece yöneticinin branş ve çalıştığı kuruma göre duygusal zekâ puanlarının farklılaştığını; cinsiyet ve medeni durum gibi diğer değişkenlere göre farklılık göstermediğini ortaya çıkarmıştır. Başka bir araştırmada ise, öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeyleri ve etik muhakeme yetenekleri arasındaki ilişki incelenmiş ve öğretmen adaylarının bu ilişkinin demografik bilgilerden anlamlı şekilde etkilenmediği ortaya çıkmıştır (Kılıç ve Önen, (2009). Bolatkıran (2006) çalışmasında 2005-2006 eğitim öğretim yılı içerisinde, Gaziantep ili Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerindeki ilköğretim kurumlarında çalışan okul müdürlerinin duygusal zeka yeterlilikleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki öğretmen algılarına göre araştırmışlar ve öğretmenlerin okul müdürlerinin duygusal zeka yeterliliklerini genel olarak "iyi" seviyede algıladıklarını saptamıştır. Balcı (2001) ise çalışmasında, ilköğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticilerinin duygusal zeka yeteneklerini kullanabilme seviyelerini yönetici ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirmiş ve öğretmenlerin ilköğretim müdürlerinin duygularını tanıma ve farkında olma, duygularının nedenlerini anlama, duygularını yönetebilme, öğretmenlerini anlama ve öğretmenlerinin bakışlarıyla olayları görme ve değerlendirme, öğretmenlerinin tepki ve duygularını yönetme konularında yeterli seviyede görmediklerini saptamıştır. Sözü geçen araştırmalarda yöneticilerin, ve/veya çalışanların duygusal zekalarının incelendiğini görülmüştür. Aynı zamanda çalışmaların bazılarında katılımcıların duygusal zekâlarının cinsiyet, eğitim durumu, öğretim kademesi, yaş gibi değişkenlerle olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Kısaca, çalışmalar, duygusal

zekânın iş ve/veya akademik performansı etkileyen önemli etken olduğunu, bazı değişkenlerin de araştırma ölçme aracı ve katılımcılarla bağıntılı olarak duygusal zeka üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Eğitim öğretim ortamında akademik performansın artması, öğretimin etkin ve ortamın huzurlu olması için de okul çalışanlarının duygusal zekalarının bilinmesi son derece önemlidir. Özellikle okulu idare eden yöneticilerinin duygularının farkındalığı, çalışanlarının duygularını algılayabilmesi ve onları motive edebilmesi huzurlu bir yönetim için gereklidir. Bu nedenle, okul yöneticilerini duygularının farkında olma değerlendirmeleri ile ilgili bir dizi çalışma, literatürde bulunmaktadır. Fakat yöneticilerinin duygularının farkındalığının değerlendirilmesi, özellikle öğretmenler açısından görüşleri son derece önemlidir. KKTC’de okul yöneticilerinin duygusal farkındalıklarının değerlendirilmesi, yok denecek kadar azdır (Birol ve ark., 2009).

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, KKTC Gazimağusa ve İskele ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zekâ becerileri hakkındaki görüşlerini değerlendirmek ve bu görüşleri, bazı değişkenler açısından (cinsiyet, seminer, eğitim kurumu) karşılaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- I. Öğretmenlerin değerlendirmelerine göre yöneticiler duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde ne düzeyde kullanmaktadır?
- II. Okul yönetiminde yöneticilerin duygusal zekalarına ilişkin öğretmenlerin değerlendirmeleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- III. Okul yönetiminde yöneticilerin duygusal zekâlarına ilişkin öğretmenlerin değerlendirmeleri duygusal zekâ ile ilgili seminere katılma duruma göre farklılaşmakta mıdır?
- IV. Okul yönetiminde yöneticilerin duygusal zekâlarına ilişkin öğretmenlerin değerlendirmeleri görev yaptıkları öğretim kademesine göre farklılaşmakta mıdır?

Bu çalışmada KKTC’de Gazimağusa ve İskele ilçelerinde kamu okullarında görev yapan öğretmenlerin değerlendirmeleri doğrultusunda yöneticilerinin duygusal zekâ becerilerini ne düzeyde kullandıkları ortaya çıkararak ileriki araştırmalara ışık tutması beklenilmektedir.

2. Yöntem

2.1. Katılımcılar

Çalışmanın evreni, 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde KKTC ‘deki Gazimağusa ve İskele ilçelerindeki ilköğretim, ortaokul ve lise

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ
BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

kurumlarında görev yapan öğretmenlerdir. Çalışmada evrenin tümüne ulaşılmaya çalışılmış ancak gönüllük ilkesi esas alındığı için çalışmaya 7 ilkokul, 4 ortaokul ve 4 lisede görev yapan 169 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin 110'u (%65,1) kadın, 59'u (%34,9) erkektir. Öğretmenlerin 57'si (%33,7) ilkokulda, 54'si (%32,1) ortaokulda ve 56'si (%33,1) lisede görev yapmaktadır. Katılımcıların eğitim seminerlerine katılım durumları incelendiğinde, öğretmenlerin 83'ünün (%49,1) duygusal zeka ile ilgili (sosyal beceri, iletişim vb.) bir kurs, ders ya da seminer aldıklarını belirtirken; 75'inin (44,4) ise almadıklarını bildirmişlerdir (Tablo 1).

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Table 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılım

	N	%
Cinsiyet		
Kız	110	65.1
Erkek	59	34.9
Öğretim kademesi		
İlkokul	57	33.7
Ortaokul	54	32.0
Lise	56	33.1
?	2	1.2
İletişim vb. seminere katılma durumu		
Evet	83	49.1
Hayır	75	44.4
?	11	6.5
Deneyim		
5 yıl ve altı	25	14.8
6 - 10	3	1.8
11 - 15	2	1.2
16 - 20	3	1.8
21 yaş ve üzeri	1	.6
?	135	79.9

2. 2. Veri toplama aracı

Araştırmada okul yöneticilerinin duygusal zeka beceri düzeyleri ile ilgili öğretmen değerlendirmelerini almak için Öztekin (2006) tarafından geliştirilen "Duygusal zeka" ölçeği kullanılmıştır. Türkiye koşullarında ölçek tek boyutlu, 32 madde içermekte ve Her Zaman", "Çoğu Zaman", "Bazen", "Nadiren" ve "Hiçbir Zaman" biçiminde 5'li Likert tipinde derecelendirilmiştir. KKTC koşullarında ölçeğin standardizasyonu için geçerlik ve güvenirlik test edilmeye karar verilmiştir. Bu nedenle aynı

görünüşün sağlanıp sağlanmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (confirmatory factor analysis) kullanılmıştır. CFA için araştırmada SPSS 20 ve Lisrel 8,53 programları kullanılmıştır.

Beşli likert tipi ölçeklenen 32 maddeden oluşan duygusal zekâ ölçeğinin CFA sonucunda 17. maddenin *t* değeri anlamlı bulunmadığı için ölçekten çıkarılmış ve kalan 31 ölçek maddelerinin faktör yük değerleri (*Lambda*), her bir madde ile örtük değişken arasındaki ilişkinin gücünü belirleyen çoklu korelasyonun karesi (*R*²) değeri ve ilişkinin manidarlığını gösteren *t* değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Table 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu

	Lamda	R ²	t değeri	Lamda	R ²	t değeri	Lamda
M1	0.63	0.40	8.07	M18	0.8	0.64	11.05
M2	-0.5	0.25	-4.76	M19	0.75	0.56	10.54
M3	0.7	0.48	8.78	M20	0.63	0.39	6.21
M4	0.69	0.48	8.77	M21	0.73	0.54	10.76
M5	0.75	0.57	9.01	M22	0.71	0.5	9.38
M6	0.76	0.57	10.42	M23	0.79	0.63	11,6
M7	0.77	0.59	9.71	M24	0.78	0.61	11
M8	0.77	0.6	10.12	M25	0.77	0.6	10.18
M9	0.76	0.58	9.48	M26	0.78	0.61	9.99
M10	0.83	0.68	12.96	M27	0.82	0.67	10.89
M11	0.82	0.67	11.48	M28	0.8	0.64	10.95
M12	0.75	0.56	9.54	M29	0.79	0.62	9.77
M13	0.79	0.63	10.82	M30	0.79	0.62	10.98
M14	0.8	0.64	11.17	M31	0.76	0.58	10.48
M15	0.7	0.48	8.26	M32	0.8	0.65	10.74
M16	0.51	0.26	4.69				
İyilik Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Sınır		Değer				
X ² /sd	<5 Orta düzeyde ,<3 İyi uyum		638.36/434 = 1.47				
GFI	>0.90		0.93				
CFI	>0.90		0.98				
NFI	>0.90		0.95				
NNFI	>0.90		0.98				
RFI	>0.85		0.95				
S-RMR	< 0.08		0.057				
RMSEA	< 0.08		0.076				

DFA sonuçlarına göre otuzbir maddenin *t* değerleri anlamlı bulunmuştur(*p*<0.05). Açıklanan varyans değerleri 0.25 ile 0.68 arasında değişmektedir. Uyum indeksleri gözlenen verinin tek boyutlu olan modele iyi uyum gösterdiğini değerlendirmek için kullanılmaktadır. 31 maddenin model-

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ
BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

veri uyum indeksleri incelendiğinde, uyum indekslerinin 0.01 anlamlılık düzeyinde $X^2_{(434)}=638.36$, RMSEA=0.076; S-RMR= 0.057; CFI= 0.98; GFI= 0.93; NFI= 0.95; RFI= 0.95 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapısının kabul edilebilir ve geçerli sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Güvenirlilik için cronbach alfa değerine bakılmış ve maddelerin iç tutarlılığını saptamak için de madde-toplam-korelasyonu yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Ölçek maddelerinin madde geçerlik katsayısı olarak da bilenen madde-toplam korelasyonları incelendiğinde 2. maddenin negatif (-0.470) korelasyon katsayısı bulunması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır (Tablo 3). Sonuçlara göre madde toplam korelasyonları 0.48 ile 0.81 arasında değişmektedir. 30 maddenin Cronbach Alfa güvenirliliği 0.974 olarak hesaplanmıştır.

Table 3. Madde-Toplam Korelasyon Sonucu

	Değer		Değer
M01	0.61	M18	0.78
M03	0.69	M19	0.74
M04	0.69	M20	0.62
M05	0.75	M21	0.70
M06	0.74	M22	0.69
M07	0.76	M23	0.78
M08	0.77	M24	0.75
M09	0.74	M25	0.76
M10	0.81	M26	0.77
M11	0.81	M27	0.80
M12	0.73	M28	0.79
M13	0.79	M29	0.77
M14	0.79	M30	0.78
M15	0.69	M31	0.75
M16	0.48	M32	0.78

2. 3. Veri Analizi

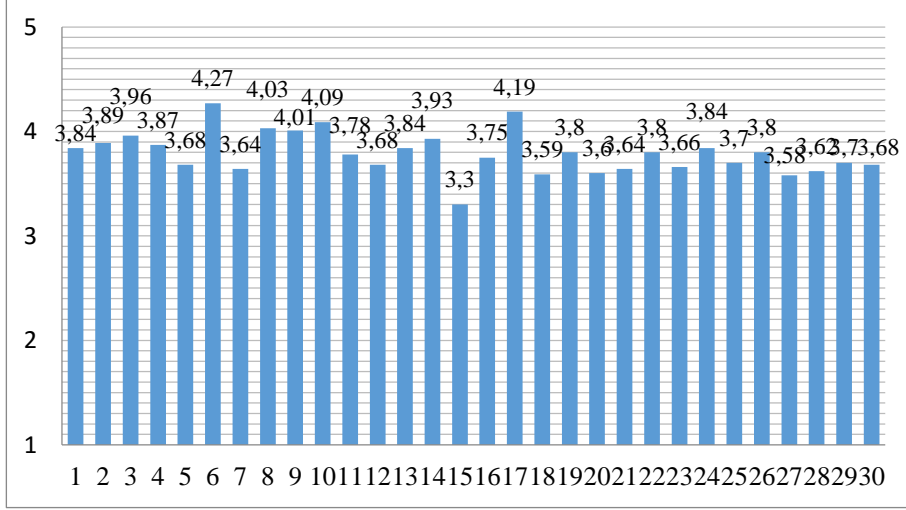
Araştırmada öğretmenlerden elde edilen veriler, ortalama, standart sapma, frekans (N), yüzde (%), t testi testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniklerini kullanılarak analiz edilmiştir. T testi ve ANOVA teknikleri öncesinde verilerin dağılımı kontrol edilmiş ve normal dağıldığı gözlenmiştir (Tablo 4) .

3. Sonuçlar

3.1. Tanımlayıcı Analiz Sonuçları

Öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ilgili görüşlerine ait ortalama değer Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Katılımcıların Görüşlerine Ait Ortalamalar

Şekil 1 incelendiğinde öğretmenlerin görüşlerine göre yöneticilerin duygusal zekâ becerilerini okul yönetiminde kullanma ölçeğine ilişkin maddelerin ortalamaları 4,27 ile 3,30 arasında değişmektedir. En yüksek ortalama, “Müdürümüz olumlu duygularını öğretmenlere yansıtır.” (Madde 6) maddesine ait iken; en düşük ortalama ise “Müdürümüz öğretmenlerin iş ve kişisel konulardaki sıkıntılarını yüzlerinden anlar.” (Madde 15) maddesidir. Öğretmenlerin müdürlerinin problem yaşadığı öğretmenlere karşı duygularının davranışlarını etkilemesine “bazen” izin vermediklerini belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşlerine ait diğer yanıtlar incelendiğinde, öğretmenler okul yöneticilerinin duygusal zeka becerilerine ait değerlendirmelerinin bir birine yakın olduğu görülmüştür. Öğretmenler okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri kullanma düzeyi ile ilgili olarak “çoğu zaman” görüşünü bildirmişlerdir.

3.2. Cinsiyetin Duygusal Zeka Üzerindeki Etkisi

Öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin cinsiyete göre karşılaştırması Tablo 4’te gösterilmiştir.

ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKÂ
BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Table 4. Cinsiyet ile İlgili T Testi Sonuçları

Gender	N	Ortalama	Std. Sapma	t	Sd.	p
Kadın	110	3.76	0.87	0.732	167	0.465
Erkek	59	3.85	0.74			

Tablo 4'e göre, yöneticilerin duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde kullanma düzeylerine yönelik erkek öğretmenlerin değerlendirmesinin ($\bar{X}=3,85$) kadın öğretmenlere ($\bar{X}=3,76$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak aradaki bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$).

3. 3. Seminerin Duygusal Zeka Üzerindeki Etkisi

Öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin seminere katılma durumuna göre karşılaştırması Tablo 5'te gösterilmiştir.

Table 5. Seminer İle İlgili T Testi Sonuçları

Seminar	N	Ortalama	Std. Sapma	t	Sd.	p
Evet	83	3.76	0.82	0.503	156	0.615
Hayır	75	3.82	0.86			

Tablo 5 incelendiğinde, duygusal zekâ ile ilgili (sosyal beceri, iletişim vb.) bir kurs, ders ya da seminere katılmayan öğretmenlerin yöneticilerin duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde kullanma düzeyleri ile ilgili değerlendirmelerinin ($\bar{X}=3,82$), katılan öğretmenlere ($\bar{X}=3,76$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak semine katılan ve katılmayan öğretmenler arasından bu puan durumu anlamlı istatistik bir fark oluşturmamıştır ($p>0.05$).

3. 4. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin öğretim kademesine göre karşılaştırması

Öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin öğretim kademesine göre karşılaştırması, Tablo 6'da gösterilmiştir.

Table 6. Öğretim Kademesi İle İlgili ANOVA Sonuçları

Öğretim Kademesi	N	Ortalama	Std. sapma	Sd.	F	p
İlkokul	57	4.07	0.90	2-164	5.326	0.006
Ortaokul	54	3.60	0.80			
Lise	56	3.67	0.72			

Tablo 6 incelendiğinde, öğretim kademesi açısından öğretmenlerin değerlendirmeleri 4,07 ile 3,60 arasında değişmektedir. Öğretmenlerin öğretim kademesi açısından yöneticilerin duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde kullanma düzeylerine ilişkin değerlendirmelerinde öğretim kademesi açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklılığın hangi grubun değerlendirmesinden kaynaklandığını saptamak için Scheffe testi uygulanmış ve karşılaştırma sonucu Tablo 7’de sunulmuştur. Test sonucuna göre ilkokul öğretmenlerinin değerlendirmelerinin ile ortaokul ve lise öğretmenlerinin değerlendirmelerine göre daha yüksek ve anlamlı puan olduğu görülmüştür.

Table 7. Scheffe Testi Sonuçları

Öğretim Kademesi		Ortalama farkı	Std. Dev.	p
İlkokul	Ortaokul	0.46*	0.15	0.01
	Lise	0.39*	0.15	0.04
Ortaokul	İlkokul	-0.46*	0.15	0.01
	Lise	-0.07	0.15	0.91
Lise	İlkokul	-0.39*	0.15	0.04
	Ortaokul	0.07	0.15	0.91

4. Sonuç ve Öneriler

Gazimağusa ve İskele ilçelerinde görev yapan öğretmenler okul yöneticilerinin duygusal zeka becerilerini kullanma düzeyi ile ilgili olarak “her zaman”, “çoğu zaman” ve “bazen” görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretmenler, müdürlerinin olumlu duygularını kendilerine “her zaman” yansıtıklarını söylerken; öğretmenlerin iş ve kişisel konulardaki sıkıntılarını yüzlerinden “bazen” anladıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Öztekin (2006) çalışmasında da, öğretmenlerin duygusal zeka becerilerini kullanmaları ile ilgili olarak “çoğu zaman” görüşünü belirttiklerini ortaya koymuştur. Duygusal zeka becerisine sahip yönetici birinin iş ortamındaki diğer kişilerin üzüntüsü ve hazlarını dengeleyebilir (Goleman, 2000). Keza araştırmalarda okul müdürlerinin duygusal zekâlarının öğretmenlerin genel iş doyumunu, pozitif ve anlamlı olarak etkilediğini göstermektedir (Şavaş, 2012).

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre, öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zekalarını değerlendirmeleri cinsiyete göre değişmemektedir. Bu sonuca göre kadın ve erkek öğretmenlerin yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin benzer olduğu

söylenbilir. Benzer şekilde, Ekici ve Titrek (2011) çalışmalarında cinsiyetin duygusal zeka algısı üzerinde etkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Oysa Özmen (2013), Öncü (2007) ve Öztekin (2006) çalışmalarında kadın ve erkek değerlendirmeleri arasında farkın olduğunu ve bu farkın kadınların lehine olduğunu göstermişlerdir. Goleman (2000)'da kadınların yüzdeki ifadeye karşı duyarlılığının erkeklere göre daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuca göre, okul yöneticilerinin duygusal zekalarını değerlendirmelerinde öğretmenlerin sosyal beceri, iletişim vb. seminerlere katılma duruma göre değişmemektedir. Bu sonuca göre seminerlere katılan öğretmenler ile katılmayan öğretmenlerin yöneticilerinin duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşlerinin benzer olduğu söylenebilir. Bu sonuç, Öztürk ve Deniz (2008)'in yaptıkları araştırma sonucu ile çelişmektedir. Adı geçen araştırmada beş kez hizmet içi eğitime katılanların iş doyumunun iki kez hizmet içi eğitime katılanlardan daha anlamlı ve yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

Araştırmada, öğretmenlerin okul yöneticilerinin duygusal zekalarını değerlendirmeleri, görev yaptıkları öğretim kademesine göre değişmektedir. Lise, ortaokul ve ilkokul öğretmenleri, okul yöneticileri duygusal zeka becerilerini çoğu zaman sergilediklerini belirtmelerine rağmen, ilkokul öğretmenlerinin yöneticilerinin duygusal zekalarını değerlendirmeleri, ortaokul ve lise öğretmenlerine göre daha anlamlı ve yüksek düzeydedir. Babaoğlu (2010) çalışmasında müdürlerin çalıştığı öğretim kurumuna göre duygusal zekayeteneklerinin farklılaştığını ortaya koymuştur.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda, ileride KKTC'de farklı paydaş ve mesleklere ilişkin duygusal zeka ile ilgili araştırmaların artırılması önerilebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'na hizmet içi eğitim ile okul yöneticilere ve öğretmenlere duygusal zeka ile seminerler düzenlenebilir.

5. Conclusion and Recommendations

Teachers in schools in the cities of Gazimağusa and İskele stated their views as “always”, “often”, and “sometimes” to the question related to Directors' level of use of the emotional intelligence skills. The teachers admitted saying that their directors “always” reflected their positive ideas and added that they “sometimes” realize their constraints from their looks. Similarly, in the study, Öztekin (2006) stated that teachers frequently expressed their use of emotional intelligence. Goleman (2000) emphasized that a director with emotional intelligence skills can balance the others' worries and enjoys in the same working environment. Savaş (2012) added to

this saying that school directors' emotional intelligence skills affect teachers' job satisfaction in a positive way.

Another finding from the study showed that evaluating school directors' emotional intelligence skills do not differ according to gender. That is to say, mental skills of both sexes have similarities. Ekici and Titrek (2011) supported the idea saying that gender does not have any effect on the concept of emotional intelligence skills. On the other hand, Özmen (2013), Öncü (2007), and Öztekin (2006) argue that there is a difference between male and female conceptions on the issue and females are more sensitive about this difference. Goleman (2000), too, supports the idea and says that women are more sensitive towards facial expressions than males.

The study presented another finding which showed that the directors' evaluation of emotional intelligence skills did not change according to the teachers' participation in seminars, social skills, and communication etc. This means that there is a similarity between emotional intelligence skills of the participant and non-participant teachers in seminars. This result contradicts with the findings by Öztürk and Deniz (2008). In their study they found out that teachers who took in-service training for five times have a higher and more meaningful conception of job satisfaction than the ones who took in-service training twice only.

Teachers' evaluation of school directors' emotional intelligence skills differs according to their teaching levels. They argue that school directors often reflect their emotional intelligence skills. Whereas, primary school teachers argue that directors evaluation of emotional intelligence skills is higher and more meaningful compared to high and secondary school teachers. Babaoğlu (2010) stated in a study saying that directors' emotional intelligence skills differ according to their working environment.

In the light of the findings in this study, it is recommended that more research in emotional intelligence skills is done in different fields in TRNC in the coming future. The Ministry of Education should organize seminars related to emotional intelligence skills through in-service training sessions.

Kaynaklar

- Avşar, G. & Kaşıkçı, M. (2010). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinde duygusal zekâ düzeyi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13: 1.
- Babaoğlu, E. (2010). Okul yöneticilerinde duygusal zekâ. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1): 119-136.
- Balcı, İ. (2001). *İlköğretim okulu yöneticilerinin duygusal zeka becerilerini kullanabilme düzeyleri konusunda yöneticilerin ve öğretmenlerin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bar-On, R. (1997). *Bar-One Emotional Quotient Inventory: Technical manual*. Toronto:Multi-Health Systems
- Biol, C., Atamtürk, H., Silman, F., Atamtürk, A. N., Şensoya, Ş. (2009). A comparative analysis of teachers' perceptions of emotional intelligence and performance management in the secondary schools of the TRNC. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2600-2605.
- Bolatkıran, M. A. (2006) İlköğretim okulu müdürlerinin duygusal yeterlilikleriyle iletişim becerileri arasındaki ilişkinin öğretmen algılarına göre incelenmesi (Gaziantep İli Merkez İlçeleri Örneği). Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. 16. Baskı, Ankara: Pegem A.
- Ekici, Ö. O. ve Titrek, O. (2011). İlköğretim okullarında örgütsel zekâ düzeylerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40:152-163.
- Goleman, D. (2000). *işbasında duygusal zeka*. İstanbul:Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*, New York, Bantam.
- Kılıç, E. D. & Önen, Ö. (2009). Öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeyleri ve etik muhakeme yetenekleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Özmen, Z. K. (2013). İlköğretim öğretmenlerinin duygusal zeka düzeyleri. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Dergisi*, 2/1.
- Öztekin, A. (2006). *Orta öğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde kullanma düzeylerinin değerlendirilmesi (Balıkesir il örneği)*. Yüksek lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

- Ozturk A, Deniz M E (2008). Analysis of emotional intell. job satisfaction and burnout levels of preschool teachers according to some variable. *Elem. Educ. Online*, 7(3): 578-599.
- Savaş, A. C. (2012). Okul müdürlerinin duygusal zekâ ve duygusal emek yeterliklerinin öğretmenlerin iş doyumuna düzeylerine etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33: 139-148.
- Shiple, N. L., Jackson, M. J. & Segrest, S. L. (2010). The effects of emotional intelligence, age, work experience, and academic performance. *Research in Higher Education Journal*, 9: 1-18.

МЕТАФОРА ДВИЖЕНИЯ В РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТОВ МЫСЛЬ И МЕЧТА

Düşünce ve Hayal Kavramlarının Temsilinde Hareket Metaforu

Сергеев С.А. - Бондарева Е.П.***

Резюме

В статье описаны особенности метафорических репрезентаций движения, свойственного двум концептам внутреннего мира человека: мысль и мечта. В ходе анализа русскоязычного материала удалось выявить направление движения, его характер, локализации в пространстве, свойственные анализируемым концептам.

Ключевые слова: концепт, репрезентация концепта, метафора, движение, русская языковая картина мира.

Özet

Makalede insanlığın iç dünyasına ait olan düşünce ve hayal olmak üzere iki kavramın hareket temsili metaforik özellikleri tasvir edilmiştir. Rusça materyallerin analizinin içerisinde hareketin yönelimi, karakteri, analiz edilen kavramlara uygun olarak bulunduğu yerdeki lokalizasyonu tespit edilebilmiştir.

Anahtar kelimeler: kavram, kavram temsili, metafor, hareket, dünya Rus dil haritası.

Опыт познания себя и окружающего мира человеком закрепляется и отражается в языке, в то же время языку отведена роль объективации и категоризации непредметной действительности. «Исследование языка сближается с исследованием когнитивных (процедур, связанных с приобретением, хранением, передачей и выработкой знаний). Язык отражает процесс познания, выступая в качестве основного средства выражения мысли. Язык начинает восприниматься как путь, по которому можно проникнуть в представления людей о мире» [5, с 127].

* Агрыйский государственный университет им. Ибрагима Чечена

** Агрыйский государственный университет им. Ибрагима Чечена

В данной работе рассматриваются метафоры движения в репрезентации двух концептов русской языковой картины внутреннего мира человека *мечта* и *мысль*. «Движение принадлежит к числу фундаментальных категорий бытия, оно представляет собой сложное явление, направленное в пространство и протяженное во времени» [4, с. 91]. Отношение к динамике и сам её характер в разных сферах психики непосредственно обнаруживает себя в сочетаемости имен с метафоризованными глаголами движения. Н.Д. Арутюнова говорит о том, что «наиболее динамичной сферой психики, прямо связанной с категорией времени, являются элементы интеллектуальной деятельности человека» [1, с. 363]. С другой же стороны «глаголы движения в языке регулярно приобретают ментальные значения» [6, с. 108]. В подобных конструкциях «употреблен ли глагол движения в прямом или переносном ментальном значении, не имеет единого решения» [2, с. 67]. Метафора при этом представляется не только собственно языковой характеристикой, но в первую очередь она связана с мышлением и деятельностью человека.

Изучая метафоризованные предикаты, Н.Д. Арутюнова [1, с. 363-364] связывает основные значения существительного «мысль» с тремя «трассами» движения *мысли*: «один путь соединяет человека (или его голову как резиденцию мыслей) и витающую в мировом пространстве и изредка навещающуюся в своей резиденции *мысль* (ср.: *мысль пришла мне в голову, на ум, мысль выскочила у меня из головы*), другой путь ведет *мысль* от человека к предмету (теме) его размышлений (*мысли его летели к любимой*), третий путь направлен к цели мыслительной деятельности (*мысль его устремлялась к истине, неуклонно шла к решению задачи*, ср. также: *ход мысли*). Трём путям движения *мысли* соответствуют три значения: 1) содержательная мысль, суждение как нечто отчужденное от человека и действующее самостоятельно; 2) думы, размышления, вращающиеся вокруг определенного предмета, темы; 3) «квант» мыслительной деятельности, акт мышления.

Слово «мечта» в современном русском языке также полисеманлично; в словарях представлено от трех [8, с. 354] до пяти [7, с. 265] толкований. Обзор словарных статей позволяет представить многозначность ментального имени *мечта* как основанную на метонимии: процесс – его предмет – результат – оценка». Признаком процессуальности для *мечты* является одним из самых важных, поскольку данный субстантив является производным от глагола

мечтать. Наиболее важно данное замечание относительно слова *мечтание*, которое образует с *мечтой* синонимическую пару. Словарные пометы указывают на конструкции, которые являются типичными условиями реализации данного признака: *мечта/мечтание о ком, чем; предаваться мечтам/мечтаниям* (Я уже не мог **предаваться мечтам** о счастье; я уже не смел верить ему. Тургенев. Фауст. Она заставляла себя на **мечтаниях о том**, что было бы, если бы она не была замужем и он был бы свободен. Толстой. Анна Каренина).

В русской языковой картине мира концепты *мысль* и *мечта* представляются объектами, перемещающимися в пространстве. Признак 'движение' типично репрезентируется посредством предикатов, указывающих на перемещение: *Ушли в туман мечтанья, Забылись все слова, Вся в розовом сияньи Воскресла синева*. Блок. Ушли в туман мечтанья. *Эта простая мысль не могла прийти в холопские мозги*. Арцыбашев. Железное кольцо. *Бешеный бег тысячи разрозненных, сцепившихся мыслей*. Андреев. Жизнь Василия Фивейского.

Мысль в русской картине мира напрямую связана со скоростью, что является выражением целенаправленности интеллектуальных усилий человека, а также эффективности результата данного процесса: *мысли его мчались (летели, неслись, бежали)*. *Эта мысль и мгновенно охвативший ужас быстро исчезли*. Сологуб. Тяжелые сны. В русской языковой картине мира скорость оказывается одной из важных характеристик *мысли* и является некоторым показателем умственных способностей человека. *Мысль* может приниматься за эталон беспредельной, ничем не ограниченной в своем росте скорости (ср. *исчезнуть со скоростью мысли*). Для объективации *мечты* также характерно использование предикатов быстрого передвижения (*неслись, промчались, убежали*): *Куда неслись его мечтанья?* Блок. Одиночество. *Мечты любви умчались как туман*. Лермонтов. Сашка. Однако для *мечты* этот признак является не столь релевантным и, в отличие от *мысли*, проявляется преимущественно для описания ситуаций «исчезновения мечты».

Именно поэтому для описания движения *мысли* свойственно обозначение стадий и конкретизации движения. *Мысли* замедляют свой ход и могут ворочаться: *Тяжело ворочались мысли в его голове, туго соображал он*. Бабель. Старый Шлойме; шевелиться: *Мысль, что Краузе сходит с ума, болезненно шевельнулась в голове Тренева*. Арцыбашев. У последней черты. Движение *мысли* может вообще

прекращаться: *...мысль его остановилась не на смысле слова, а на самой личности Санина. Арцыбашев. Санин. Но увы! Фигуры его, позы, группы, мысли ложились.* Гоголь. Сорочинская ярмарка. *Веселая мысль застыла в его мозгу от жары...* Чехов. Степь.

Некоторые признаки движения актуализируют зоологические свойства *мечты* и *мысли*. *Но что! мечтанья отлетели! Увы! я счастлив был во сне.* Пушкин. *Мысли, как вспугнутые птицы, тревожно, - точно отыскивая местечко, где бы присесть, - носились в его голове.* Гарин-Михайловский. Студенты. *Мечта* окрыляет человека и позволяет ему «взлететь над землей» и устремиться к некому идеалу. Таким образом, *мечта* может представлять как средство передвижения по воздуху, а метафора окрыленности передает состояние радости и свободы. *И с лирою забвенной, Мечтами окрыленный, Оставим монастырь И край уединенный.* Пушкин. К сестре. *И Гаврила полетел на крыльях мечты.* Горький. Челкаш.

Сравнение *мечты* с птицами и летающими насекомыми представляется вполне мотивированным. *Роями поднялись крылатые мечты В весне кругом себе искать душистой пищи.* Фет. Роями поднялись крылатые мечты. *Мечты порхают, как пестрые бабочки.* Леонтьев. Чужие чувства. Эти представители фауны являются обитателями воздушной стихии, стихии свободного движения. *Мечта* предпочитает находиться в оторванном от земли состоянии, в пространстве, связанном не только со светом, легкостью и полетом, но и со свободой человека. Тем самым в проекции на ось «верх-низ» для *мечты* оказывается характерной позиция верха, что противопоставляет ее миру земному, реальному (верх-низ, небо-земля, мир реальный – мир идеальный/желанный). В этом же противопоставлении можно рассматривать подчеркнутое сравнение *мечты* именно с летающими насекомыми.

Использование подобных метафор относительно *мысли* указывает, прежде всего, на её характер – далеко не всякая мысль способна «окрылить» человека и доставить ему удовольствие, мысли бывают тяжёлыми и недвижимыми. В отличие от *мечты*, *мысли* свойственно *ползать, копошиться, метаться, шевелиться, суетиться*: *Мысль его ползала по земле и не могла подняться ввысь.* Арцыбашев. У последней черты. *В голове у него копошились тусклые и тяжелые мысли.* Арцыбашев. Санин.

Пространство рассматривается как установление порядка расположения или направления движения предметов. Трёхмерность пространства образована тремя полярными координатами в горизонтальной и вертикальной плоскостях: «вертикаль», «вперед-назад» (фронтальная горизонталь), «вправо-влево» (латеральная горизонталь).

Реальное пространство предполагает расположение субъекта или объекта внутреннего мира в пределах тела человека, внутри реально существующих человеческих органов. Данная метафорическая модель конкретизируется в сочетаниях с глаголами и атрибутами, реализующими идею проникновения, нахождения или покидания помещения.

Концепты внутреннего мира локализируются в реально существующих пространствах внутри человеческого тела. *Мечта* и *мысль* занимают определенное место во внутреннем мире человека, и эта позиция воспринимается как норма, от которой в отдельных случаях возможны отклонения.

И *мысль*, и *мечта*, как правило, находятся в голове: *Неволью голова Наполнилась мечтами; вновь очей Я не был в силах оторвать с камней.* Лермонтов. Кладбище. *Голова его горела от переполнивших ее мечтаний.* Арцыбашев. У последней черты. *Мысли вихрем, с ужасающей быстротой несутся в его голове.* Гарин-Михайловский. Детство Тёмы.

Традиционным является нахождение *мысли* в мозгу. *Мысль шевельнулась в его мозгу.* Гарин-Михайловский. Гимназисты; *Смутные мысли шевелились в давно не работавшем мозгу.* Бабель. Старый Шлойме. Для авторской картины мира присуща определенная специфика мировидения, поэтому в отдельных случаях *мечта* также может располагаться в мозгу человека: *Но мечтания эти покуда еще не представляли ничего серьезного и улетучивались, не задерживаясь в его мозгу.* Салтыков-Щедрин. Господа Головлевы.

Четкость локализации *мысли* связана с особенностями её движения. Динамика свойственна той *мысли*, которая находится в теле человека или его голове (*Мысль прошла сквозь него.* Горький. Челкаш). Если же нахождение *мысли* конкретизируется, то изменяется и её движение – *мысль*, как правило, замедляет свой ход, либо останавливается. *Мысль* локализуется в глазах: *Напряженная мысль смотрела из ее темных глаз.* Арцыбашев. У последней черты; бровях:

Шадров взглянул в лицо матери: *та же спокойная мысль лежала в ее строго сдвинутых бровях*. Гиппиус. Сумерки духа; под черепом: *Возможно, что эти мысли даже и не шевелились под узким черепом правоведа, но были соответственные, инстинктивные ощущения*. Гиппиус. Златоцвет; подо лбом: *Хотя она обижена, но я вижу, как под ее толстым красным лбом ворочается тяжелая, беспомощная, неуклюжая мысль: что бы сказать еще?* Аверченко. День человеческий.

Мечта может заполнять все пространство тела человека: *Ты полон весь мечтою необъятной, Ты полон весь таинственной тоской*. Баратынский. Она. *...дружеский кружок из пяти-шести юношей, полных мечтами...* Герцен. Кто виноват? Иногда мечта может сосредоточиваться в груди: *Мечтанья смутные в груди моей тая...* Пушкин. Воспоминания в Царском Селе. Мечту также можно увидеть через внешний облик человека: *И стоит, тварь, на задних лапах, как ровня, и о плетень оперся, и разговаривает, и в глазах мечта, и за хозяина не считает!* Толстая. Кысь. *Никогда не поймаешь на лице его следа заботы, мечты, что бы показывало, что он в эту минуту беседует сам с собою*. Гончаров. Обломов.

Мифологическое пространство – это пространство внутри идеальных (воображаемых) образований. Словарное толкование показывает, что мечта находится в воображении: *Но и эта мечта улеглась в воображении, вслед многим другим*. Гончаров. Фрегат «Паллада».

Однако наиболее часто встречается расположение мечты в душе или сердце: *Туда, за дальние туманы, Несу души моей мечту...* Блок. Туда, где небо с океаном... *В сердце ее рождались новые мечты о счастье*. Беляев. Голова профессора Доуэля. Сердце в данном случае выступает не как конкретный орган кровообращения, а как идеальная сущность, представляющая собой средоточие эмоциональной, духовной жизни человека, его переживаний, настроений и чувств. Поэтому именно душа и сердце испытывают те эмоции, которые вызывает мечта: *Ничто души не веселит, Души, встревоженной мечтами*. Батюшков. Пробуждение. *И вот покажись мне, что девица расположена ко мне сердечно, – разгорелось мое сердце при таковой мечте*. Достоевский. Братья Карамазовы.

Мысль также может быть локализована в этих пространствах: *Карташев чувствовал, что директор не имел права так поступать, и в*

душе шевелилась мысль. Гарин-Михайловский. Гимназисты. А также в сознании и уме: *...мысль, скользнувшая где-то в самой глубине его сознания, почти не сознанный им: а вдруг и правда - идиоты!* Арцыбашев. У последней черты. *Ни одна мысль не приходила на ум.* Гоголь. Иван Федорович Шпонька и его тетушка.

Мечта и *мысль* могут находиться вне человека. В этом плане важную роль играет вертикальная ось 'верх-низ', подробно описанная Дж. Лакоффом и М. Джонсоном: «Подобные ориентационные противопоставления проистекают из того, что наше тело обладает определенными свойствами и функционирует определенным образом в окружающем нас физическом мире» [3, с. 396].

Для *мечты* активным оказывается использование пространственных метафор, отражающих позицию верха: *Быть может, я б успел небесные мечты Осуществить, предавшись надежде.* Лермонтов. Маскарад. *Мои мечты носятся в воздухе.* Пришвин. За волшебным колобком. Перемещение *мечты* по вертикальной оси по направлению вниз связано с приближением к человеку. В таких конструкциях *мечта* представляется как некий дар, способность, данная человеку извне: *О сладостна мечта, Дщерь ночи молчаливой, Сойди ко мне с небес в туманных облаках...* Батюшков. Мечта. *Тогда толпой с лазурной высоты На ложе роз крылатые мечты, Волшебники, волшебницы слетали, Обманами мой сон обворожали.* Пушкин. Сон. И наоборот, 'перемещение вверх' указывает на отдаление *мечты* от человека: *Но Что! Мечтанья отлетели! Увы! Я счастлив был во сне.* Пушкин. Послание к Юдину. Ситуация утраты *мечты* может быть описана движением по горизонтали: *Ужель навек вы убежали, любовь, мечтанья первых дней, Вы, услаждавшие печали Минувшей младости моей.* Пушкин. Стансы (из Вольтера).

Мечта может совершать движение по кругу: *Душа кипит и замирает; Мечта знакомая вокруг меня летает...* Пушкин. Погасло дневное светило. *Мечты, будто сонные видения, проходили, кружились, сталкивались в воображении.* Бестужев. Замок Нейгаузен. *Мечта* может «выходить» за пределы тела и вновь возвращаться в него: *Мечты любви умчались, как туман.* Лермонтов. Сашка. *...и вслед за тем тотчас же приходила ему в голову заветная мечта о профессорстве.* Писемский. Тюфяк. *Мечта* является объектом преследования: *Помчались за мечтою счастья.* Баратынский. Послание к Барону

Дельвигу. *И вот, в тот момент, когда мы уже догнали эту мечту...*
Замятин. Мы.

Показательно, что в пространстве человека (идеальном и реальном) движение по вертикали для *мечты* не свойственно, тогда как по горизонтали *мечта* двигается в разных пространствах. Необходимо отметить, что в пространстве человека движение *мечты*, как правило, описывается признаками 'хаотичности' и 'беспорядочности': *...напоминал те мысли и мечты, которые носились в голове Толпенникова каких-нибудь два часа тому назад.* Андреев. Первый гонорар. *Не то мысли, не то воспоминания, не то мечты бродили в его голове, – бродили отрывки всего этого.* Толстой. Казаки.

Локализация *мысли* в пространстве вне человека сопровождается разнообразной динамикой, она может перемещаться с различной скоростью: *Мысли Беренди унеслись далеко.* Гарин-Михайловский. Гимназисты. *Его мысли гуляли бог знает где.* Гоголь. Ночь перед рождеством.

Размещаясь во внешнем пространстве, *мысль* представляется иногда неким объектом, беспокоящим человека: *...одна и та же мысль неотступно и безостановочно надвигалась все ближе и ближе.* Тургенев. Конец Чертопханова. Субъект мыслительных действий способен от нее избавиться: *Иван Ильич прислушивался, отгонял мысль о ней, но она продолжала свое.* Толстой. Смерть Ивана Ильича.

Во внешнем и внутреннем пространстве *мысль* способна двигаться без цели (*И странные вольные мысли бродили у нее в душе.* Арцыбашев. Санин. *...Пока смутные мысли бродили у меня в голове и в лавках продавали портреты императора.* Герцен. Былое и думы). Кроме того, движение *мысли* может быть ясно очерчено: *Он пытался возвратиться к прежним ходам мысли, которые заслоняли для него прежде мысль о смерти.* Толстой. Смерть Ивана Ильича. *Мысль способна проходить уже известный ей путь (И опять его мысли возвращались к сестре Корнева.* Гарин-Михайловский. Гимназисты), изменить движение (*Мысли Вервицкого получили другое направление.* Гарин-Михайловский. Гимназисты. *И тотчас же мысли его перебежали на досадную причину его скорого отъезда.* Гиппиус. Сумерки духа).

Замедленность движения *мысли* и отсутствие целеустремленности служит основанием для отрицательной оценки ментальных усилий.

Мысли, находящейся во внешнем пространстве, статичные состояния не свойственны.

В языке различные типы взаимоотношений между людьми обозначаются через критерии сферы движения (*взлететь по служебной лестнице, низко пасть*). Отношения к явлениям внутреннего мира человека обозначаются подобными способами, связанными с оценкой: передвижение вверх оценивается положительно (*Поднималась из немой глубины жизни в сознание мысль*. Чернышевский. Что делать? Хозяйка... *с высоты своих каких-то мыслей пренебрежительно смотрела и на эту комнату*. Гарин-Михайловский. Студенты), движение вниз имеет отрицательную коннотацию (*И ни одна мысль не удерживалась в голове. Вспыхивала, запутывалась и тонула*. Шмелев. Гражданин Уклеikin).

Обобщая результаты проведенного исследования, отметим, что движение *мечта* осуществляет, как правило, за пределами человеческого тела, либо на его поверхности; также традиционным считается перемещение *мечты* изнутри и внутрь тела. За пределами человеческого тела наиболее значимой оказывается перемещение по вертикали. *Мечта*, локализуемая в пространстве человека, не имеет целенаправленного движения. *Мысль* в пространстве человека и вне его перемещается различными способами. Определяющими в данном случае являются признаки 'целенаправленности' и 'контролируемости' процесса. При описании движения *мысли*, в отличие от *мечты*, обозначаются стадии, и конкретизируется характер этого движения. Скорость *мысли* оказывается некоторым мерилom интеллектуальных способностей человека.

Заключение

Проведенное исследование позволяет говорить о движении, характерном для *мечты*:

- за пределами человеческого тела,
- на поверхности тела человека,
- движение изнутри и внутрь тела,
- перемещение по вертикали.
- в пространстве человека не имеет целенаправленного движения.

А также для *мысли*:

- в пространстве человека и вне его перемещается различными способами,

- процесс движения целенаправлен и контролируем,
- обозначаются стадии движения,
- конкретизируется характер движения,
- скорость движения мысли связывается с интеллектуальными способностями человека.

Sonuç

Ele alınmış olan çalışma, *hayal* kavramı için karakterize olan hareket hakkında aşağıda verilenleri konuşmaya imkân vermektedir:

- İnsanoğlunun vücudunun dışında olan,
- İnsanın vücudunun yüzeyi,
- Vücudun içerden ve içeri olan hareketi,
- Dikey yer değiştirme,
- İnsanoğlunun sahasında belirli bir amaca yönelik olan bir hareket bulunmamaktadır.

Düşünce kavramı için ise:

- İnsanoğlunun sahasında ve bu sahanın dışında farklı yöntemler bir birine karışmaktadır,
- Hareketin süreci belirli bir amaca yöneliktir ve kontrol altındadır,
- Hareketin aşaması belirlenir,
- Hareketin karakteri somutlaştırılır,
- Düşüncenin hareketinin hızı insanoğlunun entelektüel yetenekleri ile bağlantılı haldedir.

Список литературы

- Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1998. – С. 363-364.
- Зализняк А.А. Многозначность в языке и способы ее представления. – М., 2006. – 672 с.
- Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 387-415.
- Моисеева С.А. Глаголы движения в концептосфере носителей французского языка / С.А. Моисеева // Герценовские чтения. Иностранные языки: материалы всерос. межвуз. науч. конф., Санкт-Петербург, 14-15 мая 2015 г. / РГПУ им. А.И. Герцена; отв. ред. Т.И. Воронцова. – Санкт-Петербург, 2015. – с. 91).

- Пименова М.В. Типы концептов и этапы концептуального исследования // Вестник Кемеровского государственного университета. – Кемерово, 2013. – 127-131.
- Розина Р.И. Движение в физическом и ментальном пространстве // Логический анализ языка. Языки динамического мира. – Дубна, 1999. – С. 108-118.
- СРЯ – Словарь русского языка. Под ред. А.П. Евгеньевой. М., 1985.
- Ожегов – Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 1997.

Социал-Економик Университет Вестник

SADRÜŞŞERİA'NIN NESİH KONUSUNA YAKLAŞIMI

Sadr Al-Shariah's Approach To Nash

Sezai BEKDEMİR*

Özet

Sadrüşşerîa es-Sânî (747/1346), neshi hükmün müddetinin beyanı olarak tarif etmiştir. Sadrüşşerîa, fıkıh usûlünün diğer konularında olduğu gibi nesih konusunu da izah ederken nakli delillerin yanında akli delillere de sık sık müracaat etmiştir. O, nesih konusuna iki ayrı açıdan nazar etmiştir. Ona göre nesih Şâri' (Allah) açısından hükmün beyanı, mükellef (kullar) açısından ise hükmün tebdîli hadisesidir. O, nass üzerine ziyâde, gayri mukarin müstakil bir delille yapılan tahsis ve şer'u men kablênâ gibi konuları nesih konusuyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Bu yönüyle Sadrüşşerîa, tutarlı kurallar bütünü diyebileceğimiz İslam Hukuku ilmi alanında tutarlı ve ilkeli bir duruş sergilemiştir. Sadrüşşerîa'ya göre sonraki şeriatlar, öncekilerin hüküm açısından sürelerinin bittiğini ifade eder. Kur'an-ı Kerim ise önceki kitapların hükmünü ortadan kaldırmıştır/neshetmiştir. Bu bakımdan Sadrüşşerîa, tahrif edilmiş Tevrat'ın hükmünü ortadan kaldıran nesih olayını Yahudilerin inkâr etmelerinin normal bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler; Sadrüşşerîa, Nesih, Nass, Tahsis ve Şer'u Men Kablênâ.

Abstract

Sadr al-Shariah al-Thânî (747/1346), defined "Nash" (abrogation) as the declaration of the duration of "Hukm". Sadr al-Shariah often applied not only to rational evidences but also evidences from Nass (Text) (primary sources of Islam, The Qur'ân and Sunnah) while explaining "Nash" as the other subjects of *Uşûl al-fiqh* ([Islamic jurisprudence](#)). He regarded" Nash" as two different points of view: the first one; Nash is a declaration of Hukm with regard to Shari'a meaning Lawgiver (Allah) and the other one is an amendment of a hukm with regard to mukallaf (a person obligated by law to act a legal duty in accordance with Allah's orders). He explained some subjects associating to Nash such as annexing a hukm to nass, primary sources of Islam, The Qur'ân and Sunnah, validity of ahkam in previous sharias,

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

allocations made to an independent evidence. From this aspect, Sadr al-Shariah exhibited consistent and principled attitude in Islamic law which we call it as the consistent body of rules. According to Sadr al-Shariah: Subsequent sharias state that expiry of durations of the previous ones. The Qur'ân abrogated the Ahkam in the previous holy books. From this point of view, he stated that it is very normal for Jews to deny Nash which annulled the ahkam of the distorted Torah.

Keywords: Sadr al-Shariah, Nash, Nass (Text), Tahsis and Validity of Ahkam in Previous Sharias.

Giriş

Nesih meselesi İslam Hukuk Usûlü'nün temel konularından biridir. Neshin vuku bulduğu Kur'an ayetleri içerik açısından bu ilmin (İslam Hukuk Usûlü) aslı kaynağıdır. “Bir ilmin ana hatlarını ve esaslarını kuşatamayan kişinin ilmine güvenilmeyeceği gibi ondan ilmin inceliklerine ve hedeflerine erişmesi de beklenemez”² düsturundan hareketle bir fakîhin bu ilimleri bilmesi, bu ilimlerin usullerine ve metotlarına vakıf olması elzemdir. Nesih bahsi de bu alanda araştırma yapanların bilmesi gereken konulardandır. Zira Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin hayata tatbiki için anlaşılması gereken konulardan belki de en önemlisi nesih meselesidir. Birbiriyle yakından alakalı olan Kur'an ayetlerinin gereği gibi anlaşılması bu meselenin anlaşılmasına bağlıdır. Müteahhir Hanefi fakihi olan Sadrüşşerîa es-Sânî'de (747/1346) fıkıh usûlüne dair kaleme aldığı “et-Tavzîh” adlı eserinde bu konuya geniş yer ayırmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Klasik fıkıh kaynaklarında geçtiği üzere İslâm âlimlerinin (neshin aklen caiz ve şer'an vaki oluşu) üzerinde icma' ettiği³ neshin, lügavî/sözlük ve istilahî/terim anlamları şu şekildedir:

Sözlükte nesih; “Bir kitabı harfî harfîne kopyalamak, bir şeyin iptali ve yerine başkasının ikame edilmesi, bir şeyin başkasıyla değiştirilmesi (tebdîl), bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek, izâle, tehâvül, tedâvül

² Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, thk. Muhammed Abdusselam (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1993), 15.

³ Ferhat Koca, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 583.

ve ref” manalarına gelir.⁴ Râgıb el-İsfehânî'nin ifadesiyle (502/1108) nesih: “Bir şeyi onun peşinden gelen başka bir şeyin yok etmesidir. Güneşin gölgeyi, gölgenin de güneşi yok etmesi veya yaşlılığın gençliği yok etmesi gibi. Nesihthen bazen izale (yok etmek) bazen ispat (bırakma) bazen de hem izale hem de ispat anlaşılır. Kitabın neshi ise, bir hükmün ondan sonra gelen başka bir hükümle silinmesi, yok edilmesidir.”⁵

Terim olarak neshi, Müttekaddim âlimler, mutlakın takyidi, âmın tahsisi, mücmelin beyânı, şer'î bir hükmün sonradan gelen başka bir şer'î delil tarafından kaldırılması gibi anlam yelpazesi içerisinde kullanırken müteahhirin âlimler, neshi bu anlamlardan sadece “şer'î bir hükmün sonradan gelen başka bir şer'î delil tarafından kaldırılması” anlamında kullanmışlardır.⁶

Nesih konusunu beyân-ı tebdîl başlığı altında değerlendiren Sadrüşşerîa, bu konuda Pezdevî'nin (482/1089); “Nesih, şeriat sahibi katında müddeti malum olan mutlak hükmün müddetini beyândır. Allah, insanlar hakkında hükmün zahiri beka bulsun diye o hükmü mutlak olarak bildirmiştir. Dolayısıyla nesih, bizim hakkımızda tebdîl, şeriat sahibi hakkında beyân-ı mahz olmuştur. Zira Şârî', hükmün ne kadar süreyle geçerli olacağını bilmektedir”⁷ şeklindeki yapmış olduğu izahı tercih etmiştir.⁸ Pezdevî, bu tanımda “hükmün beyânı” kaydı ile hüküm olmayan şeylerin beyânını ve “mutlak” kaydı ile de muvakkat hükmü tanım dışı bırakmak istemiştir. Sadrüşşerîa'ya göre nesih, Allah açısından bakılınca hükmün beyânı, kullar açısından bakılınca ise hükmün tebdîli hadisesidir.

⁴ Ahmed b. Ahmed ez-Zebidî, *Tacü'l-Arus*, thk. Komisyon (İskenderiye: Dârü'l-Hidâye, t.y.) 2:282; Muhammed İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sâder, 1992) 3:61; Seyyid Şerif Cürcânî, *et-Ta'rifat*, thk. Komisyon (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1985), 309; Ebü İshak eş-Şîrâzî, *el-Lüma fi Usûli'l-Fıkh* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1985) 1:56; Mesud b. Ömer et-Teftazânî, *Şerhü't-Telviḥ ale't-Tavzih* (Kahire: Mektebetü Sabîh, t.y.), 2:62; Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr 'an Usûli Fahrilislâm el-Pezdevî*, thk. Muhammed Mu'tasım billâh el-Bağdâdî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1994), 3:154.

⁵ Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1402) 801.

⁶ İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebu Ubeyde (Kahire: Daru İbn Affân, 1997), 3:344.

⁷ Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed el-Pezdevî, *Usûlü Pezdevî*, (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.), 3:156.

⁸ Ubeydullah b. Mesud Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, thk. Âlü Mustafa el-Misbâhî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1971), 368.

Hanefî hukukçuları ileri gelenlerinden Cessâs'ın (370/981); “Nesih, bizim takdir ve tevehhümümüzde bekası caiz olan hükmün müddetini beyândır. Böylelikle, bizim için, o hükmün müddetinin bu sınıra kadar olduğu ve bundan sonra o hükmün artık, murad edilen olmaktan çıktığı belli olur”⁹ şeklindeki nesih tarifi ile Serahsî'nin (483/1090); “Şâri' açısından, mensûh hükmün müddetini beyân, bize göre ise bu hükmün diğer bir hükümle tebdîlidir. Dolayısıyla nâsîh gelmemiş olsaydı daha önce bilinen durum devam edecekti”¹⁰ şeklindeki nesih tarifi dikkate alındığında Sadrüşşerîa'nın nesih konusunda Serahsî'den etkilendiği görülmektedir. Bununla birlikte Sadrüşşerîa'nın nesih ile ilgili açıklamalarını daha iyi anlamak için onun izahlarının merkezindeki âlimlerin -Gazzâlî (505/1111), Fahreddin er-Râzî (606/1209) ve İbnü'l-Hâcib'in (646/1248)- nesih tariflerini ve bu konuya yaklaşımlarını bilmek gerekir. Bu âlimlerin konuyla ilgili görüşleri kısaca şöyledir;

Mütakellimin usûlcülerden Gazzâlî ile Râzî, nesih tarifine "hitab" lafzını ilave etmişlerdir. Gazzâlî, neshi; "önceki hitapla sabit olan hükmün, daha sonra gelen ve bu hükmün kalktığına delalet eden hitaptır”¹¹ şeklinde tarif etmiştir. Bu suretle tanım lafıza, fahvâya, mefhuma ve diğer delillere şamil olabilmektedir. Dolayısıyla Gazzâlî, “nass” lafzı yerine “hitab” lafzını tercih etmiştir. Gazzâlî'nin tanımındaki “önceki hitab” kaydıyla, ibadetlerin ilk defa vacip kılınmasını nesih tanımı dışında bırakmıştır. Ayrıca o, “emrin ve nehyin kalkması” yerine getirilen “hükmün kalkması” kaydını getirmek suretiyle de nedb, kerâhe ve ibâha gibi bütün hüküm çeşitlerini tanım içine almıştır. Gazzâlî, neshin hakikatini “kaldırma” olarak değerlendirmiştir. Ona göre önceki hüküm sabit olmasaydı, sonraki hüküm kaldırıcı olmayacaktı. Tanımda “zaman bakımından sonra olma” kaydının getirilme sebebi de budur.¹²

Râzî ise neshi “önceki bir hitapla sabit olan bir hükmün kalktığına delalet eden hitabdır” şeklinde tanımlamış ve bu tanımında “hitab” lafzını kullanarak bununla Allah ve Rasulü'nden nakledilen söz ve fiilleri kastetmiştir. Böylelikle nassın neshedici olduğunu kabulle beraber şer'in yani

⁹ Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâfü'l-Kuveytiye, 1994), 2:199.

¹⁰ Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Usûl* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1973), 2:54.

¹¹ Gazzâlî, *el-Müstesfâ min İlmi'l-Usûl*, 1:86.

¹² Gazzâlî, *el-Müstesfâ min İlmi'l-Usûl*, 1:159-160.

nassların, aklî hükümlerde nâsîh olmayacağını ifade etmiştir.¹³ Tanıma göre müterâhî olmayan gaye, şart ve istisna ile kayıtlanan hüküm tarif dışı kalmaktadır.

Usûl âlimlerinin genel olarak kabul ettiği¹⁴ ancak Sadrüşşerîa'nın eleştirdiği nesih tarifi İbnü'l-Hâcib'e aittir. O, neshi şöyle tarif etmiştir; “Şer’î bir hükmün daha sonra gelen başka bir şer’î delille kaldırılmasıdır.”¹⁵ İbnü'l-Hâcib, nesih tarifinde “ibahatu'l-asliye”yi tanım dışında bırakmak için “şer’î” ibaresini; uyku, ölüm ve gaflet hallerinde hükmün kaldırılması durumunu tanım dışında bırakmak için “şer’î delil ile” ibaresini; hükme bitişik olan durumları nesih tanımı dışında bırakmak için de “sonradan gelen” ibaresini ekleyerek nesih tarifine kayıtlar koymuştur.¹⁶ Aslında Sadrüşşerîa, İbnü'l-Hâcib'in neshin varlığını “ibahatu'l-asliye” ile gerekçelendirme gayretini eleştirmiştir. Sadrüşşerîa'ya göre nesih konusu, istishab deliliyle ilgili değildir. Şer’î bir hüküm gelmeden evvel helal/mubah olan bir şeyin haram kılınması, nesih olarak değerlendirilemez. Çünkü mensûh veya nâsîh olan hükümler, şer’î hükümlerdir.

2. Neshin Varlığı

Sadrüşşerîa, neshin varlığını Yahudilerin reddettiğini,¹⁷ Müslümanlardan bazılarının da bu görüşte olduğunu nakletmektedir. Tahrif edilmiş Tevrat'ın hükmünü ortadan kaldıran nesih olayını Yahudilerin inkâr etmelerini normal bulan Sadrüşşerîa, Müslümanların neshi reddetmesinin düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Ona göre sonraki şeriatlar, öncekilerin hüküm açısından sürelerinin bittiğini ifade eder. Hz. Musa ve Hz. İsa'nın, kendilerinden sonra gelecek peygamberi müjdeledikleri Kur'an'da sabittir. Sadrüşşerîa, neshin varlığını savunmakta ve neshin ispatı için akli ve nakli

¹³ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Râzî, *Mahsul*, thk. Taha Cabir Ulvânî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 3:282.

¹⁴ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 3:344.

¹⁵ Osmân b. Ömer İbnü'l-Hâcib, *Muhtasar*, thk. Muhammed Baka (Riyad: Dârü'l-Medenî, 1986), 2:489.

¹⁶ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 2:489.

¹⁷ Yahudiler, neshin, bedâ olduğu savından hareketle neshin, aklen ve şer'an mümkün olmadığını kabul ederler. Aklen mümkün olsa bile şer'an mümkün değildir. Çünkü Yahudiler, Hz. Musa'nın, kendisinden sonra şeriâtının bâki kalacağını söylediğini iddia ederler. Bk; Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, thk. Ebu Abdullah el-Âmîli (Beirut: Şirketü Ebnâi Şerif el-Ensârî, 2001), 13; Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Gavâmizi't-Tenkîh*, 2:69.

deliller getirmektedir. Sadrüşşerîa'nın nesih tarifinin merkezinde Şâri'in ilmi, İbnü'l-Hâcib'in nesih tarifinde ise insanların ilmi vardır.¹⁸

Sadrüşşerîa'nın neshin isbatına yönelik sunduğu akli delil şöyledir:¹⁹ Akıl, memurun bih (emredilen) olan bir şeyi hasen, menhiyyun anı (yasaklanan) olan bir şeyi de kabih kılabilir. Yine akıl, bedâ²⁰ ve cehle peşe peşe maruz kalabilir. Hâlbuki Hz Âdem'in şeriatında kendi cüzünden biriyle evlilik (Hz Âdem ile Havva'nın izdivâcı) ve kardeşin kardeşe evliliği helal iken sonraki şeriatlarda bu hüküm nesih edilmiştir. Kimsenin inkâr edemeyeceği bu hükümdeki emir vücub içindir, beka için değildir. İki delil arasında tearuz vâki değildir. Bilakis ikinci delil (nâsîh), birinci delilin (mensûhun) hükmünün süresini beyândır.²¹ Sadrüşşerîa'ya göre hayattan

¹⁸ Seyyid Bey Muhammed, *Fıkıh Usûlüne Giriş/Medhal*, trc. Hasan Karayığit (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010), 138.

¹⁹ Nesih aklen mümkündür. (Cüveynî, Burhan, 2:250.) Nesih aklen imkânsız olsaydı, bu imkânsızlık neshin ya özünden ve şeklinden dolayı ya da kendisinden bir fesat doğmasından dolayı veya imkânsıza götürmesinden dolayı olurdu. Nesih, özü ve şekli yüzünden imkânsız değildir. Nesih, bir mefsedete veya çirkinliğe yol açması yüzünden de imkânsız olamaz. Çünkü Allah'ın, azimet dediğimiz mutlak emrini, kullarının maslahatı için ruhsat yoluyla hafifletmesinde yadırganacak bir şey yoktur. Bk; H. Yunus Apaydın, *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi* (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1:164. O Allah ki her türlü tasarrufu elinde tutan ve yaptıklarından dolayı da kimseye hesap vermeyendir. Ayrıca neshin aklen vukunda mahzur yoktur. Aklen varlığında mahzur olmayan her şey aklen caizdir. Bk; Muhammed Abdulazim ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfan fî Ulûmi'l-Kur'an* (Halep: Matbaatü İsa el-Bâbî, t.y.), 187.

²⁰ "Gizli bir şeyin sonradan ortaya çıkması, kişinin bir konuda beliren birkaç görüşten birini tercih etmesi" mânalarına gelen bedâ, terim olarak "Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi" şeklinde tarif edilir. Bedâ telakkisi ilk olarak Şii çevrelerde ortaya çıkmıştır. Genellikle kabul edildiğine göre bedâ fikrini ilk defa ileri süren, Hz. Hüseyin'in intikamını almak suretiyle Ehl-i beyt taraftarları nezdinde itibar kazanan Muhtâr es-Sekafi'dir. Bk; Avni İlhan, "Bedâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 291.

²¹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:64; Allah her şeye kadirdir. Gerek tekvinde gerek teşri de dilediğini mahveder, dilediğini isbat eder. Varlık âleminde siler, hükümden ıskat eder, izini de yok eder. Öncelikle tekvin hususunda görülüyor ki; Allah Teâla âlemde bir takım şeyleri fani kılıp izale ederken diğer bir takım şeyleri durduruyor veya yeniden vücuda getiriyor. Mesela bir milleti mahvediyor, diğer bir milleti yaşatıyor, aynı topluluk içinde Ali'yi öldürürken Veli'yi yaşatıyor, yeni birini dünyaya getiriyor. Aynı şekilde ticaretinde kâh zarar ettiriyor kâh kâr, rızkını kâh eksiltiyor, kâh artırıyor, ecelini, ömrünü kısaltıyor uzatıyor, saadetini şekavete veya şekavetini saadete dönüştürüyor. Tövbekârın defteri a'malinden seyyiatı siliyor hasenat yazıyor. İşte kâinat bir taraftan silinip diğer

sonra gelen ölüm gibi neshin hikmeti açıktır. Bu durumda bir şeyin iki ayrı zamanda hasen veya kabih oluşu mümkündür.²²

Sadrüşşerîa, neshi aklî delillerle izah ederken, Allah'ın ilminde değişme ihtimalini düşündüren bedâ tartışmalarına da girmekte, Pezdevî'nin bu konudaki açıklamalarını yetersiz bulmakta ve İbnü'l-Hâcib'e de cevap vermektedir. Sadrüşşerîa'ya göre nesih ve beda konusu, istishab deliliyle açıklanamamalıdır. Çünkü şer'î bir hüküm gelmeden evvel helal olan bir şeyin haram kılınması, nesih olarak görülmez. Hem mensûh hem de nâsîh olan hükümler, şer'î hükümlerdir. Dolayısıyla "eşyada asıl olan ibâhâdır" ilkesi gereği, İslam ahkâmı vaz' edilmeden evvel mubah olan ve toplumda geçerli olan örf ve âdetlerin tamamen veya kısmen kaldırılması, nesih değil; yeni bir şeyiatın/hükümün vaz' edilmesidir. Ayrıca neshin vukuu peygamberin hayatta olmasıyla kayıtlıdır ve nesihle yapılan değişiklik/tağyir, insanların bilgi ve davranışlarında meydana gelmektedir. Aksi halde Allah'ın ilminde değişiklik söz konusu değildir.²³

3. Neshin Mahalli

Sadrüşşerîa, Allah'ın birliği gibi aklî; meleklerin secde ettiğini²⁴ haber veren ayette olduğu gibi ihbârî ve hissî hükümlerde neshin olmayacağını, buna mukabil neshin mahallinin şer'î hükümler olduğunu ifade etmiştir. Sadrüşşerîa'nın neshin mahalli ile ilgili açıklamalarında Râzî'den etkilendiği görülmektedir. Buna mukabil Sadrüşşerîa'ya göre "Sana uyanları, kıyamet gününe kadar, inkâr edenlerin üstünde tutacağım"²⁵ ayetinde olduğu gibi şer'î hükümler içerisinde te'bid (ebedilik) ifade edenlerinde nesih olmaz.²⁶ Sadrüşşerîa'nın bu ifadesiyle "te'bîd (ebedilik) ifade eden lafızların neshi de caizdir" diyen Râzî'ye cevap verdiği anlaşılmaktadır. Zira Râzî, te'bîd manası taşıyan lafızların gelecek bütün zamanları kapsadığı gibi umumi

tarafından yazılan bir kitap gibidir. Böyle iken kâinatın nizamında bir kusur meydana gelmez. Tekvinde böyle olduğu gibi teşri hususunda da böyledir. Allah teala bir zaman için meşru kıldığı hükümlerin bazısını diğer bir zaman için nesheder. Bk; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 297.

²² Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:66.

²³ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:65-66.

²⁴ el-Hicr, 15/30.

²⁵ Âli İmrân, 3/55.

²⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:66.

lafızlarda tüm fertlerini kapsadığı, ikisinden birinin tahsisi caiz ise diğersinin tahsisi de caiz olacağı görüşündedir.²⁷

Sadrüşşerîa'ya göre vaktin tamamlanmasından önceki nesih, bedâdır. Bu durumda hüküm te'bîd (ebedilik) ve tevkîl (sınırlılık) hakkında mutlak olur.²⁸ Sadrüşşerîa'ya göre şer'î hükümlerde neshin mümkün olduğu/cereyan ettiği hususunda itikad yeterlidir. “Nesih, ancak fül/amelden sonra olur” görüşündeki Mu'tezile'nin aksine ona göre neshin amelden önce veya sonra olması arasında fark yoktur. Sadrüşşerîa, Mu'tezile'nin bu iddiasına Hz. İbrahim'in çocuğunu kesme emrinin fiilden önce neshedilmesi örneğiyle cevap vermiştir.²⁹

Sadrüşşerîa, bir âyetin hem hükmen hem de lafzen neshinden başka hükmü baki kalarak lafzının veya lafzı korunarak hükmünün nesih edilebileceği görüşünü kabul etmiştir. O, Kur'ân'ın Sünneti nesih edeceği görüşünü kabul ederken Sünnet'in Kur'an'ı nesih etmesi fikrine temkinli yaklaşmaktadır.³⁰ Ona göre Sünnet'in Kur'an'ı nesih edebileceği kabul edilse bile bu nesih Kur'an'ın nazmına değil hükmüne yöneliktir. Sadrüşşerîa, bu konuda Kur'ân'ın ancak Kur'ân'la nesih edileceğini, Sünnet'in Kur'ân'a tâbi olduğunu, onun mücmelini açıkladığını ve Sünnet'in ancak Sünnet'le nesih edileceğini kabul eden görüşüyle İmam Şâfiî'nin görüşüne yakın bir duruş sergilemiştir.³¹

Sadrüşşerîa'ya göre bir hüküm neticeleri açısından daha hafif, daha ağır veya müsavi bir hükümle nesh edilebilir. Hatta yerine yeni bir hüküm vaz' edilmeksizin de nesih edilebilir.³² Nitekim namazda Kudüs'e yönelme hükmü, yerine yenisi (Kâbe'ye yönelme) konularak,³³ kurban etlerini saklama yasağı³⁴ hükmü ise yerine yenisi konmaksızın nesih edilmiştir.³⁵

²⁷ Mahmud Muhammed el-Hantûr, *en-Neshu inde'l-Fahri'r-Râzi* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2002), 71.

²⁸ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:66.

²⁹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:67.

³⁰ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:67.

³¹ Muhâmmed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risale*, thk. Ahmed Şâkir (Kahire: y.y. 1940), 106.

³² Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:67.

³³ el-Bakara, 2/143-144.

³⁴ Buhârî, *Kitâbu'l-Edâhî*, 5569.

³⁵ Ferhat Koca, “Nesih” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 583.

4. Nass Üzerine Ziyâde ve Nesih

Hükümün tebeddülü demek³⁶ olan nass üzerine ziyâdenin nesih olup olmayacağı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Mübeddel, şer'î hüküm olduğunda nass üzerine ziyâdenin nesih olacağına,³⁷ beş vakit namazı altı yapmak gibi müstakil bir ibadete yapılan ziyâdenin ise nesih olmayacağına cumhur ittifak etmiştir. Cüz'ün ziyâdesi, şart ziyâdesi ve mefhûmu muhalefeti ortadan kaldıran bir ziyâde gibi ğayri müstakil bir ziyâdenin nesih olup olmayacağı ise ihtilafıdır.³⁸

Usûlcüler arasında meydana gelen bu konudaki tartışmaların ana nedenlerinden birincisini “nass”³⁹ kavramına hamledilen/yüklenilen mana, ikincisini ise şer'î delillerin sübût ve delâlet yönünden kat'î-zannî ayırımına tabi tutulması oluşturmaktadır. Nass, genel olarak hükümün aslı kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet lafızlarını ifade ederken, özel olarak ise fıkıh usûlünde lafzın manaya delâlet türlerinden birini ifade etmektedir.⁴⁰ Fukahâya göre nass, anlamına açıkça (net olarak) delâlet eden ve kelamın asıl sevk sebebi

³⁶ Nass üzerine ziyade ile ilgili muhtar olan Ebu'l-Hüseyn'e dayanan Râzî ve İbnü'l-Hâcib'in de tercih ettiği bu tariftir. Bk; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:68.

³⁷ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:69.

³⁸ Râzî, *Mahsul*, 3:364; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:68; Teftazânî, *Şerhü't-Telvih ale't-Tavzîh*, 2:71; Nass üzerine ziyâde ile ilgili altı farklı görüş vardır; *Birinci görüş*; Nass üzerine ziyâde Hanefiler'e göre nesihdir. *İkinci görüş*; Nass üzerine ziyâde Şâfiler'e göre nesih değildir. *Üçüncü görüş*; Yapılan ziyâde mefhûmu muhalefeti ortadan kaldırırsa nesih olur. *Dördüncü görüş*; Kadı Abdülcabbar'a göre yapılan ziyâde mezid aleyhi şer'î yönden değiştiriyorsa nesih olur. *Beşinci görüş*; Gazzâlî'ye göre yapılan ziyâde ile mezid aleyh tek hüküm altında birleştirilirse nesih olur. *Altıncı görüş*; yapılan ziyâde şer'î bir delille sabit olan şer'î bir hükmü kaldırırsa nesih olur. Bk; İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 2:565-566; Teftazânî, *Şerhü't-Telvih ale't-Tavzîh*, 2:71.

³⁹ İslâm ilimlerinde nass (çoğulu nusûs) denilince genellikle Kur'an ve Sünnet'in lafızları kastedilir. Nassın bu anlamdaki kullanımında âmm-hass, mutlak-mukayyet olması veya delâletinin zannîliği-kat'îliği gibi hususlar söz konusu edilmeksizin dildeki bütün özellikleriyle lafız kastedilir. Bk; H. Yunus Apaydın, “Nass” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 391.

⁴⁰ Ebu'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, thk. Adnan Derviş-Muhammed Mısıri (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.), 908.

olan,⁴¹ te'vîl, tahsîs ve neshe ihtimali bulunan lafızdır.⁴² Müttekellimîne göre ise te'vile ihtimali bulunmayan lafızdır.⁴³

Şer'î edillenin sübût ve delâlet açısından kat'î-zannî ayırımına tabi tutulması, diğer Hanefiler'de olduğu gibi Sadrüşşerîa'nın da nass üzerine ziyâde konusuna yaklaşımının temelini teşkil etmektedir. Çünkü nass üzerine ziyâde, nassların hâss ve mutlak lafızlarıyla haber-i vâhid arasında teâruz olması halinde söz konusu olur. Hanefiler, hâss ve mutlak lafızla amel mümkün iken ona haber-i vâhidle ziyâde yapılamayacağı, hâss ve mutlakın tercih edileceği⁴⁴ bir kere tahsîse uğramış âmm lafzın delâlet yönünden kat'iyeti ortadan kalkıp zannî olacağı için artık o nassa ziyâdenin caiz olacağı görüşündedirler.⁴⁵

Kitabın âmm ve zâhirini kat'î sayan Hanefiler'den biri olan Sadrüşşerîa'ya göre kitap ile tearuz eden haber-i vâhîde itibar edilmez ve bu durumda haber-i vâhid terk edilir. Zira kitap kat'î, haber-i vâhid ise zannîdir. Bu nedenle zannî olan haberle kitap ne neshedilir ne de ona ziyâde yapılır.⁴⁶ Meselâ, "Keserken Allah'ın adını ansın veya anmasın müslümanın kestiği helâldir"⁴⁷ hadisini Hanefiler, "Kesilirken Allah'ın adı anılmayan şeyleri yemeyin" (el-En'âm, 6/121) meâlindeki âyetin umumunu tahsis edecek kuvvette görmemişler ve buna dayalı olarak kesildiği sırada kasten besmele çekilmeyen hayvanın yenilmesini helal saymamışlardır. Buna mukabil Şâfîiler hayvanı keserken besmele çekmeyi sünnet olarak kabul etmişler ve kasten besmelesiz kesilen hayvanın yenilmesini helâl saymışlardır. Onlara

⁴¹ Cürcânî, *Ta'rifat*, 241.

⁴² Celaleddin es-Suyûtî, *Mu'cemu Makâlîdî'l-Ulum fi'l-Hudûd ve'r-Rusûm*, thk. Muhammed İbrahim Ubâde (Kahire: y.y.2004), 63.

⁴³ Cürcânî, *Ta'rifat*, 241; Murat Şimşek, "Hanefî Fakihlerin Haber Anlayışlarının Bir Göstergesi Olarak Nass Üzerine Ziyâde Meselesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 13, (Nisan 2009): 105.

⁴⁴ Meselâ abdest âyetindeki yıkama ve mesh bilinen bir fiile mahsus lafızlardır. Bundan dolayı abdestin cevazını niyet ve besmeleyle ilişkili kılmak hâss lafızla amel etmemek anlamına gelir. Bk; H. Yunus Apaydın, "Haber-i Vâhid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 361.

⁴⁵ Hanefiler'e göre, tahsîse uğramadığı sürece Kur'an'ın umum ve mutlak lafızlarının delâleti kat'îdir. Haber-i vâhid ise zannî bir delildir. Hanefî usûlcülere göre nassa ziyâde meselesinde nass kavramından maksadın "kat'î bir şekilde sabit olmuş ve delâletinde de kesinlik bulunan dinî metinler olduğu sonucuna varılabilir. Bk; Şimşek, "Hanefî Fakihlerin Haber Anlayışlarının Bir Göstergesi Olarak Nass Üzerine Ziyâde Meselesi", 106.

⁴⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:68.

⁴⁷ Zeylâi, 4:183.

göre bu konudaki hadisler, âyeti tahsis etmiştir.⁴⁸ Râzî'ye göre ise kitabın umumu ile haber-i vâhid teâruz ettiğinde haber-i vâhid hass olduğundan umuma takdim edilir. Çünkü umum haber-i vâhide takdim edilirse haber-i vâhidin tamamını amelden düşürür.⁴⁹ Râzî, nâsihin en önemli özelliğinin nassa mukarin olmaması gerektiğini zikrettikten sonra haber-i vâhidin de mukarin değil müstakil muhassis olduğunu ifade etmiş ve haber-i vâhid gibi zanni bir delil ile kitab gibi kati delilin nesih edilmesinin uygun olmadığını söylemiştir.⁵⁰ Sadrüşşerîa'ya göre mütevatir sünnet haber-i vâhidle nesih edilemezken meşhur sünnetle nesih edilebilir.⁵¹

Hanefî âlimler, genel olarak hükmün vasfının neshini de nesih çeşitleri arasında saymışlardır. Bu nesih çeşidini nassa ziyâde olarak yorumlamışlardır. Şâfiî âlimlerin öncülük ettiği cumhur ise hükmün vasfının neshini, âmmin tahsisi olarak kabul etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da hükmün vasfının haber-i vâhid ve kıyâsla nesih edilebileceği görüşünü benimsemişlerdir. Cumhur ile Hanefîler arasındaki bu görüş farklılığının sonucu, abdestte besmele, niyet, tertip ve peş peşelikle, şâhid ve yeminle hüküm, celde cezasına sürgün ilâvesi, tavafın cevazının tahâret şartıyla, rükû ve secdenin cevazının "tuma'nine" ve ta'dil-i erkân şartıyla kayıtlanması gibi meselelerde ortaya çıkmaktadır.⁵²

Mesela; Şâfîler, muhâlaa yoluyla boşamayı fesh, Hanefîler (Pezdevî metnini esas alarak) muhâlaayı bir talak saymışlardır. Sadrüşşerîa, ayette geçen "fâ" harfinin takip manasına hass bir lafız olması ve yine aynı ayette fesh'ten bahsedilmemesi, aksine talak lafzının zikredilmesi (el-Bakara, 2/230) ve atfin lafız üzerine olması gerektiğini öne sürerek Şâfîler'in bu görüşünü reddetmiş ve nass üzerine ziyâde olarak değerlendirmiştir.⁵³ Râzî'ye göre de muhâlaa, fesh değil bir bâin talaktır. Râzî'nin naklettiğine göre Hz. Ali (40/661), Hz. Osman (35/656), Abdullah b. Mes'ûd (32/652-53), Şa'bî (104/722), Nehaî (96/714), Atâ (114/732), İbnü'l-Müseyyeb (94/713), Şüreyh (80/699 [?]) ... Ebu Hanife (150/767) bu görüştedir. İmam Şâfiî (

⁴⁸ Apaydın, "Haber-i Vâhid", 361.

⁴⁹ Râzî, *Mahsul*, 3:86.

⁵⁰ Râzî, *Mahsul*, 4:438.

⁵¹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:68.

⁵² Apaydın, "Haber-i Vâhid", 361.

⁵³ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 82.

204/820) ve Ahmed b. Hanbel (241/855) ise muhâlaanın fesh olduğu görüşündedirler.⁵⁴

Sadrüşşerîa, nass üzerine ziyâde ilgili olarak İbnü'l-Hâcib'in verdiği üç örneği değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu örneklerden birincisinde ifade edilen "*sabah namazına bir rekât ziyâde edilmesi durumunda nesihi olur*" görüşünü doğru bulan Sadrüşşerîa, İbnü'l-Hâcib'in diğer iki örnekteki (sırasıyla haddi kazife 20/yirmi celde ile şahitliğe yemin ziyadesi) görüşlerini eleştirmiştir.⁵⁵

Netice de Sadrüşşerîa, nass üzerine ziyâde konusunda Hanefiler'in çizgisinde kalmış, Pezdevî'nin bu husustaki görüşlerini izah etmiş, bazı noktalarda Râzî'nin görüşlerini tercih etmiş ve İbnü'l-Hâcib'i eleştirmiştir. Sadrüşşerîa'nın anlayışı sonucu şu hususlar nesh kapsamındadır:

1. Namazın rekâtlerine bir rekât daha ilave edilmesi,
2. Yemin ve zıhardaki köle keffaretine mümin olma şartının eklenmesi,
3. Zina eden bekârın celde cezasına sürgünün ilave edilmesi,
4. Davalarda şahitliğe yeminin eklenmesi,
5. Namazda fâtiânın ve tavafta abdestin rükün sayılması nesihtir.

Sadrüşşerîa'ya göre gerek muttasıl/bitişik, gerekse munfasıl/ayrı olarak haber-i vâhid ve kıyasla yapılan ğayri müstakil ziyâdeler, nassdan bir cüz'ü, şartı veya mefhûm-ı muhalefeti kaldırmak suretiyle yapılmış olduğundan bu tür (ğayri müstakil) ziyâdeler ister sebepte ister hükümde meydana gelsin beyân-ı tebdildir/nesihtir.⁵⁶

5. Tahsis ve Nesih

Lügatte tahsis; '*daraltmak, belirlemek, kararlaştırmak, bir şeyi diğer şeylerden ayırt etmek, cümlelerin bir kısmını bir hüküm ile ayırt etmek,*⁵⁷ *tek bir şey veya belirli bir sayı üzerine kasretmek*⁵⁸ manalarına gelir.

Istılahta ise tahsisin birkaç şekilde tarifi vardır; Abdulaziz el-Buhârî'ye (730/1330) göre tahsis; *âmm lafızla kastedilmeyen mananın beyânıdır*, '*hitabın içine aldığı şeylerden ihraçtır*', '*umum için vaz' olunan*

⁵⁴ Râzî Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb*, (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998), 6:447.

⁵⁵ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:68.

⁵⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 70.

⁵⁷ Abdulaziz Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, 1:306.

⁵⁸ Râğib el-İsfahani, *Müfredatü Elfazül-Kuran* (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1992), 150; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7:24.

lafızla murad edileni tarif etmektir ki o da ancak husustur.’⁵⁹ Râzî’ye göre tahsis; “hitabın kapsadığı şeylerden bir kısmını ondan çıkarmaktır.”⁶⁰ Ebü'l-Hüseyin el-Basrî’ye (436/1044) göre tahsis; ‘hitabın kapsadığı şeylerden bir kısmını mukarin bir delil ile ondan çıkarmaktır.’⁶¹ İbnü'l-Hâcib ise tahsisi; “âmm lafzın, cüzlerinden bir kısmına kasrıdır”⁶² şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlara bakıldığında bu konuda Râzî’nin Mutezile’den etkilendiği, İbnü'l-Hâcib’in ise Hanefiler’e yakın olduğu söylenebilir.⁶³

Sadrüşşerîa tahsisi, âmmın kasrı başlığında ele almıştır.⁶⁴ Ancak tahsis, bazen neshin kapsadığı durumlarda da kullanılır. Bu kullanım terahiliğin yokluğuyla kayıtlı da değildir. Bundan dolayı nesih bir tahsistir denilebilir. Bazen de tahsis, terahiliğin yokluğuyla kayıtlanarak gerçek anlamında kullanılır. Burada da müstakil, müterahi olup olmaması arasında fark gözetilmeksizin muhassıs sayılmıştır. Aslanan görüş, tahsisin ancak ğayrı müterahi için kullanımı olduğuna göre müterahi ile yapılan işlem tahsis değil, nesih olur. Nesih, bedâ’dan farklı olduğu gibi tahsis’ten de farklı olup, aralarında onları birbirinden ayıran birtakım farklar vardır. Mesela nesih, bütün fertlerin hükmünü iptal ederken; tahsis, fertlerin yalnız bir kısmından hükmü iptal eder. Nesih, sadece kitap ve Sünnette olduğu halde; tahsis, ikisi dışında da gerçekleşebilir. Nesih, haberî cümlelerde değil, sadece hükümlerde gerçekleşirken; tahsis, hem hükümlerde hem de haberî yargılarda meydana gelebilmektedir.⁶⁵

Genel anlamda Hanefiler’in tahsis için kullandıkları tarif şudur; ‘Kendisine bitişik müstakil bir delil ile âmmı, delalet ettiği anlamlardan bir kısmı üzerine hasretmektir.’⁶⁶ Tarifte, “müstakil” sözüyle istisna, şart, gaye ve sıfattan; “bitişik” (mukterin) sözüyle de nesihden kaçınılmıştır. Hanefiler’e göre müstakil delilden maksat, kelim, his ve akıl⁶⁷ iken Sadrüşşerîa ise

⁵⁹ Abdulaziz Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, 1:306.

⁶⁰ Râzî, *Mahsul*, III, 7.

⁶¹ Ebu'l-Hüseyin el-Basrî, *Mutemed* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 1:252; Abdulaziz Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, 1:306; İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 2:235

⁶² İbnü'l-Hâcib, *Muhtasar*, 2:235.

⁶³ Teftazânî, *Şerhü't-Telvih ale't-Tavzih*, 1:76.

⁶⁴ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 90.

⁶⁵ Subhi Salih, *Mebâhis fi Ulumi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-İlim, 2000), 262-263.

⁶⁶ Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, 1:142; Cürçânî, *Ta'rifat*, 40.

⁶⁷ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:70; Âlimler, tahsis delillerini şöyle tasnif etmişlerdir; Cessâs’a göre Kur’an, sünnet, icmâ, akıl, haber-i vâhid ve kıyas; Gazzâlî’ye göre his, akıl, icmâ, hususi nass, mefhum, Hz. Peygamber’in fiil ve takriri, âdet, sahâbî mezhebi ve hususi sebep; Ebü'l-Hüseyin el-Basrî, Ebü İshak eş-

müstakil delilden maksat, söz, akıl, his ve âdettir. Hissin tahsis delili olmasına gelince; çünkü duyular, âmm lafzın kapsamına giren tüm fertlerin mütekellim tarafından kastedilmediğine delâlet eder.⁶⁸ Aklın tahsis delili olmasına gelince; çünkü akıl, âmm lafızla onun fertlerinden bir kısmının kastedildiğine hükmeder.⁶⁹

6. Şer'u Men Kablenâ ve Nesih

Fıkıh usûlü eserlerinde eş-şeriatü's-sâlîfe ve eş-şeriatü's-sâbika gibi isimlerle ifade edilen ve lügatte "bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları" manasına gelen şer'u men kablenâyı,⁷⁰ Sadrüşşerîa'nın şer'î bir delil olarak kabul etmemesinin temelinde nesih anlayışı vardır. Ona göre Kur'an, kendinden önceki şeraitleri nesih etmiş/hükümlerini kaldırmıştır. Sadrüşşerîa'nın bu konuda Râzî'den etkilendiği âşikardır. Nitekim Râzî de şer'u men kablenâyı delil olarak kabul etmediği gibi şer'u men kablenâyı delil olarak kabul edenlere akli istidlallerle cevap veren bir âlimdir. Râzî'ye göre şer'u men kablenâ delil olsaydı Hz. Muhammed, her hangi bir iş hususunda vahiy beklemez, geçmiş şeriatları araştırırdı. Geçmiş şeriatların kitapları

Şirâzî, Ebü'l-Hattâb el-Kelvezânî, Alâeddin es-Semerkindî ve Karâfî gibi usulcülere göre akli ve nakli (şer'î, sem'î); Fahreddin er-Râzî ve Kâdî Beyzâvî akıl, duyu ve nakli deliller, tahsis edici delillerdir. Bk; Ferhat Koca, "Tahsis" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39 (Ankara: TDV Yayınları, 2006) 433.

⁶⁸ Meselâ, "Biz onlara kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yeri (Mekke) mekân vermedik mi?" ve "-Belkıs'a- her şey verilmiş ve onun büyük bir tahtı var" mealindeki âyetlerde geçen "her şey" ifadesi sözü edilen bölge ve kişinin içinde bulunduğu zaman ve mekân boyutuyla sınırlı olup şâri bu sınırlandırmayı baştan itibaren kastetmiştir; zira duyular, Mekke halkına ve Belkıs'a varlık âlemindeki her ürünün veya her şeyin verilmediğini gösterir. Bu örneklerde his yoluyla tahsisin kabul edilmemesi durumunda şâriin haberlerinde gerçeğe aykırılık söz konusu olurdu. Bk; Koca, "Tahsis", 433.

⁶⁹ Meselâ, "O her şeyi yarattı" (En'âm, 6/101) âyetindeki "her şey" tabirinin umumi ifadesi Allah'ın zât ve sıfatlarını da içermekle birlikte O'nun zât ve sıfatlarının yaratılması aklın mümkün değildir. Bu durumda söz konusu âyet, "Allah -kendi zât ve sıfatları dışında- her şeyin yaratıcısıdır" şeklinde tahsis edilir. Bk; Koca, "Tahsis", 433.

⁷⁰ Abdurrahman bin Abdullah Dervîş, *eş-Şerâ'iu's-Sâbika ve medâ Hücciyetihi fi 'ş-Şerâyi'il-İslâmiyye* (Riyad 1990); Ekinci, Ekrem Buğra, *İslâm Hukuku Ve "Önceki Şeriatler" Eski Hukukumuzda Önceki İlahî Hukuk Sistemlerinin Yeri* (İstanbul 2010); İbrahim Kâfi Dönmez, "Şer'u Men Kablenâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39 (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 15; bk.; Süleyman Taşkın, "Beşinci Ve Altıncı Yüzyıl Hanevî Usûlcüleriyle Karşılaştırmalı Olarak Gazzâlînin Delil Teorisinde Şer'u Men Kablena Ve Sahâbî Kavli" (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009).

muharrefdir. Bir Müslüman muharref bir şeriata nasıl uyabilir. Peygamber recimle ilgili hükmü koyarken Tevrat'a müracaat etmemiştir. Kendi şeriatında bir hüküm koymuştur. Şer'u men kablênâ, muteber bir delil olsaydı, müctehidler kitap ve sünnette bulamadıkları konularda ictihada/kıyasa başvurmazdı. Hâlbuki Muaz hadisi bu duruma aykırıdır. Peygamberimiz Muaz'a hükmünü kitap ve sünnette bulamadığın zaman Tevrat'a veya İncil'e müracaat et diyebilirdi. Şer'u men kablênâ delil olsaydı bizim tıpkı Kur'an gibi Tevrat ve İncil'de hıfz etmemiz gerekirdi.⁷¹

Sadrüşşerîa, *Tavzîh*'te şer'u men kablênâyı belirli şartlar altında şer'î delil olarak kabul eden bazı usûl âlimlerinin ve şer'î delil olarak kabul etmeyenlerin görüş ve delillerini şöyle sıralamıştır;⁷²

Şer'î delil olarak kabul edenlerin bazılarına göre şer'u men kablênâ, hakkında nesih olduğuna dair bir delil kâim oluncaya kadar delildir. Bu görüşte olanların delilleri “İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy”⁷³ ve “... önünde bulunan Tevrat'ı doğrulayan İncil'i sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak verdik”⁷⁴ ayetleridir.

Şer'u men kablênâyı şer'î delil olarak kabul etmeyenlerin delilleri ise “Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık”⁷⁵ ayetidir. Bu görüşü paylaşan âlimlere göre geçmiş şariatlar evrensel/umumi değil, bölgesel veya kavimseldir/hususidir. Bazılarına göre ise “Sonra bu Kitap'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır”⁷⁶ ayetidir. Zira miras, varis için ona

⁷¹ Râzî, *Mahsul*, 3:263-272

⁷² Sadrüşşerîa'nın konuyla ilgili görüşleri Pezdevî'nin görüşlerinin özeti mahiyetindedir. Bk.; Pezdevî, *Usûlü Pezdevî*, 3:215.

⁷³ el-Enam, 6/90; “İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy, “Sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır” de.” (فَيَهْدَاهُمْ أَقْتَدِهِ)

⁷⁴ el-Maide, 5/46; “Onların izi üzerine arkalarından Meryem oğlu İsa'yı, ondan önce gelmiş bulunan Tevrat'ı doğrulayarak gönderdik. Ona, yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat'ı doğrulayan İncil'i sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak verdik.” (وَمُصَدِّقًا لِمَا نَبَّأَ بِدِينِهِ)

⁷⁵ el-Maide, 5/48; “Kur'an'ı, önce gelen Kitap'ı tasdik ederek ve ona şahid olarak gerçekle sana indirdik. Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet; gerçek olan sana gelmiş bulunduğu göre, onların heveslerine uyma! Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık; eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir; o halde iyiliklere koşuşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düşüğünüz şeyleri size bildirir.” (لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا)

⁷⁶ Fâtır, 35/32; “Sonra bu Kitap'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de, Allah'ın izniyle, iyiliklere koşar. İşte büyük lütuf budur.” (ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا)

özel bir milk olur. Hz. Muhammed'in şeriatı bize mirastır ve onunla amel ederiz. Kaldı ki Hz. Muhammed'in "*Musa (as) yaşasaydı, bana tabi olmaktan başka yolu olmayacaktı*"⁷⁷ sözü de bu hususa delil teşkil eder.⁷⁸

İbnü'l-Hâcib, şer'u men kablenâyı delil kabul edenlerden biridir. Ona göre Hz. Muhammed, bi'setten evvel şer'u men kablehu ile amel etmiştir. Kâh namaz kılmış kâh tavaf yapmıştır. Bi'setten sonra ise neshe uğramayan şer'u men kablenâ, ıstışâbu'l-hal deliliyle kâim olmuştur. Şer'u men kablenâ ile istidlali sahih sayan İbnü'l-Hâcib, görüşünü desteklemek için şu delilleri sıralamıştır;

1. Peygamberimiz: "*Kim uyur veya unutursa hatırladığında namazını kılsın*"⁷⁹ buyurmuş sonrada "*Beni zikretmek için namaz kıl (Ey Musa)*"⁸⁰ ayetini okumuştur.

2. Kur'an'ın geçmiş şeriatları neshettiği hususunda cumhurun icma'ı, imanî konularla ilgilidir, ameli konularla ilgili değildir.

Sadrüşşerîa'ya göre serdedilen delillerin tamamında nesih, tağyir manasına değil, hükmün müddetini beyân olarak ele alınmıştır. Sadrüşşerîa, "*bize göre de nesih hükmün müddetini beyândır*" dedikten sonra şu itirazda bulunmuştur. Geçmiş şeriatların kitapları tahrif edildiği için delil olarak kullanılamaz. Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalardan ibret almaya gelince, bu kıssalarla amel şer'u men kablenâ deliline değil, Kur'an'ın onayına yani nassa dayanır.⁸¹

Değerlendirme ve Sonuç

Nesih konusunu mezhep (Hanefi) eksenli işleyen Sadrüşşerîa, konuyla ilgili Yahudilerin ve Mu'tezile'nin iddialarını çürütmek noktasında Pezdevî, Râzî ve İbnü'l-Hâcib'in açıklamalarını tatmin edici bulmamıştır. Bu bakımdan kendisi nakli, akli ve lügavi delillerle Yahudilere ve Mu'tezile'ye cevaplar verme gayretine girmiştir.⁸² "*Nesih, hükmün müddetini beyândır*" diyen Sadrüşşerîa'ya göre nesih, Allah açısından hükmün beyânı, kul

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Komisyon (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 22:468/Hadis no; 14631; "*Eğer Musa (as) yaşasaydı bana uyardı.*"

لَوْ كَانَ مُوسَى حَيًّا لَمَا وَسَعَهُ إِلَّا اتَّبَاعِي

⁷⁸ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 3:267-270.

⁷⁹ Darimi, Ebu Muhammed Abdullah, *Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000), 2:783/Hadis no; 1264;

“مَنْ نَامَ عَنْ صَلَاةٍ أَوْ نَسِيَهَا، فَلْيَصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا”

⁸⁰ Taha, 20/14:

“وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي”

⁸¹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 346.

⁸² Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 2:70.

açısından hükmün tebdilidir. Sadrüşşerîa, bu bakış açısıyla nesih konusuna farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Ona göre nesih, beyân-ı tağyîr (önceki hükmü değiştirme) değil, beyân-ı tebdildir (önceki hükmü kaldırmadır). Yine ona göre neshin mahalli, şer'î hükümlerdir. Dolayısıyla, aklî, hissî ve ihbârî konularda nesih vâki olmaz.

Sadrüşşerîa, yemin ve zıhardaki köle keffaretine mümin olma şartının eklenmesi gibi birçok mesele ile furu' fıkha yansıyan nass üzerine ziyadeyi ilke olarak nesih olarak kabul etmiştir. Bu görüşünün temelinde kitabın kat'î, haber-i ahadın zannî olması ilkesi vardır. Ona göre zannî bir delil, kat'î bir delili nesh edemeyeceği gibi tahsiste edemez.

Tahsis, fıkıh usûlünde iki şekilde kullanılmıştır. Mutlak manada kullanımı bir nevi nesih olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte tahsis, terahiliğin yokluğuyla kayıtlanarak gerçek anlamında kullanıldığında yani mutlak olarak kullanılmadığında nesihden farklıdır. Bu durumda müstakil delil, müterahi olup olmaması arasında fark gözetilmeksizin muhassıs sayılmıştır.

O, Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilmiş Tevrat ve İncil karşısında konumunu belirleyen nesih ilkesinden hareketle şer'u men kablenâ ile istidlali caiz görmemiş ve şer'u men kablenâyı muteber bir delil olarak saymamıştır.

Evaluation and Conclusion (Nesh (Abrogation))

Sadrüşşerîa, who dealt with the subject of "Nasih" in madhab centered way, did not find the explanations of Pezdevî, Râzî and İbnü'l-Hâcib satisfying concerning to disprove the arguments of Jewish and Mu'tezile. From this point of view he strived for answering with naqly, aqly and lexical evidences. The declaration of hukm (*Hukm* is a reference to the [Islamic commandments](#), derived and understood from [religious jurisprudence resources](#)) from the point of view of Allah is the declaration of hukm from the point of view of servant the change of hukm. Sadrüşşerîa with this point of view showed a different approach to nesh (abrogation of a hukm). According to him: Nesh is not the alteration of declaration (change of previous hukm) but change of declaration (abrogation of previous hukm). The room of nesh is for ahkam of sharia. Thus Nesh does not happen on mental, emotional and informative subjects.

Sadrüşşerîa accepted adding over nass (*Nass* is an [Arabic](#) word meaning "a known, or clear, legal injunction) as Nesh in principle in many subjects like adding being Muslim as a condition for oath and Zihar [Ziharis a term denoting a custom of the Arabs a jahili (pre-Islamic ignorance) form of divorce in which the husband says to his wife, "You are to me like my

mother's back"] Kaffarah (an act of prescribed atonement or penitence one has to do for making an error or mistake one has made). There is the principle that The Koran is absolute and al-khabar al-wahid is assumption of the truth on the basis of this opinion.

According to him: al-dhann-i delil (assumption of evidence) can neither nesh (abrogate) a conclusive evidence nor takhsis (literally means "strictly interpretation" takhsîs is a strictness or narrowness in interpretation, limiting the meaning through literal analysis). Takhsis was used in two ways in usul-u fiqh. Nevertheless takhsis is different from nesh when takhsis is used literally by being restricted by lack of suspension; that is to say when it is not used absolutely. The usage in absolute meaning was evaluated as Nesh.

Sadrüşşeria regarded deduction by şer'u men kablena (previous shariahs) as illicit and did not accept şer'u men kablena valid evidence starting from the point of view that nesh which determines the position of the Koran against the Torah and the Bible.

Kaynakça

192

- Abdulaziz el-Buhârî, Abdülazîz b. Ahmed. *Keşfü'l-esrâr 'an usûli Fahrilislâm el-Pezdevî*. thk. Muhammed Mu'tasım billâh el-Bağdâdî, 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1994.
- Ahmed B. Hanbel. *Müsned*. thk. Komisyon, 45 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Apaydın, H. Yunus. "İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi. II, Rey Yayıncılık, Kayseri 1994.
- Apaydın, H. Yunus. "Haber-i Vâhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 355-363. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Apaydın, H. Yunus. "Nass". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 392-393. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- el-Basrî, Ebu'l-Hüseyn, *el-Mutemed*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî; "el-Fusûl fi'l-usûl". Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâfî'l-Kuveytiye, 1994.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *et-Ta'rifat*. thk. Komisyon. Beyrut; Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1985.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah. *Sünen-i Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, 4 cilt. Riyad: Dârü'l-Muğnî, 2000.
- Dervîş, Abdurrahman bin Abdullah. *eş-Şerâ'iu's-sâbika ve medâ hücciyetihî fi'ş-şerâyi'il-islâmiyye*. Riyad 1990.

- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Şer’u Men Kablenâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 15-19. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *İslâm Hukuku Ve “Önceki Şeriatler” Eski Hukukumuzda Önceki İlahî Hukuk Sistemlerinin Yeri*. İstanbul 2010.
- Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- el-Hantûr, Mahmud Muhammed. *en-Neshu inde’l-Fahri’r-Râzî*. Kahire: Mektebetü’l-Âdâb, 2002.
- el-Kefevî, Ebu’l-Bekâ. *el-Külliyât*. thk. Adnan Derviş-Muhammed Mısri. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, t.y.
- eş-Şâfiî, Muhâmmmed b. İdris. *er-Risâle*. thk. Ahmed Şâkir. Kahire: t.y. 1940.
- eş-Şirâzî, Ebû İshak. *el-Lüma fî usûli’l-fikh*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiye, 1985.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Şâfiî. *el-Mustasfâ*. thk. Muhammed Abdusselam, 2 cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiye, 1993.
- İbnu’l-Cevzi, Abdurrahman. *Nevâsihu’l-Kur’ân*. thk. Ebu Abdullah el-Âmili. Beyrut: Şirketü Ebnâi Şerif el-Ensârî, 2001.
- İbnü’l-Hâcib, Cemâlüddîn Osmân b. Ömer. *el-Muhtasar*. thk. Muhammed Baka, 3 cilt. Riyad: Dârü’l-Medenî, 1986.
- İbn Manzûr, Muhammed. *Lisânü’l-‘Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâr Sâder, 1992.
- İlhan, Avni. “Bedâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 290-291. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Koca, Ferhat. “İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis”. İSAM Yayınları, İstanbul 1996.
- Koca, Ferhat. “Nesih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 582-584. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Koca, Ferhat. “Tahsis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 432-434. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Pezdevî, Fahrü’l-İslâm Alî b. Muhammed. *Usûlü Pezdevî*. Kahire: Dârü’l-Kitâbi’l-İslâmî, t.y.
- Râğıb, el-İsfahani. “Müfredatü elfazıl-Kuran”. Beyrut: Dârü’l-Kalem, 1992.
- Râğıb, el-İsfahani. “el-Müfredât fî ğaribi’l-Kur’an”. Beyrut: Dârü’l-Kalem, 1402.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *el-Mahsul*. thk. Taha Cabir Ulvânî. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1997.

- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mesud. *et-Tavzîh fi halli ğavâmizi't-tenkîh*. thk. Âlü Mustafa el-Misbâhî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1971.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *el-Usûl*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1973.
- Seyyid Bey, Muhammed. *Fıkıh Usûlüne Giriş/Medhal*. trc. Hasan Karayığit. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- Subhi, Salih. *Mebâhis fi ulumi'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-İlim, 2000.
- Suyûtî, Celâleddîn. *Mu'cemu makâlidi'l-ulum fi'l-hudûd ve'r-rusûm*. thk. Muhammed İbrahim Ubade. Kahire: y.y. 2004.
- Şâtıbî, İbrahim b. Musa. *el-Muvâfakat*. thk. Ebu Ubeyde. Kahire: Daru İbn Affân, 1997.
- Şimşek, Murat. "Hanefî Fakihlerin Haber Anlayışlarının Bir Göstergesi Olarak Nass Üzerine Ziyâde Meselesi", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 6, sy. 13, (Nisan 2009).
- Taşkın, Süleyman. "*Beşinci Ve Altıncı Yüzyıl Hanefi Usûlcüleriyle Karşılaştırmalı Olarak Gazzâlinin Delil Teorisinde Şer'u Men Kablena ve Sahâbî Kavli*". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Teftazânî, Mesud b. Ömer. *Şerhü't-telvih ale't-tavzîh*. 2 cilt. Kahire: Mektebetü Sabîh, t.y.
- Zebîdî, Zeyneddîn Ahmed b. Ahmed. *Tacü'l-arus*. thk. Komisyon. İskenderiye: Dârü'l-Hidâye, t.y.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Menâhilü'l-irfan fi ulûmi'l-Kur'an*. Halep: Matbaatü İsa el-Bâbî, t.y.

TEÂRUZ VE TERCİH KONUSUNDA SADRÜŞŞERİA İLE RÂZÎ-İBNÜ'L-HÂCİB KARŞILAŞTIRMASI

Comparison Between Sadr Al-Shariah And Razi - Ibn Al-Hajib About Choice and Conflict

*Sezai BEKDEMİR**

Özet

İki denk hüccetin tekâbül etmesi ve iki zıt hükümde birinin diğerine üstünlüğü olmaması şeklinde tanımlanan teâruz ve amel açısından bu delillerden birinin tercihi konusu fıkıh usûlü kitaplarında genişçe tartışılmıştır.

Sadrüşşerîa es-Sânî'ye (747/1346) göre şer'î deliller arasında tenakuzun varlığı Şâri' için muhal olduğundan şer'î delillerde zatta ve hakikatte teâruz söz konusu değildir. Teâruz ancak zahiren tasavvur olunur. Nassların hangisinin önce hangisinin sonra münezzel olduğunu bilmeyen nasslar arasında tenakuz ve teâruz olduğu vehmine kapılır. Önce vârid olan mensuh, sonra vârid olan nâsihtir. Şer'î deliller üzerinde düşünülmesi, nasih-mensuhun bilinmesi, nassın indiriliş yerinin anlaşılması, meydana gelen vak'aların bilinmesi buradaki sorunu çözer.

Sadrüşşerîa'ya göre teâruz anında kuvvetli delille amel edip zayıf olanı terk etmek vaciptir. Kuvvette eşit iki delilde, eşitlik sayıdaysa tercih şart değildir. Teâruz iki kıyâs veya kıyâs ile idrak edilebilen sahâbî kavli ile kıyâs arasında vaki olduğunda müctehid dilediğini tercih eder.

Anahtar Kelimeler: Sadrüşşerîa, Râzî, İbnü'l-Hâcib, Teâruz ve Tercih

Abstract

Teâruz (conflict) which is described as correspondence of two proofs and not being superior of two opposite hukms and the selection of one of the proofs with regards to good deeds has always been argued in the books of *Uşûl al-fiqh* (Principles of Islamic jurisprudence).

According to Sadr al-Shariah al-Thânî (d. 747/1346): since the existence of conflict among proofs in Shariah law is impossible for Shari'a (Allah-

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

the True Lawgiver), It's not even a matter of discussion that conflict exists in a real sense. Conflict can only be seemingly envisaged. A man who does not know which verse was revealed first and which verse was revealed later considers the existence of contradiction and conflict among verses due to his ignorance. The first revealed verse is "mensuh" which was abrogated; the second revealed verse is "nâsîh" which abrogated the first revealed verse. Pondering on shariah evidences, acquaintance with "nâsîh" and "mensuh", understanding where the verse was revealed and the events which took place in the background resolve the issue.

According to Sadrüşşerîa: It is wajib (In Islamic jurisprudence, an obligatory act, with failure to perform it being sinful) to act in accordance with the strong one and neglect the weak one when teâruz (conflict) appears. It is not obligatory to choose when two proofs are equal in strength and they are equal in the number. *Mujtahid* (the performer of *ijtihâd*, which is the act of deducing secondary judgments from the Quran and Hadiths-the sayings of Mohammad-pbuh-) may choose whatever he wishes when teâruz (conflict) occurs between two *qiyas* (in Islamic law, analogical reasoning as applied to the deduction of juridical principles from the Qur'ân and the [Sunnah](#)) and Sahabi's remark who is able to comprehend with a *qiyas* (Sahabi is someone who saw the Prophet and believed in him as well as died a Muslim.)

Key words: Sadr al-Shariah, Razi, ibn al-Hajib, Teâruz (conflict) and Tercîh (choice).

Usulcülerin, üzerinde durduğu meselelerden biri de teâruz ve tercih konusudur. Şer'în kaynaklarının kuvvet sırası ve amel açısından hangi delilin öncelikli olduğunun bilinmesi, bu konunun iyi anlaşılmasıyla mümkündür.

1.Kavramsal Çerçeve

Teâruz; Sözlükte "*karşılaşmak, birbirine ters düşmek, çatışmak, çelişki*" anlamlarındaki teâruz, fıkıh usûlünde "*iki eşit hüccetten her birinin diğerinin gereğini (hükümünü) engelleyecek biçimde karşı karşıya gelmesi*"ni ifade eder.⁸³

⁸³ Seyyid Şerif Cürcânî, *et-Ta'rifat*, thk. Komisyon (Beirut; Darü'l-Kütübî'l-İlmiye, 1985), 219; Bedreddin Zerkeşî, *Bahrü'l-Muhît* (Kahire: Dârü'l-Kütübî, 1994), 8:120; bk.; Zeki Koçak, "*İslam Hukuk Metodolojisinde Teâruzu Gidermede Tercih Yöntemi*" (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004); Subhi Muhammed Cemil, "Usulcülere Göre Teâruz'un Hükümü", trc. Ali Duman, *Hikmet Yurdu Dergisi* 1, sy. 2, (Temmuz-Aralık 2008): 189-202; Şükrü Özen, "Teâruz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 40 (Ankara: TDV Yayınları 2011), 209.

Tercih; Sözlükte “*tartmak, bir şeyi başkasından üstün tutmak, yeğlemek*” anlamındadır. Fıkıh usûlünde ise deliller, fıkıhta ise ispat vasıtaları arasında teâruz bulunduğu “*bir tarafı destekleyen bir emâreye dayanarak onu yeğlemeyi*” ifade eder. Usulcüler tarafından yapılan tercih tanımlarında “*bir tarafın ağır basması*” ve “*bir tarafın ağır bastığının beyân ve izhar edilmesi*” şeklinde iki yaklaşımın benimsendiği, birincisinde deliller dikkate alınırken ikincisinde tercih işini delilleri inceleyen bir müctehidin yapması gerektiğine işaret edildiği görülür. Ayrıca ilk tanım, ahbâr ve zevâhiri dışarıda bırakmıştır.⁸⁴

Râzî (606/1209), tercih yerine “teâdül” kavramını kullanırken,⁸⁵İbnü'l-Hâcib (646/1249), “tercih” kavramını tercih etmiştir. İbnü'l-Hâcib'e göre tercih, “*muarızına karşı üstün olduğunu gösteren emarenin delile bitişmesidir.*”⁸⁶ Sadrüşşerîa ise Tavzîh'te ele aldığı tercih konusuyla alakalı açıklamalarını, Pezdevî'nin (482/1089) “*iki denk hüccetin tekâbül etmesi ve iki zıt hükümde birinin diğerine üstünlüğünün olmaması*”⁸⁷ şeklinde yapmış olduğu teâruz tarifi üzerine bina etmiştir.⁸⁸

2. Teâruzun Mahalli ve Tercih Konusu

İki bilinen arasında bir farklılık/dereceleme dolayısıyla tercih tasavvur olunamaz. Zira bir bilgi, diğer bir bilgiden daha kuvvetli ve daha galip değildir. Bazı bilgiler, ortada o bilgiyi diğerine tercih ettirecek açık bir gerekçe olmadıkça diğerlerinden açık ve elde edilebilir, teemmüle ihtiyaç bırakmama açısından daha ileri, hatta bazı bilgiler, bedihi olup teemmüle hiç ihtiyaç hissettirmeyenken bazıları bedihi olmayıp teemmüle muhtaç ise de

⁸⁴Zerkeşî, *Bahru'l-Muhît*, 1:145; Cürçânî, *Ta'rifat*, 56; Şükrü Özen, “Tercih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 40(Ankara: TDV Yayınları 2011), 485; Ayrıntılı bilgi için bk.; Koçak, “*İslâm Hukuk Metodolojisinde Teâruz Gidermede Tercih Yöntemi*”, 189-202. Tercih bir mana tağlib yani galib kılmadır. (Cürçânî, *Ta'rifat*, 63.)

⁸⁵Fahrüddîn Muhammed b. ÖmerRâzî,*el-Mahsul*,thk. Taha Cabir Ulvânî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 5:380-398.

⁸⁶Cemâlüddîn Osmân b. Ömerİbnü'l-Hâcib,*el-Muhtasar*,thk. Muhammed Baka (Riyad: Dârü'l-Medenî, 1986), 3:371.

⁸⁷Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâmPezdevî,*Usûlü Pezdevî*(Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.),3:77;

تَقَابُلِ الْحُجَّتَيْنِ عَلَى السَّوَاءِ لَا مَزِيَّةَ لِأَحَدِهِمَا فِي حُكْمَيْنِ كَتَضَائِبِ

⁸⁸Ubeydullah b. MesudSadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, thk. Âlü Mustafa el-Misbâhî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1971), 501;

المُعَارَضَةُ وَالتَّرْجِيحُ إِذَا وَرَدَ دَلِيلَانِ يَقْتَضِي أَحَدُهُمَا عَدَمَ مَا يَقْتَضِيهِ الْآخَرُ فِي مَحَلِّ وَاحِدٍ فِي زَمَانٍ وَاحِدٍ فَإِنْ تَسَاوَيَا قُوَّةً، أَوْ يَكُونُ أَحَدُهُمَا أَقْوَى بِوَصْفٍ هُوَ تَابِعٌ فَبَيْنَهُمَا الْمُعَارَضَةُ وَالْقُوَّةُ الْمَذْكُورَةُ رُجْحَانٌ، وَإِنْ كَانَ أَقْوَى بِمَا هُوَ غَيْرُ تَابِعٍ لَا يُسَمَّى رُجْحَانًا

sonuçta, bu bilgi de ‘*yakîni muhakkak*’ olur ve muhakkak oluşu bakımından farklılık göstermez. Öyleyse bir bilginin diğerine tercih edilmesi diye bir şey söz konusu olamaz. Zanna gelince; kuvvet bakımından birbirinden farklı olduğundan tercih ancak iki zannî şey arasında cereyan eder.⁸⁹

Râzî’ye göre iki emare arasındaki teâdül, fiilin kabih, mubah ve vacip olması gibi ya “fiili bir” iki zıt hükümde vaki olur ya da zann-ı galiple iki ayrı yöne kıble olarak yönelmek gibi “hükümü bir” iki zıt fiilde olur. Râzî’ye göre birinci şekliyle teâruz caiz olsa da şer’an vaki olmamıştır. İkinci şekliyle teâruz caizdir ve develerin zekâtıyla ilgili hadislerde olduğu gibi şer’an da vâkidir. Zannî iki delil arasında teâruz vaki olduğunda ise yapılan tercih örfen tayin edilmiş racih ile yapılmış olur.⁹⁰

İbnü’l-Hâcib’e göre tercih, iki zannî naklî delil veya iki aklî delil ve yahut naklî ve aklî bir delil arasında olur.⁹¹

Sadrüşşerîa’nın tercih ettiği, Pezdevî’nin *iki denk hüccetin tekâbülmemesi ve iki zıt hükümde birinin diğerine üstünlüğü olmaması*⁹² şeklindeki teâruz tarifinden hareketle teâruzdaki bahsetmek için şu şartların olması gerekir;⁹³

1) Mukabele ve teâruzun gerçekleşebilmesi için her iki delilin denk kuvvette olması gerekir. Zira zayıf ve kuvvetli arasında teâruz olmaz, kuvvetli olan tercih edilir. Bu anlamda sıhhat dereceleri farklı olduğu için meşhur haber ne mütevatir haberle ne de ahad haberle çelişemez. Mütevatir haberle sabit olan hüküm meşhur’a, meşhur haberle sabit olan hükümde âhad haberle sabit olana tercih edilir.

⁸⁹Muhammed b. Muhammedel-Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, thk. Muhammed Abdusselam (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1993), 375; H. Yunus Apaydın, *İslam Hukukunda Deliller Ve Yorum Metodolojisi*, (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1993), 2:380-383.

أَنَّ التَّرْجِيحَ إِنَّمَا يَجْرِي بَيْنَ طَنْئَيْنِ؛ لِأَنَّ الطَّنْئُونَ يَتَّفَاوَتُونَ فِي الْقُوَّةِ، وَلَا يُتَصَوَّرُ ذَلِكَ فِي مَعْلُومَيْنِ إِذْ لَيْسَ بَعْضُ الْعُلُومِ أَقْوَى وَأَعْزَبٌ مِنْ بَعْضٍ وَإِنْ كَانَ بَعْضُهَا أَجْلَى وَأَقْرَبَ حُصُولًا وَأَشَدَّ اسْتِغْنَاءً عَنِ التَّأَمُّلِ، بَلْ بَعْضُهَا يَسْتَعْنِي عَنِ أَصْلِ التَّأَمُّلِ وَهُوَ الْبَدِيهِيُّ وَبَعْضُهَا غَيْرُ بَدِيهِيٍّ يَخْتِاجُ إِلَى تَأَمُّلٍ لِكُنْهَ بَعْدَ الْحُصُولِ مُحَقَّقٌ يَقِينٌ لَا يَتَّفَاوَتُ فِي كَوْنِهِ مُحَقَّقًا فَلَا تَرْجِيحَ لِعِلْمٍ عَلَى عِلْمٍ

⁹⁰ Râzî, *el-Mahsul*, 5:380-398.

⁹¹ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 3:371.

⁹² Pezdevî, *Usûlü Pezdevî*, 3:77;

تَقَابُلِ الْحُجَّتَيْنِ عَلَى السَّوَاءِ لَا مَزِيَّةَ لِأَحَدِهِمَا فِي حُكْمَيْنِ كَتَضَادَّيْنِ

⁹³ Zerkeşi, tearuzun şartını üç olarak zikreder: 1-Delillerin sübut yönünden denk olması; Bu durumda Kitap ile haber-i vahid arasında tearuzdan söz edilemez. 2-Delillerin kuvvet yönünden denk olması; Mütevatir ile ahad arasında tearuz söz konusu olamaz. 3- Vakit, mahal ve cihet birliği ile birlikte iki delilin zıt hükümde birleşmiş olması; Bu şartları taşıyan delillerden birinin helal diğerinin haram hükmünü koymasına gibi. (Zerkeşi, *Bahru'l-Muhîr*, 8:121.)

2) Delillerden birinin bir şeyde helallik ve diğerinin haramlık üzere sübut bulması gibi çatışmayla birlikte iki delilin zaman ve mekân açısından birleşmesidir.⁹⁴

Sadrüşşerîa'ya göre herhangi bir mesele hakkında aynı mahal ve zamanda birinin varlığı diğerinin yokluğunu gerektiren iki delil vârid olduğunda; bu iki delil kuvvetçe eşit olurlarsa veya biri diğerinden vasıfça kuvvetli olursa aralarında muaraza var demektir. Bu durumda mezkûr kuvvet tercih sebebidir. Biri diğerinden vasıfça değil de özüyle daha kuvvetli olursa, burada teâruzdan söz edilemeyeceği, ayrıca “زَنْ وَأَرْجَحُ” (ölç ve tercih et)⁹⁵ hadisinden dolayı nass, kıyasa râcihtir denemez.⁹⁶

Sadrüşşerîa'ya göre şer'î delillerde zatta ve hakikatte teâruz söz konusu değildir. Çünkü böyle bir durum acziyet işaretlerindedir ki Allah için muhaldir. Bu açıdan şer'î deliller usûl ve furû'unda tek bir söze rücu' eder, teâruz ancak zahiren tasavvur olunur. Şer'î deliller üzerinde kafa yorulması, nâsih-mensûhun bilinmesi, nassın nüzûl veya vürûd sebebinin bilinmesi ortadaki çelişki gibi olan durumu çözmeye yardımcı olur. Ona göre Kitabın Kitapla teâruzunda sonra gelen öncekini fesh (nesh) eder. Çünkü şer'î deliller arasında tenakuz söz konusu olamaz. Kuran ve Sünnet arasında hakiki manada bir teâruz mümkün değildir. Hangisinin önce hangisinin sonra varid olduğunu bilmeyen bir kimse nasslar arasında tenakuz ve teâruz olduğu vehmine kapılır. Oysa önce vârid olan mensuh, sonra vârid olan nâsihtir.⁹⁷

3. Tercîhin Hükümü

Râzî'ye göre teâdulün/teâruzun muktezâsı tahyir⁹⁸ iken İbnü'l-Hâcib'e göre tercîhin hükümü vaciptir. İbnü'l-Hâcib'in bu sonuca varmasının, tercih tarifinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Zira o, tarifte “muarızına emarenin bitişmesi” ibaresini koymakla bu hükme varmıştır.

⁹⁴ Abdülazîz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr 'an Usûli Fahrilislâm el-Pezdevî*, thk. Muhammed Mu'tasım billâh el-Bağdâdî (Beyrut:Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1994), 3:77; SezayîBekdemir, *Sadrüşşerîa es-Sâni'nin Hukukçuluğu*, (Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016), 237-242.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31:444/Hadis No; 19098.

⁹⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 501;

المُعَارَضَةُ وَالْتَرَجِيحُ إِذَا وَرَدَ دَلِيلَانِ يَقْتَضِي أَحَدُهُمَا عَدَمَ مَا يَقْتَضِيهِ الْآخَرُ فِي مَحَلِّ وَاحِدٍ فِي زَمَانٍ وَاحِدٍ فَإِنَّ تَسَاوِيًا قُوَّةً، أَوْ يَكُونُ أَحَدُهُمَا أَقْوَى بِوَصْفٍ هُوَ تَابِعٌ قَبِيئَهُمَا الْمُعَارَضَةُ وَالْقُوَّةُ الْمَذْكُورَةُ رُجْحَانٌ، وَإِنْ كَانَ أَقْوَى بِمَا هُوَ غَيْرُ تَابِعٍ لَا يُسَمَّى رُجْحَانًا

⁹⁷ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 504.

⁹⁸ Râzî, *el-Mahsul*, 5:380-398.

Sadrüşşerîa bu konuda tıpkı İbnü'l-Hâcib gibi cumhurun “teâruz anında kuvvetli olanla amel edip zayıf olanı terk etmek vaciptir”⁹⁹ görüşünü benimsemiştir.¹⁰⁰ Sadrüşşerîa’ya göre kuvvette eşit iki delilde, eşitlik sayıdaysa (adetteyse) tercih şart değildir. Yani bir ayet bir ayetle, bir ayet iki ayetle veya bir hadis iki hadisle, bir kıyâs iki kıyâsla teâruz ettiği gibi teâruz eder. Bütün bunların hepsi iki eşit delil gibidir. Sonuçta Sadrüşşerîa, delillerin çokluğuyla tercih ve kuvveti şart görmemiştir. Sadrüşşerîa’nın naklettiğine göre Ebu Hanife (150/767) ve Ebu Yusuf’a (182/798) göre de iki delilden dolayı bir delil terk edilmez.¹⁰¹

4. Deliller Hiyerarşisi ve Tercih

Amel noktasında kuvvet sıralaması bakımından şer’î delillerden icmâ’ı öne koyan Râzî¹⁰²ve Gazzâlî’ye (ö.505/1111) göre müctehid bir meselede ilk olarak icmâ’a bakmalıdır. Araştırılan mesele hususunda icmâ’da bir şey varsa Kitap ve Sünnet’e bakmasına gerek yoktur. Çünkü bu ikisi neshi kabul eder, fakat icmâ’ kabul etmez. Kitap ve Sünnetteki hükmün aksine oluşmuş bir icmâ’ varsa, bu icmâ’ Kitap ve Sünnetteki hükmün neshedildiğine dair kesin bir delildir. Zira ümmet, hata üzerinde birleşmez.¹⁰³ Müctehid daha sonra Kitap ve mütevatir Sünnete bakmalıdır. Bunlardan her biri, kesin bilgi ifade etmesi bakımından aynı derecededir. Sem’î-kat’î deliller arasında, birinin neshedici olması durumu hariç, tearuz düşünülemez. Müctehid, hakkında Kitap veya mütevatir sünnet nassı bulunduğu konularda bu nassı alır. Sonra, Kitabın umum ifadelerini ve zahir ifadelerini araştırır. Bu umum ifadeleri tahsis eden, haberi vahid ve kıyas gibi tahsis edici deliller bulunup bulunmadığını araştırır. Müctehid, ‘nass lafız’ veya ‘zahir lafız’ bulamazsa, nassların kıyasına yönelir. İki kıyas veya iki haberi vahid veya iki umum çatırsa, tercih aramaya koyulur. Bu ikisi müctehid nezdinde birbirine eşit olursa, bir görüşe göre, kararsız kalır; diğer bir görüşe göre ise muhayyer kalır.¹⁰⁴

⁹⁹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 502.

¹⁰⁰ H. Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü* (Kayseri 2016), 279.

¹⁰¹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 524.

¹⁰² Râzî, *el-Mahsul*, V, 380-398.

¹⁰³ İbn Mace, “Fiten”, 8.

¹⁰⁴ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, 374-375; Apaydın, *İslam Hukukunda Deliller Ve Yorum Metodolojisi*, 2/380-383;

فَيَنْظُرُ أَوَّلَ شَيْءٍ فِي الْإِجْمَاعِ فَإِنْ وَجَدَ فِي الْمَسْأَلَةِ إِجْمَاعًا تَرَكَ النَّظَرَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ فَإِنَّهُمَا يَقْبَلَانِ النَّسْخَ، وَالْإِجْمَاعُ يَقْبَلُهُ، فَالْإِجْمَاعُ عَلَى خِلَافِ مَا فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ دَلِيلٌ قَاطِعٌ عَلَى النَّسْخِ إِذْ لَا تَجْتَمِعُ الْأُمَّةُ عَلَى الْخَطَا. ثُمَّ يَنْظُرُ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ الْمُتَوَاتِرَةِ عَلَى رُتْبَةٍ وَاحِدَةٍ؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ يُفِيدُ الْعِلْمَ الْقَاطِعَ وَلَا يُتَّصَرُّوُ التَّعَارُضُ فِي

Gazzâlî'ye göre iki kesin nass tearuz ettiğinde, tercih imkânı yoktur; hatta bu iki nass mütevatir ise, bunlardan birinin nâsîh olması gerektiğinden, zaman bakımından sonra olan nassın nâsîh olduğuna hükmedilir. Çatışan bu iki nass haberi vahid cinsinden ise ve biz de hadisin vürud tarihini biliyorsak, yine, sonra olanın nâsîh olduğuna hükmederiz. Hangisinin sonra olduğunu bilmiyorsak, ravinin doğru söylemiş olması zannî bir durum olacağından, bize göre daha kuvvetli olan haberi takdim ederiz.¹⁰⁵

Sadrüşşerîa'ya göre deliller arasında teâruz varsa önce cem yoluna gidilir. Bu durumda iki benzerden biriyle amel etmiş olunur. Cem mümkün olmuyorsa Kitap sünnete, sünnet ise kıyâs ve sahâbî kavline tercih edilir. Bu da mümkün olmuyorsa hakkında iki ayrı rivayet bulunan evcil eşeğin artığının tâhir/temiz olup olmadığı (İbn Ömer'den gelen rivayette evcil eşeğin artığı necis iken İbn Abbas'tan gelen rivayette evcil eşek artığı temizdir) hususundaki gibi hüküm olduğu gibi bırakılır. Su temizdir ve bu hal üzere hükmü onaylanır. Hadesin zevali hususunda şüphe vaki olduğu için hades zail olmaz. Şüphyle de hüküm zail olmaz.¹⁰⁶ Görüldüğü üzere Sadrüşşerîa, burada ıstıshab delili ile bir tercihte bulunmuştur.

Sadrüşşerîa'ya göre teâruz iki kıyâs veya kıyâs ile idrak edilebilen sahâbî kavli ile kıyâs arasında vaki olduğunda müctehid dilediğini tercih eder.¹⁰⁷ Nassların metninde teâruz vaki olduğunda; muhkem müfessere, müfesser nassa, nass zahire, hakikat mecaza, sarîh kinâyeye, ibare işarete, işaret delalete ve delalet iktizaya tercih edilir.¹⁰⁸ Nassların senedinde teâruz söz konusu ise; meşhur haber haberi vâhîde, râvisi fakih haberi vâhîde râvisi bu vasıfla maruf olmayan haberi vâhîde tercih edilir.¹⁰⁹

Sadrüşşerîa'ya göre iki kıyâs arasında teâruz söz konusu olduğunda illetlerine bakılır. İleti mansusa ile yapılan kıyâs, illeti müstanbata ile yapılan kıyâsa tercih edilir. Yine illeti nassla bilinen illeti ima ile bilinene, illeti katîye

الْقَطْعِيَّاتِ السَّمْعِيَّةِ إِلَّا بَأَنَّ يَكُونَ أَحَدُهُمَا نَاسِخًا، فَمَا وَجَدَ فِيهِ نَصُّ كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ مُتَوَاتِرَةٍ أَخَذَ بِهِ، وَيُنْظَرُ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى عُمُومَاتِ الْكِتَابِ وَظَوَاهِرِهِ، ثُمَّ يُنْظَرُ فِي مَخَصَّصَاتِ الْعُمُومِ مِنْ أَحْبَابِ الْأَخَادِ وَمِنْ الْأَقْبِسَةِ فَإِنْ عَارَضَ قِيَاسٌ عُمُومًا أَوْ خَبَرٌ وَاجِدٌ عُمُومًا فَقَدْ ذَكَرْنَا مَا يَجِبُ تَقْدِيمُهُ مِنْهَا، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ لَفْظًا نَصًّا وَلَا ظَاهِرًا نَظَرَ إِلَى قِيَاسِ النَّصُوصِ، فَإِنْ تَعَارَضَ قِيَاسَانِ أَوْ خَبَرَانِ أَوْ عُمُومَانِ طَلَبَ التَّرْجِيحَ كَمَا سَنَذَكُرُهُ، فَإِنْ تَسَاوَيَا عِنْدَهُ تَوَقَّفَ عَلَى رَأْيٍ وَتَخَيَّرَ عَلَى رَأْيٍ آخَرَ كَمَا سَبَقَ.

¹⁰⁵ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*,375; Apayadın, *İslam Hukukunda Deliller Ve Yorum Metodolojisi*, 2/380-383.

¹⁰⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*,504;

¹⁰⁷ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*,512.

¹⁰⁸ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*,512.

¹⁰⁹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*,512.

yakın olan ima ile bilinen böyle olmayana, illeti mutlak ima ile bilinen illeti münasebetle bilinene tercih olunur.¹¹⁰

Sadrüşşerîa'ya göre haram (hazr) ibahaya, nedbe ve kerahete, vücub nedbe, olumlu (müsbit) olumsuz (nafî), haddi düşüren mucib olana, talak ve itâkı mucib olan olmayana tercih olunur.¹¹¹ Sadrüşşerîa, tercih konusunda "Vücuhi't-tercih, delilin arızı vasfından zati vasfına doğrudur"¹¹² şeklinde bir yöntem geliştirmiştir.

Sadrüşşerîa'ya göre teâruzun üç şekli vardır;

Birincisi; Nass ile kıyâsın teâruzu gibi iki delilden biri diğerinden bağımsız olarak kuvvetlidir. Hükümü daha kuvvetli olan ile amel etmek ve daha zayıf olan ile ameli terk etmek gerekir. Çünkü zayıf olan delil daha kuvvetli olan delil karşısında yok hükmündedir.¹¹³

İkincisi; Râvisi fakih olan haberi vâhid, râvisi fakih olmayan haberi vâhidle teâruz edebilir. Bu iki delilden biri diğerinden vasıf olarak kuvvetlidir. Bu kısmın hükmü de daha kuvvetli olan ile amel etmek ve daha zayıf olan ile ameli terk etmektir. İbnü'l-Hâcib'e göre sened yönünden ravinin çokluğu zannı amel yönünden kuvvetlendirir. Mütevatir müsnede, müsned mürsele, tabiinin mürseli başkasına vs. tercih edilir. Metin yönünden ise; nehy emre, emir ibâhaya, ihtimal açısından ekall eksere, hakikat mecaza, mecaz müştereke, iktiza işarete, mefhûmu muvafakat mefhûmu muhalefete, tahsisü'l-âmm te'vilü'l-hâssa, tahsis edilmemiş âm tahsis edilmiş âmma, şartlı âm menfi nekreye, icma nassa vs. tercih edilir. Medlul yönünden ise; hazr ibâhaya (haram mubaha), nedbe, vücub ve mekruha, vücub nedbe, müsbit menfiye, teklifi hüküm vazi hükme, hafif olan ağır olana vs. tercih edilir. Hâriç yönünden ise; başka bir delile, Medine ehlinin amelini veya hulefa-i raşidinin

¹¹⁰ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 514; Pezdevî'ye göre beş yönden muarazadan uzaklaşılabilir; 1. *Hüccet yönünden*; Şer'i deliller birbirine denk olmadığından hüccetin kendisinde böyle bir teâruz söz konusu olamaz. Nitekim muhkem mücmele, meşhur ahad habere denk değildir. 2. *Hüküm yönünden*; Hüküm bu iki delil ile sabit ise delillerin arası cem edilir. Delilden birini düşürmek batıldır. 3. *Hal yönünden*; İki hal arasında zahirde bir teâruz vardır. Bu durumda tahfif-teşdid ve hakikat-mecaz anlamlarıyla deliller arasında cem yapılır. 4. *Zamanın sarîh olması yönünden*; Bu durumda nâsih-mensûh yöntemiyle teâruz giderilir. 5. *Zamanın delalet etmesi yönünden*; Hazr-ibaha yönünden bir teâruzdur. Bu durumda sonra vârid olan delil nasihtir. (Pezdevî, *Usûlü Pezdevî*, 3:88.)

¹¹¹ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 508-513.

¹¹² Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 522.

¹¹³ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 502.

görüşüne muvafık olan tercih edilir. Ayrıca âmm/umum sebebi hâss/husus olana vs. tercih edilir.¹¹⁴

Üçüncüsü; İki delilin kuvvet yönünden eşit olması durumunda ise; Teftazânî'ye (792/1390) göre bir delil bir şeyin sübutuna delalet ederken, diğeri nefyine delalet ederse: İlk olarak kuvvet açısından eşitseler ve ikinci olarak ikisinden birine ziyade olunursa; birinci şekilde çatışma vardır ve tercih yoktur. İkinci şekilde tercihle birlikte çatışma vardır, üçüncü şekilde gerçekte teâruz yoktur, benzerlikten doğan teâruz üzerine bina olduğu için tercih de yoktur.¹¹⁵

5. Sadrüşşerîa'ya Göre Fâsid Tercih Çeşitleri

1. *Galebetü'l-eşbâh ile yapılan tercih*; Fer'in iki asıldan birine bir yönden, diğesine birkaç yönden benzemesi durumunda Şafîiler'in yaptığı tercihin adıdır ve Sadrüşşerîa'ya göre böyle bir tercih batıldır. Zira tercih sayıya göre değil, kuvvet ve tesire göre olur. Nice tek delil vardır ki bin tanesinden daha kuvvetlidir.

2. *Umûmu'l-vasf ile yapılan tercih*; İmam Şafî'nin kendisinde ribâ gerçekleşen malların tespitinde ta'm vasfını keyl ve vezne tercihi gibi. Sadrüşşerîa'ya göre bu vasıf aza da çoğa da şamildir. Bu muteber bir tercih çeşidi değildir. Çünkü tercih surete göre değil, kuvvete göre yapılır.

3. *Killetü'l-eczâ ile yapılan tercih*; Küçük parçadan elde edilen illetin büyük parçadan elde edilen illete tercihi ki Sadrüşşerîa'ya göre bu da fâsiddir.

4. *Kesretü'l-edille ile yapılan tercih*; Sadrüşşerîa'ya göre deliller tesir yönünden eşitse, icmaen sabit olan şahitlerin çok veya az olmasının tercih sebebi olmayacağı gibi eşit delillerin çokluğu da tercih sebebi olamaz.¹¹⁶ İbnü'l-Hâcib ise Sadrüşşerîa'nın fâsid tercih olarak değerlendirdiği kesretü'l-edilleyi tercih sebebi saymıştır.¹¹⁷

“Ramazan orucuna gecedan niyet etmeyen kişinin Şafîiler'e göre orucu sahih değilken bize göre sahihtir” diyen Sadrüşşerîa, bunun sebebinin fâsid istidlal yöntemi olduğunu savunur. Ramazan orucunda kişi ekseriyetle niyetli olur. Sahih tercih, eksere yani orucun zati vafına göre yapılır. Şafîiler, bu konuda orucun arızı (taam olma) vasfıyla tercihte bulunmuşlardır.¹¹⁸

¹¹⁴ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 3:375-392.

¹¹⁵ Mesud b. Ömer Teftazânî, *Şerhü't-Telvih ale't-Tavzih* (Kahire: Mektebetü Sabîh, t.y.), 2:206-207.

¹¹⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 523.

¹¹⁷ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasar*, 3:371.

¹¹⁸ Sadrüşşerîa, *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*, 522.

Değerlendirme

Cumhura göre, kat'î ve zannî deliller arasında hakiki bir tearuz bulunmaz. Mutlak Şâri' olan Allah, Alîm ve Hakîm olduğundan O'nun hükümlerinde teâruz söz konusu olamaz. Âyetler, zaman zaman nazil olurken, hadislerde zaman zaman vârid olmuştur. İki mütenâkız delilin birden nüzulüne ve vürûduna imkân yoktur. Ancak şer'î deliller arasında olsa olsa müctehidin zannına göre teâruz bulunur ki, bu da hakiki değil, zahiri bir tearuzdur. Şu halde cumhur-u ulema tearuzu Şâri' açısından muhal, müctehid açısından mümkün kabul etmektedir. Bu açıdan müctehidler arasında bir ihtilaftan söz edilemez. Buna mukabil müctehidler, kendilerince var olduğunu düşündükleri tearuzu gidermek için genelde farklı bir yöntem izlemiştir. Makalemizde bu konudaki görüşlerine yer verdiğimiz Râzî, İbnü'l-Hâcib ve Sadrüşşerîa da teâruzunu giderme hususunda farklı yol tutan müctehidlerdendir. Özellikle Sadrüşşerîa, Tavzîh adlı eserinde ele aldığı teâruz ve tercih bölümünü tümüyle Râzî ve İbnü'l-Hâcib'e cevap ve Pezdevî'yi destek mahiyetinde ele almıştır. Sadrüşşerîa, önce teâruzun tüm şekillerini (vücûhunu) ortaya koymuş, sonra tercihe götürecektür karineyi kuvvet ve tesir olarak belirleyerek bir nevi deliller hiyerarşisi oluşturmuştur.

204

Râzî'ye göre teâdulün/teâruzun muktezâsı tahyir (amel etmek müctehide kalmış) iken İbnü'l-Hâcib ve Sadrüşşerîa'ya göre tercihin hükmü vaciptir. Yani teâruz anında kuvvetli olanla amel edip zayıf olanı terk etmek vaciptir. Ancak kuvvette eşit iki delilde eşitlik sayıda olursa bu durumda Sadrüşşerîa tercihi şart koşmaz. Bir ayet bir ayetle, bir ayet iki ayetle veya bir hadis iki hadis, bir kıyâs iki kıyâsla teâruz etmesi durumunda olduğu gibi. Bunların hepsi iki eşit delil gibidir. Sadrüşşerîa, bu görüşüyle delillerin çokluğuyla tercih ve kuvveti şart gören İbnü'l-Hâcib'e cevap vermiştir.

Sadrüşşerîa, İbnü'l-Hâcib'in kabul ettiği bir kısım tercihlerin fâsid tercihler olduğunu madde madde ortaya koymuştur. Ona göre muarız delillerin eğer tarihleri biliniyorsa daha sonra gelen önceki için nasihtir, bilinmiyorsa başka bir çözüm aranır ve böylece teâruz bertaraf edilir ve imkân dâhilinde *amelün bi's-şebeheyn üzere* ikisinin arası cem edilir. Eğer bu mümkünse böyle yapılır, mümkün olmazsa terk olunur. Bu durumda önce Kitaba, sonra sünnete, sonra kıyâsa ve sonra sahâbî kavline bakılır. Bu yolla çözüme ulaşırsa, ulaşılır. Yoksa asıllar üzerine karar kılmak (takrîrû'l-usûl) gerekir.

Evaluation and Conclusion (Contradiction)

According to Jumhur (majority of ulama), there isn't any contradiction between definite and al-dhann-i delil (assumption of evidence).

Since Allah, who is absolute Sharih (absolute lawgiver), is Aleem (the all-knowing) and Hakeem (the wise), That's why there is no contradiction in his hukm (hukm denotes arbitration, judgement, authority). Verses of the Koran were revealed from time to time and the hadiths appeared from time to time. It is impossible that two opposing proofs were revealed or appeared. But there might be a contradiction among shar'i proofs for mujtehid's supposition and it's a seemingly contradiction, not real one. In that case, Jumhur (majority of ulama) accepted that contradiction is impossible for Shari (the true lawgiver) and possible for mujtehid. From this point of view, it is impossible to talk about a disagreement among mujtehids. Into addition to this, mujtehids followed a different way to settle contradiction in their minds. Râzî, İbnü'l-Hâcib and Sadrüşşeria, whose ideas we mentioned in our article, followed a different way. Especially, in his work 'Tavzih', Sadrüşşeria gave an answer to Razi and İbnü'l-Hacib in the chapter of 'Opposition and Choice' and at the same chapter, he supported Pezdevi's ideas. Firstly, Sadrüşşeria exposed the aspects of contradiction and he formed a kind of hierarchy of clues by designating the clues as strength and effect which can lead to a choice.

While according to Razi: the cause of contradiction is indetermination but according to İbnü'l-Hacib and Sadrüşşeria it is wajib to choose. It means you have to choose the strong hukm instead of weak one. But if there's equality in number, according to Sadrüşşeria, you don't have to choose one. A qiyas can contradict with a qiyas [qiyas in Islamic law, the deduction of legal prescriptions from the Quran or Sunnah by analogic reasoning. Qiyas provided classical Muslim jurists with a method of deducing laws on matters not explicitly covered by the Quran or Sunnah without relying on unsystematic opinion (ray or hawa)] as a verse can contradict with a verse/verses, a hadith can contradict with a hadith/hadiths, All of these are alike two equal evidences. With his opinion, Sadrüşşeria answered İbnü'l-Hacib who thinks that 'choose and power' and multiplicity of clues is a condition.

Sadrüşşeria, exposed item by item that some of İbnü'l-Hacib's choices are wrong. According to him, if the opposing evidences' dates are known, following evidence is nasih for the preceding one. If they are not known, another solution is looked for. So contradiction is removed and if it's possible they bring together for reconcile with two evidences according to similar practices but if it's not. In this case, we look for Koran firstly, sunnah secondly, a similar and then qiyas and the words of Companions of prophet Muhammed (pbh) lastly. If this way brings us a solution. If it doesn't, we have

to make a decision on takrirü'l-usul (the origins, main sources, and principles upon which Islamic jurisprudence is based.)

Kaynakça

- Abdulaziz Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed, *Keşfü'l-Esrâr 'an Usûli Fahrîslâm el-Pezdevî*. thk. Muhammed Mu'tasım billâh el-Bağdâdî, 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1994.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*. thk. Komisyon, 45 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Apaydın, H Yunus, “*İslam Hukukunda Deliller Ve Yorum Metodolojisi*”. 2 cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1993.
- “*İslam Hukuk Usûlü*”, Kayseri 2016.
- Bekdemir, Sezayi, “*Sadrüşşerîa es-Sâni'nin Hukukçuluğu*”, Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.
- Cürçânî, Seyyid Şerif Alî b. Muhammed, *et-Ta'rifat*. thk. Komisyon. Beyrut; Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1985.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed eş-Şâfiî, *el-Mustasfâ*. thk. Muhammed Abdusselam, 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1993.
- İbnü'l-Hâcib, Osmân b. Ömer, *el-Muhtasar*. thk. Muhammed Baka, 3 cilt. Riyad: Dârü'l-Medenî, 1986.
- Koçak, Zeki, “*İslam Hukuk Metodolojisinde Tearuzu Gidermede Tercih Yöntemi*”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004.
- Özen, Şükrü, “*Teâruz*”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 208-211. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
“*Tercih*”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 484-487. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Pezdevî, Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed, *Usûlü Pezdevî*. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, t.y.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer et-Taberistânî, *el-Mahsul*. thk. Taha Cabir Ulvânî. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.
- Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mesud, *et-Tavzîh fî Halli Ğavâmizi't-Tenkîh*. thk. Âlü Mustafa el-Misbâhî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1971.
- Subhi, Muhammed Cemil, “*Usulcülere Göre Teâruz'un Hükmü*”. trc. Ali Duman. *Hikmet Yurdu Dergisi* 1, sy. 2, (Temmuz-Aralık 2008): 189-202.
- Teftazânî, Mesud b. Ömer Sadedin, *Şerhü't-Telviḥ ale't-Tavzîh*. 2 cilt. Kahire: Mektebetü Sabîh, t.y.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Bahâdır, *Bahru'l-Muhîḥ*. 8 cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî, 1994.

**SÂDİK ÇÛBEK, NATÛRALİZMİN ÖYKÜLERİNE YANSIMASI VE
“KAFES” ADLI SEMBOLİK HİKÂYENİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ**

*Sâdık Çûbek, The Reflection of Naturalism on His Works and The
Translation of His Symbolic Story “Cage”*

*Nurgül KINA**

Özet

Sâdık Çûbek, (1295-1377 hş. / 1916-1998 m.) modern İran edebiyatının tanınmış hikâye ve roman yazarlarından birisidir. Çûbek hikâyenin yanında roman, piyes hatta şiir türünde eserler vermiş olmasına rağmen İran edebiyatında daha çok “hikâyeci” kimliği ile tanınmıştır. O, kısa hikâyelerini Amerikalı hikâye yazarı, şair Edgar Allen Poe (1809-1849) ve Anton Pavloviç Çehov (1860-1904) gibi Rusya’nın 19. yüzyıl sonlarındaki hikâye yazarlarının tekniğine yakın, kendine özgü bir tarzda yazmıştır. Ayrıca, Sâdık Hidâyet (1903-1951)’ten başka birkaç yabancı yazara örneğin; Ernest Miller Hemingway (1899-1961)’e William Cuthbert Faulkner (1897-1962)’a ve Henry James (1843-1916)’e de ilgi göstermiştir. Çûbek, kısa hikâyelerinde cinayet, savaş, musibet, fakirlik vb. konuları işlemiştir. O, eserlerinde daha çok toplumun alt kesiminden talihsiz kişileri kahraman olarak seçmiş; onların hayat ayrıntılarını tarafsız bir tutum takınarak tasvir perdesine taşımıştır. Ayrıca, eserlerinde daha çok gerçeğin çirkin yönünü göstermeye çalışmıştır. Bu özellik, Sâdık Çûbek’i hikâye yazarlığının yanı sıra natüralizm akımına yaklaştırmıştır. Bu makalede natüralizm akımı, Sâdık Çûbek’in hayatı, edebi kişiliği, eserleri, kısa hikâye yazımcılığı, hikâye yazımcılığında kullandığı anlatım metotları hakkında kısaca bilgi verilmiş; Çûbek’in “Kafes” adlı sembolik hikâyesinin çevirisi yapılmıştır. Son olarak, çevirisi yapılan hikâye muhteva unsurları ve anlatım teknikleri bakımından incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern İran Edebiyatı, Sâdık Çûbek, Natüralizm, Kısa hikâye, Kafes, 19. yüzyıl.

Abstract

Sâdık Çûbek (1916-1998 / 1295-1377 hijri calendar) is one of the famous writers of story and novel in modern Iran literature. While, he has some other works in novel, drama and even poem besides his stories, he is

* Tahran Üniversitesi Edebiyat ve İnsani Bilimler Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

known mostly with his “short story writer” identity. He wrote these short stories in his distinctive way, but similar technically with 19. Century story writers such as American story writer, poet Edgar Allen Poe (1809-1849) and Russian writer Anton Pavlovich Chekhov (1860-1904). Moreover, he was interested in some other foreign writers like Sâdık Hidâyet (1903-1951), Ernest Miller Hemingway (1899-1961), William Cuthbert Faulkner (1897-1962) and Henry James (1843-1916). Çûbek addresses the issues of murder, war, disaster, poverty etc. in his short stories. The protagonists in his works are mostly unfortunate people from culturally deprived society, and he depicts their lives in an objective perspective. He also tries to show the ugly face of the truths in his works. This characteristic makes him write short stories and be close to the movement of naturalism. This article gives brief info about the movement of naturalism, the life of Sâdık Çûbek, his literary personality, works, and the methods that he uses in his story writing . Çûbek’s symbolic story, “Cage” is also translated and given in the article. And finally, the content and expression techniques are examined.

Key Words: Modern Iran Literature, Sâdık Çûbek, Naturalism, Short Story, Cage, 19th Century.

Natüralizm ve Sâdık Çûbek

Natüralizm ya da doğalcılık, felsefeden edebiyat alanına girmiş bir terimdir. Felsefede natüralizm, tabiatta var olan her şeyin doğal nedenlerle oluştuğunu, gözleme, deneye bağlı bilimlerle ilişkilendirildiğini ve maddeden başka bir şeyin mevcut olmadığını savunan düşüncedir. Felsefi görüş olan bu düşünce türü, bütün varlıkların maddeden türediğini ve evrendeki tek cevherin madde olduğunu öne süren maddecilik veya materyalizm anlamına gelmektedir. Natüralist, Fransızcada ve İngilizcede doğa araştırmacısı anlamındadır.¹¹⁹

Rızâ Seyyîd Huseynî, “*Mektebhâ-yi Edebî*” (*Edebi Akımlar*) adlı kitabının birinci cildinde natüralizmle ilgili şu cümlelere yer vermiştir: “*Natüralizm, görünüşte “natüralist akım” diye adlandırılır. 16 Nisan 1877 tarihinde, Torab Restoranı’nda akşam yemeği için bir araya gelen Gustave Flaubert (1821-1880) ve Emile Zola (1840-1902) tarafından ortaya çıkmıştır. Bu akım, bilimden, felsefeden ve sanatsal eleştiriden edebiyat alanına*

¹¹⁹ Mansûr Servet, *Âşinâ-î Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, 3. baskı, İntişârât-i İlm, Tahran 1390 hş., s. 146.

girmiştir. 17. yüzyılda Fransız Güzel Sanatlar Akademisi, tabiatta bulunan her şeyin taklit edilmesinin zorunlu sayıldığı ve natüralist olarak adlandırıldığı görüşünü savunuyordu. Natüralizm terimi, özellikle resim alanında kullanılmıştır. Charles Baudelaire (1821-1867), Jean Auguste Dominique Ingres (1775-1817)'in natüralist akımın en ünlü proje temsilcisi olduğuna inanıyordu. Felsefede natüralizmin asıl anlamını doğa olarak kabul eden, bazı şeyleri tabiata doğru taşıyan ve düzene sokan kişiler arasında Epikür (341-270 m.ö)'den tutun da Pierre Gassendi (1592-1655) gibi pozitivistler de yer almaktadır.”¹²⁰

Aynı zamanda natüralizm, toplumda zahmet çekmiş tabakaların mücadele alanlarındaki konuları ele alarak 20. yüzyıl edebiyatı için çok değerli olan yeni anlatım türlerinden özellikle iç monolog¹²¹ tekniğini tanıtmıştır.¹²²

Natüralizmdeki karşılıklı konuşma tarzı ilk önce romanı, daha sonra edebiyatı etkisi altına almıştır. Natüralist yazarlar, birisinin konuşmasını naklederken söyleşi türünde cümleler ve terimler kullanmaya özen gösterirler. Realizm akımı ortadan kalktıktan sonra, natüralizm akımının kurucuları da gitgide 20. yüzyıl yazarları arasında ilgi görmeye başladılar. Böylece, eserlerinde günümüz karşılıklı konuşma tarzını kullanan diğer yazarların hepsi de Emile Zola'ya ve takipçilerine saygı göstermişlerdir.¹²³

Natüralizmde kabul gören iki konu vardır: Genel tanınmışlık ve Özel tanınmışlık. Genel tanınmışlık, realizm (gerçekçilik) akımıdır. Ancak, natüralizmde daha çok gerçeğin çirkin yönünü göstermeye olan eğilim sebebiyle Gustave Flaubert (1821-1880) ve Sâdik Çübek (1916-1988 m. / 1295-1367 hş.) gibi yazarlara natüralist denilmiştir. Özel tanınmışlık ise Emile Zola'nın (1840-1902) yöntem ve inançları doğrultusunda kabul gören

¹²⁰ Rızâ Seyyîd Huseynî, *Mektebhâ-yi Edebî*, c. II, 17. baskı, İntişârât-i Negâh, Tahran 1391 hş., s. 393.

¹²¹ İç monolog: Oyun, roman ve öyküde kahramanların aklından geçen düşünceleri açığa vuran anlatı tekniğidir. İç monologda oyun, roman ya da öykü kahramanının aklından geçen düşünceler serbest çağrışıma yaklaşan, birbiriyle ilişkisi zayıf izlenimler ya da ussal kavramlaştırmalar biçiminde olabilir. Değişik biçimleri arasında, dramatize edilmiş iç çatışmalar kendini analiz etme ve zihninde canlanan diyaloglar yer alır. İç monolog terimi, sık sık bilinç akışı yerine kullanılır. Geniş bilgi için bkz. İç monolog - Vikipedi, http://tr.m.wikipedia.org/wiki/İç_monolog, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

¹²² Servet, *Âşinâ-i Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, s. 177.

¹²³ Sîrüs Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, 3. baskı, Neşr-i Gatre, Tahran 1394 hş., s. 22; Servet, *Âşinâ-i Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, s. 177.

natüralizmdir. Gerçek natüralizm on yıldan fazla (1880-1890) geçerli ve değerli sayılmamıştır, bu akımın çok fazla takipçisi de olmamıştır.

Emile Zola, kalıtsal özellikleri sebebiyle fuhuş yapan veya alkolik olan hikâye kahramanlarının bilimsel olarak yönlendirilmesi kanısındaydı. Yazar, hem bir gözlemci hem deney yapan bir bilim adamı gibi davranmalıydı. Natüralizm, Emile Zola için kiliseyle mücadele etme yöntemiydi. Zola, bilimin edebiyat alanına girmesi gerektiğine inanıyordu ve edebiyatı bilimin bir uygulama alanı olarak görüyordu.

Emile Zola 1868 yılında yazdığı “*Therese Raquin*”¹²⁴ adlı romanının ön sözünde kendini natüralist olarak adlandırır. Natür, burada doğal bilimler yöntemi anlamındadır; kahramanların kişiliklerini soyaçekim özelliklerine ve yetiştiği sosyal çevreye göre inceler.

Natüralizmde gerçeği süslemeden, çirkinlikleri törpülemeden olduğu gibi ele alan ve olumsuzluklar üzerinde duran tarz ile Emile Zola’nın deney yönteminin edebiyatta da uygulanabileceğini öne sürdüğü tarz arasındaki ortak nokta; Emile Zola’nın da eserlerinde alkolizme, fuhuşa ve hırsızlığa bulaşmış, genellikle sorunlu ve toplum dışına itilmiş kişileri karakter olarak ele almış olmasıdır. Emile Zola’nın eserlerinde de çirkinlikler ve olumsuzluklar üzerinde durulmuştur. Böylece, realizm ve natüralizmdeki insan tanımı farklılık göstermektedir. Natüralistlere göre, insan kalıtımın ve çevrenin esiri olmuştur.¹²⁵

Daha önce söylediğimiz gibi natüralizm çirkinliklerin üzerinde durması dışında, hemen hemen realizmin aynısıdır. Realistlerin eserlerinde de çirkinlikler üzerinde durulur; ama natüralistler eserlerinde bu konuyu daha abartılı bir şekilde işlerler. Mesela; Zola’nın “*Germinal*”,¹²⁶ Sâdık Çubek’in

¹²⁴ *Therese Raquin*: Fransız yazar Emile Zola tarafından (1837’de yayınlanan) bir roman ve bir oyun (1873). *Therese Raquin*, halası tarafından kuzeniyle evlendirilmiş ve mutsuz bir evlilik geçiren genç bir kadının hikâyesini anlatmaktadır. Therese’nin kocası Camille, hastalıklı ve bencil bir adamdır. Therese fırsat doğduğunda Camille’nin yakın arkadaşı Laurent’le birlikte çalkantılı ve tutkulu bir ilişkiye girer. Emile Zola bu romanın amacının karakterlerin değil mizaçların üzerinde durmak olduğunu söylemektedir. Bilimsel yaklaşımı nedeniyle, *Therese Raquin* natüralizme örnektir. Geniş bilgi için bkz. Terese Raquin - Vikipedi, http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Terese_Raquin, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

¹²⁵ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 98.

¹²⁶ *Germinal*: Genellikle Emile Zola’nın en iyi eseri ve Fransız edebiyatının en iyi romanlarından biri olarak gösterilir. Roman, 1860’larda kuzey Fransa’da uzlaşmaya yanaşmayan maden işçilerinin şiddetli ve gerçek grev öyküsünü konu alır. Germinal, Latince’de tohum, tomurcuk, filiz anlamına gelen *germen* sözcüğünden türemiş

de “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) romanında çirkinlikleri pekiştirerek, ısrarcı ve abartılı bir şekilde ele aldıkları gibi.¹²⁷

Realist yazarın da eserinde çirkinlikleri göstermesi mümkündür. Realist yazar çirkinliklerden nefret eder ve kendini bu çirkinliklerden kurtarmak ister. Natüralist yazar ise bu çirkinliklere yapışarak, heyecan ve şevkle çirkinlikleri açıklar; öyle ki, bu çirkinliklerin doğal olduğunu bile savunur.¹²⁸

Bazı araştırmacılara göre, natüralizm realizme göre hayattan daha net tasvirler vermektedir. Çübek, daha güçlü bir realizm ortaya koyabilmek için güneyin halk ağzını kullanmış ve eserlerini iç monolog şeklinde yazmıştır. Başka bir grup araştırmacı da natüralistlerin realistlerin karşısında durabilmek için çirkinlikleri aşırı abartarak yazdıklarını söylemiştir. Ayrıca, diğer bir grup araştırmacı da natüralistlerin sanatkâr olmak için daha çok araştırma yaptıklarını ifade etmiştir. Elbette, bunlar genel söylemlerdir. Bunların yerine, realist yazar ile natüralist yazar arasındaki tekniksel farklara yönelmemiz daha doğru olacaktır. Mesela; Sâdik Hidâyet gibi realist bir yazarın hikâye kahramanlarıyla dert ortağı olduğu görülmektedir. “*Seg-i Vilgerd*” (*Aylak Köpek*) adlı kısa hikâyede, yazar köpeği bir insan gibi sevmektedir ve köpeğin gözlerini insan gözüyümüş gibi anlatmaktadır. Sâdik Çübek te ilk çalışmalarında Hidâyet’in etkisi altında kalmıştır. O da “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*) adlı eserinde maymun ile dert ortağı olmuştur.¹²⁹

Dert ortaklığı, insanoğlunun en üstün özelliklerindedir. Eserlerinde çirkinlikler üzerinde durup onları abartılı bir üslupla ele alan natüralist yazar, kötülüğe maruz kalmış kişilerle dert ortağı olmaya layık değildir. Tam da burada, Sâdik Hidâyet ve Sâdik Çübek arasındaki başka bir fark ortaya çıkmaktadır. Hidâyet her zaman realist değildir, eserlerinde onun insani yönü daha ağır basmaktadır. O, içinde yaşadığı toplumun kokuşmuşluğundan rahatsızlık duymakta ve tiksinierek bu kokuşmuşluktan kaçmaktadır. Ayrıca, Hidâyet kokuşmuşluktan kaçan kişilerle dert ortağı olmaktadır. Çübek’in kokuşmuşluktan muzdarip olmuş kişilerin halini düşünmediği bir an yoktur.

Fransızca bir sözcüktür. Fransız Cumhuriyetçi takvimiminin yedinci ayı anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Germinal (roman) - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Germinal>, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

¹²⁷ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 99.

¹²⁸ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 104.

¹²⁹ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 99-100.

O da kendini bu kokuşmuşluğun içine atarak, âdeta çürük dokuları parçalamakta ve onları emmektedir. ¹³⁰

Natüralist yazar, yakınında ve uzağında gördüğü her türlü çirkinliğe değinir. Sâdık Hidâyet realisttir. O, belaya, kötülüğe maruz kalmış talihsiz kahramanını iyi biri olarak bilmektedir. Sâdık Çûbek ise natüralisttir. O, insanı yaradılıştaki kirli bir varlık olarak kabul etmektedir. Natüralizm ve realizm arasındaki önemli farklardan biri de natüralizmde “niçin?” sorusunun sorulmasıdır. Yazar, kahramanının alışkanlıklarının veya argo sözlerinin nedenlerini kalıtsal özelliklere ve çevre koşullarına dikkat çekerek açıklamaktadır. ¹³¹

Çûbek karamsar bir yazardır. Onun kahramanları adaletsiz olan toplumda, talihsiz ve aciz olmaları sebebiyle kurban değildirlir. Belki de mizaçlarında kötülük ve fesatlık barındırdıkları için kurbandırlar. Bu özellik, Çûbek’i insanı zaten kirli bir varlık olarak kabul etmeyen Hidâyet’ten ayırmaktadır. Ayrıca, Çûbek’in eserlerindeki karakterler hemen hemen istisnasız olarak dengesiz, isyankâr ve kendi içgüdülerinin kölesi olmuş bireylerdir. Çûbek’in karakterlerini nitelerken bazen perdeleri yırtması ve saygısızlaşması sebepsiz yere değildir. ¹³²

Yâkub Âjend “*Edebiyât-i Novîn-i Îrân*” adlı kitabında, Sâdık Çûbek’in iki hikâyeye mecmuasıyla ilgili şöyle der: “*Sâdık Çûbek’in “Heymeşebbâzî” (Kukla Oyunu) mecmuasındaki hikâyeleri aşırı ilgi uyandırdı; ancak “Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd” (Bakıcısı Ölmüş Maymun) seçkisinde yer alan üç kısa hikâyesi ise hayal kırıklığı yarattı. Çünkü Çûbek bu hikâyelerini alışık olunmayan bir tarzla, natüralizm akımından etkilenerek yazmıştı.*” ¹³³

Sîrûs Şemîsâ da “*Mektebhâ-yi Edebî*” (*Edebi Akımlar*) adlı kitabında, İran’da belirli bir baskı ve mercecek altında bulunan Sâdık Çûbek’in eserlerinin natüralist kabul edildiğini ve Sâdık Çûbek’in “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) adlı romanında okuyucunun keyfini kaçırarak tarzda çirkinlikler üzerinde durduğunu ifade etmiştir.

Özet olarak, natüralistlerin de realistler gibi gerçeğin peşinde dolaştıklarını; ancak eserlerinde cinayet, savaş, musibet, fakirlik vb. konuları

¹³⁰ Servet, *Âşinâ-i Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, s. 180.

¹³¹ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 99-100.

¹³² Tûrac Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pişzeminehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivisende)*, Neşr-i Ahterân, Tahran 1388 hş., s. 51; Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s.100.

¹³³ Yakûb Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî, İntişârât-i Emîr Kebîr*, Tahran 1363 hş., s. 143.

işlediklerini ve daha çok toplumun talihsiz, alt kesiminden kişileri kahraman olarak seçtiklerini söyleyebiliriz.¹³⁴

Sîrûs Şemîsâ, natüralistlerin bazı kural ve ilkelerini şöyle belirtmiştir: “Çevre koşullarını tasvir etme, enine boyuna-net bir anlatım şekli, karşılıklı konuşma tarzı, bilime ve deneysel yöntemlere inanma, cebri ilme (soyaçekim ve çevre) ya da determinizm (belirlenimcilik) akımına inanma, ahlâk bilgisine inanmama...”¹³⁵

Mansûr Servet “Âşinâ-î Bâ Mektebhâ-yi Edebî” (Edebi Akımlarla Tanışma) adlı kitabında, natüralist açıdan Çûbek’in eserlerinin insanın kendisini sorgulayıp kontrol edebilmesi, çevresinin kokuşmuşluğunu ve kendi kirliliğini anlayabilmesi bakımından toplumda adeta nefes alma aracı görevini üstlendiklerini ifade ederek, Rızâ Berâhenî (1314 hş.)’nin Sâdik Çûbek’in eserlerini eleştirdiği şu cümlelere de yer vermiştir: “Çûbek’in eserleri, Tahran’dan Bûşehr’e kadar uzanan yeraltındaki büyük bir tünel gibidir. Okuyucu, yeraltındaki böylesine karanlık, korkunç ve pis bir tren yolculuğunda kendi yüzünü ıslak, yapışkan ve kokuşmuş duvarların bir yansıması olarak görmektedir. Trenin yeraltı tüneline tekrar karanlığa gömülüp yol alabilmesi için yakıt alması zorunludur. Özgür bir atmosfer yaratıp derin bir nefes alabilmek; biraz ışık, biraz gökyüzü, birkaç yıldız, çiçek, bitki, yeşillik görebilmek için tren istasyonlarda durduğunda karanlık tutuklandığı takdirde insan, daha fazla enerjiyle karşılaştığı sorunların üstesinden gelmek için ürktüğü şeylere gözlerini kapatıp, onları düşünmeyi bir kenara bırakırsa ve kendini daha iyi tanıyabilmek için bu kokuşmuşluğa başkaldırırsa içini kaplayan uğursuzluktan, pis yapışkanlıktan ve kokuşmuşluktan daha çok haberdar olabilir.”¹³⁶

Natüralist yazarların eserleri birçok kez eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden biri de Çûbek’in eserlerinde cinsel konulara değindiğinden dolayı yapılmıştır. Bir eleştirmen: “Çûbek’in hikâyelerini, sınıfta kim okusunda utanmasın?” diye eleştirmektedir. Başka bir eleştiri de natüralist yazarların neden bardağın dolu tarafını değil de, boş tarafını gördükleri için yapılmaktadır.¹³⁷

¹³⁴ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 99-101; Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i İrân (Pişzemînehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, s. 51.

¹³⁵ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 101.

¹³⁶ Servet, *Âşinâ-î Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, s. 177.

¹³⁷ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 103.

1890) “*Pinocchio*” adlı eserini “*Âdemek-i Çübî*”, Lewis Carroll’un (1832-1898) “*Alice’s Adventures in Wonderland*” adlı eserini de “*Alis Der Serzemîn-i Ecâyib*” adıyla Farsçaya çevirdi. 1959 (1338 hş.) yılında Edgar Allen Poe’nun (1809-1849) “*Gorâb*” (*Karga*) adlı şiirini tercüme etti. Eşi Kudsi Hanım’a ithaf ettiği “*Tengsîr*” romanı, 1963 (1342 hş.) yılında yayımlandı. Bu roman, çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Oğlu Rûzbih’e takdim ettiği dokuz kısa hikâyeden ve bir piyesten oluşan “*Rûz-i Evvel-i Kabr*” (*Kabrin İlk Günü*) adlı üçüncü hikâye mecmuası, 1964 (1343 hş.) yılında yayımlandı. Dokuz kısa hikâye ve bir şiirden oluşan “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*) adlı dördüncü hikâye mecmuası, 1965 (1344 hş.) yılında yayımlandı. Doğum yeri Bûşehr’e ithaf ettiği “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) adlı romanı, 1966 (1345 hş.) yılında yayımlandı. Sâdik Çûbek 1991 (1370 hş.) yılında aslı Sanskritçe olan “*Mehpâre*” adlı kitabı İngilizceden Farsçaya çevirdi ve bu eser *Nilüfer Yayınevi* tarafından yayımlandı. Çûbek’in ölmesi üzerine Hintli şair ve yazar Kalidasa’nın “*Şakuntala*” adlı eserinin çevirisi yarım kalmıştır.¹⁴¹

Sâdik Çûbek, yetmiş üç yaşında emekli olduktan sonra İngiltere ve Amerika’ya gitti. Ömrünün son yıllarına doğru görme yetisini kaybetti. 12 Haziran 1998 (1377 hş.) tarihinde, seksen iki yaşındayken Amerika Berkeley’de vefat etti. Çûbek’in cesedi kendi isteği üzerine yakılmıştır.¹⁴²

Sâdik Çûbek’in 1945 (1324 hş.) yılında yayımladığı “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) adlı ilk kısa hikâye mecmuasındaki on bir kısa hikâyenin isimleri şöyledir: “*Nefti*” (*Petrol Rengi*), “*Golhâ-yi Gûştî*” (*Kaktüs Çiçekleri*), “*Adl*” (*Adalet*), “*Zîr-i Çerâg-i Kırmızı*” (*Kırmızı Lamba Altında*), “*Âhir-i Şeb*” (*Gecenin Sonu*), “*Merdî Der Kafes*” (*Kafeste Bir Adam*), “*Pîrâhen-i Zirişkî*” (*Koyu Kırmızı Gömlek*), “*Mosyo Elyas*” (*Mösyö Elyas*), “*Esâe-i Edeb*” (*Edebin Kötülüğü*), “*Ba’d Ez Zohr-i Âhir-i Pâyîz*” (*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*), “*Yehya*” (*Yahya*). Bu mecmuadaki hikâyelerin belli başlı konuları dürtü, hurafe, ölüm, nefret, çile, yalan, riya, fesatlık, fakirlik ve cahilliktir. Hikâyeler ev, cadde, sokak, meyhane, sınıf ve gasilhane gibi farklı yerlerde geçmektedir.

¹⁴¹ Nگاهی به زندگی و آثار صادق چوبک , کانون فرهنگی چوک , میلاد صادقی [http:// www.chouk.ir](http://www.chouk.ir) , صادق چوبک , <http:// fa.m.wikipedia.org> > wiki > پدیا , (Erişim Tarihi: 06.12.2015); بانک مقالات ادبی کانون فرهنگی چوک > صادق , (Erişim Tarihi: 06.12.2015); صادق چوبک , ویکی پدیا > <http:// www.memar-adabiyat.blogfa.com> > post , (Erişim Tarihi: 06.12.2015).

¹⁴² صادق- چوبک > <http:// www.shakhsiatnegar.com> , شخصیت نگار (Erişim Tarihi: 06.12.2015); صادق چوبک > <http:// fa.m.wikipedia.org> > wiki > ویکی پدیا , (Erişim Tarihi: 06.12.2015).

Çûbek'in 1949 (1328 hş.) yılında yayımladığı “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*) adlı ikinci kısa hikâye mecmuasında “*Çerâ Deryâ Tûfânî Şode Bûd?*” (*Neden Denizde Fırtına Oldu?*), “*Kafes*”, “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” isimli üç kısa hikâye ile “*Tûp-i Lâstîki*” (*Lastik Top*) adlı bir tiyatro oyunu bulunmaktadır. Bu mecmuadaki hikâyelerin genel konuları ise tutsaklık, yenilgi, korku ve özgürlüktür. Sâdik Çûbek'in bu mecmuasında ve diğer eserlerinde ele aldığı karakterler yalnızlıklarına esirdirler. Esareten kurtulamayan karakterler ise başka şekilde ölmeye mahkûmdurlar.

Sâdik Çûbek'in 1964 (1343 hş.) yılında yayımladığı “*Rûz-i Evvel-i Kabr*” (*Kabrin İlk Günü*) adlı üçüncü kısa hikâye mecmuası, dokuz kısa hikâyeden ve bir piyesten oluşmaktadır. Bu mecmuada “*Gürkenhâ*” (*Mezarlıklar*), “*Çeşm-i Şîşei*” (*Cam Göz*), “*Deste Gol*” (*Çiçek Demeti*), “*Yek Çetr-i Hâkisterî*” (*Gri Bir Şemsiye*), “*Pâçehîzek*” (*Bir Tür Ateş Oyunu*), “*Rûz-i Evvel-i Kabr*” (*Kabrin İlk Günü*), “*Arûsek-i Furûşî*” (*Satılık Oyuncak Bebek*), “*Yek Şeb-i Bihâbî*” (*Uykusuz Bir Gece*), “*Hemrâh*” (*Yoldaş*) adlı kısa hikâyeler ile “*Hefthet*” (*Yedi Hat*) adlı piyes yer almaktadır. Bilgisizlik, hurafe, merhametsizlik, fakirlik, açlık, ölüm ve yalnızlık korkusu bu mecmuanın ana temalarıdır.

Çûbek'in 1965 (1344 hş.) yılında yayımladığı dördüncü ve son hikâye mecmuası “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*), dokuz kısa hikâye ve bir şiirden oluşmaktadır. Kısa hikâyelerin isimleri şöyledir: “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*), “*Dozd-i Kâlpâk*” (*Jant Hırsızı*), “*Kefterbâz*” (*Güvercinci*), “*Beççe-i Gorbeî ki Çeşmâneş Bâz Neşode Bûd*” (*Gözlerini Açmamış Yavru Bir Kedi*), “*Esb-i Çûpi*” (*Tahta At*), “*Âtmâ - Seg-i Men*” (*Köpeğim - Atma*), “*Perîzâd u Perîmân*”¹⁴³ (*Perizâd ve Perimân*), “*Dûst*” (*Dost*). “*Rehâverd*” (*Yol*

¹⁴³ *Perîzâd u Perîmân*: Sâdik Çûbek'in “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*) mecmuasında yer alan mitolojik bir hikâyedir. Perîzâd ve Perîmân kardeşlerdir. Anneleri öldükten sonra, babaları başka bir kadınla evlenmiştir. Bu kadın, Rey şehrindeki devlerden birinin kızıdır. Evlenir evlenmez güzelliğini kaybetmiş; korkunç, yaşlı ve saçları ak bir kadına dönüşmüştür. Adam canından çok sevdiği çocuklarına bu kadının zarar verebileceği düşüncesiyle oğluna ve kızına evlerini terkmesi gerektiğini söylemiştir. İki kardeş hiç durmadan, üç gün yürüdükten sonra bir ağaç (Pehlevicede hûm denilen ağaç) kenarında mola vermişler ve bu ağacın altında birlikte olmuşlardır. Ağaç, onların hem açlığını hem susuzluğunu gidermiştir. Dokuz ay sonra Perîzâd altın saçlı, kara gözlü ve kızıl kirpikli bir tay doğurmuştur. Perîzâd ve Perîmân, tayın adını Mihrek koymuşlardır. Perîmân; Gerşâsp'ın oğlu, Sam'ın babası ve Rüstem'in atası kahraman Nerîmân'dır. Geniş bilgi için bkz. خوانش اسطوره ای ناستان پیزاد , جواد اسحاقیان

Hediyesi) de bu mecmuada yer alan vezinsiz bir şiirin ismidir. Yazar, bu mecmuasında da hilekârlık, hurafecilik, hırsızlık, açlık, fakirlik, gamsızlık, perişanlık, aşk ve ölüm gibi konulara değinmiştir. ¹⁴⁴

Macera dolu olan “*Tengsîr*” romanı, yazarın şöhretini zirveye çıkarmaktadır. Tarihî bir olay üzerine kurulmuş olan bu roman hakkını savunmak için eline silah alan bir adamın başından geçen olayları anlatmaktadır. Zâr Mehmed kitabın başkahramanıdır. O, talihsiz insanların maaşına göz dikmiş zalimlerden intikam alan, mert bir kahramandır. ¹⁴⁵

Çûbek’in diğer romanı da 1313 yılında Şirâz’da, kiracısı çok olan bir evdeki olayları anlatan “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) adlı eserdir. Bu hikâyenin ana karakteri Ahmet Bey isimli öğretmenin tek düşündüğü şey, yalnızlık ve talihsizliktir. Gerçek yalnızlık kişinin yalnızlığı değildir, belki de “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) adlı romanın asıl konu ve temasında ele alınan şahsiyetlerin yalnızlığıdır. ¹⁴⁶

İlk hikâyeleri kadar canlı ve güçlü olmayan “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*) ve “*Rûz-i Evvel-i Kabr*” (*Kabrin İlk Günü*) adlı iki mecmua, yazarın diğer kısa hikâyelerini kapsamaktadır. Çûbek kısa hikâyelerinde toplumun talihsiz, mutsuz, savunmasız ve perişan kişilerinin hayatlarındaki bütün ayrıntıları tarafsız bir tutumla, niteleme yöntemi kullanarak tasvir perdesine taşır. Bu özellik Çûbek’i öykü yazarlığının yanı sıra, edebiyat akımı natüralizme yaklaştırmıştır. Çûbek kısa hikâyelerini Amerikalı hikâye yazarı ve şair Edgar Allen Poe (1809-1849) ve Anton Pavloviç Çehov (1860-1904) gibi Rusya’nın 19. yüzyıl sonlarında yaşamış hikâye yazarlarının tekniğine yakın, kendine özgü bir tarzda yazmıştır. ¹⁴⁷

(Erişim Tarihi: 06.12.2015), [http:// www.chouk.ir](http://www.chouk.ir) , بانک مقالات ادبی کانون فرهنگی چوک

اعماق تاریک و فریادهای خاموش نگاهی به آثار صادق چوبک با تکیه بر زمینه , فرهاد , طهماسبی ¹⁴⁴ [http:// za.iau-arak.ac.ir > article_517346](http://za.iau-arak.ac.ir/article_517346), (Erişim Tarihi:10.01.2016). های اجتماعی-

¹⁴⁵ Muhammed Ca’fer Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî)*, 4. bs., İntişarat-i Câmî, Tahran 1376 hş., s.202; Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânâ-yi Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, 10. baskı, İntişarat-i Câmî, Tahran 1387 hş., s. 262.

¹⁴⁶ Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânâ-yi Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 262; Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî)*, s. 202-203.

¹⁴⁷ Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî)*, s. 203; Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânâ-yi Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 262-263.

Çûbek, Sâdık Hidâyet (1903-1951)'ten başka birkaç yabancı yazara örneğin; Ernest Miller Hemingway (1899-1961)'e William Cuthbert Faulkner (1897-1962)'a ve Henry James (1843-1916)'e de ilgi göstermiştir. O, devrimden sonra yıllarca İran dışında, çoğunlukla Amerika'da yaşamıştır. ¹⁴⁸

Batı edebiyatının, yurtdışında eğitim görmüş öğrencileri etkisi altına aldığı hatırlatmak gerekir. Bu öğrenciler, yurt dışından döndükten sonra devlet dairelerinde ya da özel sektörde çalışıp uzmanlık alanlarına yönelmişler; üniversitelerde ve çeşitli eğitim kurumlarında görevlendirilmişlerdir. Batı edebiyatına göstermiş oldukları kültürel eğilimlerden dolayı eli kalem tutan yazarlar, yeni görüş ve ölçüler doğrultusunda yazdıkları kitaplarını ve tercüme eserlerini okuyucularına hatıra bırakmışlardır. İran öykü yazımcılığının kaderini etkileyen bu yazarlar arasında Sâdık Hidâyet (1903-1951 m. / 1281-1330 hş.)' ten, Bozorg-i Alevî (1904-1997 m. / 1282-1375 hş.)'den, Sâdık Çûbek (1916-1988 m. / 1295-1367 hş.)'ten söz edilebilir. ¹⁴⁹

Sâdık Çûbek eserlerinde dostu olan Sâdık Hidâyet'in seviyesine bir dereceye kadar gelebilmiştir. Edebiyata oldukça hâkim olan bir yazardır. Farklı bir düşünce gücüne sahip olmasına rağmen, onun asaleti tam olarak algılanamamıştır. Her ne kadar Hidâyet Çûbek'in yazarlığını oldukça etkilemiş olsa da Çûbek'in, Hidâyet'i taklit ettiğini düşünmemiz doğru olmaz. Çûbek'in kendine özgü tarzı taklit edilememiştir. Hidâyet'in ölümüyle birlikte Çûbek'in yaşam tarzı oldukça değişmiştir; ancak Çûbek her zamanki gibi yazmaya aşırı istek duymuştur. ¹⁵⁰

Sâdık Çûbek'in kahramanları genellikle zulüm görmüş, talihsiz kişilerdir. Kahramanları arasında bazen devlet memurları, sanatçılar ve aydınlar görülse de Çûbek çoğunlukla eserlerinde hırsızlardan, kaçakçılardan ve komisyonculardan bahseder. Bunlar kaba, düşüncesiz, iyilik yapmaktan nefret eden, birbirlerine yalan söyleyen ve kendilerinde sadece olumsuz düşünceleri barındıran kişilerdir. ¹⁵¹

¹⁴⁸ Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânhâ-yi Edebiyât-i Mu'âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 263.

¹⁴⁹ Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu'âsır-i Fârsî)*, s. 197-198; Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânhâ-yi Edebiyât-i Mu'âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 236-237.

¹⁵⁰ Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 362.

¹⁵¹ Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pişzemînehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, s. 51; Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 100.

Çûbek’in hayvanlara karşı da bitmek tükenmek bilmeyen bir ilgisi vardır. Muhtemelen İranlı yazarlardan hatta Doğulu yazarlardan hiçbiri, eserlerinde hayvanlara ve kuşlara bu kadar yer vermemiştir. “Kafes”, “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*), “*Adl*” (*Adalet*), “*Hemrâh*” (*Yoldaş*) ve “*Merdî Der Kafes*” (*Kafeste Bir Adam*) hikâyeleri Çûbek’in hayvanlar hakkında yazdığı eserlere verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır.

Çûbek’in kısa hikâyelerinde erkek, kadın, çocuk ve hayvan gibi dört ana karakterin bulunduğunu söyleyebiliriz. Onun eserlerinde kadının özel bir yeri vardır. “*Zîr-i Çerâğ-i Kırmız*” (*Kırmızı Lamba Altında*), “*Pîrâhen-i Zirişkî*” (*Koyu Kırmızı Gömlek*), “*Gürkenhâ*” (*Mezarcılar*), “*Esb-i Çûpî*” (*Tahta At*) hikâyelerinde kadınlar ana karakterdirler. Elbette, başka hikâyelerinde de kadınlar az çok yer alırlar ve önemli rolleri üstlenirler. Çûbek yeni üslubuyla fahişelerin dünyasına girip, başarılı yapıtlara imza atmıştır. Ondan önce sadece Sâdik Hidâyet, “*Aleviyye Hânôm*” (*Aleviyye Hanım*) adlı hikâyesinde fahişelerin yaşantısını ele almıştır.

Çûbek, hayvanlarla ilgili şaheser yapıtlara imza atıyordu. “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*), “*Adl*” (*Adalet*), “*Kafes*” “*Beççe-i Gorbeî ki Çeşmâneş Bâz Neşode Bûd*” (*Gözlerini Açmamış Yavru Bir Kedi*), “*Âtmâ - Seg-i Men*”, (*Köpeğim – Atma*) “*Hemrâh*” (*Yoldaş*) gibi hikâyelerde hayvanların içgüdüsel duygularına değinmiştir. Çûbek’in bu eserlerini, Sâdik Hidâyet’in “*Seg-i Vilgerd*” (*Aylak Köpek*) adlı eserinden ilham alarak yazdığını söyleyebiliriz.

Sâdik Çûbek, eserlerinde çocukların yaşantısına da değinmektedir. “*Ba’d Ez Zohr-i Âhir-i Pâyîz*” (*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*), “*Yehya*” (*Yahya*), “*Dozd-i Kâlpâk*” (*Jant Hırsız*), “*Arûsek-i Furûşî*” (*Satılık Oyuncak Bebek*) adlı hikâyelerde çocuklar ana karakterdirler. Fakir, işçi ve hırsız olan bu çocuklar bazen aşırı açlıktan, bazen de hırsızlık yaparken hayatlarını kaybetmişlerdir. Sadece “*Çeşm-i Şîşei*” (*Cam Göz*) hikâyesindeki “çocuk” ile “*Ba’d Ez Zohr-i Âhir-i Pâyîz*” (*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*) hikâyesindeki “Feridun” karakterinin maddi durumları iyidir.¹⁵²

Sâdik Çûbek’in, Sâdik Hidâyet’in bazı eserlerinin etkisi altında kalarak yazdığını daha önce belirtmiştik. Çûbek’in eserleri toplumun alt kesiminden güçsüz, zavallı karakterlerin söylemiş olduğu terimlerle, deyimlerle ve

¹⁵² http://www.ensani.ir › content, (Erişim Tarihi: 12.01.2016); Şemîsâ, *Mektehâ-yi Edebî*, s. 100.

atasözleriyle doludur. Sâdık Çûbek, Amerikalı yazarların etkisi altında kalarak yazdığı eserlerinde ise yalın bir dil kullanmıştır.

Çûbek'in özellikle ilk hikâyelerinde sahne ve kişi tasvirleri oldukça nettir. Bu konuyla ilgili verilebilecek en iyi örnek sadece Çûbek'in başyapıtı olmayan, belki de Fars dilinin en seçkin hikâyelerinden biri olarak kabul edilen “Çerâ Deryâ Tûfânî Şode Bûd?” (*Neden Denizde Fırtına Oldu?*)’dur. Bu eserde, sahnelerin tasviri ve kişilerin nitelenmesi öylesine canlıdır ki okuyucu hikâyeyi okurken sinema sahnesinin karşısında oturup, film izliyormuş gibi hissetmektedir.¹⁵³

Sâdık Çûbek “*Heymeşebbâzi*” (*Kukla Oyunu*) adlı ilk hikâye mecmuasındaki kısa hikâyeleriyle edebiyat alanına girmiş, edebî açıdan takdir edilmeyi hak etmiştir. Onu olumlu yönde eleştiren kişilerden biri de Sâdık Hidâyet’tir. Çûbek, eserlerindeki karakterlerin konuşmalarında halk dilini başarılı bir şekilde kullanan yazarlardandır. O ilk hikâye mecmuasında, duygularını ve iç dürtülerini yöresel halk ağzını kullanarak ayrıntılı bir şekilde yazdığı için bir dereceye kadar yeni Fars edebiyatında eşine az rastlanan yazarlardan biri olarak tanınmaktadır. Çûbek “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*) mecmuasında yer alan “*Kafes*” adlı ikinci sembolik kısa hikâyesinde, hayvanlar âlemini ele almakta ve onların ruhsal dünyasını yansıtmaktadır. Bu mecmuanın ikinci baskısında (Tahran 1341 hş.), Çûbek’in “*Tûp-i Lâstîkî*” (*Lastik Top*) adlı tiyatro oyunu da yer almaktadır. “*Tûp-i Lâstîkî*” (*Lastik Top*), Rızâ Şâh’ın baskı rejimini yazım tarzı tamamen farklılık gösteren, iğneleyici ve alaycı bir üslupla ele almıştır.¹⁵⁴

Şehrîver 1320’den sonra, İran’da genç bir nesil yeni hikâye yazımcılığı alanına girdi. Bu yazarlar, yeni yazım tarzlarıyla ortaya çıktılar. Sâdık Çûbek, 1324 yılında “*Heymeşebbâzi*” (*Kukla Oyunu*) adlı hikâye mecmuasını yayınlamak ne kadar güçlü bir yazar olduğunu kanıtladı. Birkaç genç hikâye yazarı da hikâye mecmualarını yayınlamak adlarını duyurdu. Bu kişiler arasında Celâl Âl-i Ahmed (1302-1348 hş.)’den, İbrâhîm Gulistân (1301 hş.)’den ve Mahmûd İ’timâdzâde (1293-1385 hş.)’den söz edilebilir. Bu yazarların yanı sıra, birkaç hikâye mecmuası yayınlamış Sîmîn Dâneşver (1300-1390 hş.)’den de bahsetmek gerekir.

¹⁵³ Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pişzemînehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivisende)*, s. 52; Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 362.

¹⁵⁴ Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 93-143; Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânhâ-yi Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 263.

Sâdik Çûbek “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) adlı hikâye mecmuasından sonra “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*), *Çerâg-i Âhir* (*Son Işık*), “*Rûz-i Evvel-i Kabr*” (*Kabrin İlk Günü*), “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) ve “*Tengsîr*” gibi birkaç eser daha yayınladı. Bu eserlerin hepsi aynı tarzda yazılmamıştır. Çûbek’in sonraki yazdığı eserleri, ilk yazdığı eserlerinden daha iyidir. O, toplumun alt tabakalarından seçtiği karakterlerini tasvir perdesine taşıırken oldukça başarılıdır.¹⁵⁵

Çûbek’in üslubu, yaşadığı dönemin yazarlarını da etkiledi. Aydınlar, “*Zıt kutuplu santimental (duygulu) hikâyeler*” adlı basım aşamasındaki eserde Sâdik Çûbek’i övdüler. “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) mecmuasının hikâyeleri kavramsal realizm (reâlîzm-i efrâtî / reâlîzm-i eflâtûnî)¹⁵⁶ ile doludur. Kavramsal realizmin, yaygın natüralizm düşüncesine karşıt olmadığını söyleyebiliriz. Çûbek’in eserlerinde, az da olsa edebiyat akımı natüralizmin temelinde yatan kalıtım ve soyaçekim (bilimsel cebr / insanın her davranışının önceden yönlendirildiğine inanan) unsurları görülmektedir. İnsanlar, kendilerine hükmeden ilgiler çerçevesinde bu unsurlara mahkûmdurlar.¹⁵⁷

İranlı yazarlardan bir grubun Sâdik Çûbek’in takipçisi olduklarını söylemiştik. Bu yazarlar, Çûbek’i doğrudan taklit ederek ya da ondan ikinci derecede etkilenerek reaksiyon göstermişlerdir. Bu yazarlar da Çûbek gibi hikâyelerinde baştan aşağı uğursuzlukların ve talihsizliklerin hâkim olduğu sahneleri tasvir etmişler, karanlığa, kokuşmuşluğa, melankoliye, sapıklığa sınıksız bağlanıp kalmış kişilerin çevrelerini saran kötü, karamsar atmosferi tekdüze ve uyduruk bir şekilde anlatmakta ısrarcı olmuşlardır. Ancak hiçbiri, Çûbek gibi başarılı olmamıştır. Bunun sebebi ise onların sadece görünüşte taklitçi olmalarıdır. Hiçbiri, eserlerini Çûbek’in böylesine zor olan tekniğiyle yazmaya devam etmemiştir. Bu yüzden, “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) adlı hikâye mecmuası farklı hikâyeleriyle İran hikâye yazımcılığı tarihinde yeni bir çığır açmıştır. Çûbek sonraki yıllarda aynı yazım tarzı ile “*Seng-i Sebûr*”

¹⁵⁵ Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i İrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 362.

¹⁵⁶ Kavramsal realizm: Tümellerin, genel kavramların insan zihninden ve insanın bilgisinden bağımsız bir biçimde varolduğunu; tümellerin onların bilincine varacak, bilgisine sahip olacak zihinlerin hiç var olmaması durumunda bile var olacağını savunan görüştür. Bu görüşün en büyük temsilcisi, ünlü Yunan filozofu Platon’dur. Geniş bilgi için bkz. Realizm Nedir?- Felsefe Ödevi, [http:// www.efzen.com](http://www.efzen.com) › realizm-nedir-felsefe, (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

¹⁵⁷ Muhammed Alî Sepânlû, *Bâz Âferînî-yi Vâki’iyyet (Mecmû’a-yi 27 Gısse Ez 27 Nivîsende-yi Mu’âsır-i İrân)*, 11. baskı., İntişârât-i Nigâh, Tahran 1395 hş., s. 91.

(*Sabır Taşı*) romanını yazdı; fakat “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) adlı ilk hikâye mecmuası daha sonra yazdığı “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*) ve “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*) adlı hikâye mecmualarının üzerine duvar örülen ilk kerpiç gibiydi.¹⁵⁸

Çübek’in eserlerinde güneyin rengi ve görkemi açık bir şekilde görülmektedir. O, “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) mecmuasındaki hikâyelerinde daha çok hikâyedeki karakterlerin ruhsal durumunu gözler önüne seren manzaralar ile karşılıklı insan ilişkilerini ele almaktadır. Ayrıca, bu hikâye özgün bir tarzla, çok emek verilerek yazılmış bir eserdir. “*Çerâ Deryâ Tûfânî Şode Bûd?*” (*Neden Denizde Fırtına Oldu?*) adlı hikâyede Çübek’in sanatsal yaratıcılığı ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹

Çübek’in hikâyeleri arasında, genellikle söz ustalarının başyapıt kabul ettiği iki hikâye bulunmaktadır:

Birinci hikâye, “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*) mecmuasındaki “*Pirâhen-i Zirişkî*” (*Koyu Kırmızı Gömlek*) adlı hikâyedir. Bu hikâyede kötü düşünceli, hilekâr ve hırslı ölü yıkayan yaşlı iki kadın genç ve güzel bir kadının cenazesini yıkamaktadırlar. Hikâyede ölüden miras kalmış kırmızı, güzel bir gömleği ele geçirmek için ölü yıkayan yaşlı iki kadının birbirleriyle çekişmeleri anlatılmaktadır. Hikâye, iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, ölü yıkayan kadınların samimi konuşmaları ve birbirlerine iltifat edişleri anlatılmaktadır. İkinci bölümde ise ölü yıkayan kadınların birbirlerine duydukları aşırı nefretten bahsedilmektedir. Yaşlı kadınlardan birinin kırmızı gömleği hile ile rakibinin elinden nasıl çekip aldığı anlatılmaktadır. Bu kadınlardan biri, diğer yaşlı kadına kumasını evinden geri gönderebilmesi için saçma sapan bir büyü öğretip onu kandırmakta ve gömleğin sahibi olmaktadır. Olup bitenden habersiz olan ölü ise gözleri açık bir şekilde, sadece bu maceranın sessiz bir şahidi olmaktadır. Hikâyenin son paragrafında galip gelen yaşlı kadın, ölünün gözlerini kapatmakta, ölüyü telkin ederek kulağına şu cümleleri fısıldamaktadır: “*Allah’ın kulu korkma! Biz buradayız, eşsiz ve ezeli olan Allah da sana yakındır.*” Bu cümle ile hikâye son bulmaktadır. Ölü yıkayan bu kadına içinde sadece iki çeşit insanın bulunduğu bir dünya

¹⁵⁸ Sepânlû, *Bâz Âferînî-yi Vâki’iyyet (Mecmû’a-yi 27 Gisse Ez 27 Nivîsende-yi Mu’âsır-i İrân)*, s. 92; Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i İrân Ez İnkilâb-i Meşrûtiyet Ta İnkilâb-i İslâmî*, s. 93-362.

¹⁵⁹ Yâhakkî, *Cüybâr-ı Lehzeâ (Ceryânhâ-yi Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 261-262; Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârs)*, s. 202; Rehnemâ, *Câyghâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i İrân (Pîşzemînehâ, Pîşgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, s. 52.

kalmaktadır: Suskun, kahrolmuş ölümler ile kötü düşünceli, hilekâr ölü yıkayıcıları.¹⁶⁰

İkinci hikâye, edebî eleştirmenlerin görüş birliğiyle Farsça öykü eserlerinin en iyisi kabul edilen “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*) mecmuasında yer alan “*Çerâ Deryâ Tûfânî Şode Bûd?*” (*Neden Denizde Fırtına Oldu?*) adlı hikâyedir. Bu hikâyede, üç kamyon şoförü liman şehri Bûşehr yakınlarında, fırtınalı bir havada batağa saplanıp yolda kalmışlardır. Uzaktaki kamyonlardan birinin çadırı altında, hep birlikte oturup esrar içip çene çalmaktadırlar. Muhabbetleri oldukça koyudur. Yazar, hikâyedeki kahramanların siyasi görüşlerini, yaşadıkları dönemi, kullandıkları argolu halk dilini okuyucusuna anlatmaktadır. Şoförler, yaya olarak Bûşehr’e doğru giden dördüncü kamyon şoförü Kihzâd hakkında konuşmaktadırlar. Kihzâd, bir fahişeye âşık olmuştur. Kadın hamiledir ve Kihzâd çocuğu kendisinden bilmektedir. Şoförler, bu kadının gizlice fahişeliğe devam ettiğini ve çocuğun da helalzâde olmadığını bilmektedirler. Sahne değişmektedir. Aynı zamanda, konuşmalar da devam etmektedir. Kihzâd, Bûşehr’e ulaşıp sevgili eşinin evine gitmiştir. Kadın yatakta uyumaktadır. Karnı küçülmüştür, doğum yapmıştır. Kihzâd, çocuğu aramaya koyulmuştur. Kadın, çocuğun komşusunun yanında olduğunu söylemektedir. Kadının üstünkörü cevapları sabaha kadar devam etmektedir. Fırtınalı denizin öfkesi gece boyunca odanın camlarını titretmekte, kadın ve adam aşk dolu sözlerine devam etmektedirler. Bu esnada, kadın hikâyenin anlaşılabilirliği bakımından kilit olabilecek şu cümleleri söylemektedir: “*Deniz her zaman böyle deli değildir, bazen Kurân’ı ya da haramzâde bir çocuğu denize attıkları için deniz böylesine köpürüp deliriyor.*” Bu hikâye, ürkütücü dalgaların tasviriyile sona ermektedir.¹⁶¹

Kısa Hikâye Yazımcılığı ve Sâdik Çûbek

Hikâye hem masal, kısa öykü ve roman gibi destanî edebiyat türlerinin temelidir hem de kısa öykü, uzun öykü ve roman için daha genel, derli toplu

¹⁶⁰ Sâdik Çûbek, *Heymeşebbâzî*, 3. baskı, İntişârât-i Câvidân, Tahran 1347 hş., s. 209-210; Sepânlû, *Bâz Âferîni-yi Vâki’iyyet (Mecmû’a-yi 27 Gisse Ez 27 Nivîsende-yi Mu’âsır-i Îrân)*, s. 92-93; Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pişzemînehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, s. 51-52.

¹⁶¹ Sepânlû, *Bâz Âferîni-yi Vâki’iyyet (Mecmû’a-yi 27 Gisse Ez 27 Nivîsende-yi Mu’âsır-i Îrân)*, s. 93; Rehnemâ, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pişzemînehâ, Pişgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, s. 52.

bir ölçüttür. Elbette, bu edebî türlerden her birinin kendine özgü tanımları vardır. ¹⁶²

Kısa öykü, İngilizce “short story” teriminin tercümesidir ve Fransızca “nouvelle” terimiyle de eşanlamlıdır. Ayrıca novel (roman) terimini, novelette (uzun hikâye) yerine ve Farsçadaki roman yerine kullanmak doğru değildir. Edebî terim olan novel İran’da Fransız kültürünün etkisinden sonra short story terimi için kullanıldı. İngiliz kültürünün Fransız kültürünün yerini almasından sonra kısa hikâye de novelin yerini aldı. Kısa öykü ile masal arasında hem şekil ve yapı bakımından hem de içerik ve konu bakımından farklılıklar vardır. Kısa öykü, roman ve İngilizce terim olan novel ile de anlamdaştır. ¹⁶³

Cemâl Mîr Sâdıkî, (1312 hş.) bir röportajında kısa hikâyenin özelliklerini şöyle açıklamıştır: “Kısa öyküde olaydan bahsedilir. Bu anlamıyla kısa hikâyeler genellikle başka olayları, hadiseleri tamamlamak ve o olaya delil göstermek için kullanılmış merkezi ya da üstü kapalı bir hadiseye sahiptir.” ¹⁶⁴

1842 yılında Edgar Allen Poe (1809-1849), Nathaniel Hawthorne (1804-1862) “İki Kez Anlatılmış Öyküler” adlı hikâye mecmuasını eleştirirken kısa hikâyeyi şöyle tarif etmiştir: “Yazar, okuyucuyu “tek etki” kuramı altında bırakmak için çaba göstermelidir. Bu tek etki, okuyucuyu derinden sarsmalı ve uzun bir süre etkisi altında kalmasını sağlamalıdır. Okuyucunun tek bir oturuşta üç saat olmadan eserin tamamını okuyabileceği eser, sadece hikâye olabilir.” ¹⁶⁵

Edebî sözlüklerde ve ansiklopedilerde ifade edilen ve kısa hikâye türünün özelliklerini açıklayan bazı önemli tanımlar şöyledir:

- Kısa öykü, kısa olan bir hikâyedir. Her ne kadar bu tanım açık olsa da kısa hikâye kendi içinde gerçeğini saklı tutar. Kısa hikâye isminden de anlaşıldığı üzere, kesinlikle kısa olmalıdır.

- Kısa hikâye, yarım saat içinde okunabilmelidir. Beşyüz kelimedenden az, bin beşyüz kelimedenden fazla olamaz.

- Kısa hikâye, hayattan bir kesittir. Bu tanım da kısa hikâyelerin hepsi için geçerli değildir. Celâl Âl-i Ahmed’in (1302-1348 hş.) hayattan bir kesit olan “Goldestehâ ve Felek” (Minareler ve Gök) adlı kısa hikâyesi gibi.

¹⁶² Cemâl Mîr Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, 14. baskı, Çâphâne-i Behmen, Tahran 1382 hş., s. 29.

¹⁶³ Sâdıkî, *Enâsir-i Dâstân*, İntişârât-i Şifâ, Tahran 1364 hş., s. 254.

¹⁶⁴ Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 255.

¹⁶⁵ Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 258.

- Kısa hikâye, birkaç insanın karmaşık duygularını ve mücadelelerini ele alır. Bu tanım da Sâdik Çûbek’in birçok kısa ve uzun hikâyesinde görülebilir. Örneğin; Bozorg-i Alevî (1904-1997 m. / 1282-1375 hş.)’nin “*Raks-ı Merg*” (*Ölüm Dansı*) adlı hikâyesinde de görülür; ama Sâdik Çûbek’in “*Adl*” (*Adalet*) adlı kısa hikâyesinde görülmez. “*Raks-ı Merg*” (*Ölüm Dansı*) hikâyesinde aşğın sevgili yolunda gösterdiği fedakârlıktan, sevgilinin kurtuluşu için verilen mücadelenin başlangıcından, aşğın işinin zorluğu nedeniyle ölüme mahkûm oluşundan bahsedilmektedir.¹⁶⁶

Sâdik Çûbek’in tarafsız bakış açısıyla yazdığı kısa hikâyelerine birçok örnek verebiliriz. Mesela; “*Kafes*”, “*Adl*” (*Adalet*), “*Dozd-i Kâlpak*” (*Jant Hırsızı*), “*Pâçehîzek*” (*Bir tür Ateş Oyunu*) bunlardan sadece birkaçıdır. O, bu dört hikâyesinde yaşadığı dönemin toplumsal ayrıntılarını tasvir etmiştir. Hikâyelerine hiçbir yönden hükmetmemiş, sadece eseri okuyucuya aktarmayı tercih etmiştir. Eserlerindeki tipik karakterler ile muhatabı olan okuyucusunu başbaşa bırakarak, aralarında derin bir bağ kurmuştur.¹⁶⁷

İran edebiyatıyla ilgili yapılan çalışmaları, o dönemin en önemli partisi kabul edilen Tûdeh Partisi¹⁶⁸ takip ediyordu. Bu parti, Çûbek’i önemsemiyor ve eserlerini yayınevinde yayınlamıyordu. Çûbek’in eserlerini tanıtmak için ihtiyaç duyduğu yayın organları birer birer kapanıyordu. Geriye kalan gazete ve yayınevleri de sayfalarında edebiyata çok az yer veriyordu. Sâdik Çûbek yaptığı çalışmaların örneklerini “*Peyâm-i Merdom*” dergisine gönderiyordu. “*Peyâm-i Merdom*” dergisi, Çûbek’in “*Kafes*” hikâyesine kadar olan hikâyelerini yayınladı. “*Kafes*” hikâyesi bu derginin eline ulaştıktan sonra, dergi artık Çûbek’in eserlerini yayınlamama kararı aldı; çünkü yazar ile o dönemin iktidar partisi olan Tûdeh karşıt görüştüler.¹⁶⁹

Kısa öykü yazımcılığı, hayatın güncel sorunlarını ve endişelerini ortaya çıkaran en iyi edebî aynadır. 1930’lu yıllarda Muhammed Alî Cemâlzâde

¹⁶⁶ Sâdikî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 260-261-264.

¹⁶⁷ <http://www.chouk.ir>, بررسی جامعه شناسانه چند داستان کوتاه صادق چوبک, مهدی رضایی, بانک مقالات ادبی, (Erişim Tarihi: 10.01.2016).

¹⁶⁸ Tûdeh: 1941 (1320 hş.) yılında İran’da kurulan komünist bir partidir. Tam ismi İran Kitlelerinin Partisi’dir. Tudeh, 1953 (1333 hş.) yılında başbakan Musaddık rejimine karşı yapılan darbeye ve daha sonra Ruhullah Humeyni tarafından sürdürülen tasfiyelerle etkisizleştirilene kadar, İran’da başlıca politik partilerden biri konumundaydı. Geniş bilgi için bkz. Tudeh - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Tudeh>, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

¹⁶⁹ <http://www.akairan.com>, بیوگرافی صادق چوبک, Sadeq Chubak, آکا - آکایران, biography ›shoara, (Erişim Tarihi: 10.01.2016).

(1931-1962 / 1270-1376 hş.)'nin başarılı eserlerinden sonra, Sâdık Hidâyet te (1903-1951 / 1281-1330 hş.) hayalî ve içe dönük hikâyelerini yazarken Bozorg-i Alevî (1904-1997 / 1282-1375 hş.) 'nin üzüntü verici aşklarından ve Sigmund Freud (1856-1939) 'un psikanaliz düşüncesinden etkilenmiştir. Sonraları, Sâdık Çûbek (1916-1988 / 1295-1367 hş.) ve diğer yazarlar da ilk yapıtlarında Fars nesrinde kullanılan yeni akımları takip etmişlerdir.¹⁷⁰

Her yazarın kendine özgü bir yazım tarzı vardır. Sâdık Hidâyet (1281-1330 hş.), Bozorg-i Alevî (1282-1375 hş.), Sâdık Çûbek (1295-1367 hş.), Celâl Âl-i Ahmed (1302-1348 hş.) ve İbrâhîm Gulistân (1301 hş.) gibi yazarların eserlerinde belirli bir yazım tarzı tanımı yoktur. Sadece, genel bir tanımla yetinilebilir. Her hikâyede yazarın kendine özgü bir anlatım tarzının olması mümkündür.¹⁷¹

Sâdık Çûbek'in eserleri de Jane Austen (1775-1817) 'in eserleri gibi mizahi ve alaycı üslupla yazılmıştır. Çûbek, eserlerinde insanların zaaflarını espirili bir dille ele almıştır.¹⁷²

Bazı yazarların üslubunu, yaşadığı bölge de etkilemektedir. Burada, İran'da yöresel yazım tarzını kullanan güneyli yazarlar ile Sâdık Çûbek'e değinelim ve yöresel yazım tarzının güneyli yazarların eserlerine ne ölçüde yansıtıldığına bir bakalım.

Çağdaş öykü edebiyatında yöresel yazım tarzı Sâdık Çûbek ile başlamıştır. Ğulâmhuseyn-i Sa'edî (1314-1364 hş.) de hikâyelerini yaşadığı bölgenin yöresel halk ağzını kullanarak yazmıştır. Doğum yeri Azerbaycan olan Sa'edî, 1346 yılında yazdığı "Ters u Lerz" (*Korku ve Titreme*) adlı hikâye mecmuasında deniz kenarında yaşamış biri olarak güneyin yakıcılığını ve yoksulluğunu takdire şayan bir şekilde tasvir etmiştir. Sonraları, İran'ın güneyinde yaşayan yazarlar ile İran'ın batısında yaşayan güneyli yazarlar da eserlerinde kendilerine özgü yöresel bir tarz ortaya çıkartmışlardır.¹⁷³

Denizle ilgili modern hikâyelerin ilkinin, 20 Şehrîver'den sonra yazıldığını söyleyebiliriz. İster Sâdık Çûbek (Bûşehr,1295-Los Angeles,1377), Ahmed Mahmûd (Ahvâz,1310-Tahran,1381), İbrâhîm Gulistân (Şîrâz,1301) gibi güneyin yerli yazarlarının eserlerinde olsun isterse Celâl Âl-i Ahmed (Tahran,1301-Gîlân,1348), Ğulâmhuseyn-i Sa'edî

¹⁷⁰ Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 67.

¹⁷¹ Sâdikî, *Enâsir-i Dâstân*, s. 349-350.

¹⁷² Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 134.

¹⁷³ Yâhakkî, *Çün Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu'âsir-i Fârsî)*, s. 219; Yâhakkî, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânâ-yi Edebiyât-i Mu'âsir-i Fârsî Nazm u Nesr)*, s. 280.

(Tebri̇z,1314-Paris,1364) gibi çağdaş yazar ya da gezginlerin yazdıkları eserlerde olsun, bu dönemde güneyle ilgili (cenubî) yazılmış hikâyelerinin ortak özelliği; söz konusu yazarların sosyal eleştirmenliğinin hikâye yazarlığından birkaç adım daha önde olmasıdır. ¹⁷⁴

İranlı yazarlardan Sâdik Çûbek ve Mahmûd Devletâbâdî (1319 hş.) diğer yazarlara göre, yöresel roman tarzına daha çok ilgi göstermişlerdir. Genellikle, onların eserleri bir bölgeye aittir. Mesela; Sadık Çûbek’in “*Tengsîr*” ¹⁷⁵ ve Mahmûd Devletâbâdî’nin “*Kelîder*” ¹⁷⁶ romanları da bu tarzda yazılmıştır. ¹⁷⁷

Bazı yazarlar, yaşadığı coğrafyanın etkisi altında kalarak kendilerine özgü tarzlarıyla eser vermişlerdir. Arap edebiyatındaki “Atenî/Attic” tarzı ve Fars şiirindeki Horasânî, Irakî ve Hindî sebklerinde (tarzlarında) de net bir şive söz konusudur. Lehçe, ağız, tabirler, deyimler, istiâreler, yer, mekân v.b. şeylerin hepsi şairin şiir söylemesini etkilemiştir. Mesela; İranlı yazarların birçoğu yaygın olan “Tehrânî” ağzını kullanmayı tercih ederek bu dilin kurallarına uymuşlardır. Sâdik Çûbek’in ve Ahmed Mahmûd (1310-1381 hş.)’un eserlerinden bazısı da güney halk ağzıyla yazılmıştır. Onların eserlerinde, İran’ın güneyinde yaygın olarak kullanılan deyim ve tabirler görülmektedir, hatta nesirlerinde bazen dilbilgisi hususiyetleri de bulunmaktadır. Mesela; Sâdik Çûbek “*Tengsîr*” ve “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) romanlarında çoğu kez belirtili nesne alameti “را” yı kullanmaz. ¹⁷⁸

Sâdik Çûbek, eserlerini yazarken bazı anlatım metodlarından faydalanmıştır. Bu anlatım yöntemlerinden biri de iç monologdur. Kısaca, bu tarz hakkında bilgi verelim.

¹⁷⁴ Hûra Yâverî, *Dâstân-i Fârsî ve Sergiozest-i Modernite Der Îrân (Goftârâ-yi der Nakd-i Edebî)*, İntişârât-i Sohen, Tahran 1388 hş., s. 121.

¹⁷⁵ Tengîstân: Tengîstân şehristanı, İran İslam Cumhuriyeti’nde Bûşehr Eyaleti’nin dokuz şehristanından biridir. Sâdik Çûbek’in “*Tengsîr*” adlı romanı, Tengistan, Devâs ve Bûşehr şehirleri arasında geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. شهرستان تنگستان , ویکی پدیا دانشنامه آزاد , [http:// fa.m.wikipedia.org > wiki > شهرستان تنگستان](http://fa.m.wikipedia.org/wiki/شهرستان_تنگستان) (Erişim Tarihi: 06.12.2015) , تنگسیر رمان ویکی پدیا دانشنامه آزاد , [http:// fa.m.wikipedia.org > wiki > تنگسیر](http://fa.m.wikipedia.org/wiki/تنگسیر) , (Erişim Tarihi: 06.12.2015).

¹⁷⁶ Kelîder: کلیدر İran’ın kuzey doğusundaki Horasan eyaletinde bulunan Sebzvâr, Nişâbûr ve Kûçân şehirleri arasındaki dağ ve köy adıdır. Bazı kişiler کلیدر kelimesinin Pehlevice olduğuna ve کلیدر kelimesinin iki parçadan oluştuğuna inanmaktadırlar: کلی ویکی پدیا دانشنامه - .کلیدر kelimesi ise kale anlamına gelmektedir. (Erişim Tarihi: 06.12.2015).

¹⁷⁷ Sâdikî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 467.

¹⁷⁸ Sâdikî, *Enâsir-i Dâstân*, s. 360.

“Goftugû” (sohbet / iç monolog) birlikte sohbet etmek, konuşmak düşünceleri ve inançları değiştirmek anlamına gelmektedir. Roman, şiir, öykü ve piyeste kahramanların aklından geçen düşüncelerini açığa vuran anlatı tekniğidir. Başka bir ifadeyle, her edebî eserde kişiler arasında ya da daha yaygın şekliyle tek bir kişinin zihninde özgürce oluşabilen sohbeta “goftugû” denilmektedir. Sohbetin, iki veya daha fazla kişi arasında olması ya da sadece bir kişinin zihninde canlanması mümkündür. Hikâyedeki karakterin derindeki düşüncelerini açığa çıkartıp onun ruhsal ve manevî yönde edindiği tecrübelerini yorumlayan, zihnin alttaki zor katmanlarına ulaşıp kişinin hayallerini, iç çalkantılarını ve duygularını açıklayan bir tarzdır. Bu tarz, bazı yazarların karakterini okuyucuya tanıtırması, karakteri yaratması ve hikâyeyi amacına ulaştırması için faydalandığı etkili bir yöntemdir. Sâdık Çûbek, eserlerindeki karakterlerin karşılıklı konuşmalarında ya da iç monologlarında söyleşi tarzını büyük bir ustalıklı kullanmıştır. Bir eserde sohbetin tam olabilmesi için şu üç özelliğin bulunması gerekir: Bedensel, ruhsal ve toplumsal özellik. Sâdık Çûbek’in yazdığı “*Merdî Der Kafes*” (*Kafeste Bir Adam*) adlı kısa hikâyesinde, ana karakterin üç özelliğine de değinilmiştir.¹⁷⁹

İran’ın büyük yazarların biri olan Sâdık Çûbek’ten “*Heymeşebbâzî*” (*Kukla Oyunu*), “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” (*Bakıcısı Ölmüş Maymun*), “*Tengsîr*”, “*Çerâg-i Âhir*” (*Son Işık*), “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) gibi ünlü yapıtlar geriye kalmıştır. Sâdık Çûbek bu eserlerinde yeni hikâye yazımcılığının bilinç akışı¹⁸⁰ ve iç monolog gibi anlatım yöntemlerinden de faydalanmıştır.¹⁸¹

Sâdık Çûbek, Rızâ Şâh’tan sonraki dönemde yaşamış bir yazardır. O, hikâye karakterlerini daha çok köylü ve işçi kesiminden seçmiş, bir dereceye kadar gerçeklik payı olup çok çile çekmiş bu kişileri eserlerinde iç monolog

¹⁷⁹ اعماق تاریک و فریادهای خاموش نگاهی به آثار صادق چوبک با تکیه بر زمینه های اجتماعی، http://za.iau-arak.ac.ir/article_517346, (Erişim Tarihi:10.01.2016); Sâdıkî, *Enâsir-i Dâstân*, s. 336-337; Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 305.

¹⁸⁰ Bilinç Akışı (anlatım yöntemi): Bilinç akışı karakterin düşünme eylemini olduğu gibi aktarmaya çalışan bir edebi tekniktir. Yapıtlarda iç diyalog şeklinde göze çarpar. Kişinin aklından geçenlerin birinci kişi ağzından yansıtılmasıdır. Bu teknikle yazar; kahramanının hayatı, nesnelere, etrafında gördüğü şeyleri nasıl algıladığını bir bilinç yansıması şeklinde aktarır. Derin, soyut ifadelerden meydana gelir. Bilinç Akışı (anlatım yöntemi) - Vikipedi, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Bilinç_Akışı (anlatım yöntemi), (Erişim Tarihi: 06.09.2015); Bilinç Akımı/Akışı Tekniği ve Özellikleri-Türk Dili ve Edebiyatı, <https://www.turkedebiyati.org/bilinc-akimi-teknigi-ve-ozellikleri>, (Erişim Tarihi: 06.09.2015).

¹⁸¹ Şemîsâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, s. 104.

yöntemiyle ele almıştır. Bazı yazarlar bu tarzda yazdığı için ona muhalif olmuştur. Çübek’in son eseri olan “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) romanı, tamamen söyleşi tarzında yazılmıştır. Bu roman, İran’ın efsanevî ve revaçta olan şahsiyetlerinin olağan dışı hayatlarının acı gerçeklerini, folklorik değerlerini ve üzücü sahnelerini gözler önüne sermiştir, ayrıca bu romanda Firdevsî’nin “*Şahnâme*” adlı eserinden nakledilmiş uzun bir cümle de vardır.¹⁸²

Hûşeng-i Golşîrî (1316-1379 hş. /1938-2000 m.)’den önce Sâdık Çübek “*Seng-i Sebûr*” (*Sabır Taşı*) romanında, Behmen Şu’lever (1319 hş.) de “*Sefer-i Şeb*” (*Gece Yolculuğu*) adlı romanında iç monolog tekniğinden yararlanmıştı; ancak bu eserlerden hiçbiri Hûşeng-i Golşîrî’nin “*Şazde İhticâb*” (*Şehzade İhticab*) romanı kadar başarılı olmamıştır.¹⁸³

Sâdık Çübek’in bir kişiye özgü, daha önce çevirisini yaptığımız “*Ba’d Ez Zohr-i Âhir-i Pâyîz*” (*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*) adlı hikâyesi bilinç akışı yöntemiyle yazılmış ilk hikâye örneğidir. Hikâyede ilkokul üçüncü sınıfa giden Asgar isimli bir öğrencinin, öğretmen ders anlatırken zihninde canlanan geçmişe dönük çağrışımlara dalıp gidişine ve kısacık hayatındaki hatıraları çocuksu bir ifadeyle gözden geçirişine yer veriliyor.¹⁸⁴

Sâdık Çübek’in “*Ba’d Ez Zohr-i Âhir-i Pâyîz*” (*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*) adlı hikâyesinde iç monolog tarzından yararlandığını şu cümlelerde görmekteyiz:

Asgar kendi kendine şöyle düşünüyordu: “*Eğer doğru diyorsan, bizzat bu Feridun’a bir şey söyle. O, ağzını eğiyor. Herkes bana ağzını eğdiğini gördü. Acaba ben ona ne yaptım? Allah’ım! Keşke ben bu Feridun’un yerinde olsaydım. Onların evine giden, ona ders anlatıp arabalarına binen öğretmen beydir...*”¹⁸⁵

Yeni hikâye yazımcılığında zaman, mekân yoktur, geçmiş ve gelecek birbiriyle örüntülüdür. Hikâye kahramanların belirli bir muhatabı yoktur, içlerinde konuşarak fikirlerini gözden geçirirler. James Augustine Aloysius Joyce, (1882-1941) getirdiği anlatım yenilikleri ile iç monologda adını

¹⁸² Âjend, *Edebiyât-i Novîn-i İrân Ez İnkılâb-i Meşrûtiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, s. 159.

¹⁸³ Sîrûs Şemîsâ, *Nakd-i Edebî*, 2. baskı, Neşr-i Mitrâ, Tahran 1393 hş., s. 473.

¹⁸⁴ مطالعه ی شکلی و ساختاری داستان های کوتاه صادق چوبک , http://www.ensani.ir › content, (Erişim Tarihi: 12.01.2016); Sadık Çübek, “*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*”, çev. Nurgül Kına, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, sayı:55, s. 285-292.

¹⁸⁵ Çübek, *Heymeşebbâzî*, s. 209-210.

duyurmuş birisidir. J.Meade Falkner (1858-1932)'ın ve Miroslav Volf (1956)'un eserleri de bu tarzda yazılmıştır. ¹⁸⁶

Sâdık Çûbek, bazı eserlerinde dile getirmeye çalıştığı birçok konuyu sembolik dil aracılığıyla ifade etmeye çalışmıştır. Burada, yazarın eserlerinde sıkça kullandığı sembol kavramından kısaca bahsedip sembolik kısa hikâye ve romanlar hakkında bilgi verelim.

Sembol, yazarın bir konuyu üstü kapalı olan başka bir konunun altında ele alarak, bir şeyi başka bir şeymiş gibi göstermek için faydalandığı; sahneleri ve kavramları şahide ve örneğe yaklaştırmak için öne sürdüğü dolaylı bir anlatım tarzıdır. Mesela; kırmızı gül olduğundan daha fazla şey gösteriyorsa, yani bize gençlik günlerimizi, aşkı ve güzelliği hatırlatıyorsa bu kırmızı gül; gençliğin, aşkın ve güzelliğin sembolü olan kırmızı güldür. Ya da Bozorg-i Alevî'nin "*Gîle-merd*" (*Gilânlı Adam*) ¹⁸⁷ adlı kısa hikâyesinde yağmurlu ve fırtınalı sahne, farklı bir konuyu ele almaktadır, yani "*Gîle-merd*" (*Gilânlı Adam*)'in ruhsal perişanlığını ve öfkesini temsil etmektedir. ¹⁸⁸

Sembolik romanlar ve kısa hikâyeler üç çeşittir:

1. Sembolik gerçek roman ve kısa hikâye: Ernest Hemingway (1899-1961)'in "*Pîrmerd ve Derya*" (*Yaşlı Adam ve Deniz*) romanı ile Bozorg-i Alevî'nin "*Gîle-merd*" ve Sâdık Çûbek'in "*Kafes*" adlı kısa hikâyeleri gibi.

2. Sembolik, doğaötesi roman ve kısa hikâye: George Orwellel (1903-1950)'in "*Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*" adlı romanı ve Sâdık Hidâyet (1281-1330 hş.)'in "*Bûf-i Kür*" (*Kör Baykuş*) adlı kısa romanı gibi.

3. Gerçek dışı sembollerle yazılmış roman ve kısa hikâye: Muhammed Takî-yi Muderresî (1324-1376 hş.)'nin "*Yekulyâ ve Tenhâyî-yi Ü*" ¹⁸⁹ (*Yekulya ve Onun Yalnızlığı*) adlı romanı ile Sâdık Hidâyet'in "*Se Gatre Hûn*" (*Üç Damla Kan*) adlı kısa hikâyesi gibi. ¹⁹⁰

¹⁸⁶ Sîrûs Şemîsâ, *Nakd-i Edebî*, s. 473.

¹⁸⁷ Gilân: İran'ın 31 Eyaletinden birisidir. Eyalet kuzeyinden Azerbaycan ve Erdebil, doğusundan Hazar Gölü ve Mazenderan, güneyinden Kazvin ile Zencan ve batısından yine Erdebil eyaletiyle çevrelenmiştir. Gilan - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Gilan>, (Erişim Tarihi: 06.09.2015).

¹⁸⁸ Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 308.

¹⁸⁹ *Yekulyâ ve Tenhâyî-yi Ü*: Bu romanda, İsrail padişahının kızı olan Yekulyâ babasının rızası olmadan bir çobana âşık olmuştur ve yaşadığı şehirden sürgün edilmiştir. Yolda, yapayalnız ilerlerken Yekulyâ'nın yanına çoban kılığında girmiş şeytan yaklaşmıştır. Yekulyâ, ona da yalnızlığından bahsetmiştir. معرفى كتاب- يکوليا و / مدرسى، <http://www.bestbooks.blogfa.com/post-676>, (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

¹⁹⁰ Sâdıkî, *Edebiyât-i Dâstânî*, s. 451.

KAFES

Benekli, küçük kafalı, kimyon rengi, alacalı, beyaz renkli, ibikli, kısa kuyruklu, kısa ayaklı horoz, tavuk ve piliçlerle dolu bir kafes kaldırımda, buz tutmuş arkin kenarına konulmuştu. Arkta çay tortuları, pıhtılaşmış kan, ezik nar, portakal kabuğu, kurumuş ve sararmış yapraklar, başka çöp poşetleri buza karışıp donmuştu. Kafesin yanındaki su arkının kenarında, içine kokuşmuş tavuğun ve şalgamın; sigara izmaritlerinin, tavukların kesilmiş kafa ve ayaklarının, at dışkısının atıldığı pıhtılaşmış donmuş kan dolu bir çukur vardı.

Kafesin dibi ıslaktı ve tavuk pislikleriyle kaplanmıştı. Çamur, saman ve darı kabuğu gibi çeşitli pislikler vardı. Tavukların ve horozların ayakları, tüyleri ıslaktı. Dışkılardan ıslanmıştı. Yerleri dardı, hepsi birbirine sokulmuştu. Mısır taneleri gibi birbirlerine yapışmışlardı. Tüneyecek, ayakta duracak ve uyuyacak yer yoktu. Peş peşe birbirlerinin başlarını gagalayıp, ibiklerini koparıyorlardı. Yer yoktu. Hepsi zulüm görmüştü. Yerleri dardı. Hepsi üşüyordu ve açtı. Hepsi birbirlerine yabancıydılar. Pislik her yeri kaplamıştı. Beklemekteydiler; hepsi birbirine benziyordu. Hiçbirinin hâli bir diğerinden daha iyi değildi.

Tünediği yerden düşenler başlarını öne eğiyor, birbirlerinin kanatları altına ya da bacak aralarına saklanıyorlardı. İster istemez gagalarıyla kafesin dibindeki pislikleri yiyorlardı. O an çaresizlikten, kafesin içindeki darı kabuklarını yiyorlardı, hatta yer olmadığı için gagalarıyla kafesin içindeki dışkılara ulaşarak yiyemeyenler mecburen kafesin demir tellerini gagalıyor ve şaşkın şaşkın dışarıya bakıyorlardı. Ama bir faydası yoktu. Kaçış yolu yoktu. Yaşayanacak yer değildi. Ne gaga vurmaları ne pençelemeleri ne öfkeli gıdaklayışları ne sıkışmaları ne de birbirlerine sokulmaları onlara kaçış yolu gösteriyordu; sadece onları oyalıyordu. Dışarıdaki dünya onlara karşı yabancı ve acımasızdı. Ne şaşkın ve dertli bakışları, ne de tüylerinin ve kanatlarının güzelliği onlara yardım ediyordu.

Birbirlerine sokuluyorlar, kendi pisliklerini gagalayıp kafesin kenarındaki kırık kaptan su içiyorlar ve teşekkür edercesine başlarını yukarı kaldırıp kafesin tavanına yalandan, alaycı bir şekilde bakıyorlardı. Yumuşak ve sarkık gırtlaklarını sallıyorlardı.

Uyuklarken bile hepsinin gözü yoldaydı; baygın ve isteksizdiler. Çıkış yoktu. Yaşayacak, kaçacak yer de yoktu. Bu bataklıktan firar etmek imkânsızdı. Toplu mahkûmiyet içinde soğukta, yabancılık, yalnızlık çekerek başlarına gelecekleri bekliyorlardı.

Ansızın kafesin kapısı açıldı ve orada bir hareketlilik başladı. Yanık, damarlı, kirli, nasırlı, uğursuz bir el kafese dalıp kafestekileri yoklamaya

başladı. Acımasız, öfkeli ve umursamaz bir el aralarına daldı ve bir kargaşa koparttı. Kafestekiler, tanıdık ölüm kokusunu hissettiler. Kanat çırpıtlar, birbirlerinin kanatları altına saklandılar. El, tepelerinde dönüyordu. Güçlü, mıknatıs gibi olan bir el onları demir tozları gibi titretiyordu. El, her yeri yokladı ve dışarıdan radar gibi bir göz de onu yönlendiriyordu. Sonunda el, ishal olmuş bir civcivin tüylerini kökünden tuttu ve onu kafesten yukarı doğru çekti.

Ama henüz el ile ciyak ciyak bağırın ve kanatlarını çırpın civciv, diğer tavuk ve horozların üzerinde dönüp duruyordu. Kafesten çıkamamıştı bile el; fakat diğerleri yine o bataklıkta bir şey bulup yemekle meşgul oluyorlardı. Soğuk, açlık, perişanlık, meraklı bekleyiş bir aradaydı. Hepsi yabancı, umursamaz ve merhametsizdi; aval aval birbirlerine bakıp pençeleriyle kaşınıyorlardı.

Kafesin dibinde, dışarıda keskin ve eski bir bıçağın civcivin boğazına sürülmesiyle birlikte hayvanın boğazından kan fışkırdı. Tavuk ve horozlar kafesin içinden olup biteni görüyorlardı. Gıdaktıyorlardı ve kafesin demirlerini gagalıyorlardı; ama kafesin teli çok sertti. Dışarıyı gösteriyordu; ancak geçit vermiyordu çıkıp gitmeye. Az önce serbest kalanlar merak, korku, güçsüzlük içinde kanı fışkıran kafes arkadaşlarına bakıyorlardı. Ama çare yoktu. Olan olmuştu artık. Hepsi sustu. Kafese ölü toprağı serpilmişti.

O anda kızıl suratlı, alımlı bir horoz gagasını pisliğe daldırdı, sonra pisliği kaldırıp kısa bacaklı tavuğun pürüzsüz görünümlü ibiğine sürdü. Zavallı tavuk hemen çöktü ve horoz bir çırpıda üstüne çıktı. Altta kalan tavuk, pisliğe bulanıp ayağa kalktı. Silkelendi, kanatlarını ve tüylerini kabartıp yemlenmeye koyuldu. Daha sonra kana doğru yürüdü, biraz durdu ve tekrar otlanmaya koyuldu.

Bir tavuğun gıdaklayışı ve feryadı yükseldi. Bir süre kendi etrafında dolandı. Sonra alelacele kafesin ortasına çöktü ve korkusundan kafesin bataklığına pıhtılaşmış, kanlı kabuklu bir yumurta yumurtladı. Yanık, damarlı, kirli, nasırlı ve uğursuz el ortaya çıkıp, kafesin içindeki havayı yarıp yumurtayı pisliğin içinden çaldı. O anda, kafesin dışında mezar gibi bir çukur açıldı ve yumurtayı yuttu. Kafestekiler meraklı gözlerle önlerine bakıyorlardı.¹⁹¹

¹⁹¹ Sâdık Çubek, *Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*, İntişârât-i Câvidân, Tahran 1328 hş., s. 60-65.

Kafes Hikâyesiyle İlgili Kısa Bir Değerlendirme

Çevirisini yaptığımız “Kâfes” adlı sembolik kısa hikâyeyi Sâdik Çûbek’in “*Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*” kitabından seçtik. Sâdik Çûbek, natüralizm akımının etkisinde kalarak birçok eser yazmıştır. “Kâfes” adlı sembolik kısa hikâyede de natüralist eserin ümitsizlik, nefret, baskı, karamsarlık, karanlık bir dünya ve ayrıntılı anlatım tarzı gibi bazı özelliklerini net bir şekilde görebiliriz. Bu hikâye çok uzun değildir; ama Sâdik Çûbek’in adından söz ettiren en kalıcı eserlerden biridir.

Bu hikâye, kümesin içinde sıkışıp kalmış birkaç tavuk ve horozun hayatını bizlere kısaca tasvir eder. Çeşitli türlerdeki tavuk ve horozlar, hep birlikte kirli ve küçük bir kümeste yaşamaktadırlar. Kafeste her an bir el ortaya çıkabilir, başını kesmek için tavuk ve horozlardan birini yanında götürülebilir. Dış dünyadan bu hayvanlarla irtibat kurabilecek tek şey, kurbanını alıp gitmek için kafese giren bir eldir. Kafesteki karanlık eli farkedene tavuk ve horozlar korkarak kaçmaktadırlar. Fakat kaçabilecekleri bir yer yoktur aslında. Karanlık el gittikten sonra tavuk ve horozlar hayatlarına kaldıkları yerden devam etmektedirler. Bu el, ecel olan ölüm ya da kafesteki hayvanların yaptıkları işler sonucunda ortaya çıkan bir elde olabilir. Bu, belli değildir. “Kâfes” hikâyesinde emniyetin olmadığı günümüz dünyasından, yarının belirsizliğinden ve güneşin ertesi gün doğup doğmayacağından korkan tavuk ve horozlar tasvir edilmiştir. Kümes benekli, küçük kafalı, kimyon rengi, alacalı, beyaz renkli, ibikli, kısa kuyruklu, kısa ayaklı horoz ve tavuklarla doludur. Söz konusu tavuk ve horozlar aslında çeşitli ülkelerden milletleri, insanları temsil etmektedirler. Bu hayvanların davranışlarını ve sözlerini, toplumun bir yansıması olarak ele değerlendirmeliyiz. Daha önce bahsettiğimiz gibi sembolik olan bu hikâye İran halkının, şahın baskısı altında olduğu dönemde yazılmıştır. İnsanlar bu dönemde, tam anlamıyla baskı görmüşlerdir. Bu baskıdan bıktıkları için eserlerinde hep bu konu üzerinde durmuşlardır. Yazar ve şairler de eserlerinde bu konuyu ele almışlardır. Yazarın bu hikâyedeki hedefi, çirkinliklerden kurtulup güzelliklere kavuşmaktır. O, kötülüklerden kaçıp kurtulabilsin ve hayatını düzene sokabilsin diye okuyucusuna çirkinlikleri göstermektedir.

Hikâyenin ilk paragrafında Sâdik Çûbek’in amacı, okuyucularına hikâyenin geçtiği ortamı tanıtmaktır. Bu paragraftaki cümleler uzun ve dilbilgisi açısından tekrar kelimeleriyle doludur. İlk paragrafta baktığımızda, kelimeler arasındaki ahengi de görmek mümkündür: “*Benekli, küçük kafalı, kimyon rengi, alacalı, beyaz renkli, ibikli, kısa kuyruklu, kısa ayaklı horoz, tavuk ve piliçlerle dolu bir kafes kaldırımda, buz tutmuş arkin kenarına*

konulmuştu. Arkta çay tortuları, pıhtılaşmış kan, ezik nar, portakal kabuğu, kurumuş ve sararmış yapraklar, başka çöp poşetleri buza karışıp donmuştu. Kafesin yanındaki su arkının kenarında, içine kokmuş tavuğun ve şalgamın; sigara izmaritlerinin, tavukların kesilmiş kafa ve ayaklarının, at dışkısının atıldığı pıhtılaşmış donmuş kan dolu bir çukur vardı.”

Hikâyenin ikinci ve üçüncü paragraflarında, zulme maruz kalmış tavuk ve horozların baskıya nasıl boyun eğdiklerini şu cümlelerde görebiliriz: “Peş peşe birbirlerinin başlarını gagalayıp, ibiklerini koparıyorlardı. / Yer yoktu. / Tünediği yerden düşenler başlarını öne eğiyor, birbirlerinin kanatları altına ya da bacak aralarına saklanıyorlardı, ister istemez gagalarıyla kafesin dibindeki pislikleri yiyorlardı. / O an çaresizlikten, kafesin içindeki darı kabuklarını yiyorlardı. / Mecburen, kafesin demir tellerini gagalıyor ve şaşkın şaşkın dışarıya bakıyorlardı. / Ama bir faydası yoktu. / Kaçış yolu yoktu. / Ne şaşkın ve dertli bakışları, ne de tüyelerinin ve kanatlarının güzelliği onlara yardım ediyordu.”

Eserin uç noktası; son paragraftan önce gelen paragraftır: “O anda kızıl suratlı, alımlı bir horoz gagasını pisliğe daldırdı, sonra pisliği kaldırdı ve kısa bacaklı tavuğun pürüzsüz görünümlü ibiğine sürdü. Zavallı tavuk, hemen çöktü ve horoz bir çırpıda üstüne çıktı. Altta kalan tavuk, pisliğe bulanıp ayağa kalktı. Silkelendi, kanatlarını ve tüyelerini kabartıp yemlenmeye koyuldu. Daha sonra kana doğru yürüdü, biraz durdu ve tekrar otlanmaya koyuldu.”

Bu hikâyede horoz ve tavuğun, dışkılarının ve bataklıkta içinde çiftleşmesi sahnesinin ifade edilişi de zihnimize birçok soruyu beraberinde getirmektedir. Hikâyenin sonunda yazar, yaşamak ve canlı kalabilmek için beslenen her ümidi büyük bir ustalıklarla ortadan kaldırmaktadır. Kirli ve uğursuz el tavuğun yumurtlağı yumurtayı ilk fırsatta almaktadır. Böylece, okuyucu da bu hayvanların kaderlerinin değişmeyeceğini, onların alçakça bir ölümle hayatlarını kaybedeceklerini ve bir daha asla yumurtadan civciv çıkmayacağını anlamaktadır.

İlk bakışta hikâye, birinci tekil şahıs ağızıyla anlatılmaktadır. Buradaki amaç, birlikte yaşayan hayvanların tutsaklığını ve hoş olmayan hayatlarını yeni bir konu seçerek gözler önüne sermektir. Okuyucu, tavuk ve horozların böylesine berbat bir ortamdan nasıl kurtulacaklarını ve kaderlerini nasıl değiştireceklerini düşünmektedir. Hikâye sonuna kadar okunduğunda, bu hayvanların sonunun ne olacağı belli değildir. Hemen hemen, tekdüze yazılmış bir hikâyedir. Hikâye sahneleri oldukça ayrıntılı açıklanmıştır: “

Teşekkür edercesine başlarını yukarı kaldırıp kafesin tavanına yalandan, alaycı bir şekilde bakıyorlardı.” cümlesindeki gibi.

Bu hikâyedeki cümlelerin ve tasvirlerin hiçbiri fazlalık değildir, hepsinin bir görevi vardır. Her kelime, harf ya da tasvir okuyucuyu hikâyeye bir adım daha yaklaştırmaktadır. Hikâyenin sonunda, Sâdik Çûbek zorlukların üstesinden gelebilmesi için okuyucuya herhangi bir öneride bulunmamaktadır. Kısacası, yazar hikâyenin sonunda laf kalabalığı yapmamaktadır.

Sonuç

Natüralistlerin de realistler gibi gerçeğin peşinde dolaştıklarını ancak eserlerinde cinayet, savaş, musibet, fakirlik vb. konuları işlediklerini ve daha çok toplumun talihsiz ve alt kesimindeki kişileri kahraman olarak seçtiklerini söyleyebiliriz. Natüralist açıdan Sâdik Çûbek’in eserleri insanın kendisini sorgulayıp kontrol edebilmesi, çevresinin kokuşmuşluğunu ve kendi kirliliğini anlayabilmesi bakımından toplumda adeta nefes alma aracı görevini üstlenmişlerdir. Sâdik Çûbek özgürlük yanlısı, zulümden bıkmış birisi olarak hikâyelerinde kendisi için de önemli olan konulara değinmiştir. Çûbek’in hikâyelerinde, ölüm düşüncesi ve yalnızlıktan duyulan ızdırıp ta görülmektedir. Onun romantik ve felsefi tarzda eserleri yoktur. Çûbek eserlerindeki karakterlerin konuşmalarında, halk dilini başarılı bir şekilde kullanan yazarlardandır. O, bazı eserlerinde dile getirmeye çalıştığı birçok konuyu sembolik dil aracılığıyla ifade etmeye çalışmıştır. Sâdik Çûbek, yeni hikâye yazıncılığının bilinç akışı ve iç monolog gibi anlatım yöntemlerinden de yararlanmışır. Hikâyelerine hiçbir yönden hükmetmemiş; eseri sadece okuyucusuna aktarmıştır. Eserlerindeki tipik karakterler ile muhatabı olan okuyucusunu başbaşa bırakarak aralarında derin bir bağ kurmuştur.

Conclusion

We can conclude that Naturalists seek after the truths like the realists; however, they take the issues of murder, war, disaster, poverty etc. in their works and we can say that they choose mostly unfortunate people from culturally deprived society as the protagonists. In fact, The works of Sâdik Çûbek takes a role as a tool of relief on the society in respect of people’s questioning themselves, and understanding of environment’s depravation and their own dirtiness. Being tired of cruelty, Sâdik Çûbek mentioned the subjects that are important for him. The idea of death and suffering from loneliness can be seen in Çûbek’s works. He hasn’t got any romantic and philosophical works. Çûbek is one the successful writers who can use the folk speech on his works. He tries to express most of the subjects that he use in some of his works

by way of a symbolic language. Sâdık Çûbek benefits from expression methods of new story writing like the stream of consciousness and interior monologue. He never dominates his stories in any way; he just narrates the things to his reader. By leaving the typical characters with his reader he just establishes a mutual and deep relation among them.

قفسی بر از مرغ و خروس‌های خصی و لاری و رسمی و کله ماری و زیره‌ای و گل باقلایی و شیربرنجی و کاکلی و دم‌کل و پاکوتاه و جوجه‌های لندوک مافنگی کنار پیاده‌رو، لب جوی یخ بستهای گذاشته بود. توی جو، تغالله جای و خون دلعه شده و انار آب لمبو و پوست پرتقال و برگ‌های خشک و زرد و زبیل‌های دیگر قاتی یخ بسته شده بود. لب جو، نزدیک قفس، گودالی بود پر از خون دلعه شده‌ی یخ بسته که پر مرغ و شلغم گندیده و ته سیگار و کله و پاهای بریده‌ی مرغ و پهن اسب توش افتاده بود. کف قفس خیس بود. از فضله‌ی مرغ فرش شده بود. خاک و کاه و پوست ارزن قاتی فضله‌ها بود. پای مرغ و خروس‌ها و برهانشان خیس بود. از فضله خیس بود. جایشان تنگ بود. همه تو هم تپیده بودند. مانند دانه‌های بلال بهم چسبیده بودند. جا نبود کز کنند. جا نبود بایستند. جا نبود بخوابند. پشت سرهم تو سرهم تک می‌زدند و کاکل هم را می‌کنند. جا نبود. همه توسری می‌خوردند. همه جایشان تنگ بود. همه سردشان بود. همه گرسنه‌شان بود. همه با هم بیگانه بودند. همه جا گند بود. همه چشم به راه بودند. همه مانند هم بودند و هیچکس روزگارش از دیگری بهتر نبود.

آن‌هایی که پس از توسری خوردن سرشان را پایین می‌آوردند و زیر پر و بال و لپای هم قایم می‌شدند، خواه ناخواه تک‌شان تو فضله‌های کف قفس می‌خورد. آنوقت از ناچاری از آن تو پوست ارزن رومی و رمی‌چیدند. آن‌هایی که حتی جا نبود تک‌شان به فضله‌های ته قفس بخورد، بناچار به سیم دیواره‌ی قفس تک می‌زدند و خیره به بیرون می‌نگریستند. اما سودی نداشت و راه فرار نبود. جای زیستن هم نبود. نه تک غضروفی و نه چنگال و نه قُدُود

خشم‌آلود و نه زور و فشار و نه تو سرهم زدن راه فرار نمی‌نمود. اما سرگرم‌شان می‌کرد. دنیای بیرون به آن‌ها بیگانه و سنگ‌دل بود. نه خیره و دردناک نگرستن و نه زیبایی پر و بال‌شان به آن‌ها کمک نمی‌کرد.

تو هم می‌لولیدند و تو فضله‌ی خودشان تُک می‌زدند و از کاسه شکسته‌ی کنار قفس آب می‌نوشیدند و سرهایشان را به نشان سپاس بالا می‌کردند و به سقف دروغ و شوخ‌گن و مسخره‌ی قفس می‌نگریستند و حنجره‌های نرم و نازک‌شان را تکان می‌دادند.

در آن دم که چرت می‌زدند، همه منتظر و چشم براه بودند. سرگشته و بی تکلیف بودند. رهایی نبود. جای زیست و گریز نبود. فرار از آن منجلاّب نبود. آن‌ها با یک محکومیت دستجمعی در سردی و بیگانگی و تنهایی و سرگستگی و چشم‌براه‌ی برای خودشان می‌پلکیدند.

بناگاه در قفس باز شد و در آنجا جنبشی پدید آمد. دستی سیاه سوخته و رگ درآمده و چرکین و شوم و پینه‌بسته تو قفس رانده شد و میان هم ففسان به کندوکو در آمد. دست با سنگ‌دلی و خشم و بی‌اعتنایی در میان آن به درو افتاد و آشوبی پدیدار کرد. هم ففسان بوی مرگ‌آلود آشنایی شنیدند. چندشان شد و پَر پَر زدند و زیر پر و بال هم پنهان شدند. دست بالای سرشان می‌چرخید، و مانند آهن ربای نیرومندی آن‌ها را چون براده‌ی آهن می‌لرزاند. دست همه جا گشت و از بیرون چشمی چون «رادار» آنرا راهنمایی می‌کرد تا سرانجام بیخ بال جوجه‌ی ریتونه‌ای چسبید و آن را از آن میان بلند کرد.

اما هنوز دست و جوجه‌ای که در آن تقلا و جیک جیک می‌کرد و پر و بال می‌زد بالای سر مرغ و خروس‌های دیگر می‌چرخید و از قفس بیرون نرفته بود که دوباره آن‌ها سرگرم جوییدن در آن منجلاّب و توسری خوردن شدند. سردی و گرسنگی و سرگستگی و بیگانگی و چشم‌براه‌ی بجای خود بود. همه بیگانه و بی‌اعتنا و بی‌مهر، بربر بهم نگاه می‌کردند و با چنگال خودشان را می‌خاراندند.

پای قفس، در بیرون کاردی تیز و کهن بر گلوی جوجه مالیده شد و خونس را بیرون جهاندا. مرغ و خروس‌ها از تو قفس میدیدند. قُدُود می‌کردند و دیواره‌ی قفس را تُک می‌زدند. اما دیوار قفس سخت بود. بیرون را می‌نمود اما راه نمی‌داد. آن‌ها کنجکاو و ترسان و چشم‌براه و ناتوان به جهش خون هم قفسشان که اکنون آزاد شده بود نگاه می‌کردند. اما چاره نبود. این بود که بود. همه خاموش بودند و گرد مرگ در قفس پاشیده شده بود.

همان‌دم خروس سرخ روی پر زرق و برقی تُک خود را توی فضله‌ها شیار کرد و سپس آن را بلند کرد و بر کاکل شق و رق مرغ زیره‌ای پا کوتاهی کوفت. در دم مرغ خوابید و خروس به چابکی سوارش شد. مرغ توسری خورده و زبون تو فضله‌ها خوابید و پا شد. خودش را تکان داد و پر و بالش را پف و پره باد کرد و سپس برای خودش چرید. بعد تو لک رفت. کمی ایستاد، دوباره سرگرم چرا شد.

قُدُود و شیون مرغی بلند شد. مدتی دور خودش گشت. سپس شتابزده میان قفس چندانک زد و بیم خورده تخم دلمه‌ی بی‌پوست خونینی تو منجلاب قفس وُل داد. در دم دست سیاه سوخته‌ی رگ درآمده‌ی چرکین شوم پینه بسته‌ای هوای درون قفس را درید و تخم را از توی گندزار ربود و همان‌دم در بیرون قفس دهانی چون گور باز شد و آن را بلعید. هم‌ففسان چشم‌براه، خیره جلو خود را می‌نگریستند

Kaynakça

- Âjend, Yakûb, *Edebiyât-i Novîn-i Îrân Ez İnkılâb-i Meşrutiyet Ta İnkılâb-i İslâmî*, Tahran 1363 hş.
- آکاایران - آکا - Sadeq Chubak, بیوگرافی صادق چوبک, <http://www.akairan.com> › biography › shoara, (Erişim Tarihi: 10.01.2016).
- Bilinç Akışı (anlatım yöntemi) - Vikipedi, <https://tr.m.wikipedia.org> › wiki › Bilinç Akışı (anlatım yöntemi), (Erişim Tarihi: 06.09.2015)
- Bilinç Akımı/Akışı Tekniği ve Özellikleri- Türk Dili ve Edebiyatı, <https://www.turkedebiyati.org>› bilinc-akımı tekniği ve özellikleri, (Erişim Tarihi: 06.09.2015)
- Buşehr - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org> › wiki › Buşehr, (Erişim Tarihi: 06.09.2015).
- بانک , خوانش اسطوره ای ناستان پیزاد و پریمان , اسحاقیان , جواد <http://www.chouk.ir> › مقالات ادبی کانون فرهنگی چوک (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- Çûbek, Sâdik, *Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd*, Tahran 1328 hş.
- Çûbek, Sâdik, *Heymeşebbâzî*, Tahran 1347 hş.
- پرتال جامع علوم انسانی - شکلی و ساختاری داستان های مطالعه چوبک , صادق <http://www.ensani.ir> › content, (Erişim Tarihi: 12.01.2016).
- Çûbek, Sâdik, “*Sonbaharın Son Öğleden Sonrası*”, çev. Nurgül Kına, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Erzurum 2015.
- www.memar-adabiyat.blogfa.com › post, ادبیات - زندگی نامه , چوبک , صادق (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- www.m.wikipedia.org › wiki › وکی پدیا › صادق چوبک , (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- Enverî, Hasan, *Ferheng-i Rûz-i Sohen*, Tahran 1383 hş.
- Germinal* (roman) - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org> › wiki › Germinal, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- Huseynî, Rızâ Seyyîd, *Mektebhâ-yi Edebî*, Tahran 1391 hş., I- II.
- İç monolog - Vikipedi, <http://tr.m.wikipedia.org> › wiki › İç monolog, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- www.m.wikipedia.org › wiki › کلیدر (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- www.bestbooks.blogfa.com › post-676, معرفی کتاب- یکولیا و تنهایی او / مدرسی (Erişim Tarihi: 12.01.2016.)
- www.chouk.ir › کانون فرهنگی چوبک , نگاهی به زندگی و آثار صادق چوبک , کانون فرهنگی چوک , صادقی , میلاد (Erişim Tarihi: 06.12.2015).

- Muîn, Muhammed, *Ferheng-i Farsî*, Tahran 1371 hş., I- V.
- Realizm Nedir? - Felsefe Ödevi, [http:// www.efzen.com](http://www.efzen.com) > realizm- nedir-felsefe, (Erişim Tarihi: 12.05.2016).
- Rehnamâ, Tûrac, *Câygâh-i Dâstân-ı Kûtâh Der Edebiyât-i İmrûz-i Îrân (Pîşzemînehâ, Pîşgâmân, Nemûnehâ 18 Dâstân Ez 18 Nivîsende)*, Neşr-i Ahterân, Tahran 1388 hş.
- Sâdıki, Cemâl Mîr, *Edebiyât-i Dâstânî*, Tahran 1382 hş.
- Sâdıki, Cemâl Mîr, *Enâsir-i Dâstân*, Tahran, 1364 hş.
- Sepânlû, Muhammed Ali, *Bâz Âferînî-yi Vâki 'iyyet (Mecmû'a-yi 27 Gisse Ez 27 Nivîsende-yi Mu'âsır-i Îrân)*, Tahran 1395 hş.
- Servet, Mansûr, *Âşinâ-î Bâ Mektebhâ-yi Edebî*, Tahran 1390 hş.
صادق- چوبک , [http:// www.shakhsiatnegar.com](http://www.shakhsiatnegar.com) > صادق چوبک / شخصیت نگار , (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- Şemîsâ, Sîrûs, *Mektebhâ-yi Edebî*, Tahran 1394 hş.
- Şemîsâ, Sîrûs, *Nakd-i Edebî*, Tahran 1393 hş.
- Şiraz - Vikipedi, [http:// tr.m.wikipedia.org](http://tr.m.wikipedia.org) > wiki > Şiraz, (Erişim Tarihi: 06.09.2015).
- 240 *Terese Raquin* - Vikipedi, [http:// tr.m.wikipedia.org](http://tr.m.wikipedia.org) > wiki > Teresa Raquin, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- اعماق تاریک و فریادهای خاموش نگاهی به آثار صادق چوبک با تکیه بر , فرهاد طهماسبی
زمینه های اجتماعی- [http:// za.iau-arak.ac.ir](http://za.iau-arak.ac.ir) > article_517346, (Erişim Tarihi:10.01.2016).
- تنگسیر > [http:// fa.m.wikipedia.org](http://fa.m.wikipedia.org) > wiki > تنگسیر رمان , ویکی پدیا دانشنامه آزاد, تنگسیر رمان (Erişim Tarihi: 06.12.2015).
- Tudeh - Vikipedi, [http:// tr.m.wikipedia.org](http://tr.m.wikipedia.org) > wiki > Tûdeh, (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Cûybâr-ı Lehzeâ (Ceryânhâ-yi Edebiyât-i Mu'âsır-i Fârsî Nazm u Nesr)*, Tahran 1387 hş.
- Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Çûn Sebû-yi Teşne (Târîh-i Edebiyât-i Mu'âsır-i Fârsî)*, Tahran 1376 hş.
- Yâverî, Hûra, *Dâstân-i Fârsî ve Sergožešt-i Modernîte Der Îrân (Goftârâhâyi der Nakd-i Edebî)*, Tahran 1388 hş.

Самовосприятие мужчин: к вопросу об оценочном речевом автопортретировании

Erkeklerin Benlik Algısı: Bireysel Portreleşmenin Dilsel Değeri Hakkındaki Sorun

Бондарева Е.П.-Чистякова Г.В.***

Резюме

В статье описаны особенности самооценки русско- и англоговорящих мужчин в виртуальном коммуникативном пространстве. В ходе анализа материала удалось выявить универсальные, характерные для обоих языков, и специфичные самооценки, которые проявляются при автопортретировании.

Ключевые слова: самооценка, эвальвация, интернет-коммуникация, речевое автопортретирование, универсальные самооценки, специфичные самооценки.

Özet

Makalede sanal iletişim alanında İngilizce ve Rusça konuşan erkeklerin kendilerini değerlendirme özellikleri ele alınmıştır. Materyallerin analizinde bireysel portreleşme sırasında her iki dil içinde karakteristik olan, evrensel ve spesifik öz değerlendirme yapmaya fırsat verilmiştir.

Anahtar kelimeler: öz değerlendirme, internet iletişimi, dilsel bireysel portreleşme, evrensel öz değerlendirme, spesifik öz değerlendirme.

Современные требования социума ставят перед человеком задачу постоянного представления себя на различных коммуникативных площадках. Имидж человека, его место в обществе во многом зависят от умения презентовать себя. Однако, осознавая всю важность речевых автопортретов, далеко не каждый носитель языка способен создать текст, который поможет достичь желаемой цели: получить работу,

* Агрыйский государственный университет им. Ибрагима Чечена

** Кемеровский институт (филиал) Российского экономического университета им. Г.В. Плеханова

произвести положительное впечатление на окружающих людей, найти спутника жизни и т.д. Тем более важно понимать, каковы гендерные отличия текстов самопрезентаций, как пол носителя языка проявляется в оценочном коммуникативном послании, посвященном самому себе. Обозначенные вопросы стали целью исследования, описанного в статье. Работа посвящена изучению оценок, которые проявляются при речевом автопортретировании мужчин на сайтах знакомств.

Портретирование как способ анализа языковых явлений в русской лингвистике зародилось в 60-е годы прошлого века. Начало его развития следует соотносить с работой М.В. Панова «История русского литературного произношения XVIII-XX веков», в которой созданы фонетические речевые портреты разных лиц (поэтов, русских императоров, ученых, политиков) в связи с изучением литературной нормы в диахроническом аспекте [8]. Автор завершил труд в 1970 г., до читателя же работа смогла дойти только в 1990 г.

Примерно в это же время, в 80-х, выходит в свет труд «Язык и личности» Е.А. Земской. В ней автор рисует уже «индивидуальные и коллективные речевые портреты» [1]. Эта работа во многом подтолкнула развитие нового направления в лингвистике – лингвоперсоналогии, речевого портретирования, изучения языковой личности. Термин «портрет» сейчас уже прочно обосновался в работах языковедов.

В современной лингвистике анализу подвергаются конкретные лингвоперсоны [например, 4, 7], создаются и обобщенные речевые портреты [например, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10]. Любопытными для анализа представляются обобщенные речевые автопортреты. Они позволяют достаточно четко охарактеризовать типичного представителя какой-либо социальной группы, нарисовать образ, позволяющий судить о представителе определенного возраста, пола, профессии, национальности и т.д. Такого рода исследования позволяют пролить свет на важные, актуальные с точки зрения носителя языка черты, которые овнешняются при самооценке.

Интересными для исследователя являются речевые автопортреты, составленные на разных языках. При сопоставлении разноязыковых текстов можно выявить «специфику общения в рамках определенного этноса, определять формульные модели этикета и речевого поведения в целом, охарактеризовать культурные доминанты соответствующего сообщества...». [1, с. 5]. Таким образом, в языковом материале,

САМОВОСПРИЯТИЕ МУЖЧИН:
К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНОЧНОМ РЕЧЕВОМ АВТОПОРТРЕТИРОВАНИИ

выбранном для анализа, могут быть выявлены специфичные и общие для носителя русского и английского языков самооценки.

Материалом нашего исследования послужили профайлы мужчин в возрасте от 18 лет, представленные на русскоязычных (trulolo.com, mamba.ru, mylove.ru) и англоязычных (site4dating.com, datingdirect.com, loveawake.com, friendsdatingagency.eu) сайтах знакомств. Самопрезентации собраны методом сплошной выборки в количестве 1126 единиц, из них 580 единиц (русскоязычные сайты) и 546 единиц (англоязычные сайты).

Проведенное исследование позволяет говорить о том, что чаще всего, говоря о себе, мужчины оценивают характер: *Не обделённый чувством юмора молодой человек, обладающий эксклюзивным набором достоинств и недостатков / Могу искрометно петросянить / Самый обыкновенный, спокойный и веселый человек! / Вредина.../ Ласковый и нежный / Добрейший человек, такого нет и не будет / Оптимист и романтик, нежный и отзывчивый, готовый протянуть руку помощи в любую минуту дня и ночи / Коварен, капризен, серьёзен, беспощаден к «простоте», благосклонен к женственности / Спокойный, как удав. Немного не разговорчивый, но если достанут - места мало будет всем / I consider myself a classy, distinguished, romantic, passionate, witty, caring, respectful, honest and loving man. I am a man of integrity, substance and character / My character: I'm sincere, sensitive, sweet, shy but amusing and nice.*

Эвальвации подвергается внешность, фигура, ср.: *Увлекаюсь спортом, хожу в зал, хорошее спортивное телосложение, это не самореклама, это описание типажа / I take pride in my appearance and love working out and keeping in shape;* лицо, ср.: *Вроде как симпатичен / Tall, dark and incredibly handsome.* При этом англоязычные мужчины акцентируют внимание на состоянии своего здоровья, ср.: *I am in a very good health, I have never been sick or have health problems.*

Мужчины говорят и о своих интеллектуальных способностях: *Неглуп, циничен, склонен к самоиронии, возможно, со слегка завышенной самооценкой / I'm an intelligent, mature and open minded person that really knows who he is and what he does.* На свою способность говорить на иностранных языках обращают внимание англоговорящие пользователи сети, ср.: *I can speak four languages English, Estonian, Finnish and Russian.*

Важной с точки зрения мужчин оказывается самооценка материального благосостояния, ср.: *Не альфонс, а может просто не*

предлагал никто))) Не спонсор, ну какой спонсор из бедного студента?! / Со мной легко, интересно и гарантированно не скучно. Обожаю кататься по разным странам. Было бы заманчиво встретить девочку, которой это так же интересно. За всё плачу я, конечно / Есть авто, жилье и стабильный заработок / Работаю и обеспечиваю себя сам / I have a good and promising career and make good money / I have a good sense of humor and I am financially stable. Следует заметить, материальное благополучие особо актуально для русскоязычных мужчин.

Мужчины оценивают свое отношение к семейным ценностям, говоря о котором они характеризуют свое отношение к родителям, детям и в целом семейной жизни, ср.: Был женат, имею сына / Дети для мужчины как вода для рыбы / Самое важное в моей жизни – семья / I'm a pretty conservative. Abortion is wrong and I say NO! to these gay couples who want adopt a child. I don't judge them either, but that is just not right thing to do / I'm a great friend son, dedicated to family / I have a wonderful daughter who means the world to me.

Порой мужчины оценивают себя глазами другого человека, при этом эвальвация касается, как правило, характера автора автопортрета, ср.: Мои бывшие никогда не скажут обо мне плохо, я добрый и надежный / People say I am an affectionate and easy going man / Most people say I am an angel at heart. In every sense of the word....

Оценочный автопортрет дополняется и описанием стиля жизни, упоминанием об увлечениях и предпочтениях автора, отношением к религии и идентификацией себя по национальному признаку, ср.: Умею готовить / Увлечения: фитнес, бег, рыбалка, природа, скорость (автомото), кулинария! / без вредных привычек, не пью, люблю домашний уют / Абсолютно без вредных привычек / Активно занимаюсь спортом, не курю, добрый, спокойный. люблю читать и порассуждать на умные темы / Предпочитаю белые рубашки... синие костюмы и черные автомобили... / I love to walk at the beach when the sun rises and I walk a lot, maybe 7 to 9 miles in a day / Если кому интересно, то по национальности я татарин / Молодой русский мужчина совершенно местный / I am a British citizen, of Asian origin / I'm Aztec Mexican / I'm a single black male of 47(nearly 48) years young / I'm a kind Christian honest romantic serious faithful single man); отношении к мнению окружающих, ср.: Самодостаточен, все за себя и о себе знаю, поэтому мнение окружающих обо мне, мне не интересно вообще, параллельно что там и кто сказал, в лицо сказать не каждый осмеливается, а шептуньи....

САМОВОСПРИЯТИЕ МУЖЧИН:
К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНОЧНОМ РЕЧЕВОМ АВТОПОРТРЕТИРОВАНИИ

Моськи лают, караван идет! Если шепчутся за моей спиной, значит я впереди по любому!; законопослушности, ср.: Не пьющий, не курящий, без криминального прошлого / I'm free of crime / I have never engaged in illegal activity. /

Мужчины могут подвергать оценке свой имидж, ср.: *Обычный парень со своими тараканами в голове / Нормальный парень. :) / Мужчина в полном расцвете сил!!!:) / Волшебный... на всю голову / Вскрытие покажет. А вообще хороший, таких больше нет! / Хороший парень. Верный до безобразия, может, это мой минус / I'm a simple man who want a serious and good relation; автор профайла может повышать свой имидж, ср.: Не стремлюсь провести время с теми, кто не хочет провести его со мной / Мужчина... Это прежде всего поступки! И настоящего Мужчину... делает Женица! Хочу семью и детей. Очень / I'm the greatest guy you need / I am the best ...; понижать его через указание на физические недостатки, ср.: Я однорукий / I am on Social Security disability или упоминание о вредных привычках, ср.: Курю, но борюсь с этим! / I do not smoke, but I drink / I am a recovering alcoholic!*

Мужчины оценочно описывают и возможный идеальный сценарий отношений с объектом поиска. При этом акцент делается на речевом воссоздании ситуаций из реальной жизни: возможная смена места жительства, ср.: *Люблю переезжать с места на место, в одной стране мне тесно / I have a dream – as most of us have – I like to settle down in Thailand as I am not quite comfortable with Swedish climate; описание предпочтений по проведению свободного времени, ср.: Давай с тобой тихо сидеть вечерами в уютной гостиной, до тех пор пока мы живы / I would like to meet a nice girl whom I can spend nice time with, chilling out, day outings around London shopping, sightseeing and sharing similar interests и т.д.*

Либо рисуется картина идеальной будущей совместной жизни, ср.: *Ищу спутницу жизни, которая будет рядом и в радости, и в печали / Незачем пытаться привлечь чье-то внимание. Нужные люди найдутся, напишут сами и мимо не пройдут / Если ты ценишь романтику цветы, подарки, действия, пиши, я буду тебя ждать... / Мечтаю влюбиться и создать семью, родить двух деток / Grow old along with me, the best is yet to be (John Lennon. Grow Old with Me)/ I am one of those men who are ready to love and to be loved, for whom love of a dear family is more precious than any treasure in the world / I am a true Romanticist. I find Romance the*

essence of what keeps the fire burning between two people. I DON'T want to grow old with anyone, I WANT to grow YOUNG with my partner.

Таким образом, проанализированный фактический материал позволяет сделать вывод о том, что русскоговорящие и англоговорящие мужчины при речевом автопортретировании оценивают: характер, внешность в целом, лицо, фигуру, интеллектуальные способности, материальное благосостояние, отношение к семейным ценностям, стиль жизни, увлечения и предпочтения, отношение к религии и национальности, отношение к мнению окружающих, законопослушность, имидж, возможный идеальный сценарий отношений с объектом поиска, идеальную будущую совместную жизнь. Эти самооценки считаем универсальными, характерными для обоих языков.

В фактическом материале выявлены и специфичные, проявляющиеся в одном языке, самооценки. Англоязычные мужчины оценивают также состояние своего здоровья и свою способность говорить на иностранных языках. Оценить материальное благополучие особо важно для русскоязычных мужчин.

Перспективы предпринятого исследования видятся в сопоставительном анализе оценок, к которым прибегают мужчины и женщины, а также подробном изучении оценочных языковых единиц, с помощью которых вербализуются автопортреты.

Заключение

Проведенное исследование позволяет выделить универсальные самооценки, к которым прибегают русскоговорящие и англоговорящие мужчины: характер, внешность в целом, лицо, фигура, интеллектуальные способности, материальное благосостояние, отношение к семейным ценностям, стиль жизни, увлечения и предпочтения, отношение к религии и национальности, отношение к мнению окружающих, законопослушность, имидж, возможный идеальный сценарий отношений с объектом поиска, идеальная будущая совместная жизнь. А также специфичные: оценка своего здоровья и своей способности говорить на иностранных языках выявлена в англоязычных текстах, оценка материальное благополучия – в русскоязычных.

Sonuç

Yürütülen çalışma Rusça ve İngilizce konuşan erkeklerin başvurmuş oldukları evrensel öz değerlendirmelerin ortaya çıkarılmasına imkân vermektedir: karakter, bir bütün olarak dış görünüş, yüz, vücut şekli, entelektüel özellikler, maddi yönden refahlık, ailevi değerlere olan tutum, hayat tarzı, hobiler ve tercihler, dine ve milliyete karşı olan tutum, çevredeki kişilerin düşüncelerine karşı olan tutum, yasalar saygılı olma, imaj, aranan nesne ile olağan, ideal senaryo tutumu, gelecekteki ideal, müşterek hayat. Aynı zamanda spesifik olarak: kendi sağlığı ve yabancı dillerde konuşma yeteneğinin değerlendirilmesi İngilizce metinlerde maddi yönden refah oluşu ise Rusça metinlerde ortaya çıkmaktadır.

Список литературы

- Земская Е. А. Речевой портрет ребенка (К вопросу о системности некодифицированных сфер устной речи) // Язык: система и подсистемы. – М., 1990. – С. 241-260; воспроизведена в кн.: Земская Е.А. Язык как деятельность. Морфема. Слово. Речь. – М., 2004. – С. 386-407.
- Карасик В. И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5-20.
- Карасик В.И. Языковые ключи. – М., 2009. – 406 с.
- Кобякова М.А., Семейн Л.Ю. Джордж Буш: речевой портрет политического лидера // Гуманитар. знание. 2002. – Омск, 2002. – Вып. 6. – С. 145-150.
- Крысин Л.П. Речевой портрет интеллигента // Журналистика и культура рус. речи. 2002. № 4. – С. 26-31.
- Крысин Л.П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета // Рус. яз. в науч. освещении. – 2001. – № 1. – С. 90–106.
- Осетрова Е.В. Губернатор Красноярского края: наброски к речевому портрету // Российский лингвистический ежегодник. 2007. – Красноярск, 2007. – Вып. 2. – С. 124-138.
- Панов М.В. История русского литературного произношения XVIII-XX веков. – М., 1990.
- Седов К.Ф. Портреты языковых личностей в аспекте их становления (принципы классификации и условия формирования) // Вопросы стилистики. Антропоцентрические исследования. Вып.28. – Саратов, 1999.
- Соловьева Т.В. Речевой портрет младшего школьника: Текст лекций. – Великий Новгород, 2009. – 39 с.

